

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

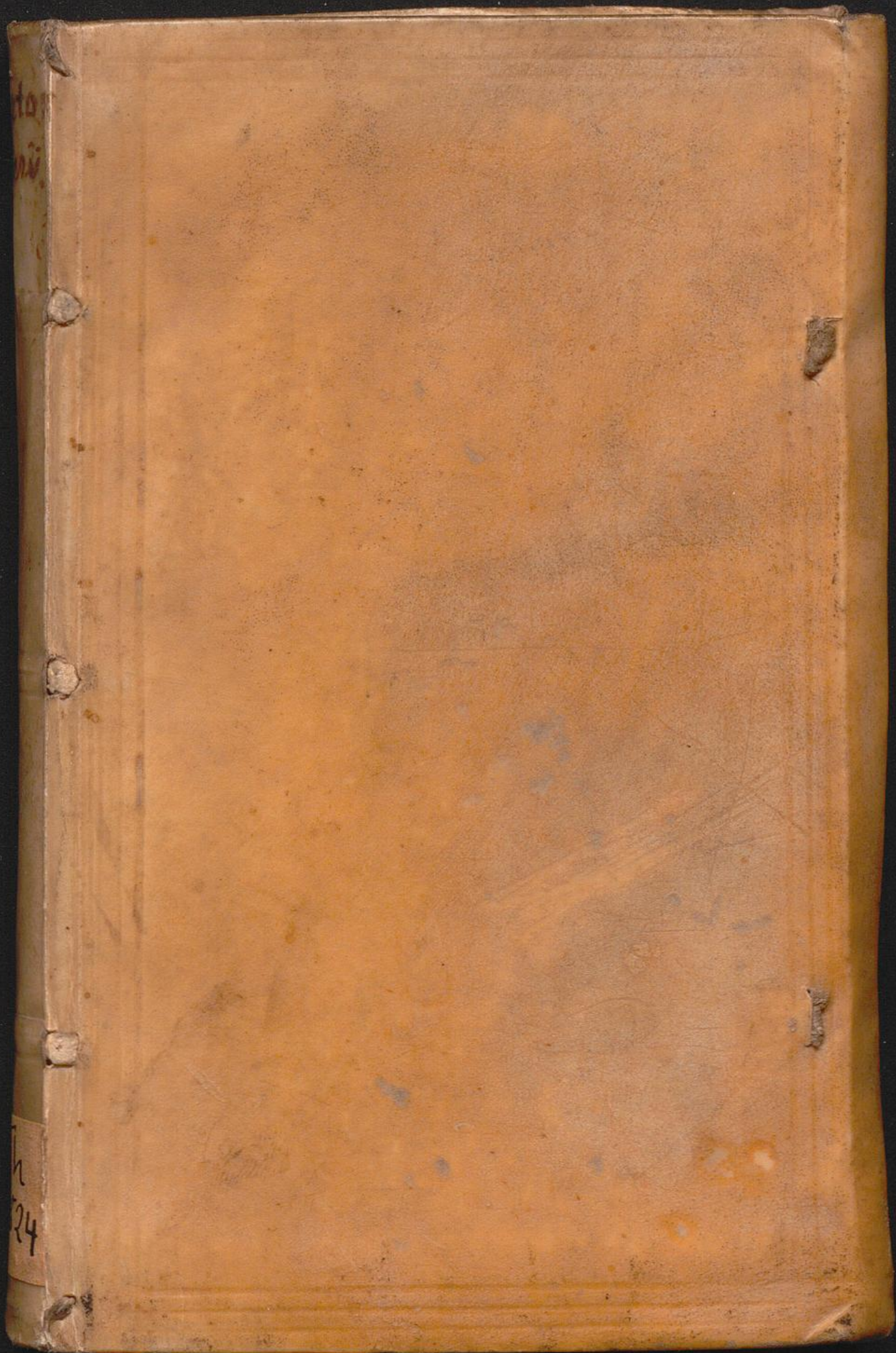
**Avgvstini Valerii, Veronensis Episcopi, De Rhetorica
Ecclesiastica Libri III. Perqvam Ervditi**

Valiero, Agostino

Coloniae, 1582

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69050](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69050)

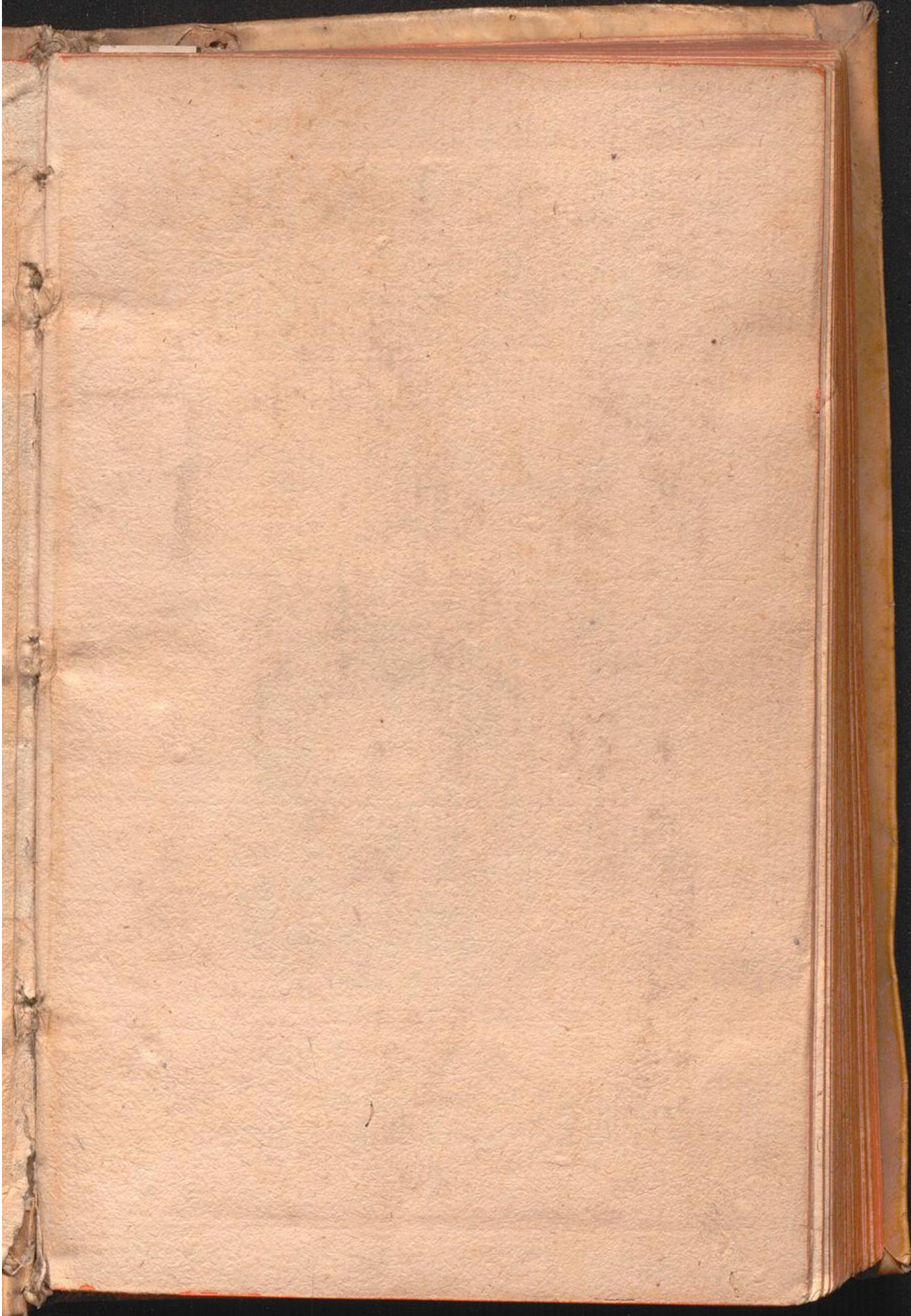

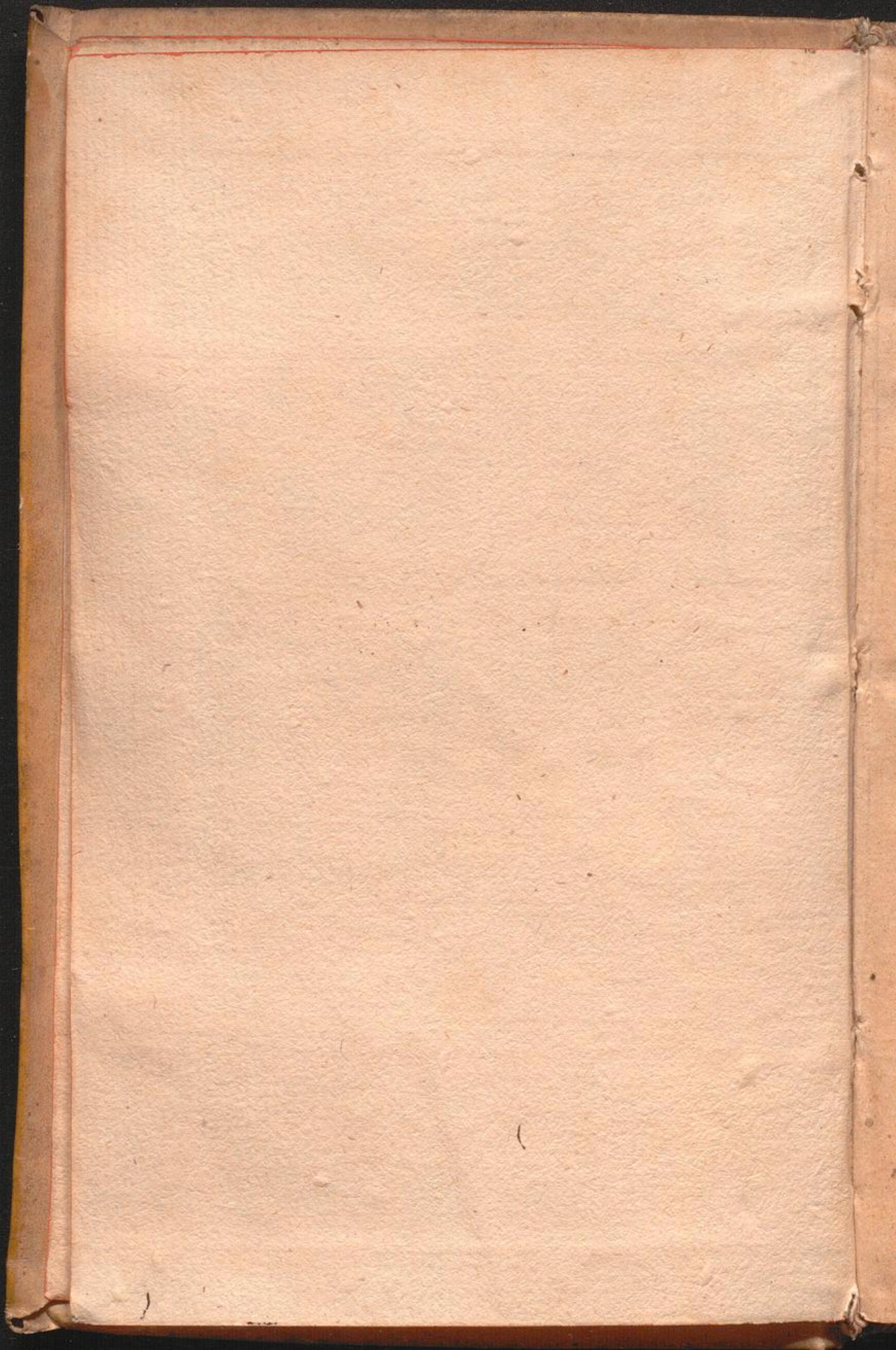
VII^X 9.

Th. 5824.

AUGVSTINI
VALERII
VERONENSIS
EPISCOPI, DE RHETO-
RICA ECCLESIASTICA
LIBRI III. PERQVAM
ERVDITI.

Vnà cum tribus prælectionibus eiusdem; & pulcher-
rime Ecclesiasticæ huius Rhetoricæ

SYNOPSIS.

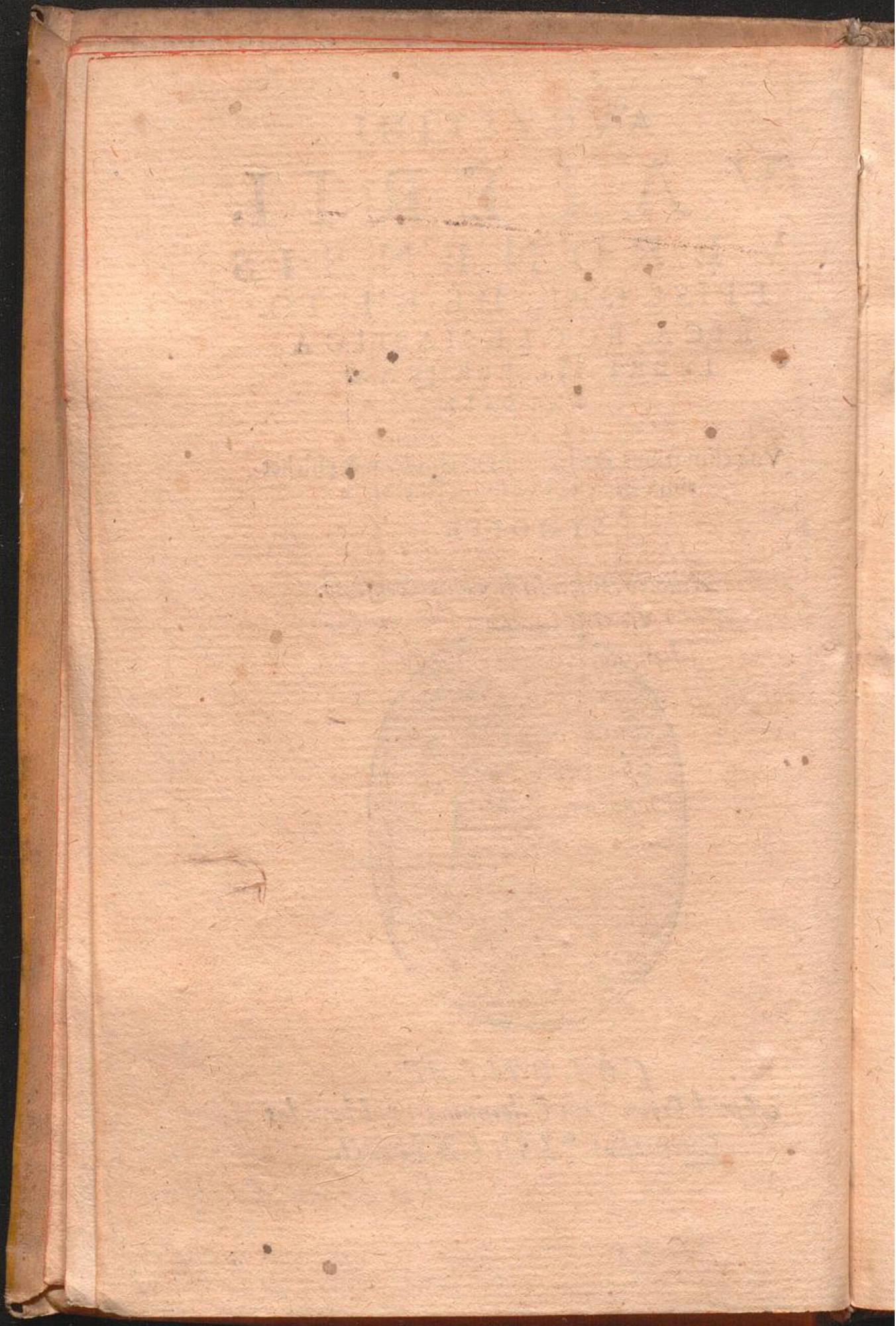
Adiecto etiam Indice locupletissimo.
Libri Societatis Jesu Paderbornæ

15 96.

COLONIAE
Apud Geruinum Calenium, & Heredes
Quentelios. M. D. LXXXII.

AMPLISSIMO,
ET RELIGIOSISSIMO
CARDINALI, CAROLO
BORRHOMAEO, PATRONO OPTIMO,
P. Galefinius, Protonotarius Aposto-
licus. S. D.

MAGNUM opus est, atq; dif-
ficile, Cardinalis amplissime, mā-
dare literis de rhetorica Eccle-
siastica præceptiones, easq; gra-
uissimis sententijs, & verbis le-
tissimis explicatas, ad rhetorū morem ratione
& arte distinguere. primò enim quæcunq; in rhe-
toricæ scriptiois genus cadunt, ea sanè quidem
cum innumerabilia penè sint: tum Græcis, Lati-
nisque literis partim à veteribus, nobilissimis il-
lis dicendi magistris tradita vberimè, partim
à recentibus tractata etiam variè, non facile
profectò certa quadam via ità compræhendun-
tur, vt in omnes partes possit vsus illius Eccle-
siasticæ tractationis planè conformari. Multi-
plex est ab illis instituta de Oratoris officio
præcipiendi ratio, varia de fine quæstio, plena
concertationum de oratorijs partibus disputa-
tio. quarum partium vnaqueque cum sit ars ipsa
A 2 magna

PRÆFATIO.

magna per sese, earum omnium concursus vim maximam, maximamq; difficultatem habet. idque ex multis cognosci licet, atque ex eo in primis, quod vna sola pars ab Hermogene, homine Græco, rhetore magno, duobus; à Romanæ eloquentiæ principe, quatuor comprehensa libris, vix perfecta, & omnibus numeris absoluta videatur. de illis prætereà partibus, ex quibus oratorium opus conficitur, & quasi constat, deque earum numero item sunt opiniones eorūdem, non solum multæ, verum etiam inter se admodum dissentientes: contentioque itidem est, & ea quidem litigiosa, cum de omni alia oratoria suppellectile, tum de materia, quam tractat, & in quo tota dicendi vis versatur. hæc copiosa olim à Leontino Gorgia primùm, Protagora Abderite, & Prodico Cio proposita, valde etiã à cæteris id generis hominib. dilatata, & à Crasso oratore Romano, optimè defensa, rursus ab alijs oppugnata, angustis, ijsq; certis est conclusa finib. Plena igitur contentionis, sapientum virorum eloquentissimorumq; hominū iudicio sunt præcepta rhetorum, eaq; pleraque, etsi in gymnasijs, in ymbratiliq; eorum exercitatione, aliquandò probata, sapè tamen Ecclesiastici Oratoris vsui, aut non accommodata, aut certè planè aliena videntur. Deinde in varia illa, & ferè tota cōtrouer-

Sæ

P R A E F A T I O.

*Saistorum præceptione, illud etiã, quod in omni
 scribendi genere curã, vel difficilem, affert, ma-
 ximè inest, via scilicet, ac ratio non vna, neque
 certa, sed multiplex, & ea sanè anceps, qua expo-
 sitæ sunt rhetoricæ scriptiones. alij enim nõ Græ-
 ci modo, sed Romani, eo de genere in vtrunque
 partem differuerunt sic copiosè, vt opinionibus
 aliorũ allatis, rursusq; ijsdem refutatis loquen-
 di præcepta tradiderint, per multa aliquãdò ad
 rem oratoriam minus necessaria. alij concisè, &
 breuiter hoc ipsum scribendi argumentum com-
 plexi, ne necessaria quidem præceperunt. pleriq;
 verò, et si optimam viam aggressi, rem totã enu-
 cleatè præscripsere, nihilominus tamẽ sunt in tra-
 ctationis modo itã varij, vt interdum in præci-
 piendo sibi ipsi non constant omninò. atque id qui-
 dem in ipsis antiquis rhetorici artificij parenti-
 bus, & tanquam architectis veteris eloquentiæ,
 perspicui licet. Sunt quidam prætereã recentes,
 veluti minorũ gentium scriptores, quibus osten-
 tandi ingenij sui causa, hoc maximè propositum
 fuit, veterum eorum institutis aduersari. in istis
 si rem totam spectare volumus, cum illam elo-
 quentiæ formam, & quasi faciem adspiciemus,
 pigmentis, fucoq; puerili illicitam, non veram, non
 naturalis succi plenam, non suo colore florentem,
 tũ & opus, quod de oratoria doctrina contexunt,*

PRAEFATIO.

vario certamine implicitū, & tradendi artificiū
 rationem solo repugnandi studio susceptam, per-
 obscuram illam, longeque omnium difficillimam cer-
 nemus. Quare in tanta, atque adeo varia rhetorū
 praeceptione, & in singulis partibus oratorijs,
 maximis illis explicandis, in summaque de toto ge-
 nere cōtentionis, res operosa est ac perdifficilis,
 quemadmodum exposui, omnis haec rhetorica tra-
 ctatio. Ea verò difficultas sicut maxima vide-
 tur in eloquentiae arte explicanda, ad ciuilium
 humanarumque causarum actionem, atque usum
 constituta: ita multis partibus maior illa sanè
 est in rhetoricae ecclesiasticae institutis ac prae-
 ceptis tradendis, quò grauiore in hac, quàm in illa,
 loci propositi sunt ad dicendum: in hac de gloria
 Dei, de animarū salute, de aeterna, vereque beata
 vita, de fidei propagatiōe, de diuinis caelestibus-
 que disseminandis virtutibus, de eripiendis vel
 morum, vel opinionum erroribus, de omnibus de-
 niq̄, copiosè, sapienter, ornatè, ac diuinitus disse-
 rendum est, quae ad hominum mentes, Euangeli-
 cis legibus & Christianis institutis conformandas
 pertinent. In illa, si publicae res spectantur, ea po-
 pulari opinione amplae causae insunt, & cōciones,
 de pace videlicet, de bello, de vectigalibus, de reb.
 tum exportandis, tum importandis, & demùm
 de legibus ferendis. at de ijs quidem ipsis cum in-
 cidit

P R A E F A T I O.

cidit fortasse locus, ecclesiastica dicendi ratione tractatur oratorie, non distinctius solum, sed & grauius, & splendidius: In priuatis autem causis fuit olim oratori forensi dicendum de stillicidiorum, parietum, luminum, testamentorum, aliarumque eius generis rerum iure. Porro longè dissimiles, ob eamque rem multò maiores sunt Ecclesiastici oratoris ij loci, de abiudicandis facultatibus, despiciendis opibus, propinquis & amicis relinquendis, honoribus contemnendis, voluptate fugienda, amplectenda humilitate, morte oppetenda, & condonandis iniurijs. Hæc itaque alia innumerabilia, vt præstantissima sunt, ita ad ea suadenda, vel persuadenda potius, maximo opus est, non illo forensi, sed Ecclesiastico, oratorio ornatu atque apparatu: qui non oranis è rhetorum officinis existere solet, sed ex illius diuinæ eloquentiæ fontibus, cuius aliqua vel adumbrata, vel planè expressa effigies apparet in antiquissimorum patrum monumentis: vnde vbertas, & quasi sylua ducta est eloquenter Ecclesiastico more dicendi. Alia etiam sunt religionis nostræ decreta, corruptæ hominum naturæ, deprauatisque moribus omnium gentium aduersa, quæ sæpè in Christiani oratoris concionem incidunt: ea cum salutariter constituta sint, necesse est sic dicantur, vt præstantiori, quàm rhetorum more fieri possit, genere ora-

A 4 tionis,

P R A E F A T I O.

tionis, ac planè diuina vi verborum expressa, illustrataq; maiori sententiarum lumine, splendent, quò dilucidius & grauius propè ad aeternitatem infixæ hæreant in mentibus, animisq; audientium. Sæpè item à vitijs, atq; à turpitudine est Ecclesiastico oratori deterrenda multitudo, sæpè, atque adeò semper, ad adspiciendam beatæ vitæ lucem reuocanda, perpetuoq; est eadem ad Christianarum virtutum accendenda studium. Hinc adhibendæ dicendi faces, nō illæ, oratorum arte excitatæ, sed Ecclesiasticæ orationis studio accensæ. Quæ præterea, & illa sanè plurima, à doctissimis hominibus, sanctissimisq; viris, theologicæ sciētiae magistris, rectè ac sapienter, diuineq; cogitata, literis mādatur sunt, eaq; exposita tum ad contemplationem, tum ad morum ac vitæ vsum, cum obscura sint interdum, & ad intelligendum sæpè difficilia: de ijs oratoris illius Ecclesiastici est, dilucidè posse dicere, nec sententijs solum argutè, sed verbis etiam ornatè, atque ita quidè, vt in eo, prudenter vtente literis & scientia, requiratur maior eloquēdi vis, quàm rhetoricis compræhensa sit præceptionibus. Iam verò idem, si quando sibi aduersus fidei Christianæ singulos hostes, hæreticos, Iudæos, Mahumetanos, idolorū cultores, cæterosq; ab ecclesia Dei dissidentes, dicendū erit, grauisimæ huius orationis

P R A E F A T I O.

aut concionis nervos ac robur assumet, nō à r̄ho-
 toribus quidem, sed à priscis patribus: qui singu-
 lari religione & sapientia viri, eloquentiæ copijs
 instructi, dimicatione suscepta p̄ veritate, sem-
 per in acie, semperq̄ in sole ac pulvere versati
 sunt. Quæ omnis res cū ità sese habeat, vt eò sci-
 licet præclariùs ecclesiastico oratori eloquēdum
 sit, eoq̄ nervosius dicendum, quò is grauiorem res-
 rum sibi genus amplissimum ad concionem consti-
 tutum esse videt: inde facile intelligi licet, quod
 iam positum est, de rhetorica Ecclesiastica præ-
 ceptionem longè difficiliorē videri, quàm altera
 est, quæ in seculari, vel ciuili oratoriè dicendi
 arte cernitur. hocq̄ etiam maximè, quòd huius
 instituta in rhetorum scholis tradita, non modò
 aliquando non conuenientia sint, sed repugnan-
 tia sapè, vt dixi, Ecclesiasticæ eloquentiæ ratio-
 ni atq̄ vsui. Id omne optimè ipse nōras, Cardina-
 lis amplissime. at, quo singulari es animi iudicio,
 sapientiãq̄ incredibili, quanquàm opus eo de ge-
 nere arduum cernebas: tamen confici idem posse,
 certa aliqua ratione iudicabas. Hoc te cogitan-
 tem multa confirmabant. primū enim illa, ab an-
 tiquis rhetoricis doctoribus tanquā instrumenta
 ad dicendū comparata, ornamenta, quibus quasi
 stellulis elucet tota eloquēdi facultas, inesse, ani-
 maduertebas cū in cæteris diuinarū literarū

PRÆFATIO.

scriptoribus, tum in *Esaia*, longè omnium eloquentissimo propheta, cuius studio potissimum delectaris. Crebra esse in omni sacro volumine non modò translata verba videbas, sed omnè orationis conformationem maxime frequentem. Illam etiã in diuinis scriptis, ac præsertim in illius gentium, populorumq; omnium doctoris, *Pauli Apostoli* epistolis expressam, quasi *Theopompeo*, *Isocrate* eq; more, numerosè dicendi scribèdiq; rationem, planè intelligebas ex sanctissimi viri, & in hac ipsa eloquentiæ doctrina multum exercitati, *Augustini* libris: qui ita ab illo circumscriptè, ac tẽ, & compositè sententias cõcludi docet, vt nihil fieri in eo genere possit vel præstãtius, vel perfectius. Tres verò eas dicendi figuras, à sapientissimis viris ad triplex illud oratoris officium excogitatas atque inuentas, planè eminere cernebas tum in aliorum *Ecclesiæ* Doctorum concionibus, tum in libris etiam eius, quem tibi proposuisti ad imitationem, sancti episc. *Ambrosij*: qui mirificus moderator, & quasi tẽperator fuit illius tripartitæ varietatis. Inventionis autem, quæ ad Christiani oratoris vsum pertinet, materiam, iam inde primum ab initio fere nascentis & adultæ ecclesiæ, vberrimè explicatam esse perspiciebas per diuinos illos religionis nostræ interpretes, nō græcos solum, *Iustinum martyrem*, *Basilium*, *Naxianzenum*

PRAEFATIO.

num, Gregorium, Chrysoftomum, aliosq̄ veteri
 Græcia dignos, sed per Latinos etiam, in primis
 Cyprianū martyrem, Hieronymum, Gregorium
 pontificem, Ambrosium, Leonem Magnum, in
 ijsq̄ ipsum Augustinum: qui quatuor complexus
 libris eius rei tractationem, ex qua promuntur
 rationes & argumenta ad constituendas sacras
 conciones, informandæ Ecclesiasticæ rhetoricæ
 viam cæteris deinceps commonstrauit, ac patefe-
 cit. Hoc igitur opus, religiosissime, & sapiētissi-
 me Borromæe, sicut multis partib⁹ per difficile
 iam noras: ita videbas etiam notandis animad-
 uertendisq̄ veterum patrum monimētis, ijs præ-
 fertim, in quibus ecclesiasticæ eloquētiae impres-
 sa apparent vestigia, posse illud quidem perfici,
 atq̄ absolui. Id sanè cū apud te constitutum ha-
 beres, iudicaresq̄ quod mente conceperas, idem
 videlicet opus, aliquando confectum, & præcla-
 rum quoque fore, & eiusmodi omninò, cuius cū
 tractatio omnis frugifera, tum nulla pars eius fu-
 tura esset inculta: illud maximæ tibi curæ fuit,
 v̄ cōprehensa animo tuo, istius operis quasi ima-
 go, literis exprimeretur quàm diligētissimè. Ad
 quam rem perficiendā ipse sponte tuâ incitatus,
 quotidie inflammabaris vehementius, non studio
 solum, quo mirifico accensus es ad Ecclesiastica-
 rum disciplinarū propagationem, sed charitate
 illa

illa

P R A E F A T I O.

illa in primis, qua tui egregij seminarij clericos
 vnicè in Christo diligis. cum enim è re Christiana
 publica esse censeret, iam institutis Tridentini
 concilij graui decreto clericorum collegijs, tan-
 quàm virtutum, eruditionisq; sacrae seminarijs,
 ad vsu reuocari in illis veterem sanctorum pa-
 trum eloquentiam: hoc etiam in multis, quæ de eo
 tuo Mediolanensi seminario per te, magna pasto-
 ralis officij religione, rectè ac sapienter statuta
 sunt, optimū factu duxisti, vt hoc ipso in genere
 clericis, qui eo loci alerentur, esset consultum &
 accuratè, & vtiliter. Iam nanque illius eloquen-
 tia fructum vberrimū videbas, atq; vsu certè
 maximum. Itaque sicut in rhetorico certamine,
 quod de re omni oratoria magnum, variumq; sibi
 instituerūt antiqui illi dicendi magistri, atq; ad-
 eò alij, quasi veteris rhetoricæ artis emendato-
 res, etatem illos conterere, id non valde accomo-
 datum esse sentiebas disciplinarum clericalium
 rationibus: ita deliberasti, quoniã hoc vtile ma-
 ximè existimares, eosdem, cum sacrarū literarū
 studio dicendi doctrinã coniungentes, diligenter
 in curriculum versari debere ecclesiasticæ patrū
 eloquentiæ. si quidē in huius facultate exercita-
 tos eos, oratoriaq; illa concionandi copia instru-
 ctos, quam maiores illi nostri ad diuinarum rerū
 scientiã adhibuerunt, posse etiã intelligebas, pro-
 posi-

PRÆFATIO.

posita theologica thesi, nō subtiliter solum, scho-
 lasticorum more, de ea differere, verum etiam di-
 cere ornatè, copiosè, aptèq; ad populorum intelli-
 gentiã. Sapienter, vt cætera soles, hoc statueras:
 sed in præclara deliberatiõe adhuc deerat opus,
 oratorijs veterum illorum patrum institutis, at-
 que exemplis conformatum & expressum, quale
 ipse animo conceperas. Cogitas igitur de eo confi-
 ciendo: opificè, cuius industria, studioq; illud ple-
 nè absolui posset, vides planè alium neminem, nisi
 hominem & theologiæ sciëntia valdè eruditum in-
 primis, & priscorum patrum singulari quadã in-
 structum cognitione, & Ecclesiasticarum rerum
 doctrina atq; vsu peritum, & in rhetoricis poli-
 tioribusq; literis versatū diligenter: eundem de-
 niq; cum hoc etiam ad rei agenda splendorem &
 auctoritatem maximi interesse putares, virum
 grauissimum ac sapiëntissimum: quarum sanè om-
 nium rerum in vno homine concursus, ancipitem
 perficiendæ rei curam afferebat. ac volente Deo,
 res ita optimè cecidit, vt maxime optabas. Pro-
 ximis annis Augustinus Valerius, episcopus Ve-
 rona, vt est amplitudinis tuæ cupidissimus, tua-
 rumq; episcopalium virtutum, quæ sunt ad omnẽ
 imitationis laudẽ maximè insignes, imitator stu-
 diosus, Mediolanū ad te venit: hanc occasionem
 ipse nactus, nihil potius habuisti, quã vt de rhe-
 torico

P R A E F A T I O.

torico Ecclesiastici generis opere scribendo cū eo
 potissimum ageres, quem nō ras nō modò eruditū,
 & diuinarū literarum, humanarumq; studio flo-
 rentem, sed virum planè optimum, plenum pietat-
 is, & omnis pastoralis officij diligentissimum. Is
 primò, qua est sapientia, rem factu difficilem vi-
 dit, nec posse perfici animaduertit, nisi multo tē-
 poris spatio multoq; studio, nec deniq; nisi summo
 otio, quod ferè nullū datur homini, dignitatem,
 ac munus episcopale gerēt. Itaq; et si ille habuit,
 quamobrem hoc scribendi munus recusaret, ta-
 men suscepit quidem nō inuitus. nam cū is ope-
 ram, studiumq; suum libenter in ijs rebus ponat,
 quibus se aliquid reip. Christianæ pdesse videt,
 tū, sibi ppositis sanctissimis, eisdemq; doctissimis
 viris, valde admodū cupit, ad catholicæ sanctæq;
 religionis disciplinā & presentes exēplo doctri-
 naq; erudire, & posteros adiuuare scriptorū suo-
 rū monumentis. Qua singulari ille volūate, tuaq;
 in primis, quā maximi facit, autoritate impul-
 sus, ad rhetoricam ecclesiasticā conscribendam,
 hoc opus aggressus, vt præclare sanè inchoauit,
 sic benè iuuāte Deo, perfecit planè egregiè. Is nō
 peruulgatam illam ac tritam rhetorum viam se-
 cutus, sed sapientissimo cuique probatam ratio-
 nem, eamque ex Aristotelicis fontibus haustam,
 mirabiliter confectatus, in tanta, tamque varia

& co

P R A E F A T I O.

& copiosa præceptione, modum, id quod difficile
 erat, inuenit, quo tota hæc ecclesiastica oratorie
 dicendi ratio explicaretur. Certè multarum, ma-
 gnarumq; rerû copia à maioribus nostris, sanctis
 doctisq; viris piè admodû & eruditè tradita est,
 ac subministrata nobis ad Eccleasticas cõciones:
 at qua via & ratiõe, omnis illa doctrinæ supelle-
 x posset ad rhetoricã dicendi præceptionem & u-
 sum accommodari, id è veteribus, vt dixi, vnus
 S. Augustinus ostēdit solùm, prætereà nemo. Nõ
 desunt autem multi, qui theologiæ locos ad dia-
 lecticorû morem disputationibus pertractârunt.
 quorum primus, vt ex historia Ecclesiastica à
 B. Hieronymo accepimus, Clemens Alexandri-
 nus extitit, vir apprimè eruditus. Hunc deinde
 permulti secuti sunt, homines & sanctitate, &
 doctrina præcellentes: in quibus ille ipse diuus
 Augustinus disputationes eas mirum in modum
 auxit: studiaq; earundē Damascenus Græcè plu-
 rimùm adiuuit, ac Latine illas cõplexus Petrus
 Lombardus, in locos itidem communes digessit:
 quorû sanè tractationem cùm alij complures ag-
 gressi sint, tum maximè disputationibus grauissi-
 mis ac diuinis illustrauit, vir singulari doctrina
 & pietate, S. Thomas Aquin. In illa igitur theo-
 logiæ locorû ratione sicut & multi versati sunt,
 & plurimi sanè virû illum eruditissimum sancti-
 tatisq;

PRAEFATIO.

tisq̄ laude insignem, Augustinum sunt in eo ipso
 theologiarum questionum genere imitati: ita in
 hac rhetorica ecclesiastica tradita via, qui vel
 illius imitator fuerit, vel hoc saltem grauer co-
 natus sit, vix penè aliū inueniamus licet, præter
 Episcopum Veronæ, Augustinum Valerium. Nō
 inficior tamē, è recentibus plerosq̄ extitisse, qui
 hoc argumentū sibi ad scribēdum proposuerint,
 sed quālōgè, quamq̄, vtiliter in eo progressi sint,
 aliorum sit iudicium. Hic verò noster, qui scili-
 cet, te potissimum auctore, hanc per difficile scri-
 ptionē suscepit, propositis sibi diuini eius viri de
 doctrina Christiana libris, quibus quasi formam
 aliquam rhetoricae Ecclesiasticae ille cōmonstra-
 uit, quod oratori ecclesiastico aliquādo vsui esse
 possit, id omne Aristotelico more eruditè percur-
 rens, distribuit prudentissimè, vt tradit accura-
 tissimè. Si interdū verbis est in præcipiendo bre-
 uis, at rerū cōprehensione certè copiosus & gra-
 uis. Personam enim induit non interpretis, sed
 auctoris: è cuius vel minima præceptiōe existat
 cōmentatio, atq̄ exercitatio doctrinae maxima.
 Quare si magnis illis viris, qui theologiae scien-
 tiam, olim à patribus fuse, lateq̄ explicatā, scho-
 lastico differendi modo articulatim distincteque
 tractari docuerunt, tantū debetur, quātum sanè
 plurimum deberi, omnes plane sciūt: profectò fa-

tea.

P R A E F A T I O.

te amur necesse est, non parùm quidem deberi huic, omni laude, omniq̃ honore dignissimo, episcopo: quibus tribus his libris, quos, te in primis suadete, de rhetorica Ecclesiastica conscripsit, quasi viam & rationem paravit, qua possit ad usum reuocari vetus illa patrum eloquentia. Poterat fortasse hoc opus ab alijs scribi, sed tantum non haberet, nec laudis, nec delectationis. Ut enim si clarorum virorum imagines ab Apelle pingentur, aut à Lysippo fingerentur, magis animum oblectarent, magisque oculorum sensum allicerent: sic res graues cum virum magnum nanciscuntur, à quo tractentur, non modo explicantur accuratius & praeclarius, sed vim illam discendi, insitam animis, cum voluptate magis accendunt. Itaque opus hoc tuum, sic enim appello, Cardinalis amplissime, quia id ipse primò mente exaedificaras, cum non à quouis alio confici volueris, quam ab sapientissimo episcopo, cuius iamdiu virtus spectata est ac nobilitata: nae ego illud spero fore & tibi, qui excogitasti, praeclarum, & opifici, à quo confici voluisti, gloriosum, & clericis, quorum causa conficiendum curasti, utile admodum, & doctis omnibus, qui iam excitatam veteris Ecclesiasticae patrum eloquentiae lucem aspicient, non gratum modo, sed iucundum maxime. Qua sanè spe cum ego primùm essem, ad eandem sum post planè confirmatus auctoritate doctissimi

B

theo-

P R A E F A T I O.

theologi & grauissimi viri, F. Marci Veronæ In-
quisitoris, qui, cum in ancipiti operis edendi cura
essemus, non solum id fieri suavit, sed ipse primò, te
scilicet consentiente, edendum curavit. quamob-
rem ego cum de toto opere ita sentirem, erectioriq;
spe factus illius viri iudicio, non modò volui hæc
præfari, sed operam dedi, atque effeci, ut Medio-
lani etiam, qua in vrbe operis huius quasi funda-
menta primùm iacta sunt, id iam Veronæ impres-
sum, tuoq; nomini multis de causis iure optimo di-
catum, in lucem emitteretur, idq; cum ad Dei
gloriam in primis, tum ad vniuersæ
reipub. Christianæ
vsum.

P E-

PETRVS GA-
LESINIVS PROTONO-
TARIVS APOSTOLICVS CLE-
RICIS MEDIOLANEN-
SIBVS S.

CAROLO Cardinale Borrho-
maeo authore, libros de rhetorica
Ecclesiastica tres, Augustinus
Valerius Episcopus Veronæ, vo-
bis præscripsit, nõ enucleatè solũ,
sed utiliter maximè. rhetorum enim præceptio-
nem, non variam, est complexus, sed quæ ab A-
ristotele tradita, accommodari rectè potest ad
optimum Ecclesiastici oratoris vsum. Nec verò
præceptum vllum reliquit, quod utile iudicaret
ad huius rei rationem. Ordinem præter à in hac
scriptione adhibuit illius, quem sibi ad imitandum
proposuerat, nobilis philosophi. quo ordine nihil
excogitari potest distinctius. definiuit primò
Christiani oratoris officium, finem eidem pro-
posuit, de materia disseruit, singulaq; illius gene-
ra persecutus, certas sedes ostendit, vnde argu-
menta promer etis. deinde tractauit, quæ ad Chri-
stianas animi commotiones, & singularum æta-
tum, ordinumq; mores pertinet. postremò, qua dis-
positio-

P R A E F A T I O.

positione, quo elocutionis genere sit utendum, aperuit: de imitatione etiam, quæ multum momenti habet ad dicendi laudem, graviter præcepit, de digressionibus item egregie admodum: Quæ verò a concionis conformationes spectat, propter quas in tantum honorem ascendit eloquentia, vobis illa diligenter exposuit, notatis antiquorum patrum exemplis, & suis etiam ad præceptionem magis illustrandam adhibitis. Locos item, quos vsui vobis aliquando fore censuit, studiosè docuit, ut de sacrarum literarum auctoritate, de traditionibus, de pontificum sanctionibus, de concilijs, de patrum doctrina, ac de tota theologiæ ratione. Quid multis? hoc in genere cum benè dicendi præcepta vobis tradidit, tum etiam benè viuendi. siquidem de virtutibus Christianis amplectendis dixit, rursusque de vitijs fugiendis. Sed nolo singula persequi, quæ ille multa, & grauia, & utilia his libris accuratè, copiosèq; disputauit, atque ita quidem, ut adiumentum attulisse videatur, non rudibus solum, sed doctis, tum ad Ecclesiastico more dicendum, tum ad iudicandum. Quare hoc vobis persuasum esse volo, libros hos, sententijs graues, eruditos, moribus Christianæ reip. accommodatos, vtilisq; ad antiquæ patrum eloquentiæ vsu reuocandum, vobis profuturos plurimum. hoc sanè commodum, quod certè maximum est, à sapientissimo

tristimo

P R A E F A T I O .

riſſimo Cardinale, communi veſtrūm omnium pa-
ſtore, & parente, vobis affertur ex industria tan-
ti viri, cui hoc ſingulari beneficio in perpetuū de-
vinci eſtis. Itaque quantum animo conſulti pote-
ſtis, quantum labore contendere, tantum efficite,
vt, cum hoc, aliaq̄ omnia ad rectè agendum ſubſi-
dia, vobis ab illo ſuppeditata ſint, ne ipſi vobis de-
ſuiſſe videamini. Beneficium autem, quod in vos
præclarū Episcopus contulit, gratia memoria vos
proſequi oportet. quod omne, vt ſpero, aſſequemi-
ni industria veſtra, quæ et in his libris ſtudioſè le-
gendis magna eſſe debet, & in eo penè ſingularis,
vt doctrinarum ſtudijs vitæq̄ disciplina vberem
fructum non huic vrbi ſolūm afferatis, ſed alijs
etiam locis, vbi exemplo veſtro poſſit, bene
iuuante Deo, in omnes partes diſſemi-
nari ſolida illa Chriſtiana reli-
gionis pietas. Valete in
Domino.

B 3

D E

DE RHETORI-
CA ECCLESIASTI-
CA AD CLERICOS,
LIBER PRIMVS.

Quandam esse Ecclesiasticam Eloquentiam.
CAP. I.

INGVA, vt Lactantius Firmianus scribit, cum verum loqui coeperit, & virtutem, maiestatemq; Dei interpretari, tum demum suo fungitur munere. quandiũ falsa loquitur, in suo vsu non est. Oratores autẽ seculi, qui falsis sapẽ argumentis, & adulationibus incautos animos decipere consueuerunt, & in suis orationibus gloriam Dei propositam non habuerunt, rectius homines ad argutam copiosamq; malitiam, ad blandam, seditiosamq; calliditatem, atque ad omnia verborum lenocinia instructos, quã eloquentes, quispiam dixerit. Quod si quis contendat, tot mala non ab arte, sed à deprauata hominum natura fuisse profecta; oratorem sic esse definitum, virum bonum, dicendi peritum; is certẽ nõ negabit, viris etiam bonis dicendi facultate instructis, quos admirata est antiquitas, minimẽ fuisse propositum, ad verissimam Christi religionem, vnicam veritatis magistrã, auditores instruere, & eos ad beatam & æternam vitam impellere. Quare rectẽ, aliud animo cogitans, dixit ille apud Ciceronem, disertos se vidisse quã plurimos, eloquentem
verò

verò neminem; cum, exceptis illis, qui Christum Deum aut prænunciâtes, aut cognoscentes, diuino spiritu adiuti, verissimam eius religionem copiosè explicauerunt, eloquens meritò appellari nemo possit. Sunt igitur colligenda & accommodanda quedam præcepta, quæ doceant caelestem ac sanctam eloquentiam: quorum cum sit magistra, vt est salutarium omnium præceptorum, sponsa Christi sancta mater Ecclesia, Ecclesiasticâ Rhetoricam illa constituent. Hanc diuinam potiùs, quàm humanam, dicendi facultatem, etsi Spiritus sanctus sine vlla doctrina & labore interdù solet suggerere, obseruatione tamen sermonum, quibus sancti homines, eodem spiritu afflati, Christiano populo profuerunt, percipi, et in artem redigi posse, nemo negauerit.

De Ecclesiasticæ Eloquentiæ vtilitate.

Cap. II.

VTILEM dicunt Rhetores eloquentiam, quia veritatem tue tur & extollit, quæ ignorantia iudicū, et aduersariorum calumnia depressa succumberet: quod non solùm inutile, sed etiam turpe est homini. Addunt, quia salutaria cōsilia proponit, quia debitos honores virtuti tribuit, quia populorum impetus sedat, quia in communi, quotidianaq; vita maximas vtilitates affert. Ecclesiasticam nos eloquentiã non solùm vtilem existimamus ad ea, quæ illi dixere, sed ad religionem, quæ nihil melius homini à bonorum omnium largitore Deo tributum est, inducendam, retinendam, propagandã. Ea enim qui sunt ornati, si diuinitus ad nobilissimum illud munus vocati sint; prouincias, regna ad Christum conuertunt,

DE RHETORICA ECCLES.

haereses extinguunt, seditiones sedant, concordiam pariunt, leges praescribunt, confirmant, ac etiam imprimunt in animis hominum; ita ut verè sine tyrannide dominentur, & meritò ministri Dei, internuncij, Angeli, Christi legati appellari possint, quibus nominibus iure nominantur Apostoli, et qui in Apostolico munere dicendi, sine furore & ostentatione versantur.

Quænam ars sit Rhetorica Ecclesiastica, & quale sit officium oratoris.

Cap. III.

ARS autem, quæ Ecclesiasticam eloquentiam, Christiano populo tam utilem, docet, Rhetorica Ecclesiastica appellatur: quæ est ars siue facultas inveniendi, disponendi, & eloquendi ea, quæ ad salutem animarum pertinent. Oratoris autem Ecclesiastici officium est, veritatem, arcanum Dei aperire populo, docere pie & innocenter vivere, errores turpissimos, pestiferas superstitiones, pravas consuetudines tollere, ad piam, veram, diuinamque sapientiam, Christianam religionem homines compellere, cognitione veritatis, qua nullus est suauioribus, auditorum animos nutrire. Eius autem hic est finis propositus, persuadendo augere regnum Dei, lucrari animas Christo, ornare sanctam Ecclesiam, minuere tyrannidem diaboli, animas, Christi precioso sanguine redemptas, ad aeternam vitam & beatitudinem excitare. Pluribus verbis eandem ferè rem exprimentibus, officium & finem Ecclesiastici Oratoris explicauimus, ut teneris clericorum ingenijs consuleremus. Porro felicitas siue beatitudo,

ritudo, iucundissimum & pulcherrimum nomen, est virtutis pramium, bonorum omnium abundantia, in visione ac fruitione Dei posita. Quamuis autem ante obitum nemo verè beatus appellandus sit; perspicuū tamen est, beatos dici quosdam peregrinos, qui ad iter conficiendum omnibus impedimētis sunt liberi; beatos quosdā nauigantes, cum portum vident. Itā in huius vitæ peregrinatione inter tot fluctus, beatos humiles, Dei prouidentiam agnoscetes, & mentem suam inclinantes coram Deo; beatos mites, quorum anima ea dulcedine est pradita, vt nulla eam possit amaritudo perturbare; beatos lugentes, quibus concessa est gratia vehementer dolendi ob peccata, qua sunt, & ob bona, qua fieri possent, & minimè fiunt; beatos iustitiam, maximè vtilem illam & eximiam virtutem amantes, qua bonitatis aut innocentia nomine potest significari; beatos misericordes, aliorum calamitatibus dolentes, eisquē succurrentes: item mundos corde, temperatos, castos, qui impura libidinis tyrannide liberi, angelicam vitam incipiunt degere, visuri Deum pulchritudinis, & omnium bonorū authorē, beatos studiosos pacis, tantoq; & tam magno bono fruētes, quia nihil repugnat, quo minūs se ipsi regentes, in periculosissima huius mundi pugna vincant, & filij Dei & heredes, caelesti hereditate potiantur; beatos, quos mundus varijs modis exercet, quos vituperat, quos calumnijs oppugnat, quia veritatem diligunt, & tuentur, quia gloriā Dei quarūt, quia prodesse hominibus exemplo student. Cuius peregrinationis nostræ beatitudines exprēssit verus magister, & Dominus Iesus Christus: easquē explicans Ecclesiasticus Orator, facile demonstrabit, neq; in voluptate, neque in

4 DE RHETORICA ECCLES.

diuitijs, neque in honoribus, neque etiam in scientia, neq̄
demū in proprijs virtutibus, vt quidā philosophi putau-
erunt, collocandā esse felicitatem: sola esse bona, quæ bonos
homines efficiunt: bona corporis, valetudinē, pulchritudi-
nē, & bona externa, diuitias, honores, eatenus esse bona,
quatenus illis rectē scimus vti. Verū quemadmodū me-
dicus, quamuis non sanet semper egrotum, est tamen ap-
pellandus bonus medicus, cūm adhibuerit omnia medica-
menta ad sanandum; itā fieri potest prauitate huius se-
culi, & peruersitate ingeniorum, vt audientes bonos con-
cionatores, parū aut nihil etiam proficiant, cūm ipsi
tamen boni concionatores sint appellandi. Quod si ora-
tione sua consequetur Ecclesiasticus orator, vt, postquam
dixerit, tacita quadam voce loquantur inter se audito-
res, & commoti, ac compuncti corde, dicant: Quid ergō
faciemus? quod beatiſſimo Apostolorum principi dicenti
concessum est, non minimum fructum se cepisse existi-
mabit. Vt autem in omnibus, quæ inſra globum luna con-
tinentur, quatuor genera causarum facile est reperire:
in homine enim efficientes causas dicimus Solem, & a-
lium hominem; formam, animā, ratione præditam; ma-
teriam, corpus; finem, felicitatem. & in domo efficientem
causam, nominamus aedificatorem; formam, figurā ipsius
domūs; materiam, lapides, camenta; finem, defensionem
ab iniuria cali: itā, sine paulō antè explicato, effectorem
concionum, & bonarum omnium rerum, actionum, &
verborum, dicimus sanctum Spiritum, qui precibus inuo-
candus est; nam sine eius præſenti numine, inutiles sunt
omnes sermones, planè mortua sunt conciones. Hanc rem
cūm nouisset sanctus Dominicus, interrogatus, qua ratio-
ne di-

LIBER PRIMVS.

ne, dicendo auditores in sui admirationem traheret, & tot animas concionibus suis Christo lucraretur; ea, quae dicebat, se reperire respondit in libello charitatis, in libello Spiritus sancti. Proxima causa efficiens, sunt labor & exercitatio. Forma in hoc est sita, ut aptè et congruenter dicatur ad populū; nam in scholis breuiter, acutè, & de rebus difficilibus agitur: ad populū verò copiosè, dilucidè, & de rebus in primis, ad utilitatem animarum spectantibus, habendus est sermo, ita ut concionis forma, & eloquentia Christiana vis, ac summa omnium praeceptorum, quae tradimus, B. Augustini verbis sit describenda, ut orator Ecclesiasticus ita dicat, ut intelligenter, obedienter, & libenter audiatur. De materia agamus.

Duplicem esse materiam huius artis: remotam, & proximam.

Cap. IIII.

MATERIA Ecclesiastico oratori subiecta, duplex est: remota, & proxima; remota continet omnia, quae scripta sunt, ita ut quidquid ex philosophis, poetis, historicis, oratoribus, ex omni scriptorum genere excerpi potest, ad utilitatem populi; id totum Ecclesiastico oratori, tanquam proprium, ab alijs usurpatum, subiiciatur. proxima verò materia, tribus dicendi generibus comprehendendi potest, Deliberatiuo, Demonstratiuo, & Iudiciali. Deliberatiuum genus est, quod in suasionem & dissuasionem versatur: cuius finis est utile. Demonstratiuum, quod in laudatione et vituperatione est positum: cuius finis est honestum. Iudiciale, in accusatione & defensione est situm: cuius finis est iustum. Ut B. scribit Ambrosius,

brofius, nihil est aliud, nisi quod confert ad vitam eternam. Honestum sic definimus, virtutis decorem, qui cum utilitate ita est coniunctus, vt separari nequeat. Iustitia, est constans perpetuaque voluntas tribuendi unicuique quod suum est: in hoc autem in primis sita est, vt agnoscat, et cali & terra dominus, innocentia remunerator, & scelerum vindex: eiusque praecepta obseruentur. Quae omnia cum ad veram hominis felicitatem referantur; constat, fines, non perinde ac Rhetores, utilitatem ab honestate plerunque seiungentes, putauerunt, esse à nobis Christianis distinguendos.

Genus Deliberatiuum ad quinque capita referri posse. Cap. V.

CVM genus Deliberatiuum in bonorum suafione, et malorum dissuafione versetur: ad quae omnis Ecclesiastici oratoris labor, tanquam ad finem dirigitur, in hoc maxime studium & diligentiam ponat; vt à vitijs auocans populum Dei, ad veram pietatem, Christianasque omnes virtutes accendat atque inflammet. Ea verò, quae Ecclesiasticus orator populo suadere solet, ad quinque fortasse capita, facilius doctrinae causa, redigi possunt; ad credenda, ad speranda, ad timenda, ad vitanda, ad agenda: quibus capitibus vniuersa ferè Theologia, & tota Christianè viuendi ratio comprahèditur. Nos qui clericis scribimus, quaedam attingemus, quae ipsis aliquam propositiõnum copiam possint suppeditare, perfectam eorum capitum tractationem omittentes: nè, actum à doctissimis Theologis, agamus; & scopi, quem nobis proposuimus, obliti esse videamur.

De

ITA QV E dicit Ecclesiasticus orator credendum esse
 Expresso in sacris literis Dei verbo, de quarum aucto-
 ritate alio loco dicemus. Et vt intelligat nō omnia, ad sa-
 lutem pertinentia, comprehendere expresso Dei verbo; le-
 gat Osi Cardinalis Vuaruiensis, doctissimi hominis, pul-
 cherrimum ea de re libellum. Credendos duodecim ar-
 ticulos, qui in sancto Apostolorum Symbolo continentur,
 proponet. in quorum explicatione, magnā copiam ei sug-
 geret aureus liber, qui proximis annis iussu Pij V. Pontifi-
 cis Maximi, est editus, Catechismus Romanus. Cauebit,
 nē vllum vnquā articulum in dubium reuocare videa-
 tur: quod nonnulli faciunt ostentatiōe potius, quā inscitia
 aut infidelitate. disputāt enim de Dei prouidentia, & ar-
 gumenta multis iam seculis explosa, in medium afferunt.
 qui conatus minimē necessarius, vt periculosus, aut potius
 perniciosus, non est laudandus. Sape Ecclesiasticus orator
 affirmabit duodecim articulos fidei esse principia, bases,
 & fundamēta Christiana religionis: ita esse certa, ita in-
 dubitata, ita multorum martyrum sanguine cōfirmata;
 vt stultum sit, aut potius impium, eos in dubium reuoca-
 re. Proponet etiam, esse Apostolis & apostolicis viris, tan-
 quam ministris Spiritūs sancti, fidem adhibendam: ad-
 mittendas sanctas traditiones Apostolorum, quas, voces
 Dei & oracula eiusdem sancti Spiritūs, quem equalem
 patri & filio adoramus, existimare Christianus populus
 debet. Sanctam Ecclesiam, matrem & magistrā veri-
 tatis, & sponsam Christi credendam: sanctis Concilijs ge-
 neralibus, quibus tantam auctoritatem tribuendam pu-
 tauit beatus Gregorius, quantam Euangelistis, nimirum
 quia

§ DE RHETORICA ECCLES.

quia in Spiritu sancto sunt congregata, assentiendum; & sanctis Doctoribus, si inter se consentiant. Non credendum sathana, perenni animarum nostrarum hosti, scelestam dogmatum nouitatem suggerenti. non credendum eius discipulis hereticis, puritatē catholicae fidei malitiosè & impiè contaminantibus: non credendum proprio ingenio, neque cuius in rebus ad fidem pertinentibus.

De sperandis. Cap. VII.

ET quia, veluti fidelissima comes, fidē sequitur spes, proponet Ecclesiasticus orator, speranda esse omnia bona à clementissimo cali & terra domino, & à patre misericordiarum Deo: habere nos aduocatum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, cuius preciosissimo sanguine, à sathana tyrannide liberati sumus: illum pro nobis orare: sperandam esse vitam aeternam, eamque auidè expectandam, hoc est, visionem & fruitionem Dei, consortium Angelorum, & vitam periculis & molestijs omnibus vacuam, caelestibus & perpetuis bonis abundantem. Moneat sepè populum Dei, nè inani quadam fiducia se ipse fallat: sciat misericordem esse dominum & iustum: fidem operibus comprobendam esse: non esse Deum ad iracundiam prouocandum, à quo innumerabilibus affecti sumus beneficijs, & in quē speramus. Quòd si quempiam desperare suspicabitur, beati Augustini verba poterit commemorare: Respira peccator, respira, nè desperes: spera in eum, quem times: confuge ad eum: inuoca opportunè, quem superbe prouocasti.

De

PORRO cū nemo sciat, odio an amore sit dignus; & in multis bonarum omnium rerum authorem & principem Deum offendamus; proponet initium sapientia esse timorem Domini: Deum timendum, quia, cū omnia ex nihilo feterit, vno etiā ictu eadem potest ad nihilum redigere: timendam aeternam pœnam; timendum horribilem illum Iudicij diem; timendos, aut potius horrendos cruciatus Inferni: horribilem diem iudicij proponens, David verba proferet, Deus manifestè veniet: Deus ipse, & non silebit: ignis ante ipsum præibit, & tempestas valida: aduocabit caelum desursum, & terram discernere populum suum: & omnes, nulla habita nobilitatis aut scientia ratione, stabimus ante eius tribunal: vbi eum, quem patrem misericordia nolimus agnoscere, iustum iudicem experiemur. Dicat eo die, vt sanctus scribit Augustinus, futurum fletum, & stridorem dentium, vlulatum, & lamentationem, & tardam pœnitentiā: quando mouebuntur fundamenta montium, & ardebit terra, vsque ad inferos deorsum: quando, teste Apostolorum principe, cali ardentis soluentur, elementa ignis ardore tabescent: quando, vt Saluator noster ait, etiam virtutes calorum mouebuntur: quando Sol obscurabitur, Luna non dabit lumen suum, & stella cadent de caelo. Ostendet deinceps nihil inferno esse posse horribilius; horribilem esse priuationem visionis Dei: illum esse lacum sine mensura, profundum sine profundo, plenum ardore, & fœtore intolerabili; nullum esse ordinem, horrorem aeternum, nullam spem boni, nullam mali fugam.

De

CVM autem sapientia Christiana in hoc maxime consistat, vt declinemus à malo, & faciamus bonum; dicet in primis vitanda esse peccata, quia nos separant à fonte bonitatis Deo: quia filios Dei adoptiuos, filios lucis, seruos sathana, et filios tenebrarum faciunt: quia distinguunt nos à Christo, qui est via, veritas, & vita: quia varijs modis animam nostram excruciant. Originale, quod à primo humani generis parente Adam in posteros transfusum est, per Baptismum tolli; vitari quidem non posse; sed Dei misericordia sublatum sapè commemorandum; vt calamitatis memores, & diuini beneficij, humilitatem diligamus. De mortalibus peccatis, quoniã sapè fit mentio, dicet eo nomine appellari, quia mortem inferunt animæ: notissimū esse illorum numerum, septem esse peccata capitalia, ad quæ cætera referuntur, Superbiam, Auaritiam, Inuidiam, Luxuriã, Gulam, Iram, & Accidiam.

De vitanda Superbia. Cap. X.

ADDET, Superbiam esse appetitum excellentiæ inordinatum, quæ in his est posita, cum bona, quæ habemus, non accepta Deo referimus, eaq; iactamus tanquã nostra; vel bona, quæ non habemus, nobis arrogamus. quo in genere collocantur hypocrita. Contra hæc genera superbiam ita dicet Ecclesiasticus orator, vt ostendat nihil tam aduersari Christo, nihil minùs conuenire naturæ hominis, quàm superbiam. Addet, vbi est superbia, ibi esse stultitiam: superbum, qui ob virtutes extollitur, de vita mori, de sanitate egrotare, de medicamine perire, vt S. scribit Gregorius. Auditores verbi Dei hortabitur, vt infirmita-

firmitatem humanam sæpè considerent, & varias huius vitæ calamitates sibi ante oculos ponant; vt ad humilitatem, reliquarum virtutum fundamentum, excitentur.

De vitanda Auaritia. Cap. XI.

VITANDAM esse Auaritiam, facile erit ostendere, cum auaros valdè detestetur Dominus, cum miserrimam vitam ducant; cum cæteris hominibus, sibi ipsis in primis sint odiosi. Dicit immoderatâ hanc habendi cupiditatem vitandam; Domini esse terram, & plenitudinem eius, diuitias in vsu, non in possessione consistere; iniquorum hominum vsurpationes appellandas, diuites esse ministros Dei, dispensatores, et œconomos, earum potissimum rerum, quas in vnum coaceruari permittit, vt fidelitatis quorundam periculum faciat; alios eleemosynis in caelestem hereditatē recipiat, alios ob tenacitatem aeterno supplicio puniat. Quo loco verba Iacobi Apostoli, si placebit, explicabit: Agite nunc diuites, plorate in miseris, quæ euenient vobis, et addet verba S. Augustini, Vbi qui augent res perituras, vndè eternas amittant.

De vitanda Inuidia. Cap. XII.

INVIDIAM filiã superbie esse nemo dubitat. cum enim doleat inuidus bonis alienis, idè dolet, quia se illis dignum putat. Dicat Ecclesiasticus orator, nihil boni in se habere inuidiam, nisi quòd cruciat inuidentes: quod etiam Isocrates scripsit. Addet, esse sathana machinam, qua subdolos ille animarum nostrarū hostis, humano generi insidiatur, præstantia etiam ingenia inuadit, virtutes contaminat, & rectam viuendi rationem peruertit.

C

Eius

Eius sororem esse detractionem, vitium grauisimū; quod oratorio quodam modo peius esse dixit sanctus Chrysostomus, quā corpus occidere. occidit enim detractor, & quasi dilaniat famam; quæ pluris est faciendā, quā vita.

De Luxuria. Cap. XIII.

DE Luxuria pluribus dicat, adimere vsum rationis, homines belluas efficere; eius comites esse pœnitentiam & infamiam, esse plerunquē pœnam peccati.

De vitanda Gula. Cap. XIIIII.

DE vitio Gula, quæ est inordinatus appetitus cibi, cūm dixerit, inculcet edendum, vt viuamus; non viuendum, vt edamus: paucis minimisq; contentam esse naturam: plures iugulasse gulam, quā gladium: saturitatem fame peiorem, vt sanctus probat Chrysostomus: gulam matrem incontinentiæ, et altricem egritudinum, ac multarum miseriarum esse. Acrius reprehendet pauperes, qui gula indulgentes, rem familiarem minuunt.

De vitanda Ira. Cap. XV.

IRAM vitandam probabit, quia est comes stultitiæ, inimica consilij, mater pœnitentiæ, nutrix iurgiorum, inimicitiarum, & variarum calamitatum: audienda illa verba beati Augustini: Volo vos irasci, vt non peccetis: vt autē non peccetis, quibus debetis irasci, nisi vobis? quid est enim homo pœnitens, nisi homo sibi iratus?

De Accidia vitanda. Cap. XVI.

CVM verò de Accidia vitanda sermonem habebit Ecclesiasticus orator, eam originem vitiorum nominabit,

minabit, pusillanimitatis, atq; etiam malitia magistram: eos, qui hoc laborant vitio, indignos esse nomine hominis; cum ad agendum, & contemplandum, ac etiam ad laborem procreati simus: nihil magis studere sathanam, quàm vt animas otiosas inueniat, eas vt in suam tyrannidem redigat.

De vitandis peccatis alienis.

Cap. XVII.

COMMEMORABIT sæpè maximè fugienda illa peccata, quæ aliena vocantur: propterea, quòd, cum ab alijs committantur, nobis etiam nocent: quoniam aliqua ratione illis communicamus. Porro communicant peccatis alienis homines, consilio, iussione, consensu, irritatione, laudatione, siue adulatione, reticètia, coniuuentia, rei alienæ participatione, praua facti defensione. Peccant consilio, qui alicuius sceleris committendi sunt vel auctores, consultores, vel ministri, vt fuit Achytophel: quo improbo & infelici consiliario Absolom in patrem coniurando, vsus est. Consilio peccant, qui in perniciofa arte versantur, hortantes homines ad singulare certamen, ad vltiscendas iniurias; cùm nulla possit esse nobilior victoria, quàm seipsum vincere: eadem ratione peccant, qui hortantur alios ad libidinem, vt lenones, vilissimum hominum genus. Iussione peccauit Dauid, homo alias secūdum cor Dei, cùm iussit Vriam interfici, vt eius vxore potiretur. Consensu peccauit Pilatus in nece Domini nostri IESV CHRISTI. Peccant innumerabiles homines, putātes, quia ipsi à peccatis se abstinent, et si alijs consentiant peccātibus, minimè peccare. Quare illæ audiūtur voces: Sua res agitur, nihil ad me, ipse viderit.

C 2

Doce-

Docebit Ecclesiasticus orator, peccare eum, qui, quātum in se est, peccātibus non aduersatur. Irritatione peccauit vxor Beati Iob, cum ei varijs calamitatibus oppresso dixit, Benedic Deo & morere: in quod peccandi genus in primis solent incidere irrisores, qui deterrendi sunt exemplo illorum, qui Elisaum prophetam irriserunt. Adulatione maximè peccatur, nam dulce venenum est adulatio: & nihil mortaliū auribus accidit suauius, quàm propriarum laudum cantilena: ita vt interdum eas laudes admittant homines, quibus se indignos faterentur. Latè patet hoc vitium in Rebus publicis, & in opulentis ciuitatibus, in primis in aulis principū: & vtinam inter sacerdotes, & clericos non reperirentur multi, ad assentationem eruditi, qui Praepositos, & Episcopos suos, cum quibus liberè admodum deberent agere, plerunquè non deciperent; blanditijs, & adulationibus, eorum sapè zelum nō retardarent. Reticientia peccant, qui cum reprehendere deberent, tacent: non obseruant verba illa prophetae, Clama ne cesses, annuncia populo meo scelera eorum qui locus etsi ad eos spectat sermones, qui haberi solent in synodis, interdum tamen est explicandus, vt assuescat populus, non molestè ferre reprehensiones parochorum suorum; diligat potiùs, quem admodum aequitas postulat, monentes. Hunc locum explicans Ecclesiasticus orator, occasionem nanciscetur hortandi homines, vt si quem haereticis labe infectum cognoscunt, eum deferant: nè peccato alieno, silentio communicent. Conniuentia, & indulgentia peccare consueuerunt magistratus, tum Ecclesiastici, tum ciuiles, qui auram popularem sectantur. Quo in genere parentes, et praepoteres maximè peccāt: qui

qui

qui admonendi sunt, vt filiorum suorum peccata castigent, nè à Deo puniantur, quemadmodum punitum esse Heli sacerdotem sacra testantur litera. In parentum numero collocauimus praeceptores, cum ad illos pertineat, discipulos paterno amore diligere, & illos quodammodo gignant, cum in eorum animis optimarum rerum cognitionem imprimant. Participatione peccat, qui ad perpetranda peccata se socium adiungit; quemadmodum peccauit Aaron Moysis frater, cum ipse, & populus Israeliticus vitulum aureum in deserto construxerunt. Quo in peccandi genere grauissimè peccare solent coniuratores, & conspiratores: cuiusmodi fuerunt fratres Ioseph, qui in ipsum conspirauerunt. Defensione peccant, qui in foro alienas causas iniustas, vel lucri, vel amicitiae causa, tuentur: quod magnum scelus rationibus multis fugiendum esse demonstrabit.

De vitandis peccatis in Spiritum sanctum, & de clamantibus in caelum.

Cap. XVIII.

MAXIME autem vitanda Christiano populo inculcabit Ecclesiasticus orator peccata in Spiritum sanctum. haec autem sunt, desperare de diuina bonitate, agnitam veritatem impugnare, fraternae charitati inuidere, obstinato, & impoenitenti animo in peccatis perseuerare: quae acriter reprehendet; quandoquidem neque in hoc seculo, neque in futuro remittuntur. Clamare quaedam peccata in caelum commemorabit: Homicidium voluntarium, vitia contra naturam; pauperum, viduarum atque pupillorum oppressionem; & mercedem operario-

rum defraudatam. Quae peccata maximè detestans, ea forma dicendi utetur, ut piorum hominū, praesertim virginum animi, verborum obscœnitate non offendatur. quae de re agemus, cum de elocutione tractabimus. Vitanda esse dicet leuia, & venialia peccata, quatenus humana infirmitas patitur, nè paulatim in mortalia incidamus: addet vitandam esse improborum hominum consuetudinem, nam fieri vix potest, ut qui tangit picem, non inquinetur ab ea: vitadam curiositatem, impudentiam sororem, vanitatis nutricem: vitanda theatra, publica spectacula, frequentia conuiuia: inde enim saepè deteriores homines, atque etiam interdum tristiores solent recedere. Vitandum, de seipso loqui, nisi necessitas cogat, ut fecit interdum B. Paulus ad Corinthios: *Ministri sunt, & ego, ut minus sapiens, dico plus ego.*

De agendis. Cap. XIX:

QUIA non satis est declinare à malo, sed Christianum hominem oportet agere bonum: hortabitur Ecclesiasticus orator fideles Christi, ad agenda ea, quae lex iubet: legem dictam esse explicabit ab eligendo, eò quod eligant homines quid agendum sit, aut à ligando, nè tanquam furentes precipites ruamus. Hanc legis distinctionem interdum asseret, sumptam ex scholasticis doctoribus: legem aliam esse diuinam, aliam humanam. Diuinam, (ut interim aeternam omittamus, quae est summa ratio, cui semper obtemperandum est, cuius quosdam veluti radios mentis lumine cernimus) distinguat in naturalem, & positiuam: naturalem esse rectitudinem intellectus, & primam regulam, à qua omnes res
agen-

agenda regulam accipiūt: cui omnia principia rerum a-
 gendarū concordant: huic legi dicet parendū: Alteri non
 esse faciēdum, quod nobis fieri nolemus: faciendum alijs,
 quod nobis optaremus fieri: exclamabit obscurari prauis
 consuetudinibus legem naturæ, quosdā luporū, vulpium,
 & aliarum ferarū mores induere: & quibus valdè de-
 berent prodesse, illis nocere. Positiuā diuidet, in veterem,
 & nouā: veterem legē, nempe Moysis, esse quidem diui-
 nam, sed vmbra continere veritatis, fuisse datā propter
 transgressionem, demonstrare peccatum: eius sacramen-
 ta significare, sed non continere gratiam: Legem nouam,
 hoc est, Euangelicā, continere veritatem et gratiā, quam
 sanctissimis sacramētis confert: datam esse propter iusti-
 ficationem: ad hoc esse valdè vilem, vs peccatum agni-
 tum vitetur: Appellari verbū fidei, veritatem Dei, scien-
 tiam salutis, & celestem epistolā: hanc diuinitus missam
 epistolam, sæpè legendam proponet: sanctissima sacramen-
 ta, quæ, veluti pharmaca, ad humanas infirmitates sa-
 nandas, et instrumenta diuinæ gratiæ & salutis, instituit
 Dominus noster Iesus Christus, Rex, magister, & medicus
 animarum nostrarum, docebit esse maximè veneranda.
 quo loco interdū dicet esse sacra rei signa, hoc est, visibiles
 formas inuisibilis gratiæ, quibus Christo coniūgimur, ve-
 luti membra capiti, & sancti efficiamur. Ostēdet pluribus
 verbis quemadmodū homo nascitur, crescit, alitur, vale-
 tudinē recuperat, postremo eius vires debilitatæ reficiun-
 tur: ita animam baptismo renasci, Chrysmate crescere,
 S. Eucharistia, tāquā pane quotidiano, ali: sacramēto
 Pœnitētiæ sanari: Extrema Vnctiōe recreari, ipsiq; faci-
 liorē celestem in patriā aditū patefieri: ad quæ remedia

adhibenda, necessarium esse sacramentum Ordinis, ut ad fomitem carnalis concupiscentiae debilitandum, & ad propagandum populum Dei, institutum est ab eodem D. Iesu Christo sanctum Matrimonium. Qua de re saepe sermonem habebit, cum nihil possit esse populo Christiano utilius, quam scientia & rectus usus sanctissimorum sacramentorum: quo usu, praesertim sanctissima Eucharistia, ille excitatur ad cognitionem innumerabilium beneficiorum, quae benignissimus pater Deus in nos contulit, & confert quotidie: excitatur ad humilitatem, cum per visibilia elementa, tantam tamque magnam gratiam se consequi animaduertit. Ad gratiarum etiam actionem inflammari potest, cum sanctissima sacramenta, veluti pignora salutis suae, sibi à D. N. Iesu Christo relicta, se habere intelligit. Dicet, tria è septem esse eiusmodi, ut non nisi semel suscipi, sine maximo scelere possint, Baptismum, Confirmationem, et Ordinem sacrum. Poenitentiam, & sanctissima Eucharistia frequentiam, esse fructuosissimam, & maxime commendandam, rationibus multis, atque etiam sacrae scripturae testimonijs, poterit comprobare. quae de re fortasse alio loco pluribus agemus. Ad susceptionem autem Extremae Vnctionis, ingrauescente morbo, auditores hortabitur: dicetque, non modò animam, sed & corpori magnum afferre solatium, atque etiam remedium: cauendum maxime, ne sine hoc sacramento ex hac vita migremus: & valde optandum, atque quantum in nobis est, curandum, ut mentis compotes, in ultimo illo agone, saluari hoc medicamento recreemur: inde, si quis sacramentum illud postulet, rectae conscientiae indicium sumi, interdum commemorabit. Verba Apostoli, cum de Ma-

trimo-

rimonio aget, explicabit, Melius esse nubere, quàm vituperari nō posse, qui secūdis, aut tertijs etiam nuptijs, libidinis ardorem student cohibere: valdè vituperandos illos, qui, homines remedio, à Christo medico sibi relicto vtentes, importunis clamoribus, & pulsationibus, quod quibusdam in locis, nō sine magna piorum hominum offensione fit, perturbant: laudandos, vt existimauit idem Apostolus, qui mortuis vxoribus, alias non ducunt, modò abstineant ab illecebris voluptatum, & Deo seruiant, eiuq; ministros adiuuent. Hæc pauca, quæ attigimus, explicabit, cū de Euangelica lege loquetur Ecclesiasticus orator: deq; numero, effectis, differentijs, ritibus, & ministris sacramentorum, prout locus & tempus postulare videbuntur, ea, præ manibus Catechismum Romanum in primis habēs, dilucidè exponet, quæ in sanctorū Theologorum, præsertim scholasticorum, qui patrum sententias diligentissimè examinauerūt, libris reperiuntur. Monemus etiam oratorem Ecclesiasticum, cū de hac lege Euangelica sermonem habebit, caueat, nè tam multa de Dei misericordia dicat, quin diuinam etiam iustitiam commemoret: de excellentia fidei non tam multa loquatur, quin vtilia & necessaria opera ad salutem explicet. Instituendas ità actiones hortetur, vt charitate condiantur. Doceat, Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligendum: deindè propriā animam, & animam aliorum; tertio, corpus proprium; quarto, corpus proximorum: Decalogum, qui est compendium optimarum rerum, quæ agenda in hac vita sint, seruādum. Cū autem de lege positua dixerit, multa de authoritate summi Pontificis, Christi Vicarij, & Petri legitimi successoris,

poterit in medium asferre: de qua nos alio loco dicemus: & ostendet, parendi canonicis legibus: quia cum diuina sentiunt: item ciuilibus, si ab eadem diuina lege non discrepent. Docebit postremò agenda omnia, quæ cum virtute sunt: quæ autem sint præcipuæ virtutes Christiana, statim sumus dicturi, quia de genere Demonstratiuo tractare iam incipimus.

De genere demonstratiuo, & descriptionibus quarundam Christianarum virtutum.

Cap. XX.

HIS explicatis, quæ ad genus Deliberatiuum pertinent, consequens est, vt de genere Demonstratiuo agamus: quod in laudatione, & vituperatione consistit. In hoc Demonstratiuo genere sapissimè versati sunt sancti viri, vt laudâtes seruos Dei, ipsi enim soli digni sunt laude, celi & terra Dominum, & omnium bonorum principem & largitorem laudarent, atque populos ad eorum imitationem excitarent. tyrannos verò, diaboli ministros, et peruersos homines vituperâtes, ad gratiarum actionem, ijs è medio sublatis, inuitarent: vt fecit sanctus Gregorius Nazianzenus in orationibus contra Iulianum. Cum verò in Christiana republica nihil sit laudabile, quod à religione nõ manet, & vera non sit conditum pietate; dicamus, quid sit religio, & quid pietas, et rationem inueniendarum propositionum, quæ ad veram laudem pertinet, proponamus. Est igitur Christiana religio, in qua nasci, maximum Dei beneficium est, dicta à religando, quia quodam vinculo, hoc est, Christo, patri, & principi rerum omnium Deo iuncti sumus & religati: est
debitus

debitus cultus, quem Deo tribuimus, fide, spe, & charitate: est Christi imitatio, & perfecta iustitia, & recta amoris regula. Pietas, est obsequium, quod exhibetur Deo primum, deinde alijs, quos nobis Deus venerandos proposuit: ut sacerdotibus, parentibus, regibus, principibus, preceptoribus, natu maioribus. Christianas virtutes describimus crasso quodam modo, non ut scholastici solent. Fides est habitus, quo firmiter asserimur reuelatis à Deo, porta salutis, religionis fundamentum. Spes est certa expectatio futurae beatitudinis, iucunda vita spiritualis socias, & optima in rebus aduersis consiliaria. Caritas est finis precepti, forma virtutum, & vite Christianae veluti anima: patientiae, humilitatis, & omnium bonorum magistra: haec est via Dei ad homines, et via hominum ad Deum: causa & mater omnium virtutum, quae si desit, frustra habentur cetera: si autem adsit, habentur omnia: ita ut, qui hac nobilissima virtute sit ornatus, in maxima paupertate sit diues, & omnibus commodis abundet: quia in Deo manet, & Deus in eo. Fidei & spei nutrix, ac charitatis comes, est oratio, quae sic describi potest; eleuatio mentis in Deum, colloquium cum Deo, clavis, qua aperitur caelum, telum, quo sathanae insidjs resistimus. Deuotio, est prompta voluntas seruiendi Deo, gratissimum voluntatis nostrae sacrificium, religionis filia, bonarum omnium actionum alitrix. Prudentia est cognitio rerum vitandarum, & expetendarum, ut scribit diuus Gregorius, industriae mater, salutarium illorum preceptorum magistra: Nosce te ipsum: Nè quid nimis: Auream dilige mediocritatem. Iustitia, est constans ac perpetua voluntas tribuendi unicuique quod suum est; Deo cultum,

sanctis

sanctis venerationē, sacerdotibus & parentibus obedientiam & obseruantiam; regibus debitum honorem, omnibus mutuum amorem: est virtus qua magis alijs, quàm sibi prodest, vt sanctus scribit Ambrosius. Iustitia pars, est Christiana liberalitas, quam eleemosynam dicimus, qua Deo sceneramur, & peccata nostra redimimus. Fortitudo, est firmitas animi contra molestias, seculi laborum susceptio, malorumq; perpeſſio: est habitus, quo praeditus qui est, nihil nisi turpia timet, tolerat fortiter aduersa, fert moderatè prospera, mortem etiam, quando opus est, contemnit: est voluntatis robur, virtutū tutela, vitiorum expultrix, periculorum sapiens expugnatrix. Praestantissima autem Christianorum fortitudo, est Martyrium, quod quidē est delictorū finis, periculi terminus, dux salutis, verus patientiae magister. Temperantia, est rationis in libidinem, atq; alios nō rectos animi impetus, firma & moderata dominatio: est amor, sese integrū Deo et incorruptum seruans. Temperantiae comes est Ieiunium, quod est optima custodia corporis, tuta habitatio, fortium virorum munimentū, egregius in bello fortitudinis, in pace quietis magister. Haec verò Temperantiae veluti filia, à sanctis viris laudantur, pudicitia, castitas, & virginitas. Pudicitia Tertullianus sic describit; florem morū, honorem corporum, decorem sensuum, integritatem sanguinis, fidem generis, fundamentum castitatis. Castitatem verò dicimus, munimē sanctimoniae, & synceritatis indicium. Virginitas, vt Cypriani vtamur descriptione, est flos Ecclesiastici germinis, decus & ornamentum gratiae spiritalis, leta indoles, laudis et honoris opus integrum & incorruptum, Dei imago resplendens ad sanctimoniam domini.

mini.

mini, illustrior portio gregis Christi. Perseuerantia, est nobilissima Christianorum virtus, summi regis filia, constantia nutrix, soror patientia, interioris pacis custos, sine qua in caelestem patriam nemo ingreditur. Elementum autem omnium Christianarum virtutum est humilitas, sine qua nemo in Christiana philosophia potest proficere. Humilitas, est quadam inclinatio mentis coram Deo: est ars cognoscendi & spernendi semetipsum & res humanas, & inanem gloriolam fugiendi, alios sibi praeferendi, & fidelissima sapientiae ministra: non enim potest quis dici sapiens, nisi sit humilis. hanc virtutem sequitur magnanimitas Christiana, quae in remittendis iniurijs, atque etiam fugiendis honoribus est posita. Perspicuum est autem, omnes actiones, quae ex his virtutibus proficiuntur, esse laudandas; quae ex contrarijs, vituperandas: sed ea magis laudantur, quae nos Deo magis coniungunt, eiq; nos similes faciunt: vt opera charitatis & misericordiae: item quae gloriam Dei magis augent, vt Martyrium, & similia.

Quod parcè & rarè Ecclesiasticus orator laudat eos, qui viuunt; & vndè laudis argumenta ducantur.

Cap. XXI.

VIVENTES Ecclesiasticus orator perrarè laudat, aut quia ignoratur, laudè ne, an vituperatiõe quis dignus sit: cum nemo possit affirmare aliquem Deo esse gratum: aut quia, dum viuimus, & domesticis & acerbis inimicis oppugnamur, & incertus est pugnae exitus: aut cauet hoc maximè, nè dulce venenum exhibens
viuen-

viuentibus, noceat, & turpem adulationis notam subeat.
 In funere laudat. Sanctissimorum hominum extant ora-
 tiones, cum Platonis Menexeno, cum Periclis illa oratio-
 ne, qua legitur apud Thucydidem, atque etiam cum Iso-
 cratis illa in laudem Euagoræ conferenda; & præsertim
 sanctissimi illius viri, quem nobis Theologum eloquentis-
 simum, & Demosthenem Christianū licet appellare, Gre-
 gorij Nazianzeni: leguntur aliqua huius generis in lau-
 dem Athanasii, Basilij Magni, et aliorum: ex quibus col-
 ligitur, laudum genera ex tribus potissimum temporibus
 sumi posse. Quorum primum quidem est illud, quod eius,
 quem laudamus, ortum præcessit: alterum, quo ille vixit;
 tertium, quod mortem est consecutū. primo autem tem-
 pore consideratur patria, parentes, maiores, quorum aut
 nobilitati respondere, aut obscuritati lucem asserre, pul-
 chrum est: huc pertinent etiam oracula, & responsa di-
 uina, à quibus laudari possunt, Isaac, Iacob, Ioannes
 Baptista, multique alij viri sanctissimi, quos parentes
 assiduis precibus à Deo impetrauerunt: & de quibus, an-
 tequam nascerentur, multa præclara prædicta fuerunt.
 Beatus Gregorius Nazianzenus elegantissimè Basilium
 laudat, à patria illis verbis: Cùm permulta nobis laudum
 argumenta, quod ad patrem attinet, ex paterno latere
 pontus suppeditet: & quidem nequaquam minora priscis
 oraculis, quibus historicorū & poëtarum pleni sunt libri:
 tum etiam multa subministrat patrium solū hoc meum,
 dignitate illustris Cappadocia, non minùs virorum sobo-
 le præstans, quàm equorum. Altero tempore conside-
 rantur virtutes, quibus præditus fuit: doctrina, munera,
 vel publica, vel priuata illis commissa, res gesta, familia-
 ritates,

ritates, amicitia, & in primis ea, quæ quis in vltimo huius vitæ actu egerit: vbi loco à consentaneis vti poterit orator, & ostendere eum, qui laudatur, digna patria sua, digna maioribus suis, digna educatione, rebus antè gestis, fecisse, & omni tempore virtutum exempla dedisse: non vt ea ratione inanem gloriolam aucuparetur, sed vt Dei gloriam, quantum in se esset, auget, & sathana tyranni se opponeret: quibus in rebus exponendum est imprimis, quid supra expectationem hominum ab eo videatur factum. Maximè autem ad laudem pertinet, cum quis aut solus, aut cum paucis, aut primus aliquid præclare gesserit: qua de re Saluator noster maximè laudari debet, cui soli præstantissimum illud I E S V nomen, quod est super omne nomen, & in quo omne genu flectitur, caelestium, terrestrium, & infernorum, cõuenit: qui solus ex Virgine natus est, solus propria virtute resurrexit, nunquam moriturus. item B. Virgo Maria, quod sola filium Dei genuerit, quod sola ante partum, in partu, & post partum virgo extiterit: quod sola plena gratia, mater misericordiae, regina cali, domina angelorum appelletur. S. etiã Ioannes Euangelista, cui soli concessum est, vt Christus eum dilectum appellaret, & super eius pectus in cœna recumberet: dulcissima illa verba audiret: Fili, eccè mater tua. Non potest reperiri homo, de quo dici possit: hic solus huius virtutis præbuit exemplum, cū omniũ virtutum exēplar præbuerit Christus homo et Deus. Pauci fecere q̄ Stephanus, qui orauit pro ijs, à quibus lapidabatur. pauci, relictis imperijs, in monasteria se abdiderunt, vt superioribus annis fecit Carolus V. maximus impator. pauci, immò paucissimi, Pontificatui cesserunt, vt fecit

Caë-

Cælestinus, à quo Cælestinorum monachi nomen habuerunt. qua de re, & si à nonnullis, metientibus omnia huius vitæ cōmodis & splendoribus, non sit laudatus, tamen eius animi celsitudo est laudanda: quandoquidem ea, quæ tan toperè cæteri admirantur, hic vir eximius, desiderio æternæ gloriæ, contempserit: & propriæ saluti consulens, parère potius, quod tutius est, quàm imperare maluerit. atque is meritò, ob alias eximias virtutes, sanctæ Ecclesiæ iudicio, inter sanctos est relatus. Tertio loco considerantur honores, post mortem tributi, dolor, luctus, squallor: quem locū præclarissimè tractat sanctus Gregorius Nazianzenus, Basilium laudans. Efferebatur, inquit, vir sanctus, sanctorum manibus elatus, atque omnes operantur dabant, partim vt simbriam arriperent, partim vt umbram, vt feretrum, quo sanctus portabatur, vel solum tangere. quid enim illo corpore sanctius, aut preciosius? & paulò post: Plena erāt fora, porticus hominum illum prosequentium, præeuntium, sequentium: multa millia hominum omnis generis & ætatis, ante eum diem incognita, psalmodiæ luctu impediabantur, ac vincebantur: patientia doloris magnitudine frangebatur; certabant nostri cum cæteris, cum Ethnicis, cum Iudæis, cum Aduenis, atque vicissim nobiscum, vtrius vberiores lachrymæ vberiore utilitatem afferrent. Comparationibus etiam vsi sunt sancti homines ad laudandū; vt idem fecit Gregorius Basilium laudans, qui patribus vtriusq; testamenti, Ioanni etiam Baptistæ et Apostolis, eum eleganter admodum comparat. Locum illum, quem proposuit Aristoteles, à vicinitate vitiorum et virtutum, tanquàm inutilem & perniciosum Ecclesiasticis oratoribus, reijcimus:

nam

nā cum nihil à Christiana religione sit alienius, quàm mētiri: qui meticulosum diceret cautum; callidum, prudentem; furiosum, apertum: stupidum, mansuetum; is non Christianus orator, sed sathana potius minister, & seductor esset dicendus. Magnum etiam momentum inesse idem grauiſſimus philosophus scripsit, vbi quisq; laudetur, quòd nobis nō magni faciendum putamus: vbiquē enim & apud omnes ea tantum laudamus, quæ cum pietate coniuncta sunt, vt orbis Christianus vna ciuitas esse videatur.

Quòd Ecclesiastici oratoris amplificatio sit multum diuersa ab amplificatione, qua vñ sunt huius seculi oratores.

Cap. XXII.

CV M omnis laus, quæ ab Ecclesiastico oratore sanctis viris tribuitur, huc potissimum spectet, vt auditores ad eorum imitationem impellantur: oratoris officium erit, sapere in hoc Demonstratiuo genere amplificationes adhibere, non eam ob causam, quam Isocrates professus est; qui ad oratorem dicebat pertinere, parua extollere, et magna efficere minima dicendo; sed vt res cognoscatur esse tanti momenti, quanti est re vera: quod nihil est aliud, quàm homines ad sinceritatem iudicij reuocare. Amplificationes autem dicuntur, cum argumenta ipsa tum verbis, tum rebus ad auditores magis afficiendos dilatantur, quæ ex eisdem locis, vnde etiā laudationes ipsæ, sumi possunt. Est pulchra illa amplificatio B. Bernardi ad Eugeniū Pontificem, ab ipsius Pontificis persona sumpta; Tu es sacerdos magnus, & Pontifex summus: tu princeps

D

ceps

ceptus Episcoporum, tu hæres Apostolorum, tu primatu A-
 bel, gubernatu Noe, patriarchatu Abrahamæ, ordine Mel-
 chisedec, dignitate Aaron, authoritate Moyses, iudicatu
 Samuel, potestate Petrus, vnctiõe Christus, tu es cui cla-
 ues tradite sunt. S. Maximus episcopus de sancto Ioanne
 Baptista verba faciens, amplificatiõe his verbis vsus est:
 Meritò illum præcipuo honore veneramur, qui speciali
 quadam gratia redemptorem mundi nouissimus prophe-
 tauit, vt ostenderet eũ primus. hic enim solus est prophe-
 tarum, qui D. N. Iesum Christũ, quem alij in longa tem-
 pora futurum præsciuerũt proprijs oculis videre meruit,
 & annunciare præsentem: hic est ille, quem, inspirante
 Deo, præsciũs annunciauit Isaias, dicens: Vox clamantis
 in deserto, parate viam Domini: Quàm congruè, fratres
 charissimi, B. Ioãnes prædicatus est vox, qui celestis ver-
 bi, & præco mittebatur, & testis: hic est ille, cuius per An-
 gelum Gabrielem prænunciatur natiuitas, & nomen, &
 meritũ: hic est, qui iudicio celestis sententiæ, cunctis mor-
 talibus antefertur, dicente domino: Non surrexit inter
 natos mulierum maior Ioanne Baptista. S. Ioãnes Chry-
 sostomus de beatis Apostolis Petro & Paulo loquens, præ-
 clarissima vitur amplificatione, illis verbis: Ego et Romã
 propterea diligo, tametsi aliundè illam quæ laudare,
 nẽpè à magnitudine, ab antiquitate, à pulchritudine, ab
 imperio, à diuitijs, à rebus in bello fortiter gestis, sed di-
 mittens omnia, ob id illam beatã prædico, quòd erga illã
 S. Petrus & Paulus, dũ viuerent, aded fuerunt beneuoli,
 aded illam amauerunt, & postremò in ea vitam finiẽrũt,
 quorum sancta corpora ipsa possidet, & propterea ciui-
 tas illa hinc facta est insignis magis, quàm ab alijs rebus
 omni-

omnibus, & tanquam corpus magnum & validum, duos
 habet oculos illustres, sanctorum videlicet horum corpo-
 ra: non ita caelum splendet, quando radios Sol demit-
 tit, quemadmodum Romanorum vrbs, duas illas lam-
 padas ubiq³ terrarum effundens: hinc rapietur Paulus,
 illinc Petrus, considerate & horrete, quale spectaculum
 visura sit Roma; Paulum videlicet e theca illa cum Petro
 surgentē, in occursum Domini sursum ferri: qualem ro-
 sam Christo mittet Roma? qualibus coronis duabus orna-
 tur Vrbs ista? qualibus catenis aureis cincta est? quales ha-
 bet fontes? propterea admiror hanc Urbem, non propter
 copiam auri, non propter columnas, neq³ propter aliam rem,
 sed propter columnas illas Ecclesiae: quis mihi nunc dabit
 circūuolui corpori Pauli? affigi sepulchro? videre pulue-
 rē corporis illius, quae adhuc Christo deerant, adimplen-
 tis? stigmata illius gestantis? Quonia verò contrariorū ea-
 dem est ratio ad amplificandū, simili modo in vituperatione
 eadē regula sunt adhibēda. Idem S. Ioannes Chry-
 sost. de decollatione S. Ioannis Baptista. in mulierem ma-
 lam inuehēs, pulcherrimā adhibet amplificationē: Nulla
 in hoc mundo bestia similis est mulieri mala: quid inter
 quadrupedia animalia leone seuius? sed nihil ad hanc: in
 serpentibus quid dracone atrocius? sed ne hoc quidē cum
 muliere mala & linguosa conferri potest: nam & leo, &
 draco in malo inferiores sunt. Attestatur huic sermoni
 meo sapientissimus Salomon, dicens: Cohabitari leoni &
 draconi, melius est, quā cū muliere mala et linguosa; q³
 amplificando multis verbis confirmat, & post ait: Nulla
 enim malitia amulari potest mulierē malam: attestatur
 iterum huic verbo meo sapientissimus Salomō; quia nō est

caput super caput sapientis; & non est malitia super malitiam mulieris. O malum summum, et acutissimum diaboli telum mulier: per mulierem Adam in paradiso prostravit, & de paradiso exterminavit: per mulierem mirrissimum illum David, ut necem militis sui innocentis Vria Ethai, dolo mandaret, armauit: per mulierem sapientissimum Salomonem in prauaricationis sacrilegium precipitavit: per mulierem fortissimum Sampsonem illusum, rasumque, excacavit, ut & virtute et crinibus, et decoris oculis spoliatus, ludibrio foret hostibus, quibus fuerat ante terrori; & cum ijs captiuus moleret, quibus dominabatur inuictus: per mulierem castissimum illum Ioseph, vinculis alligatum, detrusit in carcerem: per mulierem, illam totius mundi lucernam Ioannem capite truncavit: Et quid dicam de hominibus? per mulierem angelos e caelo deposuit, id est, homines sanctos, qui ad caelum pergebant, per mulierem cuncta omnino prostermit et iugulat, omnes interficat, oēs eludit, repletos ignominia, & honore vacuos. Id autem pluribus verbis prosequitur, quae nimis longum esset omnia in mediū asserre. Amplificatio etiam oratori Ecclesiastico est utilis, ac necessaria, ut declaret & ponat ante oculos grauitatem peccatorū, & praesertim eorum, quae non magna vulgo putantur, ut detractionis & similia. Sic ponet ante oculos grauitatem blasphemiae, nimirum, quia est peccatum contra Deum, contra caeli & terra dominum, contra patrem humani generis, à quo innumerabilibus beneficijs affecti sumus; multos esse blasphemos, quia ea, quae prouidentiae Dei tribuenda essent, tribuunt fortunae, quia authorem rerum omnium Deum non confitentur, quia eius summam sapientiam nō agnoscunt;

scunt; bl. s̄phemos maximè ingratos esse; eò peccare grauius, quò ex malitia peccant sine vlla voluptate, natura humana minimè inuitante. Monerem clericos, vt in genere Demonstratiuo versantes tractarent locos communes de bono mortis, de contemnenda vita, de maximis & grauissimis periculis quibus expositi sumus, & in fine sermonis concluderent beatum illum, qui iam in portum est receptus, commemorantes precipuas illius virtutes, vt auditores ad eius imitationem excitarentur. Laudantur angeli ab eorum attributis, quò Deum intueantur, quòd ei ministrent, quòd eterna illa luce fruantur, quòd sine vllò periculo & metu in caelesti illa patria cohabitent.

Pauca de Genere Iudiciali.

Cap. XXIII.

DE Genere Iudiciali multa seculi rhetores scripserunt, qua nullam aut minimam vtilitatem clerico, quibus nos potissimum scribimus possunt asserre. dicemus nos pauca, quoniam in paucis & admodum raro in hoc genere sanctos patres versari solitos legimus. Constat autem hoc genus accusatione, & defensione: ideò non accusant clerici, quia humanam infirmitatem, & Dei misericordiam agnoscentes, ante oculos habent correctione memorum, non seueram iustitiam, propositam. Permittitur tamen in sacris concilijs sacerdotibus accusare, cum de honore Dei, & de communi populorum salute agitur: in Iudicio autem hac consideranda atque obseruanda sunt, vt qui accusant, zelo Dei accusent, nullo odio commoti, nulla vilitatis, aut inanis gloriolae cupiditate adducti: a-

pud quem accusatur, iudicij authoritatē habeat: qui ac-
 cusatur, talis sit, vt peruersis suis moribus alios corrūpat;
 ex quibus colligitur, hereticos clericis, si opus sit, maximè
 esse accusandos, quanquam in Ecclesia Dei hoc tempore
 huiusmodi disceptationes non admittantur; sed testibus,
 coniecturis, familiaritate hereticorum causa iudicetur.
 Verum si in aliquo generali cōcilio, aut prouinciali syno-
 do, esset dicendū contra nouarū et peruersarū opinionum
 disseminatores, docendū erit castissimos vetustatis limi-
 tes nō esse praterēndos: à S. matre Ecclesia Spiritu sancto
 edocta, nunquā recedendū; eam esse magistrā & ar-
 bitram veritatis, & omniū errorum expultricem; stulti
 & impij hominis esse, ab ea discedere; grauisimū pecca-
 tum esse heresim, & eo grauius, quod quampturimis per-
 niciem afferat, perturbet regna, vastet respublicas, &
 multa incōmoda populo Dei afferat. Cū, quatenus o-
 ratori Ecclesiastico satis esse videbatur, attigerimus; pri-
 mam iudicialis generis partem, quæ ad accusationē per-
 tinet, alteram, quæ ad defensionem spectat, aggre-
 dimur: in qua multo frequentius Ecclesiasticus versatur o-
 rator, vt oppressos homines subleuet, innocentesq; defen-
 dat. Huius generis exemplum B. Pauli Apostoli in Actis
 Apostolorum, qui cū à quodam Tertullo oratore accu-
 saretur, veluti seditiosus, & pacis ac quietis perturbator,
 se ipse coram præsīde defendit: & breui tempore ostendit
 falsum esse illud crimē, quod ei erat obiectum. Huius et-
 iam generis exemplū extat apud Tertullianum in illo A-
 pologetico, quod scripsit cōtra gentes: sic enim probat nō
 esse accusandos, aut odio habēdos Christianos, tanquā
 malos. ita enim scribit: Omne malum aut timore, aut
 pudore

pudore natura perfundit: malefici gestiunt latere, deui-
 tant apparere, trepidant apprehendi, negant accusati,
 ne torti quidem facile aut semper confitentur: certe
 condemnati mœrent, dinumerant in semetipsis malo-
 rum impetus, eosque vel fato, vel astris imputant; nolunt
 enim esse suum, quia malum agnoscunt: Christianis
 verò quid simile? neminem pudet, neminem pœnitet: si
 denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit: inter-
 rogatus vltro confitetur: damnatus, gratias agit: quid
 hoc mali est, quod naturam mali non habet, timorem,
 tergiuersionem, pœnitentiam, deplorationem? Quid
 hoc mali est, cuius rei gaudent? cuius accusatio vorum
 est, & pœna felicitas? Defensiones verò suscipienda sunt
 iusta pro gloria Dei, aut pro dignitate Christiani nomi-
 nis, vt ille, quem nominavi, Tertullianus fecit, defendenda
 est Christi D. N. sanctissima religio, & sancta sedis A-
 postolica auctoritas, etiã cum vita periculo: tueri debet v-
 nusquisq; existimationem & famã suam: calumnijs op-
 pressis, coram Iudice & vbiq; locorum succurrendum est.
 Sed caueat clericus, nè crebris defensionibus in multorum
 animos illabi velle videatur, & inanẽ populi applausum
 aucupari. Deprecationibus vtatur interdũ, si is, de cuius
 salute agitur, multa pbitatis & Christiana pietatis indi-
 cia dederit, si semel peccauerit. Cũ autẽ defensio nihil
 sit aliud, quã depulsio criminis quod obijcitur: et interdũ
 fieri soleat, vt inopes & omni ope desituti accusentur: fi-
 liorum suorũ, eorum scilicet, quos Deus fidei suã cõmisit,
 causas defendat: ostẽdat falsũ esse illud crimẽ accusantẽ
 malo animo in illũ fuisse: non permittendũ, vt seruus Dei,
 calũnia opprimatur. Cauendũ est maximẽ sacerdotibus,

nè sanctissimis Sacramentis, instrumentis salutis aeternae, veluti probationibus, ad quempiam vel accusandum, vel defendendum utantur: quemadmodum si quis affirmet, non esse illum, qui accusatur, proditorem, quia dum propria peccata confiteretur, proditionem illam non est confessus; aut calumniatorem esse illum, qui accusauit hominem, quem ipse scit optimū, cum eum saepe propria peccata confitentem audierit qui sic defenderent filios suos, adimerent auctoritatem Sacramēto Pœnitentiæ, & parum illis prodesse. Explicata Ecclesiastico oratori subiecta materia, quam tribus causarum generibus distinguendam demonstrauimus; declaremus, quibus rationibus finem propositum idem orator consequi possit.

Quòd ut cæteræ artes, sic Rhetorica Ecclesiastica, propria adhibeat instrumenta, quæ sunt Enthymema & Exemplum, item quid sit Enthymema, & à quibus locis ducatur.

Cap. XXIII.

NVLLA ars proprium munus obit, neque constitutum sibi finem consequitur, nisi quibusdam proprijs adhibitis instrumentis. Medicus valetudinem non recuperat, aut conseruat, nisi diata: quæ est recta victus ratio, aut medicamēto purgante, aut vena incisione: nec faber sine malleo vllum opus efficit. ita Ecclesiasticus orator nobilissima sine non potitur, nisi docendo, mouendo, & conciliando. Porro autem, cum probationibus, hoc est, argumentis in primis doceat; dicamus, quid sit argumentum. Argumentum est oratio, qua quæ rei, de qua dicit,
 fidem

fidem facit. Cicero sic definit argumentum: ut sit probabile inuentū ad fidem faciendam. fides autem fit enthymemate & exemplo: quæ oratoria instrumenta siue machinas, quibus victoriā consequitur orator, nobis liceat appellare. Enthymema est syllogismus imperfectus. Syllogismus autem siue ratiocinatio, tribus partibus constat, propositione, assumptione, & complexione: ex quibus si vna prætereatur, bipartita fit argumētatio, quæ est enthymema: ut liberalitatem esse laudandam si quis probet, quia est virtus, omittit propositionem, quæ est; Omnem virtutem esse laudandam: assumptionem, complexionemq; tantum profert; id quæ nē tardo auditores afficiat, & multo magis, nē tardo ingenio eos esse videatur existimare. Ac præterquam quod ab Ecclesiastico oratore argumentationes adhibentur à causis, principijs quæ rem necessario demonstrantibus, ut à verbo diuino, à sanctis traditionibus, ab authoribus Ecclesiæ, & cæteris, quæ post explicabuntur. is item in dicēdo enthymematibus vitur, quæ sumuntur à signis, & ab ijs, quæ verisimilia dicuntur. Signorum quedam sunt certa, quedam minimè certa: certa signa, quæ appellantur indicia, ea dicuntur, quæ rē ipsam necessario consequuntur, ut si probet Ecclesiasticus orator, non esse in his charitatem Dei, qui mortales cum sint, iram seruant immortalem. Signa minimè certa sunt, quæ necessario rem nō consequuntur: verbi causa, si quis dixerit infideles eos esse, qui, homines Christiani cum appellentur, multis & varijs voluptatibus dediti, concionibus minimè intersunt; raro aut nūquam sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumunt: quæ omnia ab incontinentia etiam, non ab infidelitate tantum, possunt

proficisci. quo loco abſtinebit à quadam loquendi forma, qua nonnulli concionatores vti conſueuerunt: vt incontinentes, auaros, & ambitioſos, improprie nullam fidem habere aſſirment. Veriſimile eſt, quòd plerunq; ita ſit, vt virum bonis parentibus & catholicis ortum, & in Eccleſia educatum, hereticos fugere. Vſos autem eſſe ſanctos patres tum certis, tum incertis ſignis, tum etiã veriſimilibus, eorum libri teſtãtur. In enthymematibus conſciendis hæc præcepta ſeruãda ſunt, vt nec eas res aſſumamus, quæ à re ipſa longè amota ſunt, nec eas, quæ vulgares nimis videntur, ne paſſim aſſumpta videantur. qui enim in hæc vitia incidit, nonnihil detrabit exiſtimationi ſuæ, & alienat à ſe auditorũ animos, qui res friuolas & admodum vulgares non libenter admittunt.

Quid ſit Exemplũ, & à quibus locis ſumatur.
Cap. XXV.

EXEMPLVM eſt, cùm ex aliqua re particulari, rem particularem probamus, & dicitur imperfecta inductio: vt impietatem ſuperbiæ, auaritiæ, libidinis, vitiorum, & calamitatum omnium altricem eſſe, Mabuſmetana impietatis exemplo licet oſtendere. Quia igitur in concionibus ad populum, exempla maximam vim ad perſuadendum habent, veriſimum enim eſt illud, quod vulgo etiã dicitur; Exempla plus mouere, quàm verba; exemplis ſepè vtetur Eccleſiaſticus orator. Caueat tamẽ, nè, dum omnia, quæ dicit, exemplis illuſtrare nititur, in illud labatur vitiũ, quod ante ducentos et amplius annos irreperat, vt ficta, ridicula, minimeq; veriſimilia, recitarentur. Exempla porrò ſumenda ſunt vera, grauiaque

que illustria, & in primis à Christo Domino, quem omnium virtutum exemplar dicimus; cum ità de seipso dixerit: Exemplū dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci, ità & vos faciatis. Sacra litera vberem copiam ad res omnes, de quibus apud populū agendum est, exemplis confirmandas suppeditant. Iudith ciues suos, grauisima obsidione circumuentos, atq; animo deiectos, exemplis veterum patrum, ad constantiam adhibendam, & fidem in Deum habendā confirmat. Christus saluator noster prophetarum exemplo, ad tolerantiam nos hortatur: deterret exēplo vxoris Loth ab inconstantia. D. Paulus ab idololatria, fornicatione, murmuratione, ceterisque vitijs abstinendum docet, recitatis grauisimis pœnis, quibus Iudæi, qui in huiusmodi vitia lapsi fuerant, mulctati sunt. Sanctorum Apostolorum, martyrum, confessorum, ceterorumq; omnium, quos nobis venerandos, inuocandos, et imitandos S. mater Ecclesia proponit, valdè mouent exempla, eo præsertim tempore, cum illorū sanctorum, quorum exempla sumimus, solennitates celebrantur. Atque id maximam vim solet habere, si eorum, qui eisdem ciuitatibus, vbi sermo habetur, præfuerunt: & quorum gratissima memoria colitur, in medium proferantur facta, aut sententiæ: aut multū valebit ad persuadēdum aliquid, si Mediolani S. Ambrosii præclarū aliquod factum aut dictum commemoretur. Eadem ratione si Veronæ S. Zenonis exemplo & autoritate, populus ad aliquam virtutem impellatur. Domesticis enim exemplis magis excitamur, & paternis virtutibus incredibiliter commoueri consueuimus. Nonnunquam, rarò tamen, ethnicorum & alienorum exempla, in sacris literis reperiuntur; habent-

habentq; si oppositè in medium afferatur, magnam vim propterea quòd contactam etiam habent eam argumentationem, qua dicitur, à minori ad maius, vt legimus apud Hieremiam: Transite, inquit, ad insulas Cethim, et videte; & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte, si factum est huiuscemodi, si mutauit gens deos suos, & certè ipsi non sunt dij: populus verò meus mutauit gloriam suam in idolum. Christus saluator noster Reginam Sabe & Nimitas in exemplum adducit, & illud inculcat: Nonne ethnici hoc faciunt? Diuus Paulus vehementer vrget, cum ait: Omnino videtur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis non est inter gentes. Sanctus Basilius verò ad fratris filios epistolam scripsit, in qua egregiè locū hunc tractat, quomodo ex gestis gentilium posui quis exempla ad virtutem colligere: in sacris literis exemplis belluarum, & rerum sensus expertium, segniores acriter reprehenduntur. Multum mouet locus ille Esaiæ: Cognouit bos possessorem suū, & asinus praesepem Domini sui; Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Et non minus illud Hieremia: Miluus in caelo cognouit tempus suum, turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentūs sui: populus autē meus non cognouit iudicium Domini. In Prouerbijs etiam piger exemplo formica excitatur. Saluator noster auium, & liliorum exemplo, à nimia victūs & vestium cura, & solitudine nos auocat.

Quid sint loci communes.

Cap. XXVI.

PORRO autem cum argumenta, aut ex rerum vī naturaq; ducantur, aut sumantur ab ijs, qua videntur

tar extrinseca, quanquam maiorem sæpè vim habeant ad confirmandum: dicamus nos primùm de ijs, quæ à re ipsa sumuntur. A rebus ipsis sumuntur, quæ à definitione, partium enumeratione, etymologia, hoc est, notatione verbi, ab ijs præterea, quæ rem quamque contingunt, & ad eam quodam modo sunt affecta: quorum alia coniugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex dissimilitudine, alia ex contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus; alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum: & hi appellantur loci communes, sedes argumentorum, elementa propositionum. Sic autem describuntur loci communes; nota, quarum admonitu, quid quæque res valeat ad persuadendū, possit inueniri: quos locos quam plurimis exemplis illustrare non esset difficile sed non admodum vrile, & ab instituto opere valdè alienum: paucis exemplis, & illis facilimis contenti, quid singulorum natura sit, clericis declaramus.

Locus à Definitione.

Cap. XXVII.

DE FINITIO est, quæ id, quod definitur, explicat quid sit: alio modo, breuis oratio, quæ rei naturam declarat. de qua hoc à dialecticis præcipitur, vt primùm rei proximum genus assumatur, deindè ad id differentia adiungatur, quæ rem à cæteris formis eidem generi subiectis, distinguat & separet: quæ subtilis definendi ratio, in dicendo non sæpè vsu venire solet, potius quæ quid res sit, descriptione quadam explicatur, quæ aliam
in rem

in rem non possit conuenire. Vtitur Ecclesiasticus orator sæpè definitionibus à sensibus hominum ductis; interdum autem alienis à vulgi opinionibus, & vulgari loquendi consuetudine, quæ quasi vi expressæ videntur, & animos hominum vel maximè ducunt & mouent, eaq; plerumquè ad refellendum, nonnunquam ad confirmandum adhibentur, & ad vincendum valent plurimum. A sensibus hominum ducta ea est definitio vitæ hominis, quam affert S. Iacobus Apostolus, cum dicit: *Quæ est vitæ vestra? vapor ad modicum parēs, & deinceps exterminabitur. Ab eodem definitur lingua, vt sit ignis & vniuersitas iniquitatis.* Vtitur B. Basilius in oratione contra auaritiā, argumento à definitione, quæ vim quasi afferat, & abhorreat ab opinione multitudinis: probat eum fraudatorem esse, qui, quod sibi superest, in pauperes non erogat: deinde in alia oratione ad diuites, in qua eorum excusationem ita proposuit, post, argumento à definitione sumpto, redarguit: *At te ipsum pauperem esse dicis, et ego, inquit, assentior: pauper enim est, cui multa desunt. vt multarum autem rerum indigeas, insatiabilis habendi cupiditas efficit.*

Locus à partium enumeratione.

Cap. XXVIII.

PROXIMA definitioni est partiū enumeratio, quæ non solum ad probandum aliquid, vel ad refellendum est utilis, sed etiam ad amplificandum atque exornandum; cuius rei nobilissimum exemplum est in Ecclesiaste Salomonis ad probandam verissimam illam propositionem: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Eleganter

ter etiã Hieremias propheta probat in solo Deo glorian-
dum, enumeratis rebus, in quibus homines gloriari solēt:
Non gloriatur, inquit, sapiens in sapientia sua, & nō glo-
rietur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in
diuitijs suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire &
nōsse me, quia ego sum Dominus. Versans Ecclesiasticus
orator in illa quæstione, quæ est maximi momēti, & sæpè
tractanda, mortem nō esse extimescendam, hoc vti pote-
rit argumento: Nec naturalem, nec violentam, nec glo-
riosam, nec ignominiosam mortem sancti martyres, &
totius sanctitatis author Christus, vt patri obtemperaret,
fugiendam putauit; nulla igitur mors extimescenda est.

Locus ab etymologia.

Cap. XXIX.

AB etymologia, hoc est, à notatione, orator Eccle-
siasticus argumentum ducet: nam cum rerum ap-
pellationes partim à natura profecta sint, partim lege &
consensu hominum confirmatae, aliqua Spiritu sancto di-
ctante impositae, singulae res suis proprijs nominibus ita
sunt affectae, vt earum vis & natura, vocabulis ipsis ali-
quo modo declaretur. Quare optima ratione ab eo no-
mine, quo res quæque prædita sit, argumentum interdum
sumitur. S. Hieronymus scribens ad Heliodorum mona-
chum, hoc argumento sic est vsus: Interpretare, inquit,
nomen monachi, hoc est, nomen tuum, quid facis in tur-
ba, qui solus es? Ex hoc loco sæpè verissimam illam sen-
tentiam confirmare poterit Ecclesiasticus orator, Piorum
hominum esse, singulis diebus sanctissimo Missæ sacrificio
interesse, quia Missa, quasi transmissa dicitur, propterea
quod

quodd populus fidelis mysterio Sacerdotis, qui, Christi personam gerens, munere deprecatoris inter Deum & hominem fungitur, preces, supplicationes, ac vota omnipotenti transmittit. Missa etiam appellatur, quia significat Christum, qui missus est à patre in hunc mundum, vel Angelum, qui mittitur, ut per eius manus hostia offeratur in sublime altare Domini. Quare ab eo loco sumere poterit multa argumenta, quibus populum hortetur ad Missas singulis diebus audiendas, & dicat illos, qui frequenter solent eidem sacrificio interesse, rectè educatos, timentes Deum, & bonæ existimationis esse consueuisse: illudq; cõsequi solere, ut eo die, quo p̃j homines sacris interfuerunt, in negocijs, in quibus versantur, maiorem animi moderationem, atque etiam aequitatem præ se ferant, quasi à Christo, cuius sacratissimam passionem recoluerunt, adiuti.

Locus à coniugatis. Cap. XXX.

SEQVUNTUR ea, quæ rem contingunt, in quibus sunt coniugata, quæ ab vno orta, variè commutatur, quorum vsus est frequens: Si Christiani sumus, Christianè viuamus. Esaias ità hoc argumento vsus est, Fatuus fatua loquetur. & S. Paulus: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de celo celestis: sicut igitur portauimus imaginem terreni, portemus imaginem celestis.

Loci à Genere & Specie.

Cap. XXXI.

ARGUMENTVM à genere, est illud apud Iohannem Apostolũ: Omnis qui peccatum facit, iniqua-

quitatem facit, & peccatū est iniquitas. Facilius exemplū afferamus: Virtus est amanda, amanda igitur est charitas: proximi sunt diligendi, ergo inimici diligēdi sunt, cum, vt S. scribit Pontifex Leo in sermone de ieiunio, proximi non ū tantū intelligendi sint, qui nobis amicitia & propinquitate coniunguntur, sed omnes prorsus homines, quibus cum natura nobis communis est. A specie ostendi potest, peccata miseros homines efficere, quia adulterium, homicidiumq; à Deo homines separat, quæ maxima est putanda miseria.

Locus à simili.

Cap. XXXII.

SIMILIVM comparatio est admodū frequens, & hunc in modū adhibentur argumenta: Vt morbi corporis grauiores sunt, qui non sentiuntur; ita peccata, quæ contemnuntur: vt agra corpora quanto plenius nutris, tanto magis ledit, vt scripsit Hippocrates: ita deteriores efficiuntur, qui impura conscientia sanctissimum Eucharistia Sacramentū audent sumere. Elegans & illustris admodū similitudo est apud Esaiā, qua Deum agricolæ similem dicit: vt enim agricola interdū arat, interdū seminat, interdū excutit, interdū colligit fructus; ita Deus nunc corripit, nunc tuetur, nunc punit, nunc miseretur. Similitudines, quæ ex libro Prouerbiorum, & ex sanctis Euangelistis, et in vniuersum ex sacris literis colligi possunt, afferre, esset hominis abutentis ingenio, & ostentantis non admodū difficilem obseruationem. S. Chrysostomus in oratione de orando Deo, ita argumentum à simili adhibuit; Quemadmodum vrbs, qua mētib;

bus &

bus & propugnaculis careat, facilè in hostium potestatem venit; ita animam, quæ precibus munita nõ sit, nullo negotio redigit diabolus in ditionem suam.

Locus à dissimili. Cap. XXXIII.

DISSIMILITVDINES pleraq; explicantur in libro Prouerbiorum: Iustorum, inquit, semita, quasi lux splendens, præcedit, et crescit ad perfectã diem: via impiorum tenebrosa. Nos, qui breuitatem habemus propositam, quomodò hic locus à dissimili, possit ad vsum reuocari, dicamus: Hereticorum est, ab Ecclesia sancta recedere, noua dogmata consingere, doctores scholasticos cõtemnere; nos catholici, Ecclesiã sequi magistrã, vetustatis castissimos limites nõ transire, scholasticos doctores venerari debemus. Alia etiam ratione: Sapientes huius seculi plerunq; ita vixerunt, vt eorum vita à præceptis, quæ alios docebat, discrepãrit: nos qui in Christiana & celesti philosophia versamur, demus operã oportet, vt quæ docemus, exemplo & vita sanctitate comprobemus.

Locus à contrario. Cap. XXXIIII.

SEQVITVR locus à contrario, cuius magnus est vsus, siue aliquid confirmare aut refellere, siue probare & illustrare Ecclesiasticus orator studeat. Quatuor sunt contrariorum genera; Aduersa, vt Ciceronis verborum, priuantia, relatiua, (hoc liceat vti vocabulo, vt facilius res explicetur) & contradicentia.

Ab Aduersis.

Ab Aduersis Ecclesiasticus orator sic poterit argumentari. Superbiam, peccatorum omnium matrem scimus

mus

mus; humilitatem igitur, fundamentum omnium virtutum, amemus. Pax cum immanissimo Turcarum tyranno neque tuta est, neque honesta; bellum igitur iustissimum, ab omnibus Christianis principibus contra communem hostem geratur. Sanctus Basilius ita eleganter loco à contrario est usus: Hac compara inter se, ut ieiunium ad Deum adducat, ut salutem delicia adimant: Quid Esau profanauit, & fratris seruum effecit? an non esca vna, propter quam primogenita vendidit? an non Samuel, orationis & ieiunij gratia, matri donatus est? Abstinemus ab exemplis, à sacris literis sumptis, quia copia eorum obruimur, & perspicuitati studentes, clericos nolumus vel obscuritate, vel prolixitate fatigare.

A Priuantibus.

A Priuantibus hac est formula: Ut lux celestis patrie est amabilis & expetenda; ita tenebrae inferni sunt odiosae & fugiendae. Misericordes, dicit Dominus, misericordiam consequentur: qui igitur misericordia carebunt, misericordiam nullam consequentur. Quamobrè quodam in sermone sanctus Chrysostomus ostendit, neminem appellari posse miserum, nisi qui misericordia caret, & anima sua non est assuetus misereri.

A Relatiuis.

A Relatiuis sic ducitur argumentum: Laudandi sunt, qui discunt ea, quae ad Christianam religionem pertinent: multò magis, qui docent: quod argumentum amplificandum est hoc tempore in Ecclesia Dei, et excitandi sunt auditores ad suscipiendum laborem docendi pueros, ea quae ad sanctam Christi religionem pertinent. Hic locus explicatus

est apud Malachiam illis verbis: Filius honorat patrem,
& seruus dominū suum; si ergo pater ego sum, ubi est ho-
nor meus? & si dominus ego sum, ubi est timor meus?

A Contradicientibus.

Contradicentia, siue contradictoria, quæ Latini dis-
parata nominant, sunt affirmatio & negatio eiusdem rei
de eodem subiecto: quorum alterū ait quid, alterum ne-
gat; vt sapere, & non sapere; si hoc est, illud non est; Chri-
stum diligit, qui eius præceptis paret; qui non paret, non
diligit: qui ex Deo sunt, hoc est, qui Deum patrem agnos-
cunt, verba Dei audiunt; qui non sunt, non audiunt; fa-
bulis aut theatris libentius intersunt, quàm concionibus.

Locus ab Adiunctis. Cap. XXXV.

LOCUS verò ab Adiunctis, personarum & rerum
attributa omnia penè complectitur: sic describuntur
Adiuncta, quæ cum re sunt coniuncta, vt locus, tempus,
vestitus, comitatus, apparatus, colloquia, in incessu veloci-
tas, rubor, pallor, & cæc. quæ rem magis exprimunt, &
actiones aut meliores, aut deteriores efficiunt. Valebit
ad rem illustrandam & amplificandam hic locus pluri-
mum: verbi causa, orator reprehēdens eos, qui in Eccle-
sia ambulant, ita dicet: Quid agitis miseri? domum Dei
facitis speluncā; coram rege regū deambulatis attoniti,
quasi eum non agnoscatis, partem in aliam oculos verti-
tis; diebus Dominicis, quibus consideranda sunt innume-
rabilia, quæ accepimus, beneficia, stulti nimium nihil mi-
nus cogitatis; genio indulgetis, aleis, iocis, detractionibus,
saltationibus dies Deo dicatos cōsumitis. B. Basilius hunc
locum

locū adhibuit in sermone de ieiunio. Ieiunātis color grauitatis plenus est, non impudentem ruborem efflorescens, sed pallore modesto ornatus, placidus & serenus oculus, sedatus incessus, vultus animi secum loquentis index, nulla intemperantis risus insolentia, moderatio lingua, et cordis puritas. Adhibuit etiam eundem locum, coloribus depingens iracundum: Num decorus est vir iracundus? deponit figuram humanam, belluæ figuram assumit, efferebuit ira, commoti sunt oculi, non sunt ijdem oculi, ignis faciem induit. S. verò Hieronymus hoc loco est vsus, cum extremum iudicij diem exprimeret: Siue comedo, siue bibo, siue dormio, semper insonat auribus meis illa vox, *Surgite mortui, venite ad iudicium.*

Locus ab Antecedentibus.

Cap. XXXVI.

ANTECEDENTIA, hoc ab adiunctis differūt, quòd antecedentia sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessariò cohereant; adiuncta, nò coherent necessariò. Ratio argumentandi ab antecedentibus, est huiusmodi: Christus resurrexit, qui est resurrectio nostra, & nos resurgemus: nobilissima virtute qui est pradius, nempè charitate, patiens est, benignus est, nò querit, quæ sua sunt, sed gloriam Dei habet propositam.

Locus à Consequentibus.

Cap. XXXVII.

AConsequentibus talis est argumentandi forma: Prudens est, ergò res dubias non affirmat: qui est sapiens, est humilis. Insignis est locus apud Euangelistam Mattheum, quo Dominus & magister omnium, à conse-

quentibus probat pauperes spiritu, hoc est, humiles, esse beatos; quia ipsorum est regnum caelorum: item beatos mites, quia possidebunt terram; non solum hanc, sed (ut S. interpretatur Augustinus) terram viventium: qui sermo omnes beatitudinis consequenda vias complectens, est omnium, qui unquam habiti sunt, sermonum pulcherrimus & fructuosissimus.

Locus à Repugnantibus.

Cap. XXXVIII.

REPUGNANTIA sunt, ea quae neque certa lege, neque ordine inter se differunt; quae ratione à contrarijs, atque dissimilibus discernuntur. Argumenti à repugnantibus, talis est forma: Qui diligit Deum, non odit quenquam: si fato omnia fierent, tolleretur liberum hominis arbitrium; laus, poena, virtus, vitium, gloria, inania essent nomina: proximus invidet fratri suo, ergo charitatem non habet: & hoc loco concionatores solent uti, tractantes illam sententiam, nomine Christianos nos dici, sed mores repugnare nobilissimo nomini, quo nominamur: humilitatis enim, mansuetudinis, obedientiae, clementiae, & omnium virtutum exemplar dedit Christus Iesus, à quo nomen accepimus: nos volumus haberi, qui non sumus, meliores, doctiores, atque etiam ditiores, quam sumus: turpe putamus non vlisci iniurias: imperare est iucundissimum. ita etiam poterit argumentari; Qui diligit mundum, non est charitas Dei in eo, & si quis dixerit, quia diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est. D. Ambrosius usus est hoc loco in sermone de decollatione S. Ioannis Baptistae, his verbis: Postremo, quod etiam omnes

nes

nes barbari horrere consueuerunt, inter epulas atq; conuiuia, cōsummandæ crudelitatis profertur edictum; & à conuiuio ad carcerem, & à carcere ad conuiuium, feralis flagitij circumfertur obsequium: & paulò post; Quid crudelitati cum delicijs? quid cum funeribus voluptati? Rapitur ad pœnam propheta conuiuiali tempore, conuiuiali precepto, quo non cuperet vel absolui; perimitur gladio, caput eius affertur in disco: hoc crudelitati ferculum debebatur, quo, insatiata epulis, feritas vesceretur.

Locus à Causis.

Cap. XXXIX.

CAUSA est, cuius vi sequitur effectus: sunt autem quatuor genera causarū, materia, forma, efficiens, & finis. In omnibus rebus, tam naturalibus, quàm artificialibus, vt alio loco diximus, has quatuor causas facile est reperire. Materia est, ex qua res est. A causa materiali ducuntur ex sacris literis argumenta; In primis, quæ hominem ad modestiam excitent, vt in Genesi dicitur, hominē formatum esse de limo terra: quare peccati Adam ob superbiam, Deus obiecit illum reuersurum in terram, de qua assumptus fuerat; quia, inquit, puluis es, & in puluerem reuertéris; et Abrahā coram Deo se deiecit, Quia semel cœpi, loquar ad dominum meum, cum sim puluis et cinis. Hoc argumento Deus ad misericordiam inducitur: Recordatus, inquit Dauid, quoniam puluis sumus. & Iob: Memento, quaeso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerē deduces me. et Esaias: Et nunc, domine, pater noster es tu, nos verò lutum; & fidor noster tu, & opera manuum tuarū omnes sumus; nè irascaris, domine, satis, et nè vltra

E 4

memi-

memineris iniquitatis nostrae. B. Basilius in opusculo pulcherrimo, quod inscripsit, Attēde tibi, hunc locum sic expressit: Exultas ob diuitias, & ob maiorum tuorum nobilitatem te iactas? & propter patriam & pulchritudinem corporis? attende tibi ipsi, quod mortalis es, quod terrae es, & in terram reuertēris.

A causa formali.

Forma est id, per quod res est. A forma sic elicitur argumētum: Anima praediti immortalī, cur nostras omnes cogitationes ac spes collocamus in rebus caducis ac terrenis? locum hunc explicat praeclearē S. Bernardus: O anima insignita Dei imagine, decorata similitudine, redempta Christi sanguine, desponsata fide, dotata spiritu, deputata cum angelis, capax beatitudinis, quid tibi cum carne? poterit saepe orator Ecclesiasticus hac uti argumentandi formula: Omnium virtutum forma cum sit charitas, enitendum est, ut omnes nostrae actiones charitate informentur.

A causa efficiente.

Causa efficiens est, à qua aliquid est: ut, Sol diem efficit. Probat propheta Deum humana curare, argumento sumpto à causa efficiente: Qui plantauit, inquit, aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? apud Esaiam dominus potentiam, sapientiam, bonitatem suam ex creatione mundi probat; ubi pollicetur, se curam habiturum Israelis, propterea quod eos creasset: Audite, inquit, me domus Iacob, qui portamini à meo utero, qui gestamini à mea vulua; vsque ad senectam ego ipse, vsque ad canos ego portabo: ego feci, & ego feram; ego portabo, & sanabo. Apud eundem prophetam, se Christo magnam

gnam

quam multitudinem regeneraturum, hoc ipso argumento ostendit: Nunquid, inquit, ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus: & ego, qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero? D. Paulus ad Corinthios scribens, Baptismi vim demonstrat: propterea quod non ab hominibus, sed à Christo fit.

A causa finali.

Finis est, cuius gratia omnia fiunt. Sic argumentari poterit orator: Homo ad consequendam vitam æternam est formatus; stulti igitur, qui in voluptate, in diuitijs, in honoribus beatitudinem collocant. amplificandus est hic locus, quia inde omnia peccata, omnes etiam calamitates oriuntur; quod ignoramus, ad quem finem celi & terræ Dominus in hanc lucem nos emisit; nimirum, ut ei seruiantes, nobis attenderemus, & ad vitam aspiraremus æternam. Prophetæ ex hominis fine demonstrat, quibus rebus possimus ad vitam peruenire æternam; Quis ascendet, inquit, in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? innocens manibus & mundo corde. Totus liber, qui Ecclesiastes dicitur, hoc potissimum ostendit, quis sit verus hominis finis, & quibus rebus illum sibi quisque comparare possit. proposita præmij & finis magnitudine, sæpè sacra litera nos ad Dei præcepta obseruanda, & res aduersas æquo animo tolerandas, hortantur. Paulus ad Romanos ita scribit: Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

Locus ab effectis. Cap. XXXX.

EFFECTA sunt ea, quæ sunt orta de causis. horum, ut causarum, quatuor sunt genera. Quæ autem sint

E 5

singula

singularum causarum effecta, cognitis causis, intelliguntur. Ab effectis hæc est argumentandi ratio: Fides filios Dei efficit, infidelitas filios diaboli; fides igitur amanda est, & sanctis operibus comprobanda; infidelitas maxime fugienda. Voluptatem sequitur pœnitentia & infamia, temperantiæ comes est bona valetudo & existimatio; fugienda igitur voluptas, temperantia amplectenda. Ad hunc locum referuntur omnia illa argumenta & sententiæ, quæ innumerabiles sunt, in quibus Deus, ex collatis beneficijs, ingrati nos animi vitio arguit: vel ad obedientiam nos adhortatur. arguit apud Hieremiam: Nunquid, inquit, solitudo factus sum Israeli? aut terra serotina? id est, sterilis. quare ergo dicit populus meus, Recesimus, & non veniemus vltra ad te? & in Deuteronomia: Interroga, inquit, de diebus antiquis, qui fuerunt ante te. Christus saluator noster, ab effectis ostendit se esse bonum pastorem. Bonus, inquit, pastor animam suam dat pro ouibus suis. Sanctus Paulus mortem & ruborem commemorat esse peccati effectus, vbi ait: Quoniam per peccatum mors, & stipendia peccati mors, & quem fructum habuistis in ijs, in quibus nunc erubescitis? Beatus Leo Pontifex hoc loco vsus est in sermone primo de collectis, illis verbis: Multis diuinarum scripturarum testimonijs edocemur, quantum eleemosynarum meritum, & quanta sit virtus: certum est enim, vnumquemque nostrum animæ suæ benefacere, quotiès misericordia sua inopia succurrit alienæ: prompta ergo & facilis, dilectissimi, largitas esse debet, si credimus sibi vnumquemque id præstare, quod indigentibus tribuit.

Loci

Loci à Comparatione. Cap. XXXI.

COMPARATIONIS locus vocatur, cum argumentum aut à maiori ad minus, aut à minori ad maius, aut à pari ducitur. Libētius sepè afferimus, nè res obscurior fiat, exempla patrum, quàm sacrarum literarum. Huius generis argumento vsus est B. Hieronymus, scribens ad Heliodorum de laude vitæ solitariae, his verbis: Filius hominis nō habet, vbi caput reclinet; & tu amplas porticus, & ingentia tectorum spatia metiris. Sic ex hoc loco argumentari poterit Ecclesiasticus orator: D. N. Iesus Christus nobis maxima & grauiſſima peccata, qua quotidie committimus, dimittit; & nos leuiſſimas fratrum noſtrorum iniurias ferre non possumus?

A minori ad maius.

A minori ad maius sic argumentari poterit orator: Diebus Dominicis laici sumunt sacramentū Eucharistiae; cur non presbyteri, diaconi, & subdiaconi; aut etiam scipiūs? Hoc argumēto sic vsus est B. Basilius in oratione ad diuites: Mare nouit terminos suos, nox non transgreditur antiquam termini descriptionem; at verò auarus non veretur tempus, non statuit terminum, non concedit consequentias successionis; sed ignis violentiam imitatur, omnia corripit, omnia depascitur.

A Pari.

Parium comparatio est aequalis; vt, pastores consulunt saluti sui gregis, reges suorum populorum, medici morbo affectis corporibus; ita etiā pastores animarum prodesse debent ijs, quibus praesunt. Elegantiſſimè vsus est hoc loco sanctus Augustinus in quodam sermone illis verbis:

Et nos,

Et nos, & omnis populus, vnius Domini serui sumus: & si benè agimus, ad vnã beatitudinem pariter perueniemus: & quare pauper tecum nõ capiet cibum, qui tecum accepturus est regnum? quare pauper non accipiat vel veterem tunicam, qui tecum recepturus est immortalitatis stolam? quare pauper non mereatur panem tuum, qui tecum ad conuiuium inuitatus est angelorum?

De ijs probationibus, quæ extrinsecùs assumuntur, ac primùm de probatione ab auctoritate sacrarum literarum.

Cap. XXXII.

CVM de argumentis à re ipsa sumptis, quantum res ipsa postulare videbatur, egerimus; ea, quæ extrinseca appellantur, aggrediamur: quæ maiorem sæpè vim habent ad confirmandum. Hæc ad octo capita redigi possunt, ad sacras literas, ad traditiones Apostolorum, & apostolicorum hominum, ad Ecclesiam, ad sanctæ sedis Apostolicæ auctoritatem, & ad conciliorum, ad sanctorum patrum auctoritates, ad sententias philosophorum, atque etiam ad historias, quos locos multi egregij Theologi pluribus verbis explicauerunt, elegantissimè (meo quidem iudicio) Melchior Canus Episcopus Canariæ; nos, quantum subiectæ materiæ satis esse videbitur, de illis agemus. Orator igitur Ecclesiasticus, vbi aliquid demonstrare voluerit, hoc in primis ante oculos ponat, magnam esse sacrarum literarum auctoritatem: quandoquidem quidquid in sacris scripturis continetur, id verissimum sit, & veluti ex ore Dei prolatum: quidquid autem absurdum
cuiuspiam

cuiusmodi videri potest, id non intelligi: magnam esse sa-
 crarum literarum fecunditatem: quacumq; pulchra sunt
 cognita, & vita hominum utilia, in illis contineri. Sacra-
 rum literarum testimonio, veluti oraculo, vtetur Ecce-
 llasticus orator, interdum excitans populum ad frequen-
 tiam sacramentorum; vbi argumento sumpto à defini-
 tione, ab etymologia, à fine, ab efficiente, hortatus fuerit,
 ad salutarem illum cibum sumendum; proferet in me-
 dium verba illa Dauidis: Percussus sum, vt fœnum, & a-
 ruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.
 Commemorabit quoque verba illa sumpta ex libro Sa-
 pientia: Venite, comedite panem, bibite vinum, quod mi-
 scui vobis: Locum etiam pulchrum Esaiæ, quem quintum
 S. Hieronymus appellat Euangelistam; Panis frugum ter-
 ra erit, & pinguis. Deinde præfativucula adhibita, magi-
 stri magistrorum verba commemorabit, ita de se ipso lo-
 quentis: Ego sum panis vitæ. & paulò post, Ego sum panis
 viuus; & panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi
 vita. Concludet, quasi per increpationem; arrogantem
 esse, qui negat se illo pane egere; stultum & dementem,
 qui, oblata sibi vita, velit manere in morte. Ità etiam de
 Purgatorio sermonem habens ad populum, quod sæpè de-
 bebuit facere, ad excitandam pietatem erga mortuos, ver-
 ba illa Esaiæ proponet ac ponderabit: Via sancta vocabi-
 tur, non transibit per eam pollutus. Accommodabit, quæ
 idem propheta alio loco dixit: Abluet Dominus sordes fi-
 liarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauabit de me-
 dio eius in spiritu iudicij, & in spiritu ardoris. Quibus E-
 saiæ verbis addet, quæ in hanc sententiam S. Ioannes in
 Apocalypsi scripsit: Non intrabit, inquit, in eam aliquid

coin-

coinquinatum; ciuitas enim illa, sancta est. His sacra scriptura testimonijs siue oraculis, è multis sumptis, testimonium Saluatoris nostri adiungens, qui dixit: Qui autem dixerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Purgatorium esse affirmabit; animas in eo non posse quidquam vel benè, vel malè mereri: esse de sua salute securas; illis succurrendum, precibus, ieiunijs, eleemosinis, Missarum sacrificijs; quam si filij præstiterint parentibus mortuis, misericordiam eandem illis, cum è vita decesserint, filios suos præstuturos. Et quoniam finitimus est oratori Ecclesiastico sacrarum literarum interpres; & interdum in prima concionis parte orator interpretis munere fungitur; de arte siue ratione explicandi sacras literas, in tercio libro, cum de dispositione agemus, tractabimus. quod eo minùs est alienum, quia vsu & consuetudine receptum est; vt Euāgelia proponantur, veluti themata, quibus populus ad præcepta Dei obseruanda, & ad rectè instituendam vitam eruditur. Testimonijs Davidis diuini vatis ac viri secundum cor Dei, vtetur sæpè; quæ plurimum valent, non solum ad confirmandum aliquid, sed etiam ad illustrandam orationem, cum eius psalmi pulcherrimis metaphoris & similitudinibus abundant.

De probatione ab authoritate traditionum Apostolorum.

Cap. XXXXIII.

SECVNDVM inartificiosarum probationum locū
Sobtinēt Christi & Apostolorū traditiones: vt sanctissimi ritus & ceremonia, qua in sanctissimis sacramentis
adhi-

adhibentur; multaq; præclaræ consuetudines & sententia, consensu sanctæ Ecclesiæ & longo vsu cõfirmata: quæ quoniã scripta non sunt, sed de aure, vt aiunt, in aurem, ab Apostolicis temporibus ad nos vsque peruenerunt: viuæ vocis oracula rectissimè dici possunt. Commemoret illa verba Ioannis Apostoli: Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitrator mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros; et verba Pauli Apostoli: Fratres, stete, et tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Poterit etiã ostendere multa esse ad Christianã religionem pertinentia, quæ literis canonicis consignata non reperiuntur: vt perpetua matris Dei virginitas; baptismus paruulorum: & multa alia; quæ tamen ita credenda proponit Ecclesiæ, vt qui aliter sentiret, in heresim laberetur. Quarè doceat, legislatorem & magistrum nostrum Christum, nõ solum docuisse, sed etiã in vniuersum præcepisse, vt Ecclesiasticæ traditiones seruariantur, cū dixit discipulis suis: Sicut misit me pater, & ego mitto vos: qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Tribus verò potissimùm de causis multa sine scripto tradita esse, facile ostendet: primùm, nè apud ethnicos sacra nostra irriderentur, aut vulgò etiam in contemptum fidelium venirent: deindè quoniam viuæ vox, nescio quid latentis energiam habet, & in discipuli aures de authoris ore trãsfusa, fortiùs sonat; quarè S. Hieronymus ad Paulinũ ait: Indignũ erat, vt tota Euãgely doctrina, quæ lex, & spiritus, & vitæ est, mortuis quoq; literis cõmitteretur, nec vlla ex parte committeretur cordibus, tertid, vt veri Dei filij, ab adulterinis & seruis dignoscerentur. seruorũ enim

enim est & rudium, ex prescripto solum agere. Hinè Hieremias propheta; Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam; & sanctus Paulus ad Corinthios; Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quare Saluator noster nihil eorum, quae fecit & docuit, scripsit; nec, quod legamus, scribendum quidquam praecepit; immò cum misit Apostolos ad prædicandum Euangelium, non dixit eis, Scribite: sed, Euntes prædicate Euangelium. quibus verbis Apostoli longo temporis spatio viua tantummodò voce Euāgelium prædicauerunt; postea etiam literis consignauerunt. Quanta demùm fides traditionibus sit adhibenda, cum ex ijs, quae haecenus dicta sunt, perspicitur potest, tum ex Cypriani verbis, qui ea de re scripsit in hunc modū: Vt par est Spiritui sancto & Christo authoritas, ita in suis institutis aequa est authoritas et potestas: nec minus est, quod, dictante Spiritu sancto, Apostoli tradiderunt, quam quod ipse tradidit.

De probatione ab authoritate Ecclesiæ.

Cap. XXXXIII.

DE ECCLESIAE authoritate pluribus verbis & sæpè dicet Ecclesiasticus orator, tum ut comparet authoritatē eius ministris Episcopis & sacerdotibus, quae maximè est necessaria; tum etiam magis ad consolandos peccatores, qui salua nauì, quamuis maximis fluctibus agitata, adhuc non perièrunt. Quare doceat Ecclesiam esse populum fidelem, per vniuersum orbem dispersum,
eam

stare: regnū calorū, id est, militantem Ecclesiam, simile esse sagena in mare missa, cōmemoret; vel agro, in quo Zizania superseminata sunt; vel arca, in qua frumētum cū paleis cōtinetur; vel decē virginibus, partim fatuis, partim prudentibus: esse expressā in arca Noe, qua nō solum munda, sed etiam immunda animalia, concludebantur.

Hanc Christum sibi amicā, sororem, & sponsam vnicam delegisse, multisq; & eximijis promissionibus ac beneficijs illustrasse, hanc constituisse domum suam, & voluisse esse columnam & fundamentum veritatis, vt de illius doctrina dubitare nunquā possemus; quia tanquā magistra, custos, & interpres veritatis, fidem atque auctoritatem obtinet inuiolabilem: hanc demū Saluatorem nostrum vrbi, supra montem posita, comparasse, quae ab omnibus conspici & cognosci potest: atque cum ea omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi, se futurum promississe; vt tacitè admoneremur ei in omnibus esse parendum: & quidquid illa tanquā fidei dogma tenet, verissimum esse; nec quidquā falsum, quod aut credit, aut docet, esse credendum. Cū enim, vt ait Apostolus ad Ephesios, corpus Christi sit Ecclesia, à suo certè capite mouetur et regitur; ideò fateamur oportet, eam nullo vnquā tempore errare posse, quia à Saluatore nostro, Ecclesia ministris dicta sunt illa verba: Ego rogabo patrem, & aliū paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in aternū, spiritum veritatis, quē vos cognoscetis, quia apud vos manebit. Quae verba nē quis Apostolus tantū dicta esse posset existimare, addit, Non pro eis autem rogo tantū, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Quare nemo iurè dubitabit, quin Ecclesiae decretis & legibus tanta fides

F

sit ad-

sit adhibenda, quanta si ipsius Saluatoris nostri ore lata
 fuissent. Verum cum de Indulgentijs sermonem habebit
 ad populū Ecclesiasticus orator, eas esse thesauros, quos
 Christus sponsæ suæ Ecclesiæ donauit, demonstrabit. Nam
 ut merita Christi, cuius vna gutta sanguinis sufficiebat
 ad redimendos omnes Christianos, merita etiam san-
 ctorum martyrum, & preces Ecclesiæ, in indulgētiarum
 thesauro, sunt recondita, valere plurimum ad leuandam
 pœnā, cui obnoxij sumus, deleta iam culpa, quam indul-
 gentissimus pater Deus peccatoribus remittit: dispensa-
 torem huius thesauri, esse Christi vicarium; ab illo con-
 cedi solitas indulgentias ad gloriā Dei, & ad populorum
 salutem, ac excitandos homines ad egregium aliquod o-
 pus: neminem, qui mortali peccato sit contaminatus, &
 qui ea, quæ sanctissimus pontifex iussit, non obseruauerit,
 tanti beneficij participem esse: Iubileum Plenariam In-
 dulgētiā concedi, ut humanā infirmitati succurratur,
 ad conseruandam reuerentiam erga sanctam Sedem A-
 postolicam, ad confirmādā fidem catholicā, & ad ex-
 citandam in animis hominum spem diuinæ misericordie.

De probatiōe ab authoritate sedis Apostolicę.

Cap. XXXV.

SEDIS Apostolicę authoritas, hoc est, Romani Pon-
 tificis decretum satis est firmum argumentum ad fa-
 ciendam fidem: nam ipse est Christi Vicarius, & legiti-
 mus successor Petri, eādē, quam Saluator noster Petro
 tribuit, nō solum authoritatem & potestatem, sed etiam
 fidei firmitatem & stabilitatem habens; cum ea verba,
 Rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua; & tu
 aliquan-

aliquādò conuersus confirma frates tuos, ad eum etiam pertineant: ità vt in eis, quæ ad sanctissimam Christi, cuius vicem in terris gerit, religionem spectant, errare nullo modo possit: præsertim cum Romani Põrifices, vt B. Gregorius scribit, nihil sine cõsilio grauissimorum hominum decernere consueuerint. Quando se offeret occasio, de potestate summi Põrificis Christi Vicarij aget; et ità ad populum dicet: quemadmodum nullum exercitum sine imperatore, nullum regnum sine rege, nullam domum sine patrefamilas; ità sine supremo pastore Christi Vicario, Ecclesiã regi non posse: indè ortos errores, quod membra à capite dissecta sunt.

De probatione ab authoritate Conciliorum.

Cap. XXXVI.

MAGNA est etiam authoritas sanctorũ patrum, qui à Spiritu sancto in sanctis concilijs sunt congregati; ità vt in ijs, quæ ad confirmandam fidem Christianam, & ad salutem animarum consequendam pertinent, nulla ratione errare possint. Nam cum Episcopi sint tanquam columna Ecclesie & capita, à quibus ceteri omnes fideles pendet: si ipsi in errorem ducerentur, necessè esset, quod accidere nõ potest, vt omne Christianum ædificium corrueret; hæreses, multis iam seculis damnatæ, conciliorũ authoritate reuiuiscerent; symbolũ Nicenum esset ambiguum: deniq; nulla certa via esset, qua in fidei controuersis catholicũ dogma exploraretur. Ad hæc cum beatus Augustinus affirmet, vniuersalis concilij sententiam, totius Ecclesie consensum esse: & cum Apostolo nulla alia commodior ac faciliior via visa sit ad veritatem in questione exorta inuestigandam, quàm si ad concilium

Hierosolymitanum controuersia referretur, nullus dubitandi locus relinquatur, quin necessarium sit concilijs fidem adhibere, si Ecclesia auctoritatem volumus tueri. Quarè præclare à S. Gregorio Pontifice dictum est: quatuor Concilijs generalibus tantam fidem adhibendam, quantam Euangelistis; nimirum, quia idem magister est Spiritus sanctus, & idem est auctor Christus. Quamobrem ubi de iustificatione sermo habebitur, explicanda est sententia concilij Tridentini, decretum illius in medium afferendum est, quod declarat iustum fieri hominem iustitia inherente per fidem in Christum, non historica, non mortua, sed formata, quæ per dilectionem operatur: & ubi in synodis habendus est sermo, ostendendum est absque peccato mortali non licere abesse à cura ouium, quæ nostra fidei commissæ sunt.

De probatione ab auctoritate sanctorum patrum. Cap. XXXVII.

IN explicatione sacrarum literarum, ad corroborandum aliquid, magnum etiam præstat argumentum Ecclesiastico oratori, sanctorum patrum cõsensus & auctoritas, quandoquidem à Spiritu sancto docebatur, cuius ope ita ad veram diuinæ scripturæ intelligentiã penetrarunt, ut in ijs, quæ ad fidem pertinent, non modò non errauerint; sed admirabilis etiam omnium consensus extiterit. Cùm enim omnes, qui illis successerunt scriptores & concionatores, sacrarum literarum sensum ex doctrina ab illis percepta populo tradiderint: populus autem eundem sensum fideliter acceperit, profectò, si ipsi errauissent, necessariò aut eos Ecclesia, omnium errorum expultrix,

pultrix, tanto in honore tot annos nō habuisset; aut in eadem nauī versata, naufragium fecisset: quod tantum abest, vt verum sit, vt qui id dicere auderet, hæresis se labe commacularet. Hos autem Dominus per Hieremiã prophetã Ecclesiæ pollicitus fuit, cū dixit: Dabo vobis pastores, iuxta cor meum, & pascet vos scientia & doctrina: vt videlicet intelligeremus, ob id eos post prophetas, apostolos, & Euangelistas, nobis fuisse datos, quo eorum catholicam, hoc est, vniuersalem & communem intelligentiam, atque authoritatem, tanquã Ecclesiæ regulam, à Deo præscriptam, sequeremur. quo loco monemus clericos, nè contra sententias sanctorum patrum, ad populum audeant dicere: nec si quid ab eis, vt potè hominibus, erratum est, detegere, vt faciunt quidam, qui de prædestinatione sermonem instituentes, B. Augustini sententiam improbandam suscipiunt; omne mendacium vituperãtes, S. Hieronymum accusant: oratione, laudibus, & interdum etiam silētio sanctissimi viri, lumina Ecclesiæ, venerandi sunt: eorum errores minimè sequendi, dissimulandi tamen, cū ad populum habetur sermo. Magna est etiam authoritas Doctorum, qui scholastici appellantur, præsertim B. Thomæ Aquinatis, quem sancta Concilia, Tridentinum in primis, magna veneratione dignum iudicauit, eorumq; authoritas valet plurimùm ad confirmanda veræ religionis dogmata, & ad falsa & perniciosa refellenda.

De probatione ab authoritate Philosophorū.

Cap. XXXVIII.

NON minima est philosophorum authoritas, eorum nimirum, qui non solum naturæ vim & effecta;

verum etiam morum et vitæ normã inuestigauerunt, idq; magna ex parte sunt cõsecuti: & quamuis Saluator noster apud Ioannem Euangelistam dixerit: Quotquot ante me fuerunt, fures sunt & latrones; tamen hac verba non ad eos, qui diuino ita volente numine, sed ad eos, qui sua sponte venerunt, siue pseudoprophetas, siue pseudophilosophos pertinent: de quibus per Hieremiam prophetam Dominus ait: Non mittebã eos, & ipsi currebant. Quamquam verè, vt Clemens Alexandrinus putauit, philosophi fures appellandi sint, propterea quod à Moysè & à prophetis sapientiam subriperunt, & gloriola aucupanda causa, quasi suam iactare consueuerunt. Platonem quidem, Pythagoram, & multos alios philosophos, Hebraeorum consuetudine familiariter vsos, immò Pythagoram genere Hebraum atq; etiã circuncisum fuisse, S. Ambrosius affirmat. Quare nemini mirum videri debet, si sancti doctores interdum vsi sunt in scriptis philosophorũ testimonijs: qui enim S. Hieronymũ legit in libro 2. aduersus Iouinianũ, vbi cum hæretico differens, varijs philosophorum authoritatibus, multisq; ex eorum commẽtarijs rerum naturalium exemplis vitur; planè intelliget quantum horum authoritas ad argumentandũ conferat. Porro Epiphanius, cum multis argumẽtis suffisset, B. Virginem post partum virginitatem cõseruasse (hoc argumento à philosophis naturalibus sumpto) confirmat his verbis: Aiunt leonem non parere, præterquam semel, & vnum; cumq; rationem, quam eius rei philosophi reddunt, subiecisset, concludit, B. Virginem, quæ leonem peperit de tribu Iuda, non nisi semel, atque vnicum peperisse. S. etiam Paulus Apostolus ad Corinthios scribens, ex Me-

nan-

mandri tragœdijs illud sumpfit: *Corrumpunt bonos mores colloquia praua, & ad Titum ex Epimenide philosopho, Cretenses semper mēdaces, mala bestia, ventres pigri.* Quamobrēm ad aliquid confirmandum, postquam Ecclesiasticus orator sanctorū patrum sententias aut exempla adhibuerit; nonnunquam philosophorum auctoritates adiungere vtile iudicamus: quo nos Christianos vera philosophia amatores magis pudeat: quod faciendum in primis est, cū de remittendis iniurijs, & de contemptu rerum externarum, deq; minimè formidanda morte agendum est. Plato, Aristoteles etiam, meliùs esse scripsit affici, quā afficere iniuria: nos Christiani, quod valdè deplorandum est, tam dulcem, tam iucundam vindictam ducimus. Philosophus dicebat, *Omnia mea mecum porto, fugiens ab excidio patriæ: nos ad caelestem patriā nati, regis regum omnium Christi fratres, in magna rerum copia egemus.* Seneca docuit contemnendum esse contemptum; nos contemni, miserrimum arbitramur.

De probatione ab authoritate Historiarum.

Cap. XXXIX.

INTERDV M etiam historia grauisimorum hominum, praesertim veterum, qui suspitione odij & gratia vacāt, plurimū valent ad faciendam fidem. Nam cū historia testis temporū, lux veritatis, vita memoria, magistra vitæ, nuncia verustatis sit dicta; necessariò fides illi habenda est, nisi omniū rerum praeteritarū memoria tollenda, et more pecudū vitæ degenda sit: nō est enim hominis benè instituti, et ad vitam humanam benè informati, viro graui & fide digno, aliquid affirmanti non credere:

F 4

verum

verum omnes probati & graues historici, si in eadem re conueniunt, ex eorum authoritate certum argumētum promitur, vt fidei dogmata, firma etiam ratione confirmētur, verbi causa, beatissimum Apostolorum principem Petrum Romæ collocasse sedem, & pro Christo martyrij gloria coronatum esse, omnes graues historiae tradūt: unde certa argumentatione concludi potest, Romanum Episcopum Petro in pontificatu succedere. Item Cōcilium Nicenum tempore Constantini à Siluestro Pontifice maximo esse coactum, grauisissimi quique historici memoria prodiderunt. qua ex re colligimus, Concilij Niceni definitiones veras esse, eò quòd certum sit, Concilium generale Ecclesie à Romano Pontifice comprobatum, errare non potuisse. Incredibile est, quantā vtilitatem afferat oratori Ecclesiastico cognitio Ecclesiasticae historiae, in primis ad hereticos conuincendos, & ad rudium animos ad pietatē, omnemq; virtutem informādos. in quibus cōmemorandis hortamur clericos, vt modū adhibeāt, cum ad populum sermonem habent, nè in aliquā leuem memoria ostentationē incidant; vbi verò sacra loquuntur litera, vel Christus aliquid precipit: vbi traditione apostolica, vel authoritate conciliorū aliquid confirmari potest, longas historias proferre, superuacaneū aut ambitiosum esse videtur. Quoniam igitur declarauimus, quibus rationibus Ecclesiasticus orator dicēdo possit de rebus ad gloriā Dei et ad salutē animarū pertinentibus, auditores instruere, regnum Dei, quod ipsi & omnibus Christi fidelibus debet esse propositum, augere; consequens est, vt aggrediamur explicare, qua ratione auditorū animos possit cōmouere.

FINIS LIBRI PRIMI.

DE

DE RHETORI-
CA ECCLESIASTI-
CA AD CLERICOS.
LIBER SECVNDVS.

Ecclesiasticæ eloquentiæ partem esse commo-
tionem.

Cap. I.

VOD Rhetor & orator magnus secu-
li scripsit, accommodari potest, vt B.
Augustinus obseruat in libro de doctri-
na Christina, paulum immutatis ver-
bis, oratori Ecclesiastico, docere est de-
bitum, delectare honorarium, flectere
victoria: debet enim is, qui Christi legatione fungitur,
probare, verissimam esse Christi religionem, eamq; com-
plecti omnia, quæ speranda, quæ timenda, quæ vitanda,
quæ agenda sunt. Ad expugnandos auditores hoc pluri-
mum valet, vt dicentis oratione atque moribus, audito-
rum animi commoueantur: nam quanquàm de eorum,
qui audiunt, salute agatur, ita vt nulla videretur neces-
saria commotio; quoniam tamen grauissimi & acerrimi
sunt domestici inimici, quibus, dum in hoc corporis car-
cere detinemur, insidiosè oppugnāmur; commouēdi sunt
animi, & ad pugnam hanc necessariam excitandi, nè va-
rijs fluctibus humanarum cogitationum & cupiditatum
mergantur.

F 5

Qua

Qua ratione auditorum animi possint commoueri. Cap. II.

HOC autem sit primum preceptum, ut quis auditorum animos commoueat, qua in re, orationis sita est victoria, ut ille, qui dicit, sit ipse commotus: ut, si alios vult flere, fleat ipse primum: quod consequetur, si quod verbis predicabit, operibus comprobare studuerit; si nulla alia de causa, quam zelo Dei, & studio salutis animarum, dicendi munus susceperit: si prestantissima charitatis virtute accensus fuerit, cuius solo ardore, beato Gregorio pontifice teste, predicatio flammescit: ita enim fieri non poterit, quin aliqua scintilla ad auditorum corda perueniat. Vtile erit praeterea, rem ipsam, de qua dicturus est, diligenter considerare, eaque ex sacris literis, & praesertim ex prophetis, qui fuerunt Dei legati, & caelestes (ut ita dicam) oratores legere, in quibus idem, aut similis locus explicandus est: verbi causa, cupiens (quod saepe necessarium est) auditoribus diuina ultionis timorem incutere, legat Esaiam prophetam, qui illum locum tractat his verbis: Abiecerunt legem Domini, ideo iratus est furor Domini in populum suum, & percussit eos. Et alio loco, Ultionem capiam, & non resistet mihi homo; quonia iratus super populum meum, effundam super eum indignationem meam. & omnem iram furoris mei. Et multo vehementius terrorem incutit, cum dicit: Vab Assur, virga furoris mei & baculus, ipse est; in manu mea, indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei, mandabo illi, ut auferat spolia, diripiat praedam, & ponat illam in conculcationem quasi lutum platearum. Qua verba calamitosis
hisce

hisce temporibus maximè conueniunt: quando quidè magna orbis terra pars, sathana tyrannide oppressa, immanissimo Turcarum tyranno, eius ministro, subiecta est ita, vt ciuitatum, prouinciarum, rerum publicarum, atq; illustrium regnorum, qua in eius manus venerunt, commemoratione, populis diuina iustitia terrorem orator possit incutere. Verùm calamitatem humanã cupiens ante oculos ponere, vt deterreat à vitijs, lamentationes Hieremiæ prophetæ diligenter legat, quas S. etiam Gregorius Nazianzenus, vt ipse in quadam oratione scripsit, in rerum prosperitate legere consueuerat: vt ea ratione seipsum temperaret. Iam verò quoniam nullus est præstator magister, à quo mentes in Deum trahi possint, quàm sanctus Spiritus; idè precibus, et sanctis sacrificijs inuocandus est, atq; inuitandus, vt ipse pro Christiano oratore loquatur, ipse suggerat, ipse doceat. Quamobrèm hortamur clericos, vt neq; hanc commotionis partem, neq; vllam aliarum adhibeant; immò ne ad dicendum quidem audeant assurgere, nisi inuocato Spiritu sancto, & nisi corde puro & contrito, illud semper in animo habentes; Spiritus sanctus effugit fictum, & non habitat in anima subdita peccatis.

Quid sit commotio, & quòd Stoici, qui omnes affectiones appellârunt morbos, & idè eas extirpandas censuerunt, vehementer errauerint: & qua ratione bonæ à malis distinguuntur. Cap. III.

CV M commotio sit quædam mentis incitatio, sine qua ingrata & exanguis fit oratio; dabit operam Eccle-

Ecclesiasticus orator, vt, quemadmodum sanguis per totum corpus diffunditur, ita in omnibus orationis partibus quaedam insint, quae ad commouendum valeant; nunquam probabit Stoicos philosophos, qui humanitatem extirpantes, omnes affectiones morbos appellabant. Sed potius sciat vtiliter à benignissimo patre Deo hominibus datas, ad eius nominis gloriam, ad animarum salutem, & ad populi etiam Christiani vtilitatem; illudque verissimum esse, medias esse affectiones inter virtutes & vitia: sed distingui etiam posse hac ratione, nimirum si sursum ferantur, si in caelum dirigantur, oriri virtutes: si in terra depresso iaceant, nasci vitia; verbi causa, si concupiscibilis illa vis, quae est in hominis anima, in caelum dirigatur, laudabiles & verè Christianae oriuntur affectiones, amor Dei & proximi, gaudium, tedium huius seculi, timor periculorum, quae imminet in hac vita, atque etiam iustus dolor, quod nobis ipsi iter impediamus ad caelestem illam patriam, & spes ac sancta quaedam confidentia, quam, resignationem in Deum, nobis licet appellare; sin autem vis illa deorsum tendit, omnia peccata inde nascuntur: inde cupiditas inanis gloriae, inde auaritia, inde turpis voluptas nascitur. Eadem ratione si irascendi vis illa, diuinitus hominibus tradita, sursum feratur, excitatur & alitur praestantissima affectio, quae dicitur zelus; & cum ad inferiores corrigendos adhibetur, est nutritrix disciplina & correctionis magistra; ex qua, veluti ex fonte oriuntur Christianae virtutes, fortitudo, martyrium, constantia, magnanimitas, Christiana aequitas, & quaedam alia, quas philosophi ignorauerunt.

Quod

Quòd fons omnium affectionū bonarum, sit amor Dei; malarum verò, amor mundi inordinatus; & qua ratione excitandi sint auditores ad amorem Dei, & ad desiderium cælestis patriæ.

Cap. IIII.

EXCITABIT autem Ecclesiasticus orator in primis ad amorem, qui est fons omnium affectionum, cum est rectus, bonarum: cum est peruersus, malarum; qui est via, qua itur ad Christū: & ostendet nullam viam tutiorē nobis demonstratā: & vt magis commoueat animos, dicet, eo nobiliore queng₃ esse, quo nobiliora et præstantiora diligit: Deū esse amabilissimū, quia benignissimus, quia pulcherrimus; immò quia fons bonitatis, benignitatis, pulchritudinis, & omniū bonorū: esse diligendū, quia dominus clementissimus est, quia dissimulat peccata nostra, expectans nos ad pœnitentiam, quia nos tuetur, quia bona omnia nobis largitur, quia hereditatem sanguine filij sui nobis præparauit aternā: ad hunc amorem Dei, in quo omnis Christiana religionis vis sita est, excitans populum, quod sæpè Ecclesiasticus orator facere debet, pluribus verbis exponet, verissimum illud esse, quod veteri prouerbio dici solet, Nec regnum, nec amorem socios admittere, fieri non posse, vt idem diligat Deum & mundum; idcirco his vtetur propositionibus ad excitandum desiderium cælestis patriæ, qua pijs mentibus maxime desideranda est: in eo, qui diligit mundum, non esse charitatem Dei: addat, difficile, immò potius nulla ratione fieri posse, vt presentibus quis fruatur & futuris bonis,

bonis, et in utroque seculo appareat gloriosus, et de delicijs transeat ad delicias: nos qui utimur hoc mundo, sic eo uti debere, tanquam non utamur: verè mundum esse hypocritam, cum insidiarum & dolorum plena sint omnia; & quòd, licet bonus rudibus appareat, valde tamen eum immoderatè diligentibus perniciosus sit: & de prateritis voluptatibus nihil nos habere, nisi reatum; de futuris, nihil, de presentibus, solū nunc: quod scimus, quàm sit fluxum. quo loco B. Gregorij pontificis verbis utentes, ad populum sæpè se clerici poterunt conuertere: Ecce mundus, qui diligitur, fugit; & quia eum retinere non possumus, necesse est, ut cum ipso labamur. quibus verbis addenda est illa sententia: Dies mundi sicut umbra praterunt. quanto magis quis sequitur umbrã suam, tanto magis illa fugit. ad quam rem in animis auditorum imprimendam, prophetarum oracula commemorãda sunt: verba illa Esaie recitanda, Clama, dicit Dominus Esaie, qui respondit, quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri, quæ verba proferēs orator, interpretis munere fungens, maximè commouebit. Quarè dicit, clama? quia multas voces per seruos suos emisit Dominus surdis. Verè omnis populus est fœnum, verè sumus fœnum omnes; ac etiam floribus similes sumus, qui ex herba producuntur pulchri & iucundi, paulò post exarescunt, & ad nihilum recidunt. Ostendet etiam vapor similem esse hanc vitã, similem nebula, quæ citò, solis radio apparen-te, resoluitur. Sæpè illa B. Augustini verba inculcanda sunt: O misera vita, inquit, quotiès decepisti? quotiès seduxisti? quæ, dum vidèris, umbra es, dum extolleris, fumus es: dulcis es stultis, amara sapientibus. Hac ad tollendum

dum

dum impedimenta amoris Dei, & ad excitandum desiderium caelestris patriæ, plurimum valent. Inculcandum est etiam sæpè, religionem, quam profitemur, esse amoris regulam: si ea, quæ verè amabilia sunt, amentur à nobis, & amoris nostri moderator sit Spiritus sanctus; omnes virtutes nasci, desiderium vitæ æternæ, sanctū gaudium, salutarem pœnitentiã, castum timorem Dei, seruentem zelum, consolationem in rebus aduersis: vbi desit sanctus hic Dei amor, nasci cupiditatem, voluptatem, desperationem, audaciam, odium, inuidiam, & huiusmodi.

Quomodò excitandi sint quidam boni viri ad amandos semetipsos & proximum.

Cap. V.

INTERDV M neceßè est excitare quosdã viros bonos, qui alijs præsunt, ad amandos semetipsos, hoc est, ad amandam hanc vitam, cum præsertim eam populis vtilem ipsi, aut boni viri iudicauerint; nimirū vt alijs proficiant, & vt sanctarum virtutum vsu, caelestem patriã magis mereantur. Quod tamen cautè faciendum est, cum maior hominum pars, vitam cupiãt protrahere, vt voluptatibus diffuant, vt diuitijs & honoribus abundant, qui amor maximè oratori Ecclesiastico est tollendus, vt miserabilis illa indulgentia, qua placemus nobismetipsis, à sensibus nostris euellatur. Hæ sententiæ explicandæ sunt, eum qui amat animam suam, quod nihil est aliud, quàm sibi indulgere; illã perdere, hoc est, visiõe Dei seipsum priuare: amandum proximum: ad hunc amorem nos impellere naturam: diligendum non lingua & verbo, sed opere
& ve-

et veritate: diligendū, vt nos Christus dilexit, cuius amor fuit gratuitus, vehemens, & constans. quo loco inconstantiam huius seculi licebit reprehendere: quod homines nesciant diligere, nisi ex illo amore opes sibi parent, aut vt impura voluptati seruiant, ita vt voluptuarij potius, aut mercatores rectius, quàm amici reperiantur. eundem dicat nos patrem habere Deū, eodem preciosissimo Christi sanguine redemptos, eundem habere magistrum Spiritum sanctum, eandem matrem Ecclesiam, eisdem vti sacramentis, eiusdem nos terra filios, ad eandem nos patriam adspirare, verè nos esse fratres; communicanda omnia nostra, hoc est, ad communem utilitatem conferenda, ingenium, memoriam, linguā, quidquid longo studio didicimus, quidquid Dei beneficio nobis concessum est.

Quomodò parētes amare debeant filios suos,
& filij parentes.

Cap. VI.

QVONIAM multi, cū se maximè putant diligere filios suos, eos imprudentes odio habent; & cū beatos esse cupiant, eos peruersa disciplina miseros efficiunt: excitandi sunt maximè parentes ad amandos filios, ad procuranda filijs suis ea bona, quibus abuti nunquàm possint, Christianas virtutes, in primis timorem Dei; & per increpationem ille dicet: Amatis vos filios vestros, qui ad iracundiam vestra iracundia, ad auaritiam vestris sordibus, ad blasphemiam impuro vestro ore, ad contumeliam, luxuriam, ac insolentiam malè partis diuitijs eos armatis: odio habetis filios vestros, miseros efficitis, eosq; idola vobis conflat, virga

Virga parcitis, indulgentia vestra deteriores efficitis, calamitatis vestrae artifices estis. Ad filios conuertens sermonem, B. Thoma sententia probabit, multo vehementiorem esse amorem parentū in filios, quā filiorum in parentes: quia est diuturnior, & quia de sanguinis coniunctiōe sunt certiores: grauisimū scelus esse, iniuria afficere illos, qui de nobis ita sunt benè meriti, quibus organū vsus est Dominus, vt in lucem veniremus. Obiurgandi sunt ingrati filij, & perterrefaciendi, & dicendum, eos Deum sine dubio vltorem habituros.

Quomodò impellendi sint coniuges ad mutuum amorem.

Cap. VII.

QUONIAM verò inter coniuges multa oriuntur discordia, multa rixae; necesse est sapè hortari, vt se mutuo diligant: ad quem amorem vbi excitati fuerint aliqui, quos earum satietas cepit; reprehendēdi sunt qui ardentius amant vxores suas, quā decet, ita vt adulteri videantur; & vt mancipia sapissimè seruiunt vxoribus suis, earum vanitati ita indulgent, vt patrimonium consumant. Vxores ad amandos viros suos excitandae sunt, ad fidem seruādam: sapè dicendum, bonas vxores de virorum suorum salute esse sollicitas, sanctificatos multos viros infideles per mulierem fidelem: quod Valeriani, qui sanctitate Ceciliae sanctificatus fuit, exemplo confirmari potest.

Quomodò excitentur auditores ad amandam patriam.

Cap. VIII.

ACCIDIT sapè, vt ad amandam patriam necesse sit auditores impellere; cum tā pauci reperian-

G

tur,

tur, qui proprijs cōmodis omnia non metiatur, & publicū commodis priuata non antepōnāt: amare patriam, est bene velle patriā, bonam & beatam illam cupere, atq; præclaris legibus & honorū omnium generibus cumulata. Quare qui adulationibus, qui blanditijs in animos illorum, qui præfunt, illi student; qui nouis sumptibus & pompa se alijs præferūt, & equalitatem tollunt; patriam corrumpunt, non amant. Ostendendum est, Urbem Romanam communem omnium Christianorum esse patriam, in qua est sita sacrosancta Sedes Apostolica, pro qua vel mori pulcherrimum, & honestissimum est. Accommodare poterit hæc orator hominibus in oppidis, et etiam ruri habitantibus, & dicere, inde cognosci, si quis oppidum aut villam, in qua natus est, diligat, si Ecclesiam parochialem ornare studeat, si puerorum curam habeat, ac si filij essent; si res communes rectè administret: mortuos esse pro patria multos apud Romanos commemorabunt: multo æquius esse, mori pro defensione religionis, & multo optabilius nobis, qui vitam expectamus æternam.

Quomodò excitandi sint amici ad mutuū amorem.

Cap. IX.

INTERDV M excitans amicos, hoc est, homines ætate, moribus pares, electione inter se coniunctos, vt se verè diligant, hortetur: caueant, nè se mutuò blandis vocibus amicos & fratres appellantes, odio habeant: nè domestici sint inimici, animarum suarū interfectores; sanctum nomen esse amicitie, consensionem animarum in sancta religione, in amādo Deo, in Christianis virtutibus exer-

exercendis. Qui idem volunt, cum volūt ea, qua legi Dei aduersantur, inimici rectius appellandi sunt, quā amici; volūt enim sibi inuicem mala, cum turpissimarū voluptatum conscij et administri sunt: cū vsuris enecāt homines, cum semper laudant, vt placeant, non corrigunt, nē displiceant. Exclamabit aliquandō, nomen amicitiae ē Rep. Christiana, tāquā in exilium missum: illos etiam, quos sancta mater Ecclesia coniūctissimos esse vult, quos compatres nominat, nullam filiorū communium curam habere: ad licentiam, ad multa plerunque peccata, sanctam illam coniūctionem adhiberi solitam: commemorabit etiam, eorum cor vnum in Christo esse debere, & omnia habere communia, fidem, spem, charitatem, participationem sacramētorum, delectari iisdem ieiunijs, eisdem orationibus, lectione eorundem sacrorum librorum.

Qua ratione excitandi sint auditores ad resignationem in Deum, & ad zelum.

Cap. X.

ORATORIS Ecclesiastici erit, ad resignationem in Deum auditores excitare, vt collocet omnes suas spes in benignissimo illo mundi & bonorum omnium parente Deo: nihil deesse volatilibus caeli, multo minū necessaria Christianis, qui fratres domini, filij Dei adoptiui, heredes futuri caelestis patriae sunt, nullo vnquā tempore defutura: vt imur hoc nomine resignationis, donēc magis proprium occurrat, quae est affectio lenissima, & tranquillissima animi à diuino amore profecta: qua quis diligēs Deum, confidit, nihil sibi defuturum, nihil cupit, nihil

quærit, nisi quod Deo placere sibi persuadet. Ad hanc excitabit orator Ecclesiasticus hac ratioe, quia illi, qui seruiunt regibus, quo modestiores sunt, eo gratiores esse consueuerunt; multo magis id seruis Dei conuenire, qui nihil aliud petentibus, nisi vt fiat voluntas eius, multo plura solet concedere, quàm ipsi ausi fuissent petere. ad quendam admirabilem effectum amoris, hoc est, ad extasim populus non est excitandus; cum tanta perfectionis non sit capax, et donum sit præcipuum Dei, quod paucissimis est concessum. optanda potius est nobilissima illa affectio, quàm populis proponenda. Ad zelum, qui est quidam feruor mentis, quo quis debet excitari ad proficiendum cum illis, qui profecerunt, excitandus est populus, excitandi sacerdotes, commouendi illi, qui præsumunt ciuitatibus, oppidorum administratores, nè patiantur, populum alios sibi deos constituere, quàm vnum Deum, cali & terra dominum: cautionem adhibeant, nè transfugiant ad sathanam, & vt zelotypi facere consueuerunt, qui obseruant, an eorum vxores cum amatoribus loquantur, obseruant etiam quid dicant, respiciunt nutus & actus: ita ipsi considerent, num pauperes opprimantur, num occidantur vsuris homines, num voluptas corrumpat animos eorum, quibus præsumunt, num heresis aliqua ratione possit irreperere, num praua aliqua consuetudine ciuitas contaminetur, num otio præstantia corrumpantur ingenia, num rectè in doctrina Christiana insituatur populus. Ad quæ zelum excitare eos, qui præsumunt, poterit Ecclesiasticus orator hunc in modum: eos esse Dei ministros, populorum patres, exemplaria virtutum, ad imitandum proposita; grauissimam poenam illos daturus, qui sua gubernatione dere-

dere-

deteriores homines effecerint : maximè ad hunc zelum excitandi sacerdotes Dei ministri, vt animas sibi creditas diligentius, quàm zelotypus vxorem suam, custodiant, obseruent, instituunt, corrigant, diligant, sæpè de moribus singulorum interrogent, non parcant sceleratis & flagitiosis, nonnunquam improuisò adeant oppida, ecclesias, vicos, vt explorent, si ad lenitatem, virtutem episcopo & parochò dignam, quisspiã est natus, seueritatem, eius muneri interdum valdè necessariam, induat; audiat & imitetur magistrum magistrorum Dominum, qui eiecit numularios de templo. quo loco illa verba per increpationè proferat: Zelus domûs tuæ comédit me: & acriter accusabit deambulantes in Ecclesia sancta Dei, non audientes verbum Dei, irridentes sanctos homines, qui frequentia sanctissimorum sacramentorum delectantur: & cum de gloria Dei agitur, opes, honores, & vitam ipsam esse negligendam dicet. Præcepta ad excitandos auditores ad amorem, tractabimus, multo plura dicturi, cū de varietate auditorum tractabimus.

Quòd nunquàm ad odium, nec etiam ad indignationem auditores sunt excitandi.

Cap. XI.

QVAE à philosophis, & ab ijs, qui artem Rhetoricam tradiderunt, ad excitandum odium & indignationem scripta sunt, ea, vtpotè Christianis, & maximè clericis, inutilia & perniciofa, omittimus. Excitare odium in imaginem Dei filium eiusdem patris Dei, cuius omnes sumus filij, & ad eandem hereditatem vocati, non

solū à Christiano sed etiā ab homine alienissimū est peccata esse odio habenda, & maximè vitanda, iam ostendimus; non inde tamen sequitur, peccatorem, quem iustum efficere potest Dominus, qui suā pœnitentia potest alios ad pœnitentiā excitare, odio esse habendā: eius potius causa dolendum, & pro eo, veluti pro fratre, orandum: & cogitandum sæpè, ac vehementer timendum, nè & nos cadamus. Indignatio autem, est dolor ex bono alterius, quem illo indignum iudicamus, quæ perturbatio, vt philosophi scribunt, in illos in primis cadit, qui se dignos maximis honoribus esse intelligunt: dolent igitur, aut quia nō consequuntur, quæ indigni sunt consecuti; aut quia pares illos sibi vident factos, quos inferiores existimant. quamobrem huiusmodi perturbatio fortasè non est laudanda, neq; excitanda, cū suspicienda sint Dei iudicia, & Christiani hominis sit, omnes sibi anteferre, alios se meliores putare: & fieri etiam possit, vt qui mali & indigni honoribus fuerint, mores corrigant, & illis se honoribus dignos prabeant. Nec vituperanda est omninò publicè hæc affectio: potest enim interdum à virtute proficisci, quia tamen meliorem animam non efficit, & humano generi non prodest, non expedit, vt in cœtu hominum excitetur.

Quomodò commouendi sint animi ad iram, hoc est, ad zelum honoris Dei, & ad mansuetudinem. Cap. XII.

IR A est dolor mali presentis, aut non sine dolore: ad hanc commotionem vtile erit interdum oratori Ecclesiastico populum concitare. nunquam tamen concitabit.

bit, nisi propter honorem Dei. quam iram, aut potius zelum honoris Dei, expressit diuino numine afflatus David his verbis: Irascimini, & nolite peccare. Irā vindicta appetentis, & illustris cum dolore appetitionem in illum, à quo se quispiam, aut aliquem suorum palam neglectum, atque contemptum merito putet. Aristoteles definit: ex qua definitione colligitur, hanc potissimum esse huius commotionis excitanda causam, nimirum contemptum. superbum enim animal homo, tantum abest, ut contemni equo animo ferat, ut haberi qui non est, magni fieri maxime appetat: à quo genere perturbationis semper studebit Ecclesiasticus orator auertere auditores; & probabit, latandum potius nobis esse, cum contemnimur, cum nos nihili faciunt homines, cum contumelia afficiunt, cum detrahunt; hæc esse phar maca maxime accommodata ad sanandam superbiam nostram; regem regum, & dominum dominantium, Christum Dei filium, in hoc mundo despectum, contumelijs varijs affectum, orasse pro calumniantibus & persequentibus se, & cum maximis iniurijs afficiebatur, mansuetudinis nobis reliquisse exemplum. Ira Christiano homine digna est, in eum cum dolore concitari, qui Deum celi & terra dominum non agnoscit, & Beata semper virginem Mariam matrem Dei, & aduocatum nostram, sanctos aeterna vita fruentes, innocentes etiam viros debita veneratiōe non prosequitur: qua ira rectius fortasse, ut paulo antè diximus, appellari potest zelus, quo sancti viri amici Dei, commoueri consueuerunt, ut est apud David: Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelau super iniquos, pacem peccatorum videns. Et alio loco, Zelau super facientes

iniquitatem. Ad quam commotionem populus concitan-
 dus est aduersus hereticos, & aduersus publicos pecca-
 tores; maxima tamen adhibita cautiōe, vt semper intel-
 ligat, qui audit, orandum esse pro ijs, quibus irascitur;
 & nihil esse, cū de honore Dei non agitur, mansuetu-
 dine amabilius; nihil etiam Deo atque bonis viris, acce-
 ptius. Mansuetudo est compositio animi, & frænatio ira-
 cundie, amicitiarum conciliatrix, bona existimationis
 nutritrix, discordiarū expultrix, alumna pacis, & iucun-
 dissima humanae vitae socia: in qua virtute qui magis pro-
 ficat, maiorem sapientiae & bonitatis famam consequi-
 tur. Ad mansuetudinem verò sepè neceſſè erit animos
 impellere; cū iniuriarum, simultatum, atque odiorum
 plena sint omnia: satis miseros esse illos, qui in nos iniuriā
 intulerunt, quia iniuriosi sunt, quia peccauerunt: sed an-
 dum animum, quia illud est vincere, quia illud est imitari
 Christum, illud est adspirare ad vitam aeternam.

Quomodò commouendi sint animi ad Pœni-
 tentiam. Cap. XIII.

DO LENT, qui malè se habent: & cū in malis
 nihil iure collocari possit, nisi peccatum, morbus
 grauissimus animae; declarandū est, salutarem esse dolo-
 rem volūtarium: pœnitentiā esse peccatorū medicinam,
 sine qua sanari nemo potest, sine qua qui è vita, peccatis
 maculati, decedunt, perpetua morte condemnantur, esse
 iniquitatum interitum, lachrymarum alumnam, salutis
 spem, donum cælitus datum: eam non fornicatorem re-
 nuere, ab ebrio non auerti, non abominari idolatram,
 non

non adulterū repellere, non maledicum insectari, non reprobare blasphemum, nō superbum, sed omnes suscipere, omnibus communicare, omnibus calū aperire, & omnes ad caelestem illam patriam ducere. Verūm cū nihil sit, quod magis animam nostram deprimat, quā peccatū, onus grauiſſimum, quod Zacharias plumbi similitudine expressit, & David illius naturam sic descripsit: Iniquitates meae supergressae sunt caput meum, & sicut onus graue grauatae sunt super me: ostendat Ecclesiasticus orator, hoc onere animam nostram, per pœnitentiam liberari, ita vt vsque ad calum facile possit euolare: idēd Christum dōminum ostendisse, per eam regnum calorum ad homines appropinquare, cū dixit: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum calorum: & B. Ioannem Baptistā exclamasse: Facite fructus dignos pœnitentiae, quoniam ecce adest regnum Dei: per eam latronem in calum receptum fuisse: per eam Dauidem, post flagitium, iterūm Spiritum sanctum recepisse: per eam Mannassen, post cruenta facinora, acceptum Deo factū fuisse: per eam Petrum apostolum, postquā ter Christum negauerat, peccatum deleuisse; & Paulum, persecutorem nominis Iesu, blasphemum, contumeliosum, inter Apostolos relatum fuisse. Hunc locum interdūm poterit Ecclesiasticus orator exclamatione augere, in hunc modum: O pœnitentia, quae peccatum, miserante Deo, remittis, & paradisum aperis, quae contritum sanas hominem, & tristem exhilaras, vitam de interitu reuocas, pristinum statum restauras, honorem renouas, fiduciam das, vires & gratiam tribuis: ô pœnitentia, quid de te dicam? omnia ligata tu soluis, omnia soluta aperis, omnia aduersa mitigas

mitigas, omnia contrita sanas: o pœnitentia, misericordie mater, & magistra virtutũ, magna opa tua, quibus reos liberas, reficis delinquentes, lapsos erigis, desperatos recreas: tu auaritiã respicis, horres luxuriã, linguã cobibes; mores componis, odisti malitiã, excludis inuidiã. Ad hanc sæpè orator Ecclesiasticus auditores excitabit hac ratione; Nihil esse calamitosius, quàm peccare, quàm disjungi à Deo, Christi acie deserta, veluti transfugam diabolo seruire, ingratum esse peccatorem in Deum, patrem benignissimum, crudelem in semetipsum, qui natus ad vitam eternã, propria salutis inimicus. se ipse perdat: peccati comitem esse plerunquè infamiã: pauperes, obscuros homines, atque etiam corpore infirmos, non esse miseros, si benè acta vitã conscientia sustententur: miseros esse, qui peccant. Peccare autem sic oratorio quodam modo hoc loco describimus, vt B. etiam scribit Anselmus, est debitũ Deo honorem adimere, subtrahere ei obedientiã. Atque ad commouendos animos ad sanctam Pœnitentiã, cum natura comparatum sit, vt illis malis doleamus, quæ nostra culpa nobis scimus accidisse, commemoranda sæpè erunt illa verba: Perditio tua ex te, Israel; &, Quoties volui te congregare, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Verissimã esse illam Pauli Apostoli sententiã, sæpè dicet: Vult omnes homines saluos fieri: falsum illud esse commentum, fato atque constellationibus ad quadam scelera homines cogi: conscientiam, esse domesticum & verum tribunal, commemorabit, vt sanctus scribit Gregorius Nazianzenus; nihil esse detestabilius apud Deum, excusatione peccati. Quare sic vitam nostram instituendam esse, vt nosmetipsos

metipfos accuse mus, & doleamus: confiteamur peccata nostra, et satisfaciamus: ostendat etiam, maximas pœnas duros illos, qui non egerint pœnitentiam. nam si, vt Apostolus inquit, irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus aut tribus testibus moriebatur, quanto maiora supplicia merentur ij, qui benignissimum patrem Deum peccatis suis irritauerint? Quare ad pœnitentiam, tanquam ad arborem vitæ, confugiendum esse inculcabit, expellendum à nobis peccatum: quandoquidem quasi coluber in prœcordijs hominũ parit mortem, & quasi serpens, venenum spirat, & lethiferum generat morbum: audiendum atque imitandum Dauidem, pœnitentiæ exemplar, dicentem; Genua mea infirmata sunt à ieiunio; & caro mea immutata est propter oleum.

Quibus rebus commouendi sint auditores ad
luctum. Cap. XIII.

DOLORIS frater, & pœnitentiæ filius est luctus, nobilis Christianorum hominum virtus, vanitatis & stultitiæ expulso, sapientiæ socius, & beatitudinis fidelissimus comes, quemadmodum Dominus noster in Evangelio testatum reliquit, cum dixit: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. nam quemadmodum seruus plorans, propitium reddit dominum suum, filius patrem lachrymis mitigat, & paruulus plorans, asperam matrem mulcet; sic etiã peccator profusis lachrymis placat iram Dei, ad eiusque se amicitiam adiungit. Quamobrẽm ostendat Ecclesiasticus orator, summam in hoc apparere Dei benignitatem, vt quod ipse prima mulieri peccanti,
tan-

tanquàm peccati pœnam, dederit, cùm dixit: In tristitia
 paries filios tuos, in salutē humani generis voluerit con-
 uerri: nam sicut tristitiam peccatum peperit; ita & tri-
 stitia peccatum contriuit: & quemadmodum vermis in
 ligno natus, ipsum postea corordit, sic peccati tristitia, ip-
 sum peccatum comminuit. Hortetur auditores, vt luctu
 præoccupent pœnam, quam pro suis peccatis merentur, ro-
 gum peccatorum extinguant, non iam aquis multis, sed
 paucis lachrymis. nam quamuis magnus sit peccati ignis,
 modica tamen lachryma eum extinguit: respōdeant iu-
 dici, priusquàm in prætorium veniit; desleant nō pœnam,
 sed peccatum: neque solum illud desleant, sed desleant a-
 mare, quemadmodum & Petrus: de profundis clament,
 & deducant fontes lachrymarum, quò Dominus miseri-
 cordia motus, peccata dimittat, clemens etenim est, ipse
 quippe dicit: Nolo mortem peccatoris, sed magis vt con-
 uertatur, & viuat. ostendat autem lugendum esse, quòd
 nosmetipsos ignoremus, ac perditè nimium diligamus, q̄
 in huius vitæ peregrinatione, non secus ac si nunquam
 essemus morituri, nobisipsis placentes, non Deo viuamus:
 quòd imaginem Dei, ad quam formati sumus, deturpe-
 mus: quòd exules, obliti celestis patriæ, hunc mūdum pa-
 triam nostram esse ducamus, hæredesq̄, amplissimi regni
 hereditate nosmetipsos priuemus: quòd filij Dei adopti-
 ui, & fratres Christi, eius preciosissimo sanguine redem-
 pti, filij diaboli, culpa et ignauia nostra, efficiamur: quòd
 puluis, cinis, vmbra cūm simus, multa nobis arrogemus; et
 in hominibus, quorum proprium est, decipi & decipere,
 spes collocemus: charitatis, qua est virtutum omniū ani-
 ma, expertes, nec patientes simus, nec benigni, plerunquē
 inui-

inuidi: quæramus tantū quæ nostra sunt: cupidiores huius vitæ, quàm oporteat, in Dei voluntate nō conquiescamus, nimum sæpè studium in rebus non necessarijs ponentes, tempus conteramus, verborū aucupes, inanis gloriola cupidi, semper discentes, et nunquàm ad scientiam peruenientes, vulgus pessimum magistrum sequamur, adulemur nobismetipsis, dulci laudum veneno delectemur, veluti morbo phœnetici diuinitus nobis traditas medicinas auersemur, in rebus aduersis animum abijcimus, in prosperis efferamur: lugendum esse, quòd varijs huius vitæ fluctibus, aut non perueniamus ad portum, aut in portu naufragium faciamus: quòd in huius vitæ militia aut simus trans fugæ, aut, si interdum ad Christi castra reuertamur, miserabiliter vincamur: quia ea, quæ opus est animi constantia, sub vexillo Christi non militamus: lugendos communes orbis terræ morbos, nusquàm tutam fidem, virtutem plerunquè iacere, innocentes opprimi, improbis honores deferri. Hoc autem in primis lugendum est, contaminatam atque corruptam esse Domini nostri Iesu Christi sanctissimam religionem, peste variarū heresum: sanctæ Ecclesiæ matris nostræ nouos quotidie inimicos exoriri, regnare impietate, dominari crudelitatem, imperare tyrannicam libidinem. quo loco de calamitatibus reipublicæ Christianæ, & de Turcarū tyrannide, multa accommodari possunt hoc tempore: & locus ille Hieremiæ explicandus, Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontes lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos meos? Non lugendos esse, qui mortui sunt, pro illis potius orandum; vitam hanc esse ludum, somnium, nequaquam stabilem, motum aëris præteruo-

teruolantis nauis mare, nauigantis vestigium, vaporem, rorem matutinum, florem manè virentem, vesperè marcescentem; multa cōmoda asserre mortem, statuere terminum peccandi, varijs periculis & calamitatibus homines liberare, præbere aditum ad aternam & beatam vitam, vt præclarè in quodam opusculo de bono mortis, sanctus scribit Ambrosius.

Quomodò excitare possint auditores ad Ieiunium. Cap. XV.

POENITENTIAE pars, et virtutum Christianarum parens ac custos, est ieiunium. Quarè ostendat Ecclesiasticus orator, ieiunium ad iram Dei placandam, & peccata expianda, sed sæpè etiam ad impetrandum aliquid à Deo, adhibitū fuisse. Niniuitas, auditis illis verbis, Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur, ilicò ad ieiunium vniuersos confugisse, vbiq; saccum, vbiq; cinerem, vbiq; fletum & eiulatū, atq; sic urbem periculis ereptam fuisse: Moysen, & Eliam, si quãdò ad Deum volebant accedere, & quantum homini fas est, alloqui, à ieiunio opem petisse. Daniele, leonum lacum ieiunium ingredientem, mitem ab immitibus illa sum redisse: tres pueros apud Babyloniam, caminum ingressos, atque in igne multo tempore colloquentes, egressos igne ipso fulgidiora corpora habentes; quoniam corporum natura, ieiunio corroborata, cum natura ignis certabat, indequè ipsa victoria secuta est. Quam rem explicans Ecclesiasticus orator, per interrogationem dicet: Audistis pugnam admiratiōe dignam? audistis nouam, inauditamq; victoriam? Ieiunium igitur miramini, alacriq; animo illud susci-

suscipite; quoniam & in camino fert opem, & in leonum lacu custodit, demones fugat, & Dei reuocat sententiam, scelerum furorem reprimat, et in veram libertatem vindicat, summamq; pacem et tranquillitatem affert. Quod si Deus hominem à principio condēs in Paradiso, eum ieiunij lege voluit cohibere, cum dixit: de omni ligno paradisi comede, de ligno autē scientie boni & mali, nē comedas; multo magis illud extra paradysum necessarium dicendum est: si ante plagā vilis medicina fuerat, multo magis post plagam. si nondum bello voluptatum insurgente nobis arma fuerant opportuna, multo magis post voluptatum, vitiorumq; praelium, à demonibus nobis illatum: & sermonem concludens, ostendat necessario nobis bene viuendum, à ieiunio auxilium esse petendum. quam vocem si Adam, communis generis humani parens, et calamitatis humane auctor, audiuisset, nequaquam illam secundam audiuisset: Terra es, & in terram reuertēris.

Qua ratione excitandi sint auditores ad misericordiam. Cap. XVI.

DOLORIS species, est misericordia, qua nascitur ex miseria alterius, iniuria laborantis. quo loco tacite Christianus orator obiectioni respondeat, si quis duritiam cordis sui, iudicet defendat; quod qui inopia & calamitate premuntur, ea miseria digni sunt: tunc per increpationem dicat; neminem non esse multis peccatis obnoxium, eos qui huiusmodi voces proferunt, maxime peccare, cum ipsi misericordia egentes, Dei parte sibi assumant. S. Gregorius Nazianzenus ad hanc virtutem populū excitans,
in ex-

in exordio orationis de amandis pauperibus, auditores omnes appellat pauperes, & egentes gratia Dei: & S. Chrysoſtomus ſermonem ſcripſit, quo oſtendit, curioſè nō eſſe ſcrutandum, boni an mali ſint pauperes. quod cū optimus quidam vir animaduertiſſet, dicere conſueuerat, ſe aliquanto libentiùs prauis hominibus eleemoſynas largiri, ſi fortè ea ratioe eo beneficio, quo, teſte conſcientia, ſe indignos agnoſcunt, dent gloriã Deo, & ad pœnitentiam erudiantur. Multa ſanctorum patrum leguntur orationes de eleemoſyna, in quibus præclaræ cohortationes reperiuntur. Locorum aut hæc eſt ſumma, omnes eſſe pauperes, omnes egere miſericordia Dei, ſolos tamen illos eſſe miſeros, qui carent miſericordia: artem qua ſtuſſimam eſſe eleemoſynam, miſericordia filiam, licitam & ſanctam quandam fœnerationem, diſtributionem pecuniarum in pauperes: diuites auaros eſſe, fraudatores, raptores: quo quis plures habet filios, eo diligentiuſ eleemoſynis ei inuigilandum; vt propitium Deum eis efficiat, vt S. ſcribit Cyprianus. illud etiam B. Ambroſii eſt inculcandum: Non pauisti, occidiſti: et illud repetendum, mandãſſe Dominũ unicuiq; de proximo ſuo: eius eſſe terram, & plenitudinem eius, orbem terrarum, & vniuerſos, qui habitãt in eo; diuites eſſe diſpenſatores diuitiarum Dei; eleemoſynam peccatum exinguere, maximum eſſe beneficium, vt inquit Cyprianus, tam ſalutare, & tã facile nobis relictum remedium.

Quomodò excitanda ſit miſericordia erga mortuos. Cap. XVII.

MIRABILES etiam ſunt quidam mortui, nimirum illi, qui in Purgatorio degunt: quorum ſordes,

Sordes, hoc est, ea peccata, quæ iusta pœna & satisfactiõe prorsus deleta non fuerunt Purgatorio, hoc est, vt D. Augustinus scribit, emendatorio igne, purganda sunt. Aduersus eos excitanda est misericordia nobilissima, et vere Christiana commoio: vt qui audiunt, non solum misereantur animæ suæ, quod misericordiæ est caput, & eorum, qui viuunt, auxilio egentium; sed misereantur etiam mortuorum, egentium maximè suffragijs nostris, sanctis sacrificijs sacerdotum, orationibus, ieiunijs, & eleemosynis, vt remittantur eis pœna, & ab illa, in qua sunt calamitate, liberentur: superat enim, vt sancti homines scripserunt, ille dolor, illa calamitas omnes miseras, quibus humanum genus cruciatur. Hic autem locus commodissimè tractari poterit eo die, quem oratiõibus pro mortuis sancta Ecclesia dicauit, & accommodari poterunt illa verba Iob: Misere mini mei saltem vos amici mei, quasi parentes mortui, atque etiam aui & attau, illas voces è loco Purgatorij emitte videantur.

Qua ratione excitandi sint auditores ad timorem. Cap. XVIII.

TIMOR, est dolor ad malũ imminens: omnia imminēt mala non timentibus Deum. timere autem Deum, est nihil eorum, quæ genda præcepit, omittere, vt S. scribit Gregorius: ad quem excitandũ, hi loci erunt aptissimi: time ndum Deum, quia omnipotēs, quia iustus, quia Dominus: Omnipotens dixit, & facta sunt: creauit verbo omnia, eaq; tuetur ac regit. Iustus rerum ordinem non patitur perueri, honorem sibi adimi non permittit.

H

Ciuita-

Ciuitates, prouincias, regna ob peccata euertit: timendus, quia dominus, quo nomine sæpè utitur: Ego dominus, ad terrendos eos, qui eius imperium non agnoscunt. Verba prophetarum tanquàm diuinæ voces, sunt proferenda: Dominus sanctus & fortis, amulator est, nec ignoscet sceleribus vestris: & si seruiatis dijs alienis, conuertet se, & affliget vos, atq; subuertet. Tremendi iudicij sunt voces illæ, quas Esaias proferebat: Ululate, quia propè est dies Domini, quia vastitas à domino veniet; & verba illa Ioëlis: Cõturbentur oës habitatores terræ, quia veniet dies Domini, quia propè est dies tenebrarum & caliginis: atq; illa Oseæ proferenda sunt: Audite verbum Domini filij Iſrael, quia iudicium domini cum habitatoribus terræ, non est enim veritas, nõ est misericordia, non est scientia Dei in terra. Maledictum, mendacium, furtum, & homicidium, adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem hoc lugebit terra, & infirmabit omnis qui habitat in ea. Iudicij extremi descriptio maximè pertinet ad hunc locum, quæ præclarissima est in oratione Gregorij Nazianzeni, cuius quædam in verba afferemus: Quid faciemus, inquit, eo die, cum nos coarguent peccata nostra, et aderunt acres & acerbi accusatores, qui accepta à Deo beneficia, peccatis nostris opponent, & à nobis rationem exposcent? Postremò nos abducent, à nobismetipsis condemnatos, & proprio iudicio ita conuictos; vt ne dicere quidem possimus, nos iniquo iudicio circumuentos, penas dare. quod quidè in maximis calamitatibus consolationè solet asferre: & paulò post inquit; Eo tempore sedes proponetur, & antiquus dierum iudex sedebit, & libri aperientur, & igneus amnis fluet, & lux ex antiqua parte,

& pa-

& parata tenebrae, & quae sequuntur. Inculcandum est
 sapere, neminem potuisse, nec posse effugere diuinam iusti-
 tiam, quo diutius dissimulat Deus peccata hominum pro-
 pter poenitentiam; eo grauiore poenas illos manere, qui in
 peccatis persistunt: vitae breuitas, inopinata & immatu-
 ra multorum mors, ad timorem multos erudire solet: do-
 cent varij morbi timorem Dei, docet sterilitas, docent va-
 ria calamitates, acerrimi aduersarij; quibuscum perpe-
 tua pugna nobis est, timorem maximè excitare debet, in
 primis diabolus, qui tanquam leo rugiens, circuit, qua-
 rens quem deuoret: qui, vt sanctissimus scribit Basilus,
 postquam ab auctore suo defecit, inimicus Dei, hominis
 ad imaginem eius constituti, est factus; qui idè dicitur sa-
 thanas quia bono aduersatur. ita enim illa vox usurpa-
 tur in libro Regum impostor, calumniator, peccati impul-
 sor, et accusatur qui interitu animarum gaudet, ad noua
 scelera committenda, exemplo aliorum semper inducens.

Quòd ad timorem commouendi sint ij, qui re-
 bus secundis efferuntur.

Cap. XIX.

AD timorem excitandi sunt ij, quibus omnia è sen-
 tentia eueniunt: ac propterea efferuntur, atque eis
 proponenda sunt illa verba B. Hieronymi: Vbi tranquil-
 litas, ibi tempestas est: quae explicans Ecclesiasticus ora-
 tor, dicere poterit, tunc maximè oppugnari Christia-
 num, cum se oppugnari nescit, grauiore illos esse mor-
 bos, qui non sentiuntur: rerum affluentiam ac prosperita-
 tem, insolentiam matrem esse consueuisse, quod exemplo
 Dauid confirmari potest, qui dum à Saul iniurijs affice-
 retur,

retur, dum persecutionibus ageretur, dum per desertam fugeret, nè in eius manus incideret; semper innocentiam suam seruauit: & ided dicebat, Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui. at ubi, deuidis hostibus, pace fruebatur, in spurcissima illa grauissimi adulterij & homicidij peccata prolapsus fuit. Quare non immeritò in suis psalmis cecinit: Noli emulari in eo, qui prosperatur in via sua. Ostendat igitur sapientes viros, etiam apud ethnicos orare Deum solitos, vt aliqua ratione eorum prosperitatem temperaret. quod preceptum Christianis in primis conuenit, quorum est proprium benefacere, & iniurias ferre: quibus cum acerrimis & grauissimis inimicis pugna est proposita: qui nisi certent, coronam non consequuntur, quos semper decet esse pauidos, & veluti peregrinos, de caelesti patria semper esse sollicitos. moneat prætereà, vt populus in rebus prosperis, inconstantia huius mundi recordetur: mortem, quæ longè abesse non potest, ante oculos habeat: Deum largitorem omnium bonarum rerum agnoscat, multos sanctitate & doctrina, & varijs virtutibus insignes sæpè commemoret, quibus Dominus tantam bonorum copiam est largitus, vt propria peccata crebrius & libentius, quæ ceteri cogitent, vt ea confiteantur, vt ad magis cognoscenda diuina beneficia, & ad gratiarum actionem excitentur, quos fortassè alloquebatur propheta, cum dicebat: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore: quæ verba interpretans beatus Augustinus, inquit: Exultatio, vt gratias agamus; timor, nè cadamus.

Quomo.

Quomodò auditores ad verecundiã sint com-
mouendi.

Cap. XX.

DICAMVS de pudore, siue verecundia, qua cum timore magnam affinitatem habet. nihil autem est aliud pudor, siue verecundia, quàm quaedam extenuatio animi, ex malis orta presentibus, prateritis, atque futuris, ob qua subeunda sit ignominia alicuius nota. Hac affectio est digna Christiano, ad quam excitari auditores debent, argumentis in primis sumptis à contrarijs; cū nihil possit esse tam alienum à Christiano, quàm impudentia, qua est contemptus earum rerum, quas verecundi maximè reformidant, flagitiorum magistra, disciplina aduersaria, superbia filia, calamitatum socia. Excitãdi sunt auditores ad pudorem, & ad verecundiam; & declarandum, quàm sit turpe deserere aciem Christi, & transfugere ad sathanam, quàm sit ignominiosum membra Christi contaminare, imaginem Dei transformare in naturam bestiarum, quod voluptatibus in primis fit: turpissimum autem est, à fide parentum recedere, extra Ecclesiam viuere, sanctissimis sacramentis, veluti cibo non ali.

Quomodò excitãdi sint auditores ad gaudiũ.

Cap. XXI.

GAVDIVM, est affectio animi alicuius presentis boni opinione concepta. Ad gaudium excitari possunt auditores, commemoratiõe maximorum beneficiorum, qua diuinitus nobis collata sunt; in primis, in solennitatibus, quas sancta Ecclesia Spiritu sancto edocta, ce-

lebrat, & fidelibus tanquàm diuinae bonitatis atque clementiae cōpendia proponit: Gaudete, inquit D. Paulus ad Thessalonicē. in Domino semper, sine intermissione orate, gratias agite, quae verba cū B. Basilius duobus sermonibus explicaret, ostendit, cum gaudio orationē, cum oratione gratiarum actionem esse coniungendā: gaudēdum est, vt sanctus ille vir dicebat, cogitatione, quod cū nihil esse-
mus, homines facti sumus, ad imaginem cali & terra domini, mente & ratione praediti, quia Deum cognoscimus, & creatoris pulchritudinem, artes & disciplinas percipimus: ac veluti per quasdam notas Dei prouidentiam & sapientiam legimus, discernimus bonum à malo, bonum appetere, & malum fugere à natura sumus edocti, alienati à Deo ob peccatum; iterum precio sanguinis D. N. Iesu Christi gratiam recuperauimus, à miserrima sathana seruitute liberati. Spes resurrectionis, bonorum angelorum expectatio, caeleste regnum sancto gaudio nos implet: eiusdem patris, qui est omnium pater, omnes sumus filij, eandem sanctam Ecclesiam, cuius lacte enutriti sumus, habemus matrem: communis omnium Christianorum hereditas est. Nemo igitur debet nō gaudere, immò iudicium benè constituti animi, est gaudium: Gaudendū omnibus, non solum rebus prosperis, quibus ad gratiarum actionem excitamur; sed etiam rebus aduersis, quia dum nos corrigit Deus, vt verè filios, non autem vt adulterinos videtur diligere: gaudendum, quod nobis, grauissimis morbis laborantibus, non deest medicus, neque medicina, Christus Iesus: quod nobis in huius vitæ peregrinatiōe tutissimam viam demonstrat: in hac erroris caligine, veritatem aperiat, in hac ymbra mortis, vitam nobis praestet:

gau-

gaudendum, quòd oratione in calum, quasi ascendamus, quia diabolo, vt inquit Hilarius, possumus resistere: sed in primis gaudendum, quòd per eam cum Deo coniungimur: gaudendum maximè paterna Dei prouidentia, & ea cura, quam de nobis habet. Sanctus ille propheta Hieremias, Ecclesiam ad latitiam incitat his verbis: Hæc dicit Dominus, audietur in loco isto vox gaudiij, vox sponsi & vox sponsæ, vox dicentiũ, Confitemini Domino exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in æternum misericordia eius. Et Baruc: Exue te, Hierusalem, stola luctus, & vexationis tuæ, & indue te decore & honore, quia in Deo tibi est sempiterna gloria, circumdato te diploide à Deo iustitiæ, & impone mitram capiti tuo honoris aterni: Deus enim ostendit splendorem suum in te, qui sub celo est. Ad sanctum gaudium populus excitabitur, cum de frequentia sacramentorum sermones habebuntur, panem esse, qui de celo descendit, vt si quis illũ manducauerit, non moriatur: panem vitæ, salutarem animæ nostræ cibum: licere nobis, si volumus, vesci ambrosia illa celesti, & cum Christo coniungi, quo nihil potest esse præstantius, aut optabilius: Gaudendum esse tanto & tam celesti beneficio, quod diuinitus nobis concessum est. quotidianum esse panem, non esse semel in anno sumendũ, quo sapius eum quis sumit, eo tranquilliorẽ vitam agere. Ad latitiam etiã, & ad Christianum gaudiũ excitare solent populũ concionatores, nuntiantes plenarias Indulgentias siue Iubilea, quæ ita Spiritu sancto edocete summi Pontifices, Christi vicarij fidelibus largiri iustis de causis consueuerunt: latandũ esse orator Ecclesiasticus dicet Christianis, q̄ post multa peccata, quæ grauius punienda essent,

H 4 post-

postquam is, qui solus delet iniquitates, Deus culpam sacramento penitentiæ nobis remiserit, dispensator honorum, Ecclesia administrator, Christi vicarius Romanus Pontifex pœnas etiam remittat, ex meritis preciosissimi sanguinis Christi, cuius vna gutta sufficeret ad redimendos omnes, qui fuerunt, qui sunt, & qui futuri sunt homines; ex meritis itidem B. Mariæ virginis, sanctorum omnium, precibus fidelium, ut pœna, qua digni eramus, liberemur, misericordiæ & indulgentiæ diuinæ participes efficiamur. Verum tanto beneficio addendum est, neminem posse gaudere, qui sanctissimo penitentiæ sacramento à Deo peccatorum suorum veniã non impetrauerit; qui vitam, ut D. Augustinus scripsit, non mutauerit, ut vitam acciperet Sanctissimam Eucharistiam.

Quomodò consolandi sunt ij, qui rebus aduersis animo deiecti sunt.

Cap. XXII.

CV M multis & varijs periculis hominum vita sit exposita, & multa quotidie accidant, quibus, quæ natura humana est infirmitas, maximè perturbamur; idem infirmum, nè dicam miserum, animal homo, sæpè cōsolatione maximè indiget. quam nobis sic liceat describere: dolorum et sollicitudinum moderationem à recto iudicio, & à spe diuinæ providentiæ, & paternæ ipsius gubernationis profectam: cuius totius consolationis, cum sit Deus idem, qui est pater misericordiarum, excitandus est populus, ut è celo consolationem in rebus aduersis petat & expectet, ad quam orator Ecclesiasticus populum ita poterit

terit excitare, exemplo illorum, qui ex tribulationibus in primis maximam vtilitatem ceperunt, vt Ioseph, qui in exilio, et in terra paupertatis suae, ad eum dignitatis gradū peruenit, vt vniuersa Aegypto p̄ficeretur: filij Israel, quanto magis ab Aegyptijs opprimebantur, tanto magis multiplicabantur, & crescebant: exul Ezechiel in Chaldaea, in medio captiuorū vidit admirabiles Dei visiones: Nabuchodonosor rex in rerum prosperitate arrogans & superbus, ab hominibus eiectus fuit, & in bestia commutatus, tandem sensum, quem amiserat, recuperauit; quia, quem prius blasphemauerat Deum, laudauit. quibus, & plurimis alijs exemplis ostēdere poterit orator, rebus aduersis affligi & tentari homines, aut, vt eorū virtus, tanquā aurū in fornace probetur, atq; exerceatur; aut, vt eorum peccata expientur. Tribulationes & tentationes, dicat orator (vtimur his & quibusdā alijs nominibus in Ecclesia vsitatis, quia oratorem Ecclesiasticū informare studemus) erudire homines, ad multas virtutes, ad humilitatem, ad patientiā, & in primis ad prudentiam: Deum hac ratione reprimere illos, qui rebus secundis insolentes sunt: tribulationem esse pedagogum ad timorem Dei, esse expultricem contumeliae, incontinentiae, vanitatis: verissimas esse illas sententias: Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum: et, Iuxta est Dominus ijs, qui tribulato sunt corde: nullum esse malum, ex quo elici non possit bonum. quod docens S. Chrysostomus, in quodam sermone inquit: Passus es malum? si vis, non est malum; gratias age Deo, & est bonum. quod praclare cognouerat vir ille diuino numine afflatus, qui in maximis tribulationibus constitutus, dicebat: Per singulos

dies benedicam te, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. addat mala, quæ nobis accidunt, plerunq; nobis accidere propter peccata, quod S. Gregorius Nazianzenus in oratione de plaga grandinis, affirmare visus est; cum præclarissima peccatorum enumeratione, ostendit grandinem diuino consilio è calo cecidisse. cuius aliquas sententias, quibusdam mutatis, quibusdam etiam additis, commemorans Ecclesiasticus orator dicere poterit: omnes calamitates oriri, quia alius pauperem oppressit, terræq; partem occupauit, alius limites suos sceleratè, vel fraude, vel vi extendens domum domui, & agrum agro adiunxit: vt vicino aliquid extorqueret, & hoc maxime studuit, vt vicinum nullum haberet; perinde ac si solus esset habitaturus in terra, quia alius vsuris terram fœdauit, colligens vbi non seminauit, ac metens, vbi non sparsit: non ex cultura, sed ex pauperum egestate & penuria diuitias suas auxit: quia alius decimis Deo debitis, eundem cali & terræ principem defraudauit, immemor maximorum, quæ accepit, beneficiorum: quia alius nec viduæ, nec orphani calamitatibus commotus, nec panem, cibumq; exiguum pauperi, immò Christo dedit: quia alius humiles cõtempnit, alius monentem odio habuit, alij obliuio eorum verborum: Benedictus Dominus, quoniam diuites facti sumus: opes industriæ suæ, Deo acceptas non retulerunt: alij frumentum mercati, sordidum quæstum ex eius caritate captantes, illa verba proferunt: quando effluet mensis, vt rerum precia augeamus, & thesauros recludamus? indè calamitates, diuina exigente iustitia, oriuntur: ideò grandines de celo cadunt, ideò terræ motus vastant ciuitates, & horribiles fluiorum inundationes,

nes, ideò fame, peste, bello, seuisimisq; tyrannis, tàquàm instrumentis, vtitur Deus, ad còuertendum populū suum: sed valdè deplorādum est, quòd sicut eodem igne aurum rutilat, palea fumat; ità vna eadem afflictionum vis, multos quidem ad praeclarissimas virtutes exercet, sed plerosq; damnat, perdit, exterminat: quoniam omnes suas cogitationes & spes, cùm in rebus hisce fluxis & caducis, non in Deo, fixas & locatas habeant, diuinam voluntatem non agnoscunt, & amore proprio decepti, ignorant multo melius esse probari et tentari; quàm non tentari & reprobari. Quarè tractet orator, nō esse miserum corripì à Domino, plagis affici à patre, cùm ipse dixerit: Quos amo, corrigo & castigo. cumq; ipse fidelis Deus, non patiatur nos tentari supra id, quod possumus, sed miserrimum esse, plagis caelestis patris non fieri meliorem.

Quomodò excitandi sint auditores ad spem.

Cap. XXIII.

SPES est expectatio boni, ad quam excitāt Christianos homines, Dei bonitas, Christi passio, & multorum martyrum beata mortes, quibus ad vitam peruenerunt aeternam. Pulcherrimus est locus B. Gregorij Nazianzeni, qui Ioëlis sententiam proferens, Quis scit, si conuertatur Dominus, et benedictionem relinquat? ipse subiungit: Ego planè scio, & sum diuinæ misericordiae sponsor. cùm enim ira diuinæ naturæ aduersetur, sine dubio, si voluerimus, ad virtutem, eius naturæ maxime propriam, ad misericordiã conuertetur. In solēnitatibus autem, in primis ad spem Ecclesiasticus orator excitare poterit, vt sanctissimo

Elifimo die natalis Domini, si ad populum, qui eo die ad
 Ecclesiam frequens conuenire solet, sermonem habebit;
 dicet, venisse in mundum filium Dei, vt cali ianua aperi-
 retur; factum hominem, vt nos aliquo modo dii efficere-
 mur: illum esse diem redemptionis nostrae, reparationis
 antiquae, & felicitatis aeternae: sublato esse errores, quo-
 niam venit magister ad ignorantia tenebras depellendas;
 ad morbos animi sanandos venisse medicum: regem de-
 mum natum esse, qui tyrannidem diaboli deprimeret, et
 mortem etiam ipsam profligaret. Sed maxime cauen-
 dum clericis, ne spem in auditorum animis ipsi excitan-
 tes, inanem fiduciam, vt alio loco iam diximus, inducant,
 ex qua tot haereses, tot calamitates profecta sunt: quam-
 obrem temperanda est semper oratio, ita vt dicat venisse
 quidem Dominum in hunc mundum, vt volentibus in-
 gredi portas cali aperiret, sanare quidem grauissimos
 morbos, quibus laboramus; sed minime sanare eos, qui
 medicum & medicinam respuunt; magistrum esse omnium,
 minime autem infelicem, qui disciplinam negligunt. Si
 ad populum, timore imminentis periculi perterritum, ha-
 bendus est sermo, vt hoc anno necesse fuit habere, quo mi-
 sericordia Domini maxime apparuerunt, vt propheta
 verbis vtar, quia ab immanissimo Turcarum tyranno non
 solum consumpti non sumus, sed gloriosam etiam victoriam
 Christiani principes reportarunt, afferenda sunt prophe-
 tarum grauissima sententia, praesertim Isaia: Noli time-
 re popule meus, Assur in virga percutiet te, & baculum
 suum leuabit super te in via Aegypti adhuc paululum et
 modicum, & consummabitur indignatio mea, & furor
 meus super scelus eorum, & suscitabit super eum Domi-

nus exercituum flagellum. quibus verbis ostendere poterit orator neminem vnquam, qui in Domino sperauerit, confusum esse: hæc verba locutum esse Dominum per prophetam: *Requiescere faciam potentes, superbiam infidelium humiliabo.*

Quòd hæc sancta Respub. quæ dicitur Ecclesia, est veluti corpus varijs distinctum partibus, & quòd excitandi sint auditores, vt in propria vocatione maneant.

Cap. XXIIII.

ET quoniam vniuersa Christiani orbis Respub. imaginem præ se fert nobilissimi cuiusdã corporis, præstantissima anima formati, dicat Christiana Reipublica animam esse religionem, corpus verò varia hominum genera, qua veluti membra illius corporis nuncupantur: nobilissima membra sunt, sacerdotes, Dei ministri, inter quos sunt gradus, ita vt omnes à Christi vicario pendeant, eumque in primis venerentur; eius veluti defensores, & charissimi filij sunt imperatores, reges, & principes, qui eo meliores sunt, quo magis à Dei ministro pendent, & sanctam matrem Ecclesiam consilio & opibus, sanguine etiam ipso defendunt. Hanc ipsam formam proponet Ecclesiasticus orator, ad hunc usum, vt doceat manendum vnicuique in vocatione sua: imperare esse difficilimum sibi, nedum cæteris, quare non inuidendum sacerdotibus, non inuidendum regibus, orandū potius pro illis, consilio, ope, & diligentia iuuandos, vt onus sustineant; carere reges et principes, episcopos etiam & sacerdotes huius vite solatijs: eorum vitam plenam periculis, laboribus, & solitudi-

citudinibus, plerunq; illos falli, vt illis detrabere, magnū
 sit peccatum: rectè illud dici posse, esse illos seruos, quia
 commodis aliorum, ad illos in primis spectat seruire: &
 profectò si homines saperent, nihil esse tutius, nihil opta-
 bilius, quàm parère, quàm sibi viuere, & ad vitam eter-
 nam, ad patriam nostram adspirare intelligerent; modò
 magistram quispian non respuat, matrem & nutricem
 sapientia, sanctam matrem Ecclesiam: nihil potest acci-
 dere, ex quo bonum quisq; non possit excerpere: non bo-
 nos principes, interdum esse veluti pharmaca diuina iu-
 stitia: si populus in vjs Domini progrediatur, & oraue-
 rit, quos non bonos expertus est, diuino beneficio bonos
 euasisse cognoscer. Quarè illa sententia saepe est explican-
 da, omnè potestatem esse à Deo: parendum Pontifici ma-
 ximo, Christi vicario, & illis, quos constituit, episcopis, &
 parochis, veluti ministris Dei, ministris diuina iustitia,
 aut diuina misericordia; ita etiam regibus, & illis, penès
 quos ea in vrbe siue oppido est rerum administratio: saepe
 dicat occulto, sed sapientissimo Dei iudicio interdum fie-
 ri, vt qui minùs digni sunt, imperent, pareantq; illis sa-
 pientiores: in quo argumento non diu morabitur, cùm lo-
 cus potius se obtulerit, varias sollicitudines principum, &
 eorum, qui Rempublìcā administrant. proponet ad leuan-
 dam inuidiam illorum, qui priuatam vitam degunt, qui
 commoda priuata vitæ non considerantes, miserabiliter
 plerunquè affliguntur. Sed ob hanc causam in primis in
 hoc versabitur argumento, vt populum excitet ad aman-
 dos principes, à quibus gubernatur; et ad orandū Deum,
 vt illis subministret spiritum consilij, vt veluti parentes
 populorum, eorum salutem propositam habeant.

Varia

Varia auditorum genera distingui possunt, aut natura, aut disciplina, aut electione, aut occulto Dei iudicio.

Cap. XXV.

DISTINCTIONEM auditorum, aliqua diuisione comprehendendam iudicamus, vt in oratoris animo facilius imprimatur. Itaque dicamus, vt genera hominum, ita auditorum genera posse distingui. quatuor potissimum distinctionibus, aut natura, vt alij sint mares, alie feminae, alij parentes, alij filij, alij senes, alij iuuenes: aut disciplina siue arte, vt alij sint magistri, alij discipuli: electione, quia auditores quosdam sibi amicos deligant, etate, moribus, et conditione pares. distinguantur etiam occulto quodam Dei iudicio, qua forma dicendi utimur, ne fortuna mentionem, quam inane nomen sancti homines existimauerunt, faciamus: sic distinguuntur illi, quibus res omnes aduersae accidunt, & illi, qui in rerum prosperitate viuunt; distinguantur reges à subditis, domini à seruis, pauperes à diuitibus, nobiles ab ignobilibus. Ad quorum omnium auditorum genera, Ecclesiasticus orator se accommodabit hunc in modum: Mares sunt ad regendum aptiores consilio, fortitudine praestantiores, quam feminae: hiq; monendi sunt, ne mulieris sexus imbecillitatem despiciant; sed potius, vt sustentent & tueantur, participes religionis, spei, fidei, & charitatis, prudentiae, iustitiae, temperantiae, fortitudinis, virginitatis, ac etiam martyrij, factas feminas; non minus gratum illum sexum praepotenti Deo, quam nostrum: pro eo etiam sanguinem D. N. Iesum Christum fudisse: B. virginem eius matrem, vt omnium virtutum exemplar, vtrique sexui propo-

propositam. Mulieres verò excitanda sunt, vt affectiones moderentur suas; ne nimis velint, quod cupiunt: & quando vehementes in vtraque partem esse soleant, ad religionem, ad pietatis opera animum conuertant, imbecillitate natura excitetur ad deuotionem, mollitie cordis ad domum lachrymarum, ad salutarem luctum incitentur. cum verò maximè distinguantur viri & fœmina, coniunctione & solutione matrimonij, hoc est, coniugio & cœlibatu; ostendat pluribus verbis, nobilissimum & valdè expetendum cœlibatum, quia Angelicæ naturæ est propior, & eo varijs homines perturbationibus liberantur: moneat tamen, nè cœlibes iunctos matrimonio contemnant, suum periculum considerent, videant nè cadant, custodiant semetipsos; ocium caput voluptatum, & malorum omnium fugiãt, orent sine intermissione, pijs operibus studeant, episcopos & parochos suos adiuuent. Ad viros orationē conuertens, dicat accipiendas vxores cum timore Dei, amore filiorū magis, quàm ardore libidinis, vt illa benedictionem in filijs consequantur; verba Tobie iunioris proferenda: Filij sanctorum sumus: Itã coniungi non debemus, sicut gentes, quæ Deum ignorant. Et pluribus verbis ostendet, coniuges sancti matrimonij munera posse obire sine peccato, eiusdē sancti sacramenti gratiã, fomitem, & carnalem concupiscentiã debilitare, & reprimere, atq; à fornicatiõis & adulterij vicijis præseruare; ardorem libidinis, temperandum: inculcabit, viro valdè diligendam vxorem, quia sunt duo in carne vna, quia vna est domus, vna mēsa, vnus lectus, vna possessio, eadem proles, cooperatio, subuentio, mutua in labore prouisio, ac necessariarum rerum procuratio: hanc ob causam dixisse

Aposto-

Apostolum ad Ephesios: Viri, diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam. subuenit calamitati Ecclesie Christus rex & sponsus, consulit rebus necessarijs, adiuuat infirmitatem, procurat semper eius commoda: quo exemplo excitandi sunt viri, vt instituant vxores, si aliquid discere cupiunt, patiatur interrogari, vt iubet idem Apostolus: illas doceant, ornamentum mulierum esse silentium, domus custodiam, & rei familiaris curam sine sordibus. Increpent, quando opus est, modestè, moderationem Iob imitantes, qui erranti & insipienti mulieri, nihil aliud dixit, quàm, Quasi vna de mulieribus stultis locuta es. excitandi, vt habitet cum vxoribus suis, vt Christus habitat in Ecclesia: quo loco verba illa principis Apostolorum recitabit: Viri, estote cohabitatores vxoribus vestris, quasi imperfectiori vasculo impertientes honorem, tanquàm coheredibus gratia: quo loco exclamare poterit, coniungi quamplurimos matrimonio, non benedictionem Dei spectantes, sed vim pecuniarum, sed formam corporis & affinitates: paucissimos esse, qui vxores suas instituunt; reperiri quamplurimas, quae articulos fidei nesciunt, ac praecepta legis Christianae non tenent, durissimos esse plerosque huius seculi viros in vxores aut indulgentissimos, aut plurimos vxores fugere, quotidianam earum formam fastidientes, & minimè illis cohabitare, plerunquè corpus suum fornicatione, aut etiam adultério foedantes. quem locum tractans, quòd ei saepè vsu venerit, ostendet, vxorem viro, debere fidelitatem, amorem castum, vt in primis cupiat virum suum esse sanctum: petat à Deo, vt vir suus proficiat in vjs eius: debere etiam timorem, qui ab amore proficiscitur, subiectionem, obe-

I   dientiam

dientiam, reuerentiam: dicat Saram obedisse Abraha, illum dominum vocasse; iussisse etiam commemoret sanctum Apostolum, mulieres subditas esse viris suis, non permisisse dominari in virum, subiectas esse: quibus explicatis deplorare interdum commodissime poterit mulierum quarundam insolentiam & superbiam, qua quoniam magna dote nupserunt, aut quoniam viri sui, quod possent, imperium in eas non exercet, ipsae in illos crudelissimam exercet tyrannidem, infideles plerumque tantum abest, ut pro viris suis orent, ut deberent, ut illos ad insaniam suis iurgijs studeant redigere, audacissime viros continent suos; regnare, non subiectas esse; dominari, non parere; colere viris suis, non reuerentiam eis exhibere velint. qui locus profecto est exaggerandus, cum verissimum sit illud, quod de Lacedaemonijs scriptum est: dimidia felicitate carere illas ciuitates, in quibus recta non est mulierum disciplina.

Quo modo commouendae sint mulieres.

Cap. XXVI.

CVM saepe in coetu mulierum sermones haberi consueuerint, cumque praecipua mulierum virtus sit pudicitia, cuius corruptior est nimius cultus corporis; dabit operam Ecclesiasticus orator, ut a peruersa illa consuetudine foeminarum animos amoueat. Tractet illa verba Tertulliani, eas commouens: Perit ille in tua forma, si concupierit, & admisit iam in animo, quod concupiuit: & facta es, mulier, gladius illi. Et addendum est, cur expingis te, ut alij pereant? ubi est illud praeceptum: Diliges dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum?

Deco.

Decorem non esse accusandum, vt felicitatem corporis et animæ. Dicit vrbana vestem cauendam maximè, nè noceat: Ac illa in mediũ afferenda sunt per increpationem: displicet forma, quã vobis donauit Deus? In ipso, arguitis & reprehenditis omnium formarũ ac totius mundi artificem, cum eam emendare, cum abijcere conamini, & ab aduersario additamẽta sumitis, quomodo præcepta Dei lineamenta non custodientes? Dominus dixit: Quis vestrum potest capillum album ex atro facere? contenditis cum Deo impiè: sumite de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem; depingite oculos vestros verecundia, inserentes in aurem sermones Dei, annectentes ceruicibus iugum Christi, caput maritis subijcite, & satis ornata eritis: vestite vos serico probitatis, bysso sanctitatis, purpura pudicitia. ita ornata, Deum habebitis amatorem. Ita ex Tertulliano, paucis mutatis, aliquibus etiam additis, fœminas ad pudicitiam excitabit Ecclesiasticus orator. Cum verò ille sexus, sanctæ Ecclesiæ testimonio sit nobilitatus, eæ ad Christianam hospitalitatem, ad opera pietatis, ad infirmorum curam excitandæ sunt, & proponenda sanctarum mulierum exempla, vt illud Sunamitis, quæ virum deprecata, mansionem Eliseo edificauit, in eaque lectum, & sellam, & mensam, & candelabrum posuit; vt præteriens haberet quò diuerneret: & illud viduæ, quæ Eliam hospitio suscepit, eique cum nihil aliud haberet, quàm, vt scriptura declarat, quantum pugillus capere potest farina, & paulum olei, omnia imperit. ipse Mediolani sermoni interfui illius ciuitatis Archiepiscopi, Cardinalis Borromæi, qui habitus fuit ad matronas, vt ad pietatis opera excitarentur quibus, cum

S. Helena Constantini imperatoris matris exemplum esset propositum; nimirum ut illa crucem Christi quaerebat, ita ipsa eundem Christum in pauperibus quaerent, eiq; ministrarent, miro pietatis studio accensa fuerunt. haec sunt opera digna, quae a mulieribus verè nobilibus, et praesertim a viduis, quae non habent viros, qui eas interpellent, exerceantur. Deinde hortandae sunt ad fundendas ad Deum preces, illis Apostoli verbis: Quae verè vidua est, instet obsecrationibus & orationibus die ac nocte, ut Anna illa prophetissa faciebat, quae usq; ad annos octoginta quatuor non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Ad has virtutes B. Augustinus in libro de viduis, viduam his verbis adhortatur: Esto sancta, humilis, & quieta; misericordiae & iustitiae opera indefinenter exerce; & quisquis te in opprobrium habeat, quisquis te subsannet, & inuideat, tu tantum Deo placeas, & quae Christi sunt geras: ante omnia incessabiliter Domini tui meditare mandata, orationibus et psalmis instanter incumbe; & si fieri potest, nemo te aliquando, nisi aut legentem inueniat, aut orantem. Virgines verò cohortandae sunt ad taciturnitatem, quia qui custodit os suum & linguam suam, custodit ab angustijs animam suam: ad humilitatem, quia Dominus respicit humilitatem ancillae suae: ad castitatem animi & corporis, quia mulier innupta & virgo cogitat, quae domini sunt, ut sit sancta & corpore, & spiritu: ad modestiam, nè, cum sint filiae Dei, sponsae Christi, angelis quam simillimae, impudentia sua in laqueos mali demonis incidant. Verum nihil est, quo vehementius foemina ad omnes virtutes excitari possint, quam exemplo B. Virginis Mariae, matris Domini, reginae caeli

nae caeli

na celi et terra, aduocata nostra. Quarè recitanda erunt ea, quæ in lib. de virginibus S. scripsit Ambrosius, quorum hæc est summa: vitam B. Mariæ non fœminarum solum, sed humani generis fuisse disciplinam: virginem fuisse corpore & mente, humilem corde, verbis grauem, prudentem; non loquendi, sed legendi studiosam; non incerto diuitiarum, sed in prece pauperis spem reponentem, intentam operi, verecundam sermone, solitam arbitrum mentis solum Deum querere, neminem ledere, aequalibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem sequi, amare virtutem, prodire domo nesciam, nisi cum ad Ecclesiam conueniret, & hoc ipsum cum parentibus aut propinquis. Cum his moribus, fœminarum mores comparans orator, eas increpabit, ad imitationem illius, quam venerantur, cuius auxilium implorant, cuius humilitate & obedientia, infamia fœminei sexus deleta est, excitabit.

Quomodò commouendi sint parentes & filij.
Cap. XXVII.

IAM verò quia inter auditores Christianos multi sunt patres, multi sunt filij, & filius sapiens est gloria patris, ita filius insipiens, & peruersis moribus præditus, non solum est ignominia, sed etiam calamitas patris: excitandi sunt filij, vt non immemores tantorum beneficiorum, quæ acceperunt, & obliti maximorum laborum, quos pertulerunt parentes sui, præcipuo amore, vt paulò antè diximus, illos non solum diligant, sed eis etiam obediant in omnibus, quæ ad administrationem domus, rei quæ familiaris pertinent, hortationes, obiurgationes, &

salutaria medicamenta, ut maxima indicia amoris, accipiant: intelligant filij, se erga parentes suos satis gratos esse non posse, illos omnibus honoribus prosequantur. & verba illa Tobie, quæ magnam vim habet ad commouendum, explicet sæpè Ecclesiasticus orator: Honori semper habebis matrem tuam, memor enim esse debes, quanta pericula passa sit in utero suo propter te. & quod alio in loco scriptum est, dicat: Gemitus matris nè obliuiscaris. mala fama esse qui dereliquit patrem, & maledictum à Deo, qui exasperat matrem: succurrèdum parentibus, eorum vitam sustentandam, tristitia non esse afficiendos: vituperandos maxime, qui clandestinis matrimonijs eos conturbant, iustissimo Dei iudicio sæpè accidere, ut clandestina matrimonia, pœnitentia, calamitas, ac etiam infamia consequatur. Exclamet interdum Ecclesiasticus orator, peruersos filiorum mores commemorans, & calamitatem multorum parentum ante oculos ponens, peruersitatem & cõtumaciam filiorum suorum, esse pœnam eorum indulgentiæ, esse medicinam, qua eorum mollities sanari possit. Quo loco in medium proferat, & pluribus verbis explicet sententiã illam Salomonis in Prouerbijs; Qui diligit filium suum, instanter erudit eum: Et dicat, à natura insitum esse, ut parentes filios suos tueantur & nutriant: atque à sancta religione, in qua nati & educati sumus, hoc singulis impressum esse parentibus, ut à peccatis, quantum in ipsis est, eos reprimant, in bonis moribus instruunt: corripiant, quando opus est, ac etiam puniant: stultitiam esse in corde pueri, virgam disciplina fugare eam: eum, qui parcat virgæ, odio habere filiũ suum: multos parentes in perpetuam calamitatem incidisse, quia negli-

negli-

negligentia sua, aut indulgentia, filij sui deteriores euaserunt: hac à parentibus postulari, vt filij in ijs erudiantur, quæ ad religionem Christianam pertinent: eum, qui docet filium suum, (vt scripturæ sacræ verbis vt amur) laudari in illo, & in obitu suo non tritari: filium sapientem, lætitiã afferre patri suo: filium stultum, mœstitiã esse matri suæ. Multa occurrēt hoc loco, quibus ignauitiã parētum multorum Ecclesiasticus orator possit reprehendere; quòd multi corrumpunt filios suos exemplo: quòd vltionum eos ministros atque hæredes, vt perpetuò sint miseri, efficiunt: quòd eos discipulos atque adiutores ad occidendos homines vsura, multi exhibeāt: quòd duritia sua filios suos ad iracundiam prouocent, & ita prouocent, vt pusillo (vt inquit Apostolus) animo fiant; quòd plerunq; accidit incontinentibus patribus, qui nouis aut nouercarum, aut meretricum amoribus irretiti, paterni amoris obliuiscuntur: quorum ignominia, ante oculos auditorum, interdum Ecclesiastico oratori est ponenda; eorum maxime, qui patrimonium, quod à parentibus acceperunt, & filijs suis deberent relinquere, iam imminuunt.

Quomodò commouendi sint senes.

Cap. XXVIII.

QUIA diximus distinctos auditores etiam ætate, vt alij sint senes, alij iuuenes, alij media ætate consistentes, hac sumus contenti distinctione; quia exquisitam illam distinctionem ætatum, non est neccesse in medium proferre. Ad senes conuertendus est sermo: qui ob usum rerum, quem habent, cum metuant falli, sine

suspiciosi, sint timidi, sint auidi, sint difficiles ad speran-
 dum, sint etiam plerunq; inuerecundi: Ecclesiasticus o-
 rator cum illis ita agat, vt ostendat, hoc illis tantum me-
 tuendum esse, nè à se ipsis laedantur, nè se ipsos ignorent,
 nè nimium se ipsi fallant, nè temerè iudicent: honores
 huius seculi, opes, quibus tantoperè delectantur, suspectas
 habeant: illam timiditatem, que, refrigerante calore,
 illis inest, conuertant ad humilitatem amplectendã: con-
 fidant in Domino, in quo qui confidit, nunquam confusus
 est: prudentiam suam, qua didicerunt fallaces esse ho-
 minum spes & incertas cogitationes, non tanti faciant,
 vt promissiones Dei, eiusque liberalitatem, eadem men-
 sura, qua pollicitationes mundi, qui cum sit hypocrita,
 semper decipit, metiantur: si qui eos magnificare non
 videntur, non admodum curent: vereantur Deum, cuius
 oculis patent omnia: misericordiam, ad quam, natura
 quadam infirmitate, sunt inclinati, exerceant: profint
 consilio: auctoritate, qua possunt, doceant, qua vsus illos
 docuit: vicinorum filios, filios suos putent, hortentur, re-
 prehendant, subueniant: si verò diuites sunt, quo minus
 opibus egent, breuè ex hac vita migraturi, eo libentius
 eas communicent egentibus: cum natura beneficio, tyran-
 nide impura voluptatis sint liberati, dent operã, vt hono-
 rum & diuitiarum cupiditate se liberent: & vt in rebus
 humanis, fluxis & caducis, prudentia et longo vsu edocti,
 nihil audeant affirmare; addant quin potius semper, for-
 tase; ita etiã, cum detractores aut maledicos audiunt,
 inculcent, fortase non ita se res habet: & cum in rebus
 agendis, moderationem quandam præ se ferant, eandem
 moderationẽ adhibeant in expetendis honoribus, in optan-
 da hac

da hac vita. Ad hunc locum pertinent ea, quæ S. scribit Apostolus ad Timotheum: Senes sobrij sint, pudici, modesti, sani in fide, in dilectione, in patientia: anus in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes, ut prudentiam doceant. Cauebit Ecclesiasticus orator, nè senes increpet; hortetur eos potius, ut patres; iuuenes ut fratres; anus ut matres; adolescentulas ut sorores in omni castitate: cõmemoret parum interesse, etate quis an moribus sit iuuenis: delicato & voluptuario sene nihil excogitari posse infelicius.

Quomodò commouendi sint iuuenes, & medio ætate consistentes.

Cap. XXIX.

AD iuuenes verò sermonem conuertens Ecclesiasticus orator, quoniam facile sperant, & quia sunt rerum ignari, & quia abundant sanguine; ostendat quàm incerti sint exitus rerum, & quàm periculosum sit, de diuina misericordia nimium confidere. Cùm verò plerumq; ad liberalitatem sint propensi, cùm nesciant, quanto labore parentur opes; ostendat prodigalitatem esse multorum criminum originem: & eum, qui subtrahit aliquid patri suo, aut matri, grauissimè peccare. Cùm verò etiam ad magnanimitatem inclinati videantur, magnanimitatem Christianam affirmet in animi perturbationibus sedandis, & in remittendis iniurijs, quæ maxima victoria existimanda est, esse positam: & moneat, quando natura beneficio non sunt suspiciosi; caueant, nè decipiantur facillè, ne voluptate capiantur; nè pessimus consultor mundus, eos id minimè cogitantes, in aciem sa-

thana, relicta acie Christi, prauis consuetudinibus attrahat: ad misericordiam proni, misereantur animarū suarum; & caueant pericula, quibus eorum lubrica etas est exposita: verecundia amatores, vereantur viros bonos, sed in primis Deum: Sed cū maximè iuuenum animi perturbentur, explanet, nihil esse miserius, quàm domesticis seruire tyrannis: seditiosam, lachrymabilem, eamq̄ domesticam esse tyrānidem, si reginaratio, ministris atq̄ ancillis, nimirum cupiditati et iracundia, turpissimè seruiat: quo loco verba B. Petri in medium asferre poterit; Obsecro vos, abstinete à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animā. Porro cū inconstantiæ multa signa dare consueuerint iuuenes; doceat Ecclesiasticus orator, inconstantiā matrem esse leuitatem, cū facile credant, verba illa B. Ioannis recitentur: Charissimi, nolite omni spiritui credere. Non inferāt iniuriam, quia odiosi sunt iniuriosi, & iniuriarum finis est calamitas: cū sint laudis cupidissimi, quia haberi volunt qui non sunt; mendacium maximè fonti omnis veritatis displicere ostēdet; & dedecus etiā mentientibus asferre; modum adhibeant in omnibus: longissimā vitam, esse veluti momētum temporis, et veluti florem, qui manè virescit, vesperè decedit: non esse differendam poenitentiam: sibi ipsi & propriae salutis consulendū: adolescentiæ calorem & impetum sanctis exercitationibus, & pijs operibus temperent: alicui disciplina se tradāt: aliquem virum bonum, cuius exemplo & consilio, prudentiores et meliores efficiantur, delignant: adolescentiam, periculorum & insidiarum plenam etatem, valde suspectam habeant. Ad viros, media etate consistentes, ita sermo accommodandus est, vt quo magis
 in illis

in illis viget ingenium, iudicium, & memoria; eo magis diuinis muneribus ad aliorum vsum, & ad animarū salutem vtantur: in ea, ad quam nati sunt, & cui à primis annis se dediderunt, arte se exerceant: sine fūco & ostentatione senum consuetudine, prudentiam augeant: vitæ moderatione & grauib; colloquijs iuniores erudiant.

Quòd disciplina distinguuntur magistri à discipulis: religiosi & clerici, à laicis: & quòd magistri sint sacerdotes, qui Christum sequuntur, & eius præcepta docent.

Cap. XXX.

DISTINGVNTVR auditores, vt paulò antè monuimus, disciplina; vt alij dicantur magistri, alij verò discipuli: & inter magistros, alij sint rerum diuinarum, alij humanarum: quæ distinctio non solum ad mares, verum etiam ad fœminas pertinet: hoc vno excepto, quòd fœminis non licet sacras literas docere. quo loco erunt admonendæ quædam viduæ curiosa, per urbem curstantes, vt moderationem retineant, orent, familiam suã benè administrèt, concionibus intersint, Missas audiant, operibus pijs se dedant, silentio modestiam præ se ferant Christianam. Porro magistrum optimum fuisse Iesum Christum D. N. Ecclesiasticus orator sapè ostendat: docuit enim vtilia, breui tempore, facilè docuit, omnia fecit, quæ docuit: quibus de rebus erit fortassè vtilius oratori Ecclesiastico, pluribus verbis differere in synodis, cum iussu episcopi sermonem interdū habet, aut in congregationibus, quæ in diecœsibus, discēdi, & se mutuo consolādi

causa

*causa instituta sunt. Si ad populum interdum explicans
 Euangelium, hunc locum tractauerit; ita illum tracta-
 bit, ut se non bonum magistrum prius esse fateatur, atque
 ut hortetur populum ad orandum Deum, ut boni magi-
 stri ad erudiendam plebem Dei mittantur: verum ma-
 gistrum dicat esse Christum; sanctos Apostolos, et eos, qui
 illis successerunt, episcopos, eius fuisse hypodidascalos, aut
 ut usitato verbo utamur, repetitores: pessimum magistrum
 esse sathanam, quandoquidem suggerit res inutiles & per-
 niciosas, docere omni tempore; specie etiam virtutis sanctos
 fallere; docere discipulos suos fingere; aliter docere, ali-
 ter viuere. Sacerdotes interdum alloquens orator Eccle-
 siasticus, ostendet eos esse ministros Dei, ut iam saepe di-
 ctum est, illis multa dicta esse a prophetis, quae tanquam si
 diuina voce prolata essent, sunt proferenda; quemadmo-
 dum illa Malachiae: O sacerdotes, si volueritis audire, &
 si nolueritis ponere super cor, ut detis gloriam nomini meo,
 ait dominus exercituum, mittam in vos egestatem, & ma-
 ledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis, quo-
 niam non posuistis super cor: ecce ego projiciam vobis bra-
 chium, & dispergam super vultum vestrum, stercus solen-
 nitatum vestrarum, & assumet vos secum, et quae sequuntur.
 Quo loco obseruare debet, ne locos huiusmodi tractans,
 sacerdotibus auctoritatem minuat, & populum contra illos
 irriter: prima persona utatur, cum de sacerdotibus ad po-
 pulum dicit: verbi causa, illa Malachiae tractans, dicat:
 Nobis dicta sunt illa verba, quae sine lachrymis vix com-
 memorari possunt, ideoque afferuntur in medium, ut pro
 nobis, dilectissimi fratres oreis: Sed raro admodum coram
 populo ad sacerdotes conuertendus est sermo. in synodis
 potius,*

potius, & in congregationibus, quæ ab episcopis haberi solent, hic locus explicandus, et copiosè illa verba B. Chrysostomi explananda: Multi sacerdotes, pauci sacerdotes; cathedra nõ efficit sacerdotem, sed sacerdos cathedram: & in primis illa Saluatoris nostri: Vos estis sal terra, vos estis lux mundi; & pluribus verbis ostendendum est; in sacerdotibus requiri bonitatem, sobrietatem, castitatem, scientiam, idq; multis sententijs poterit confirmare: necessariam bonitatem demonstrabit testimonio Davidis, dicentis: Sacerdotes tui induantur iustitiam; & Esaiæ, qui scripsit: Mundamini, qui fertis vasa Domini: confirmabit necessariam esse sobrietatem, illis Dei verbis ad Aaron & filios eius: Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu et filij tui, quandò intrabitis in tabernaculum testimonij: ad quã virtutem S. Apostolus Paulus Timotheum hortatur illis verbis: Sobrius esto: vt etur etiam eiusdem Apostoli verbis ad ostendendum castitatem in sacerdote requiri; qui eundem filium suum charissimũ monuit, vt in omnibus seipsum castũ custodiret; addet requiri in sacerdotibus bonos mores, eiusdem S. Pauli verba proferens: Nemini dantes vllam offensionem, nè vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros. Vtile etiam erit sæpè dicere, valdè necessariam esse scientiã; & verba illa propheta commemorare: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est; & incutere sacerdotibus timorem illis verbis: Quia tu scientiam repulisti, & ego repellam te, nè sacerdotio fungaris mihi. Quæ omnia à Deo paucis verbis propheta petijisse visus est, cum dixit: Bonitatẽ, disciplinam, & scien-

& scientiam doce me. Atq; sacerdotes in primis ad auaritiam fugiendā adhortandi sunt, cū verbis prophetarum, & praesertim illis Michea: Principes eius in muneribus iudicabāt, & sacerdotes eius in mercede docebant, & propheta eius in pecunia diuinabant; propter hoc Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvarum; tum etiam exemplis sanctorum hominū, in primis sacerdotum, vt Gregorij Pont. Max. sancti Martini episcopi, sancti Dominici, et quamplurimorum aliorum, quos sacrarum historiarum libri suppediunt.

Qua ratione excitandi sint auditores, de sacerdotibus & concionatoribus interdū non benè sentientes.

Cap. XXXI.

AD populum verò cū necessariò de sacerdotio dicendum est, verba illa D. N. Iesu Christi, in medium sunt afferenda: Quae dicunt, seruate, & facite; quae faciunt, nolite facere: non contemnendos Dei ministros, sed eorum calamitatem potiùs lugendam, qui se tanto munere indignos ostendunt, & iustissimam Dei iram in se concitant. excitandi verò sunt auditores verbi Dei, discipuli apostolorum, concionatorum, et sacerdotum, quos audiunt, vt, quae audiunt, mandent memoriae, audiant cum fructu; non numerentur inter illos, de quibus scriptum est: Semper discentes, nunquàm ad scientiam peruenientes. Ad discipulos, quos sanctissimi viri, Christi disciplina imbuti, B. Augustinus, Hieronymus, Franciscus, Dominicus, & Benedictus instituerūt, & sanctissimis suis regulis

regulis etiam mortui instituunt, sermonem habere non solent clerici. mutuo enim inter se religiosi viri, & in doctrina scholastica, & in omni literarum genere versati, se docent.

Qua ratione discipulæ sanctorum patrum, hoc est, moniales, commouendæ sint.

Cap. XXXII.

AD discipulas eorum, quos nominavi, sanctorum, hoc est, moniales, quidã iussu episcopi, sermonem habere consueuerunt: cum quibus ita agere debent, ut interdum ad metum, ad gaudiũ, reliquasq; sanctas affectiones, ut uile iudicauerint, excitent. Dicant, monachas in monasteria se abdidisse, non solum ut relictis parentibus, propinquis, et omnibus rebus secularibus, Dei præcepta ad salutem necessaria commodius obseruarent; sed etiam Euangelica consilia, quæ sunt, paupertas uoluntaria, castitas perpetua, & obedientia integra, quæ ipsa Deo uouerunt, exequerentur. Quarè oportere, ut quemadmodum sanctus scriptum reliquit Basilus, qui balneum intrant, omnibus uestibus se spoliant; sic quæ, colendæ pietatis causa, monasteria ingrediuntur, statim omne pecuniarũ & ceterarum rerum seculariũ desiderium, omnes carnales cupiditates exuãt, & propria se uoluntate abdicent. Ad illas accommodari possunt illa uerba: Cũ uotũ uoueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus: et, si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatũ, Et illa, Audi filia, & uide, & inclina aurem tuã, et obliuiscere domũ patris tui, quia concupiuit rex speciem tuã. Et quæ à B. Apostolo scripta sunt:

Despon-

Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Atque ad excitandam in illis sanctam quandam letitiam, declaranda sunt illa verba: O quam bonum, & quam iucundum est habitare fratres in vnum; eas veluti sorores vnum in locum esse coactas, vt earum vna sit voluntas, vna sit religio, vna sit charitas; omnia denique sint communia, & ita habitent in domo Domini omnibus diebus vite sue: eis licere, in choro Deum alloqui, et in terris degentes, caelestem vitam ducere: Monasteria, si in ipsis sit pax & concordia, esse instar Paradisi; sin discordia in eis disseminata sit, esse instar inferni: nullam esse nobilitatem, quae cum nobilitate sponsarum Christi possit conferri: nullam beatitudinem in hac vita reperiri, eius tantum imaginem in monasterijs apparere. Commemoranda etiam sunt commoda, quae sentiunt; incommoda, quibus carent, non distrahi varietate negotiorum, non perturbari domesticis calamitatibus; non victum quærere, non discordias coniugum, dolores parturientium, molestias filiorum perpeti: cum Deo, non cum improbis hominibus, vt in hoc seculo viuentibus accidit, sermonem habere.

Quomodò humanarum scientiarum magistri excitandi sunt.

Cap. XXXIII.

MAGISTROS humanarum scientiarum ac artium excitabit orator ad ea, quae ipsi didicerunt, alijs impertienda: communicanda esse diuina munera; tanto magis crescere artes & scientias, quanto magis communicantur: quam facillimè & breuissimè fieri possit,

fit, quam profitentur artem, eam doceant; & in primis operam dent, vt reliqua omnes artes veluti ancilla, seruiant omnium reginae Theologiae; nè, tanquam mercatores, doceant libentiùs diuites, quàm pauperes; neminem excludant; nobilissimum eleemosynae genus esse, docere: quo loco perterrefaciendi sunt rhetores seculi, nè incautos adolescentes erudiant ad decipiendum, ad excitandas seditiones, multo magis philosophi, nè de mundi aeternitate, de immortalitate animae, ex sententia Auerrois nimium multa, & nimis subtiliter doceant, quod impudentis hominis, ac etiam impij esse, quispiam posset suspicari: quod prohibuerunt sancta concilia, non audeant, ostentationis causa, ad perniciem ingeniorum profiteri. Iurisperitos autem, medicos, & qui in alijs nobilibus artibus versantur, excitet Ecclesiasticus orator, vt cū timore Dei, artem exerceant suam. Medicis incutiat timorem diuini iudicij, si, eorum negligētia, egroti sine sanctis sacramentis Ecclesiae, ex hac vita decedant. Iurisperitos ad horribile iudicium vocet, si eorum culpa, lis protracta, ortae inimicitiae, viduae aut pupilli oppressi fuerint.

De moribus amicorum, & de varijs eorum generibus.

Cap. XXXIIII.

ACCEDAMVS ad tertiam distinctionem, quae erat, vt electione auditores distinguerentur: quidam enim dicuntur amici; quidam, et si inimici non sunt, quia se mutuo non nōrunt, & nulla coniunctione inter se iuncti sunt, eo non appellantur nomine. Amicos interdum dicat omnes Christianos, quia communia sunt caelum & terra,

K

terra,

terra communis pretiosissimus sanguis Christi, communia sacramenta, communes preces Ecclesiæ; sed tamen magis propriè appellandos amicos, qui in aliqua societate, sub eodem vexillo, iisdem pijs operibus intenti viuunt, expectantes beatam spem: cuiusmodi sunt illi, qui habentur & nominantur fratres, alio nomine socij, quorum multa sunt societates, prout Spiritus sanctus alios excitat ad erudiendos pueros in doctrina Christiana, alios ad orationem, & ad frequentanda sanctissima sacramenta, alios ad propria corpora castiganda, alios ad consolandos eos, de quibus vltimum est sumendum supplicium. Hæc sancta amicitiarum genera, & plura alia, quæ non vtilitate aut voluptate, sed pietate, & vitæ sanctitate omnia metiuntur, quibus ocium fugitur, & auctori omnium bonorum Deo honor exhibetur, quàm maximè poterit, Ecclesiasticus orator laudet; atque hos piorum virorum, atq; etiam foeminarum, conuentus excitet ad perseuerantiam. Cùm ad illas sermonem habet; dicat, viam esse hanc vitam admodum difficilem & periculosam; illud verè dici posse, Væ soli: nos omnes egere aliorum auxilio, quo facilius iter faciamus, labyrinthū huius mundi extricabilem transeamus, perueniamus ad caelestem illam patriam: has veras esse amicitias, quas amor Dei, quas studium pietatis conciliauit, has esse stabiles & perpetuas: cauendum, nè subdolanus ille & perniciosus venator animarum nostrarum sathanas, discordias in sanctis societatibus interdum disseminet: precibus flagitandum esse auxilium; frequenti vsu sacramentorum, illius conatus frangendos; hanc legem instituendam, vt alterum quisque ferat, vt nihil dicatur, nisi implorato Spiritus

san-

sancti auxilio. si qua oritur dissensio, ad archipresbyterum, aut etiam, si opus est, ad episcopum deferatur.

Qua ratione commouendi sint milites.

Cap. XXXV.

CVM autem in hac vita varie orientur perturbationes, variaque pericula immineant, quibus fit, ut optatissima pace frui non possimus, & idcirco bellum sit maximè necessariū: eliguntur quidam ad defendendam religionem & patriam, aut quia inter ceteros excellent, aut quia se ipsi offerunt, qui in disciplina militari versari dicuntur. Cum autem, ut Aristoteles scriptum reliquit, in urbibus sint supremi, mediocres, & infimi; milites inter supremos, & Reipub. defensores sunt collocandi. Quamobrè si interdum, ut tempore belli, orator Ecclesiasticus sermonem habeat; dicat sæpè, ad multos pertinere, defendere religionem Christi, pugnare pro sancta matris Ecclesie defensione, pro honore Dei, & pro ouibus, pretiosissimo Christi sanguine redemptis, si sit opus, moriendum esse: ad milites Christianos maximè spectare, iustitiã tueri, miseris hominibus subuenire: valde ignominiosum in militia esse, nihil aliud habere propositū, quàm ditari, quàm intemperantia se ipsum foedare, quàm, ubi quis victoriã reportauerit, à seipso, hoc est, à cupiditatibus suis, vinci. quo loco proponet illa verba sumpta ex lib. Regū: Esto vir fortis, & pugnemus pro legibus Dei nostri, & pro populo nostro. Quae verba explicās pugnent, dicat, oēs pro Christo, pro sanctiss. sacramentis, pro sanctis monasterijs, pro virtutibus, pro libertate, pro pace, sumāt alacriter arma contra acerrimū Christiani nominis hostem, cōtra discipulū

K 2

Sathane,

Sathana, contra impurissimum omnium flagitiorum ac scelerum hortatorem, crudelitatis ministrum: non posse non vincere, qui sic pugnat, cum mori pro religione, ac etiam captiuum duci, maxima propriarum affectionum & cupiditatum victoria sit existimanda: qua ubi dixerit, moderata quadam oratione addere poterit, se vehementer optare, ut omnes Christiani milites, Ioannem Baptistam praecursorem Domini, magistrum sequantur, eiusque verba in animo imprimant suo. cum enim ad sanctissimum illum virum accessissent milites, eumque ita interrogassent: Quid faciemus & nos? legimus eum respondisse: Neminem concutiatis, neque calumniam alicui inferatis, & contenti estote stipendijs vestris. Nam ita se res habet: qui abutuntur imperatoria potestate, aut militari, ad grauidum, laedendum, aut opprimendum aliquem commilitonum suorum, aut etiam victorum, cum vita eorum parcendum esse existimatur; qui calumnias inferunt, ut pecuniam extorqueant, ij certe nobilissimam disciplinam dedecorant, & potius sathana milites, quam Christi putandi sunt. quod tamen argumentum attingendum, non pluribus verbis explicandum dixerim, nisi fortasse inter Christianos, eosdemque catholicos, geratur bellum; quo tempore, haec qua diximus, commodius & vberius explicari poterunt.

Quomodo mercatores debeant commoueri.

Cap. XXXVI.

SVNT qui hoc vitae genus sibi eligunt, ut mercaturam Sexerceant; qui si aliunde viuere possunt; sapientium virorum iudicio non sunt laudandi, nisi ad finem laudabilem,

bilem, ad collocationem filiarum suarum, ad eleemosynarum distributionem, ad subueniendum patriæ, quidquid labore comparant, conferendum statuunt. Non putarem mercaturam vituperandam; affert enim multas commoditates vitæ hominum, reddit etiam homines industrios; & ignauiam atque inertiam morbum ciuitatum, remouet; sed tamen sordida mercatura, & qua calamitate inopum crescit, vituperanda est. Recitabit interdum illa verba Ecclesiastici: *Negocians difficile eruitur à peccato. omnem fraudem, mendacium, & dissimulationem è mercatorum animis amouere studeat. Dicat veram mercaturam esse lucrari animas Christo; esse fœnerari Deo, quâdoquidem diuitiarum omnium largitor centuplum reddit, & etiam vitam eternam donat.*

Occulto Dei iudicio inter se differre principes, subditos, nobiles, ignobiles, diuites, pauperes.

Cap. XXXVII.

QUARTA restat distinctio auditorum explicanda, sumpta à fortuna, quam, licet imperitum vulgus cæcam, instabilem & temerariam dicat; nos tamen hæc omnia nomina reiicientes, quidquid fortunæ tribuitur, occultum & sapiens Dei iudicium nominamus: quo fit, vt alij reges sint, alij subditi; alij potētes, alij infirmi; alij nobiles, ignobiles alij; alij diuites, alij pauperes, vt iubeāt sæpè ij, quibus satius esset parēre, præ sint qui potestate abutuntur; iaceant ignoti, qui magnis virtutibus sunt præditi; sint multarum diuitiarum hædes homines cupidif-

simi, vsum diuitiarum ignorantes, ad administrationem familia succedant ij, qui tutoribus egerent; quidam habitent ruri, qui ad danda consilia, & ad regendos alios essent aptissimi. Qua de re agens, splendidis verbis demonstrabit, Deum paterno imperio regere hunc mundū; in eius sapientia et paterna gubernatione acquiescēdum: omnes dici posse reges, si seipsos nouerint regere; omnes potentes, quia diuina gratia adiuti, possunt in sanctis virtutibus proficere; omnes nobiles, quia ad imaginem & similitudinem Dei effecti, fratres Christi, eius preciosissimo sanguine redempti, ad caelestem hereditatem sunt vocati; omnes diuites, quia participes diuitiarum, & thesaurorum suorum fecit nos Christus cali et terra rex, & bonorum omnium Dominus.

Qua ratione clericis agendum sit cum principibus, & subditis.

Cap. XXXVIII.

AD MODVM raro, & fortassè nunquam clerici, quibus scribimus, coram regibus & principibus sermonem habebunt. Si quando verò id illis accideret, eos monemus, vt turpissimum adulationis vitium vitent: coram Regem non laudent, neque principes; id enim non decet ministros Christi; nec etiam in magna populi frequentia audebunt ipsi eos reprehendere, non quidem villo metu, aut vlla spe, sed nè mouere seditionem videantur, & populi auram aucupari. Si inciderit locus, explicans aliquod euangelium, aut epistolam B. Pauli, regias virtutes proponat, religionem, iustitiam, clementiam, fortitudinem, temperantiam, paterno amore subditos complecti,

plecti, regium esse; populorum commoda spectare, nō sua, homines imaginem Dei gerētes in terris, exemplo & auctoritate, premio & pœna regere, subditos ad veras virtutes, ad caelestem patriam dirigere, seipsum in magna potestate vincere, esse virtutem heroicam, quam regibus necessariam sapientes viri putarunt. Quæcūm breuiter & dilucidè temperato quodam genere dicendi vtens, dixerit; populi benè instituti esse, pluribus verbis docebit, amare regem, aut principes suos, eorum consilia semper in meliorem partem interpretari, legibus obtemperare, consilio, opibus, quantum neceſse est, alacriter eos iuuare.

Quo modo commouendi sint rerum publicarum administratores.

Cap. XXXIX.

INTER auditores verbi Dei, plerunq; in rebus publicis adsunt multi, qui rem publicam administrāt; cum quibus multo liberiùs agendum est, cū ipsi non semper præ sint reipub. vt perniciosum sit, ipsos in vllam suspitionem improbitatis adducere. Excitādi sunt hi ad politicas virtutes, sed maximè ad veritatem amādam, ad ineptas & malitiosas quasdam blanditias vitandas: & ad eos sermonem conuertens orator sapè, vt fecit B. Chrysostomus, cū ad Antiochenos concionaretur, disserat de vitando iuramento; cū in rebuspu. sapiſsimè ad conciliandā sibi omnium, etiam improborum, beneuolētiam, mendacijs, & periurijs ciues in hominum animos illabantur. Excitandi sunt etiā maximè ad anteponenda publica commoda suis; matrem esse communem rempu. alumnā pacis,

sanctæ religionis conseruatricē diuinitus tot & tam magna beneficia illis esse concessa, non vt priuati sibi propria facerent; sed vt libertate & honesto ocio illi fruerentur: vehemens illud studium ad parādas opes, quod à quibusdam adhibetur, adhibeatur ad religionem sanctam tuendam, ad sancientas & seruandas leges, ad iustitiam colendam, ad salutaria consilia proponenda. Verum ad nobiles cōuertens orationem, quando hi solent esse magnanimi, & plerunque admodum ambitiosi, ad humilitatem maximè sunt excitandi, & valdè deterrendi, nè in illud magnum incidant dedecus, quod est à parentum gloria degenerare: humilitati in primis studeāt, nullam esse nobilitatem, quæ cum Christi nobilitate sit conferēda. Ignobiles, ad veram nobilitatem, quæ in obseruatione religionis & in virtutibus est collocata, sunt accendendi. doceat tamen orator, vt ignobiles nunquā nobilibus se pares putent; quandoquidem cū claris sint orti parentibus, & antiquis sæpè diuitijs abundant, illis etiam concessum videtur, vt à cæteris, eis quidam tribuantur honores.

Quomodò commouendi sint patresfamiliās.

Cap. XL.

PORRO autem cū maior auditorum pars, hac ratione distingui possit, vt alij sint famuli, alij domini, quos rectiūs patresfamiliās dixerimus; ad hos sæpissimè ita conuertendus est sermo. meminerint ided se constitutos esse patresfamiliās à Domino, vt familiam suam informent, hortentur, corripiant, & consolentur; idquæ ab illis requiri, vt vniuersæ familia suæ se virtutum exemplar

plar prabeant: huius muneris exacturum Dominum rationē. quo loco cōmodissimè poterit dicere ad eos, qui hac diuinitus concessa potestate abutuntur: noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, & opprimens tibi subiectos: mundum esse tanquàm amplissimam quādam familiā Christi; Christum pręscripsisse legem charitatis, pietatis, humilitatis: iurgia, conuicia, & verba iniuriosa, quibus vti solent serui suarū cupiditatum, huius seculi domini, esse maximè detestāda: B. Paulum Apostolum audiendum, qui scripsit ad Ephesios; Et vos domini, eadem facite illis, quemadmodū vobisipsis fieri optaretis, si serui essetis & pauperes; scientes quia eorum & vester Dominus est in cęlis. Quę verba oratorio modo explicans Ecclesiasticus orator, sic populū, sic patres familiās alloquitur: Existimate, fratres, vos seruorū vestrorum esse conseruos, qui communem dominū habetis in cęlo, qui eundem cęli & terra rectorem agnoscitis Deum; eundem illorum & vestrum patrē experimini; eundem etiam horribili illo die iudicij iudicē habituri. Quę mensura mensi fueritis, metietur vobis, docuit cōmunis omnium Dominus. His verbis ostendet, immoderatis laboribus non esse grauandos famulos, res necessarias ad victum & vestitum illis prouidendas, eis soluendam mercedem, studendum, vt meliores efficiantur; indulgentia, nimia familiaritate, & communicatione secretorum, non eos esse ad licentiam, quod quidam faciunt, erudiendos. Hoc loco peruersa quorūdam dominorum consuetudo acriter erit reprehendenda, quod famulis suis, veluti mancipijs, vtantur, & veluti tyranni miserrima cuiusdam domūs seruos suos adhibeant sibi ministros ad multa scelera patranda.

tranda corruptores suorum filiorum, eos efficiat. Quamobrem obiurgandi sunt sæpè, nè huiusmodi homines alant, nè multitudine famulorum inutilium, quæ familias perturbet, delectentur, opes suas in alios vsus conferant, alant potiùs seruos Christi, pauperibus subueniãt, sciant in multas calamitates incidisse, & perpetua infamia multas familias fuisse notatas, ob hanc vnã causam, quòd nulla in eis erat disciplina; pater familiã turpiter iracundiã, aut cupiditati seruebat, & famuli dominabantur. hinc homicidia, hinc supra, hinc adulteria, hinc multas calamitates exortas esse commemorabit.

Quibus verbis excitari debeant famuli.

Cap. XLI.

VBI hoc argumentum tractauerit, ad famulos orationem conuertens, explicabit pluribus ea verba B. Pauli: Serui, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum: quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut domino, & non hominibus, scientes, q̄ à domino accipietis retributionem hereditatis. Quæ verba necessariò sunt sæpè explicanda, cum plerique non seruiant in domino, sed ad oculum, & vt placeant; quod maximè in aulis principũ solet accidere: quo loco, sunt excitandi qui seruiunt, vt seruiant in Domino, eatenùs pareant dominis suis, quatenùs quod iubet, cum lege Domini consentit, aut saltẽ diuinæ legi nõ aduersatur. reprehendendi sunt huius seculi mores, quòd famuli, quòd familiares, vt placeant dominis, illis adulantur; malum

malum dicunt bonum, & bonum malum: quidquid dicunt & faciunt, id omne ad propria commoda referunt, vt in animos dominorū illabātur, indè ditentur, honores consequantur, & vt vno verbo dicam, indè dominantur; & cum maximè blandiri videantur, eos, quibus proprij commodi causa seruiunt, odio habent, eos clam vituperant, & in odium hominum adducunt. Hos sathana ministros, infideles seruos, aut potius domesticos inimicos, pestem vitæ ciuilibus nominabit; duplices, inconstantes: & dicet, simulationem diu latere non posse; & quod magis ad rem pertinet, sumpturum Dominum poenas de ijs, qui iniusti et ingrati fuerint in eos, quibus in ipso seruire debuerunt, expectantes etiam ab ipso non tam in hoc seculo, quàm in futuro, remunerationem.

Quo modo impellendi sint rurì habitantes.

Cap. XLII.

QVONIAM potissimùm scribimus seminariorum clericis, quorum multi rurì habitabūt; dicamus de precipuis rusticorum hominum moribus, & quæ ratione ad eos habendus sit sermo. Inuidet plerunquè, qui rurì habitant, in ciuitate degentibus: quæ in re vtile erit, incommoda in vrbe degentium, inuidias, calumnias, molestiasquæ, quæ in rerum vrbicularum administrationibus sentiuntur, commemorare: voluptatem, quæ ex agricultura percipitur, eiusquæ nobilitatem ante oculos ponere, quam, vt inquit D. Augustinus, Adam etiam in paradiso exercuisse, nō labore seruili, sed honesta animi voluptate, credendum est: agriculturam esse quendam librum, in quo Dei sapientiam & potentiam legere & contem-
plari

plari possumus; quādoquidem iactis in agrum seminibus, plantatisq; surculis, translatis arbusculis, insitis malleolis facile percipi potest; quia neq; qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus: omnia prater ea, quae ruri eueniūt, frugum copiam, sterilitatem, siccitatem, ad Dei prouidentiam referenda esse, orator demonstrabit. Iustitiam Dei inculcabit; quidquid aduersi contingit, accidere propter peccata: eos, qui Ecclesiam decimis fraudant, corrumpere patrimonium suum; benignissimum patrem Deum non deesse illis, qui labore, industria sua, sibi, filijsq; suis victum querunt. Similitudines sumptae ab agris, ab arboribus, & in vniuersum ab agricultura, ad persuadendum, magnam vim habent: ut à fructibus cognoscitur arbor, ita hominem declarari operibus, cuiusmodi sit: quemadmodum tritico coniunctum est lolium; ita bonitatem malitiam plerunq; esse mixtam; et inter bonos, multos malos existere. Ad terrorem commouendi sunt saepe rustici, verbis prophetarum, verbis etiam D. N. Iesu Christi, & sanctorum Apostolorum, peccatoribus mortem perpetuam comminantibus: idque faciendum est, quoniam pleriq; inter eos solent esse mendaces, dies festos raro, ut debent, obseruant, murmurationibus, & verbis obscænis delectantur, facile in suis opinionibus persistunt, facile irascuntur, facile aliena subripiunt, licet multo plures reperiantur ruri, magis à dolo & fraude, à quibusdam etiam horribilibus vitijs alieni, sua sorte contenti iucundio rem vitam ducentes, Ecclesiam etiam saepius, et maiore cum deuotione frequentantes, quàm in ciuitatibus: quibus interdum magnū & diuinum beneficium, quo fruuntur, est explicandum, ut intelligant,

colligant, verè esse diuitem, qui nihil appetit; semper esse pauperem, qui aliquid semper cupit. Vtile admodum erit, societates corporis D.N. Iesu Christi, B. Virginis, atq; etiam congregationes, quæ appellari solent, charitatis, illis proponere; eosq; hortari ad sanctissimum sacramentum Eucharistiæ saltem in omnibus solennitatibus sumendum; ad pueros paterna quadam charitate, communi quodam decreto ad Ecclesiam ducendos, reprehendendos, castigandos etiam, ac si vnus patris omnes essent filij.

De vsu Exemplorum.

Cap. XLIII.

CV M exempla plurimum moueant animos auditorum; Ecclesiasticus orator, pro ætatis et statûs diuersitate, exempla cum sanctorum, tum etiã sanctarum mulierum sapè adhibebit, qua in re maximam copiam suppeditare poterit vir doctrina & pietate insignis, Aloysius Lipomannus, qui fuit Verona episcopus: ut si de contemnenda morte habendus sit sermo, martyrum exempla, Stephani, Laurentij, et aliorum quamplurimorum, in medium sunt afferenda, qui alacriter mortem oppetièrunt. Illa diaconi verba repetenda: Quò sine filio properas pater? et præclarissima quadam verba matris Machabæorum, qua B. Gregorius Nazianzenus scripsit in quadam oratione: Eugè filij mei, eugè milites strenui, eugè in corporibus ferè incorporei, eugè tutores legis, canaq; senectutis meæ atque ciuitatis, qua vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit; adhuc paululum, & vicimus; morantur carnifices, hoc vnum perhorresco, paululum adhuc; & ego inter mulieres beata, et vos inter adolescentes, beati: at fortasse ma-

sè matris vos desiderium angit, nequaquã vos deseram, non tam liberos meos odi. Et paulò post martyrium, facit matrem loquentem, & Deo gratias agentem, quòd partus suos martyrio decorauerit. quæ verba sine lachrymis proferri nõ possunt. Si ad remittendas iniurias excitandi erunt auditores, exemplo S. Stephani vti poterit, qui orauit pro lapidantibus se, optimum magistrum imitatus, qui, dum crucifigeretur, nõ male dixit, orauit potius patrem, vt ignosceret eis, quia nesciebant quid facerent. Ad Christianam liberalitatem, si neceßè fuerit commouere sacerdotes; S. Nicolai episcopi, Ioannis Alexandrini, qui dictus est Eleemosynarius, exempla afferri poterunt. Sed non minimum ad commouendum valet, vt alio loco diximus, si domesticis illarũ ciuitatum aut locorum, vbi sermo habetur, exemplis vt amur: vt Mediolani sancti Ambrosii, animi constãtia, & robur in suo munere obeundo, eiusdem temperantia, ceteraq; virtutes proponi poterunt: ita etiam alibi aliorum, qui in aliqua ciuitate insignes sanctitate fuerunt episcopi. In afferendis autem exemplis, cauendum est, nè sanctorum hominum peccata & errores sæpè commemoremus, vt Dauidis adulterium & homicidium, Salomonis incontinentiam, nè auditores inde licentia occasionem sumant, & erudiantur ad excusandas excusationes in peccatis, & existiment licere sibi impunè errare. Possunt tamen adhiberi, sed rarò, ad declarandam humanam infirmitatem, atque ad excitandam spem in hominum animis, peccatorum conscientia deiectis. Porrò cum sententiarum magnus sit vsus in Ecclesiastica Rhetorica, dicamus, quid sit sententia, & quatenus sententiarum vsus commendet orationem,

nem, & à quibus ea maximè debeant vsurpari.

De vsu sententiarum.

Cap. XLIII.

SENTENTIA est oratio aliquid enuncians de re vniuersali, quæ sit optanda, aut fugienda: vt, bonum est ex virtute viuere; nolle mortales iracundiam seruare immortalem. Duplex autem est sententia; vna, quæ simplex dicitur; altera, quæ habet rationem adiunctam, & illam quidem aut implicitã, aut explicitam: si habet explicitã, appellatur proprio nomine, pars enthymematis: si implicitam, sententia enthymematica, His verbis, vsum esse memini Aristotelem. Simplex sententia est illa: Bona est religio Christiana. pars enthymematis est: non est gaudendum ob mortem inimici, quia poterat conuerti ad Dominum; ratio, cur non sit gaudendum, est, quia fortassè melior effectus, Deo seruire potuisset. Quamplurima autem sententia, quæ sunt in libro, qui inscribitur Ecclesiasticus, dici possunt partes enthymematis: Nè dixeris, peccaui, & quid mihi accidit triste? subiungit rationem. Altissimus est enim patiens redditor: explicata est ratio, quamobrèm nemo debeat sperare, se posse effugere iustitiam Dei; ergò non est peccandum. Enthymematica sententia est: nè contendas cum viro locuplete; ac si diceret; Prouocatus homo diues, litigat, ac perturbat proximum, ergò noli contendere cum viro locuplete. Sacrae literæ abundant sententijs, quæ suo loco collocandæ sunt, nec inculcandæ, vt ostentationis suspicio vitetur, & nè copia satietatm pariat animus, vt plerunquè solent, firmis etiam corporibus, cibi
nimum

nimiùm delicati et valdè nutrientes, satietatem afferre, explicanda sunt potiùs, & exponenda quaedam sententia: alia, quæ ad rem pertinere non videntur, in aliud tempus reijcienda. Præclarissimæ reperiuntur in Proverbys, & in Ecclesiaste Salomonis, in libro Sapientiæ, atque etiam in Ecclesiastico. In psalmis Davidis magna inest sententiarum copia; sed nullæ sunt grauiores, nullæ quæ maiorem vim habeant ad persuadendum, quàm eæ, quas D. N. Iesus Christus protulit, quæ maxima semper cum veneratione ac præfatione, sunt populis proponenda. E multis autem, quæ in sacris libris continentur, hæ excerpenda sunt, ac tractanda: Attende tibi: Memorare nouissima tua: Altiora te nè quæsieris: Deum time, & præcepta eius serua, hoc est enim omnis homo. Ex eis verò, quæ D. N. Iesus Christus protulit, hæ tractari sæpius consueuerunt: Non possumus duobus dominis inseruire, Deo et mammonæ: Qui amat animã suam, perdet eam: Qui diligit me, sermones meos seruabit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum; tollat crucem suã, & sequatur me. Quarum sententiarum vsus & tractatio, si iudicium adhibeatur, in omnibus ferè concionibus potest, maximo cum audientium fructu, accommodari. Senum esse proprium proferre sententias, scribit is, quem nominavi, Aristoteles: quod cum ita sit, presbyterorũ erit, eas proferre, quamuis non sint senes, modò in illis insit canities mētis, & morum grauitas. Hortarer tamen clericos, nè præceptum grauisissimi philosophi contemnerent; copiosius potiùs tractarent, quæ sibi dicenda proposuerunt, quàm in consarcinandis plurimis sententijs, quod non est difficile, nec admodum vtile, laborarent.

De vsu

De vsu Enthymematum, & epilogus huius secundi libri.

Cap. XLV.

DE vsu enthymematum, cum de vsu exemplorum & sententiarum dixerimus, breuiter est dicendum. Conficiuntur igitur enthymemata, vt alio loco diximus, ex propositionibus veris, ac etiam indicijs non longè petitis, neque obscuris, sed ex proximis & apertis, vt facilius in rudium animis imprimantur; quemadmodum fecisse sanctos patres, facile est obseruare. Cum aut quada abhibeantur ad confirmandū, quada ad refellendum; ex eisdem locis sumuntur, multo tamen crebrius, vbi catholicè viuatur, enthymemata adhibeantur ad confirmandum, quàm ad refellendum. Cum autem orator confutat peruersas vulgi opiniones, verbi causa voluptatem esse summum bonum: diuites esse beatos: voluptatibus esse indulgendum: mortem esse maximum malum; simulandum, dissimulandum; spectacula, & omnia oblectationum genera querenda: aut prauam aliquam opinionem, qua inuaserit, studet euellere; abundare facile poterit propositionibus, tum sumptis à sacris literis, à traditionibus, ab Ecclesie auctoritate, & sanctorum patrum, & ab alijs, de quibus diximus, tum à locis communibus; in primis à definitione, ab antecedentibus, à consequentibus, & à causis, de quibus etiam egimus. Nos cum de materia Ecclesiastici oratoris, & de varijs probationibus, de quibus ratione commouendorum animorum dixerimus, iam ad tertiam huius operis partem quæ de elocutione Ecclesiastica erit, accedamus, monentes clericos, nè habentes concionem ad

L

popu-

populum, temerè disputationes instituunt contra hereticos, eorum argumenta non commemorent, nè fortè in vanitatis suspicionem incidant, & simpliciū mentibus scrupulos inijciant. In vniuersum dicant, miseros esse hereticos, relicta acie Christi, transfugisse ad aciem sathanae; nō posse quenuquam habere Deum patrem, qui Ecclesiam noluerit habere matrem; scelestam esse nouitatem, bene fundatam vetustatem non esse subruendam, martyrum sanguine, & doctissimorum sanctissimorumq; hominum vigilijs stabilitam Ecclesiam sequendam; sanctis concilijs, & tot seculorum incorruptis iudicijs confirmata Ecclesiae sanctae dogmata tenenda; transfugas esse hereticos, discipulos sathanae, perturbatores pacis, inimicos Dei, corruptores morum, seditionis magistros, & rerum publicarum euersores, seditiosos, perniciosos libertatis, vel potius licentiae authores. Nec etiam est neceſse hereticorum nomina, in catholicorum hominum coetu commemorare, sed vtilius duxerim, vt perniciosas eorum opiniones à doctissimis hominibus, multis iam seculis confutatas & explosas, silentio reijcerent, tempusq; rem preciosissimam, in explicatione diuinae legis, in gratiarum actione, in hortatione ad poenitentiam, & ad beatam vitam consequendam, ponerent.

FINIS SECVNDI LIBRI.

DE

DE RHETORI-
CA ECCLESISATI-
CA AD CLERICOS.
LIBER TERTIVS.

In quibus potissimùm elocutio Ecclesiastica
constituta sit.

Cap. I.

REPETAMVS definitionem Eccle-
siasticæ Rhetoricæ, quam ab initio huius
operis attulimus, vt intelligantur, quæ
nobis supersunt tractanda. Dicimus esse
artem, aptè dicēdi, de rebus ad gloriam
Dei, & ad salutem animarum spectan-
tibus, probādo, mouendo, & conciliando, vt ille, qui dicit,
persuadeat. Quæ autem essent res ad honorem Dei, et ad
salutem animarum pertinentes, & quod ea tribus gene-
ribus comprehendantur; item qua ratione, & à quibus
locis argumenta ducantur, tum ad docendum, tum ad
commouendum, explicauimus. Consequens est, vt de elo-
cutione Ecclesiastica dicamus, quam Ecclesiasticæ elo-
quentiæ, cuius præcepta tradimus, præcipuā partem, hoc
est, formam, appellare possumus. Nam vti probationibus,
commune est huic arti cum dialectica, cum philosophia,
& cum Theologia: aptè autem dicere ad populum, quod
est eloquentiæ Christianæ proprium, hoc est orationis Ec-
clesiasticæ munus; hac virtute, orator est oratore præstan-
tior. In his eloquentiam Ecclesiasticam constitutam dix-
imus;

rimus; vt, quicumque ea sint præditi, adhibitis ad Deum precibus, inuocatoq; sancto Spiritu, qui linguas infantiū facit disertas, et aperienti os suum, implet illud; aptè hoc est, consideratè, emendatè, perspicuè, appositè, memori- ter, & cum dignitate possint dicere.

Quòd vtile sit cognoscere, quid sit ineptè dicere, vt faciliùs cognoscatur, quis in Ecclesia aptè dicat.

Cap. II.

VT faciliùs id, quod proposuimus, intelligatur; vile erit, in medium asferre quasdam ineptias, in quas nonnulli, vt docti homines obseruauerunt, interdum incidere solent; quod minimè facimus, vt nos sapere videamur; sed vt clericis, quibus scribimus, eloquentiæ Ecclesiasticæ regulas faciliùs imprimamus. Qui ad dicendum inconsideratè assurgat, non implorato diuino auxilio; nõ ineptus, sed potius stultus, atq; impudens est iudicandus: qui autem loci, temporis, propriæ personæ, auditorum, apud quos dicunt, rationem, aut nullam, aut minimam habent, proprio nomine inepti sunt appellandi: quorum in numero sunt ponendi illi, qui, sanctissimis diebus Natalis & Paschatis, longissimis fabellis, interdum etiã somnijs, auditorū animos oblectare student; qui, longitudine sermonis, et crebris digressionibus, auditores tædio afficiunt, & quasi sequenti die essent morituri, omnia qua legerunt, vt doctissimi viri habeantur, vnica oratione volunt promere: qui explosas iamdiu philosophorum opiniones, de fato, contra Dei prouidentiam, de sequendis volupta-
tibus,

ribus, in medium afferūt, eas, quod minimè neceſſè eſt, vt
 refellant; & interdum, quaſi cum doctiſſimis hominibus
 diſputent, crebris argumentis et conciſis ſententijs, nè ſu-
 peruacanea dicere videantur, vtuntur; & cum breues
 eſſe laborent, obſcuri fiunt; et, quod vix tolerabile eſſe vi-
 detur, antiquas & confutatas hereſes commemorantes,
 cum maximè vitent uſitata & ſuperuacanea dicere, pa-
 rum fructuoſa atque etiam pernicioſa dicunt. Monemus
 nos clericos, vt præceptum S. Franciſci, oſtentionis mi-
 mici acerrimi, ſequantur: qui, ſui ordinis concionatores
 ita inſtituit, vt virtutes & vitia, gloriam & pœnam, cum
 breuitate ſermonis, audientibus proponat. qua verba vti-
 nam non ſolum in clericorum, ſed etiam in omnium, qui
 in hac nobiliſſima arte verſantur, animis imprimantur.

Quo modo frigida efficiatur oratio.

Cap. III.

FRIGIDITAS in oratione, ineptiæ filia, clericis
 vitanda, eſt; quæ ex his cauſis oritur; cum audent ho-
 mines nomina conſingere; figurarum varietate confun-
 dere, & miſcere orationē: quod accidere interdum con-
 ſuevit hominibus, linguam Hebræam & Græcam oſten-
 tantibus; qui interdum ſine vlla neceſſitate, eandem rem
 tribus nominibus explicare conantes, nihil minùs aſſe-
 quuntur, quàm quod ſibi propoſuerunt: eorum enim fri-
 geſcit oratio. Frigidam efficiunt orationem ſuperuacanea
 epitheta; vt ſi quis dicat, benigna manſuetudine commo-
 tum, & prudenti ſolertia. frigida erat oratio illius, qui
 nunquam B. Paulum nominabat, quin Tarſenſem dice-

ret; nunquàm Dauidem, quin serenissimum adiungeret; sic à natura formati sumus, ut nobis superuacanea molestiam afferant: Animi sensa ità explicanda sunt, ut facillè intelligantur: & oratio est adhibenda, tanquàm instrumentum, diuinitus nobis datum, ad instruendos alios. Verùm quoniam sæpè frigidam & exanguem orationem efficit languida & penè mortua quorundam actio; de actione dicamus aliquid.

De actione, qua qui caret, vix ad dicendum aptus esse potest.

Cap. IIII.

ACTIONIS magna vis est; ut reperti quidã sint, qui sine doctrina, sine etiam delectu verborum, sola actione, maiorem in dicendo laudem sint consecuti, quàm doctissimi viri, verborum etiam copia abundantes. Quarè orator ille summus interrogatus, quid primum, quid secundum, quid tertium arbitraretur in oratore, respondisse fertur: Pronunciatio. Est autem pronüciatio, in voce & in gestu posita, & vocis moderatione perficitur, nè ab oratione discordet. Aliud enim vocis genus, nempè acutum & concitatum, requiritur ad exprimendum zelum Dei: aliud, abiectum scilicet & demissum ad recreandum, timore & conscientia peccatorum perterritum animum. Sancto gaudio perfusus, leni quadam voce & remissa utitur, dolore commotus, vehementi quodam & graui sono, proprium exprimit dolorem. Oculi dicuntur principes in pronunciatione; quorum intentione & remissione, coniectu et hilaritate, affectiones exprimuntur: ità ut elegãter doctus vir actionem appellauerit sermo-

sermonē corporis, eādem analogia vtens, qua vsus est ille, qui picturam, poësim tacentem: & poësim, picturam loquentem nominauit. Cauendum est, nè oris species mutetur; nam qui id faciunt, cū maximè student commouere, nihil aliud assequuntur, quā quòd risum mouēt. Brachium proiectū, est telum orationis, quo interdū anima feriuntur. Supplisio pedis aliquāddò habet magnam vim, cū de rebus maximis agitur. Hæc omnia sunt quasi illecebræ, quibus auditorum animi capiuntur, quæ etsi non sunt multo studio conquirendæ Christiano, à nobis tamen cōmemorantur, vt tacitè clerici admoneantur, nè eādem voce semper vtātur; vocem accōmodent & gestum rebus, quas tractant: immoderatis vociferationibus & longis apostrophis frigidā orationem non efficiant: perpetua quadam agitatione, quod quidam faciunt, tedium ac molestiam non afferant. Quæ in re vtile illis futurum iudicamus, si, vbi primū exercitatiois causa dicere incipiant, habeant à quibus corrigantur, à quibus in hac præcipua concionis parte erudiantur. Nā qui sine magistro & moderatore se conferunt ad dicendū, plerunq; oratores parū vehementes, & potiùs frigidi euadunt. Quoniā verò nonnulli sunt, ità à natura formati, vultu ad eò incomposito, voce ad eò agresti, & lingua ad eò impediti, vt prorsus ad dicendum inepti videātur: quorum quosdam nature impedimenta, ac etiam vitia superasse, testantur historie; eos hortamur, nè, nisi proprio officio coacti sint, munus dicendi suscipiant; si interdū dicant, quo magis egent illis adiumentis, quæ ad dicendum sunt necessaria, eo feruentius, ab eloquētiæ & bonorum omnium largitore Deo, summis precibus petāt, vt adiuuet infirmitatem,

infundat sanctum Spiritum suum, ut cum auditorum fructu loquantur.

Quòd sine Dei auxilio, de Deo nemo potest rectè dicere.

Cap. V.

PRINCIPIUM igitur elocutionis, & totius eloquentiæ Ecclesiasticæ, sumendum est à diuini auxiliij imploratione. Quis enim audeat de Deo, sine Deo dicere? quis de rebus diuinis sine ope diuina tractabit? Quamobrèm sine meditatione, nisi precibus ad Deum adhibitis, Ecclesiasticus orator non audeat ad dicendum assurgere, nè interdum, diuino auxilio destitutus, præclarissimum munus dedecoret. Hortarer etiam, ut nisi sumpto sanctissimo sacramento Eucharistiæ, & celesti pane recreatus, angelicum hoc munus non susciperet; atq; Deum oraret, ut aperiat ei ostium sermonis, ad loquendum mysteria Christi, quod nisi aperiatur, infructuosa futura sit eius oratio. Precibus adiungendum est studium, adiungenda est diligentia, & assidua lectio sacrarum librorum; sine qua qui nobilissimum dicendi munus sibi assumunt, is accidit sæpè, ut in varios errores & in confusionem incidant. Consilio etiam doctorum hominum uti debet, cum potest, ut ea dicat, quæ sunt dicenda; alia in aliud tempus reijciat.

Quid sit emendatè loqui.

Cap. VI.

CAPUT elocutionis est, ut emendatè loquatur orator; solæcismis ac barbarismis auditorum aures non offendat;

foendat; quod quidē per se nihil esset, si interdūm risum
 non moueret, & muneris existimationem non minueret.
 Quare nec essarium est ei, qui dicit ad populum, dare o-
 peram, vt emendatē loquatur; & in ea, in qua natus est
 lingua, se exercens molestas quasdam voces mutet, aut
 corrigat. Caueat tamen, nē propria lingua oblitus, nimitū
 studium in aliena, mutatis vocibus & accentibus, ponat.
 Solet enim plerūq; accidere, vt in eo affectatio appareat.
 Ipse noui homines, magnam eloquentiæ famam consecu-
 tos, qui voces, quas ab incunabulis didicerunt, non repu-
 diarūt, & magni oratores habiti sunt. Copia rerum, ver-
 borum copiā gignit; rectē dicendi sapere est principium;
 & fons; nihil inani verborum strepitu infructuosius, cum
 præsertim de gloria Dei, & de salute animarum agitur.
 Quare cauendum est clericis, nē nimiam in loquendo di-
 ligentiam sectantes, in vanitatis suspicionem incidant; &
 dum sermonis elegantiam studiosē sectantur, obscurio-
 res fiant. nam præclarē B. Augustinus inquit: Mālo vt me
 reprehendant Grammatici, quā non intelligant popu-
 li; eligens magis in barbarismis, damnantibus Gramma-
 ticis, intelligi, quā in mea disertitudine, auditores de-
 serere.

De perspicuitate orationis Ecclesiasticæ.

Cap. VII.

ORATIONIS virtus est, perspicuē dicere: quo-
 nam nisi orator ita dicat, vt ab auditoribus intel-
 ligatur, sine dubio nihil vnquā poterit persuadere. Per-
 spicuitas autem in nominum & verborum proprietate
 consistit. quo magis igitur, proprijs vtetur Ecclesiasticus

orator, eo magis suspicionem ostentationis effugiet. Propria verba dicuntur ea, quæ communi loquendi usu, recepta sunt, & rem significant, ut magister, philosophus, theologus, reprehendere, dicere, laudare. Non est autem proprijs verbis utendum, cum præsertim prolata, sine verecundia audiri nequeant, aut etiã horrorem incutiant. Sunt quædam corporis partes, quæ proprijs nominibus explicanda non sunt, sed adhibita circumlocutione: insignium etiã & nefandorum peccatorum nomina, suppressenda sunt, & raro admodum proferenda.

Quòd Ecclesiasticus orator interdum uti debeat translatis, ad rem magis exprimendam.

Cap. VIII.

TRANSLATA verba, sunt ea, quæ à propria significatione, ad aliam non propriam, per similitudinem transferuntur; ut sophistæ appellati sunt venatores adolescentium, diuitum in primis, gratia, dicitur fons vitæ; charitas, anima virtutum. Orator Ecclesiasticus cum propositam tantum habeat gloriam Dei, & salutem animarum, translatis eatenus utetur, quatenus id quod sibi proposuit in auditorum animis possit imprimere. Agnum immaculatum appellabit Christum, ut magis excitet ad mansuetudinem; martyres athletas, ut victorias martyrum ante oculos ponat, et ad pugnam cum domesticis inimicis hortetur. Christianos appellabit milites, ut eos magis ad minimè formidandam mortem excitet; orationem, clauem cali; charitatem, ignem amoris nominabit. Multæ autem sunt in translationum usu adhibendæ oratori cautiones. primùm, nè à remotis sumantur; ut si quis audacter

daſter dicat Chriſtum ſereniſſimum, quia rex, quia eo nomine reges appellatur; deindè, nè ab vlla re turpi profiſcantur; vt ſi quis Deum patrem, carnificem Chriſti nominet; iuſſit quidem, vt propter peccata hominum moreretur, vt illa morte, diuina iuſtitia eſſet ſatiſfactum, & cali ianua aperiretur fidelibus, non idè tamen appellari debuit carnifex. Atque, vt paucis dicã, translationes faciles, à rebus pulchris deſumptæ, & iudicio, quod ſuccum prudentiæ ſapientes homines appellârunt, adhibito, illuminant orationem. quibus trãſlationibus ſanctiſſimorum patrum libri abundant, præſertim Græcorum, qui in metaphoris & ſimilitudinibus excogitandis, mirabiliter excelluerunt. Differt autem metaphora à ſimilitudine hoc tantum, quòd metaphora eſt breuior, & idem exprimit ſine coniunctione, vt, Diabolus eſt leo, metaphora eſt: ſimilitudo, Tanquam leo rugiens. At animaduertendum eſt, nè clerici frequētibus verbis translatis frigidam efficiant orationem; & vtentes illis, non veluti condimentis, ſed tanquam cibus, ſatietatem, aut potiùs nauſeam, pariant. quod quibuſdam contigiffe, noſtra tempeſtate, prudentes viri obſeruârunt.

De verbis ſimiliter cadētibus, & diminutiuis.

Cap. IX.

VERBA ſimiliter cadentia, iucundam interdum efficiunt orationem; ſed raro clericis uſurpanda ſunt, nè in affectationis ſuſpicionem incidant. Pulchrum huius figuræ exemplum eſt apud B. Bernardum: Mundus clamat, deficiam; caro clamat, inficiam; demon clamat, decipiam; Chriſtus clamat, reficiam. Interdum in diminutiuis ad augendam orationem, interdum ad

minuen-

minuendam, inest quaedam vis; vt, Quid est, quod literulas quasdam tanti faciamus, vt alij nos esse antepone-dos putemus? & quid homunculi indignamur? Homonyma, quæ equiuoca nuncupantur, sophistarum sunt, & Christiano oratori sunt fugienda, cùm obscuritatis et errorum mater sit ambiguitas. Synonyma, hoc est, idem significãtia, Poeta adhibent: quare non sunt certè laudandi nonnulli, qui copia synonymorum, opinionem eloquentiæ aucupati sunt, & ea ratione in aures vulgi illabi studuerūt. Vetus nomina, etsi admirabilem magis efficiunt orationem, parcè tamen adhibenda sunt, nè affectata, dicenti opinionem minuant.

De Metonymia & synecdoche.

Cap. X.

METONYMIA vtütur Ecclesiastici oratores; qua continēs, pro eo, quod eo loco continetur, ponitur; vt si calum pro caliculis dicamus, terram pro terrestribus; cuius est insigne exemplū propheta: Terra, terra, audi verbum Domini. Vtütur etiam interdum synecdoche; ea præsertim, qua, ex ijs, q̄ rebus accidūt, res significantur, vt illud Esaiæ: Et constabūt gladios suos in vomeres et læceas suas in falces, hoc enim paci consequēs est. Alia schematum & troporum genera quamplurima, ab oratoribus vsurpari consueuerūt, quibus splendet & illuminatur oratio: de his omitimus dicere, quoniam ad Grammaticorum peritiã pertinent; neq; etiam Latine cùm scribamus, facile esset cõmuni, qua omnes vtimur, lingua figuras & ornamenta in medium ponere. Moneo huius libri lectorem, vt Grammaticam artem valdè vtilem,

lem, ac etiam oratori necessariam, non contemnat; praecepta, quae à pueritia didicit, ad usum reuocet: Grammatica utatur tanquam famula, ad animi sensa exprimenda bonos Grammaticos legat, imitatione & exercitatione stylum, qui est optimus dicendi effector & magister, aulat. De numeris etiam, longum & superuacaneum arbitror agere. Christi nuncius, diuinae voluntatis interpret, in minimis non est occupandus; praeterquam quod in hoc satis bonum, & magni faciendum est aurium iudicium; quibus est consulendum, ne eodem semper sono feriantur; & ne nimium numerosa oratione utentes oratores, canere potius cantilenas, quam ad populum dicere, videantur: in quos illa verba accommodari possunt: Si loqueris, cantas: si cantas, malè cantas.

De figuris siue formis sententiarum.

Cap. XI.

CUM duo sint figurarum seu formarum genera, verborum nimirum, & sententiarum; cumque de figuris verborum, quantum subiecta materia postulare videbatur, egerimus, reliquum est, ut de figuris sententiarum, in quibus magna eloquentiae Ecclesiasticae pars, nempe, appositè dicendi ratio, constituta est, aliquid dicamus; quod eò minus alienum videtur, quod ea omnium linguarum generibus sunt communes. Est autem appositè dicere; cum ad docendum, tenue & subtile genus dicendi adhibetur, ad laudandum, equabile & temperatum, ad commouendum, flectendumque vehemens & incensum. Ille autem docens aliquid aut credendum, aut sperandum, aut timendum, aut vitandum, aut agendum,

apposi-

appositè dicere putandus erit; qui ab initio id, de quo sibi
 dicendum sit, proponet; deindè, quod propositum fuit, ex-
 planabit definitione; vtetur diuisione, rerum distinctiõe;
 breuem nonnunquã rationem subijciet; ad ea, quæ proposi-
 ta erunt, reuertetur; exẽplo & similitudine rem declara-
 bit & illustrabit; breuiter, interdũ digredietur: vndè de-
 flexit oratio, se redire significabit. concludet interdũ sin-
 gulis argumētis, nonnunquã pluribus explicatis, quæ ex-
 plicauerit, cum ijs, quæ sequuntur, coniūget; frequentio-
 ribus membris, & cæsis vtetur. Laudans verò Christia-
 nas virtutes fidem, spem, charitatem, virginitatem, mar-
 tyrium; vituperās contraria; appositè dixerit, si maiesta-
 te, splendore, grauitate sententiarum, verborumquẽ, varijs
 luminibus, quæ pulchritudinem & venustatem afferunt,
 vtatur. Efficiet vt oratio ipsa, rerum, quas exornandas
 suscepit, imago sit, eas exprimat & imitetur, vt illustris
 sit explanatio, resquẽ, perè sub ad spectum subijciat; mores
 imitetur, illustribus vtatur translatis; vtatur etiam, au-
 gendi minuendive causa, superlationibus ijs, quæ sensu et
 vita carent, sensum et motum adiungat; multa sæpè in
 vnum colligat et coaceruet; quæ rem attingunt, cum ipsa
 re coniungat; cum locus fert, inserat antitheta; periphra-
 si vtatur interdũ paronomasia, et aliquo acutè dicto, va-
 rijs aliquandò sententiæ figuris orationem illuminet;
 vtatur interrogatione, percontatione, auersione, dubita-
 tione, correctione, prætentione; tum ijs, quæ leporem &
 venustatem addunt orationi. dissoluta geminatione ver-
 borum, paulum immutato verbo vtatur atque deflexo,
 eiusdem verbi repetitione, conuersione, gradatione, am-
 plificationibus, digressionibus, rerum & personarum de-
 scriptio-

scriptionibus: verba sint lecta, suauia, grandia, sonora;
 suppellectile & copia propriorum & translatorum dele-
 detur. Qui verò flectere animos, eosq; cōmouere sibi pro-
 posuit, vt de ppria salute cogitent; vt ipse appositè dicat,
 necesse est, miris varijsq; modis auditores afficiat: mo-
 nentis, hortantis, irascentis, accusantis, obiurgantis, con-
 querentis personam induat; demōstret hominum vitia &
 peccata: excuset, purgetq; eos, qui lasi videantur: laudet,
 promittat, deprecetur, oret; scelera scelestis hominibus
 exprobrat, exhorrescat, aliquid iubeat, increpet, insultet
 impijs, lamentetur, minuetur, terreat, significet propemo-
 dum esse desperandum: auditorū arbitrio pmittat omnia,
 tanq̄ rebus deploratis, miretur, cōtestetur; speret tamen,
 cōsuletur, gratuletur bonus, lateatur, eos cōfirmet, & imi-
 tandos ceteris proponat, proferat vocem liberam, exclam-
 met, optet, personam induat, communicet cum auditore,
 interroget quæ premant, & vrgeant, dissimulet, senten-
 tiam suam reticeat. Singulas figuras siue formas senten-
 tiarum describere, non esset difficile, sed longum, ac etiā
 fortasse superuacaneū; cū vsu potius et exemplis, quàm
 preceptis et descriptionibus, possint disci, singularū vnum,
 duo, aut ad summum tria exempla proponemus, atque
 ex his aliqua, his temporibus accommodata, vt facilius
 earum natura percipiatur, & vt singula à clericis, cū
 locus postulabit, ad vsum libentiùs reuocentur.

Exemplum propositionis.

Cap. XII.

SANCTVS Ioannes Chrysostomus, quem, aureum
 flumen Christianæ eloquentiæ, rectè appellauerimus,
 cū

cū

cum doceret populū, orandum esse, ita proposuit; cuiusvis boni caput esse orationem: eamq; & salutem nobis afferre, & vitam aeternam, nemo ignorat; hac tamen de re, pro viribus dicere necessarium est, quo id consequamur, ut, et qui in orationibus, cultuq; Dei, viuere sunt soliti; studium vehemētius, & maiorem assiduitatem, ea in re adhibeant; qui segnes ignauiq; vixerunt, & animam suerunt ab orationis ope deserui, tum prateriti temporis detrimentum intelligant, tum in reliquum vita tempus, ne committant, ut salute priuentur.

Exemplum diuisionis:

Cap. XIII.

SANCTVS Gregorius Nazianzenus, quem Demosthenem Christianum dixerimus, ostendens episcopalis muneris difficultatem, ita diuisione est vsus: difficile est, eiusmodi orationem inuenire, qua omnes conciliare, & scientia lumine collustrare possit; huius rei, ea causa est, quod cum in tribus his rebus periculum versetur, mente, sermone, atque auditu; vix aliter fieri potest, quin si minus ad omnia, ad horum vnum impingamus: aut enim mens, superno splendore minimè perfusa est; aut sermo languet; aut deniq; auris, quia nequaquam purgata est, doctrinam excipere nequit; quorum si vnum acciderit, non minus, quam si omnia concurrant, veritas claudicat necesse est.

Exemplum distinctionis.

Cap. XIII.

SANCTVS Ambrosius cum doceret, Christum sequendum, hanc distinctionem adhibuit: Si vulnus curare

care

vare desideras, medicus est: si febris astuas, fons est: si grauaris iniquitate, iustitia est: si auxilio indiges, virtus est: si mortem times, vita est: si cibum quæris, alimentum est. Quæ ratione debeat proponere Ecclesiasticus orator, & qualis debeat esse propositio, dicemus paulò post: item de diuisione, & distinctione, quas non solum formas sententiarum, sed etiam instrumenta dispositionis esse, facile est animaduertere.

Quo modo Ecclesiasticus orator possit ad propositum rationem subijcere; & vndè deflexit oratio, redire.

Cap. XV.

SANCTVS Gregorius Nazianzenus in laudem Heronis, docens, cur Hero fuerit athleta minimè fictus, subiicit rationem: Hic est veritatis athleta minimè fictus, & trinitatis ad sanguinem vsque propugnator; atque eorum, qui ipsum, iniuriæ inferendæ causa, persequerantur, patiendi alacritate expugnator: nihil est enim, quod persecutoris vim perindè frangat, vt patiens alacritas & promptus animus. Sapè poterit vtî hac forma Ecclesiasticus orator: Cupitis scire, quâ obrèm in varias calamitates incidatis, melioris spei filij decedant; qui supersunt, vos tristitia afficiant. varijs morbis affligamini, caritate annonæ, & alijs incômodis exerceat, aut puniat potius vos Deus? quia eius mandata non custoditis, quia iniusti estis in vos, & in alios. Is, què paulò antè nominauimus, sanctus episcopus Gregorius Nazianzenus in Apologetico, cum officium sacerdotum exposuisset, in hominum reconciliatiõe & salute versari; salutis mysteria omnia, Christi-
M stique

stiq; ortum, facta, miracula, passionem, resurrectionem; exornandi causa collegit, tum ad propositum rediens: Ac nos, inquit, huius medicina ministri, operisq; participes sumus; quicumq; superiori loco sedemus. Sic orator Ecclesiasticus utatur hac forma dicendi, ita dictante Spiritu sancto; Ne illud quidem, quod dixerā, cogitās; digressus sum, utinam aliquo vestro cum fructu nunc redeamus, vndē deflexit oratio: quod quidem facere commodē poterit semel aut bis in concione.

Exemplum conclusionis.

Cap. XVI.

DIVVS Basilius in oratione ad diuites, expositam rationem concludens. Quid igitur, inquit, tempus expectas, cum ne mentis quidem tuæ compos es futurus? Itā Ecclesiasticus orator: Esto huius & omnium meorum sermonum, concionum, & hortationum mearum conclusio; ut sitis vos populus Dei, hereditas Christi, gaudium meum et corona mea, humana contemnes, huius exilij obliti, ad caelestem patriam adspiretis. quæ dicēdi forma, rurū maximē adhiberi posse videtur, atque etiam crebrō.

Transitionis, & Repetitionis exemplum.

Cap. XVII.

SANCTVS Chrysostomus cum orationem ostendisset, peccata expiandi vim habere; sic ad aliud argumentum transit: Nec verō peccata solum purgat oratio, sed pericula etiam grauisima depellit; deindē exemplis id confirmat: & pluribus explicatis, sic ad oracula Christi

Christi, orationem transfert: quæ iam commemoravi, satis sint ad vim & potestatem sanctarum precum ostendendâ; melius verò fortasse est ad sacras literas accedentem, ex oraculis Christi intelligere, quas diuitias preces ijs concilient, qui in ijs omnem ætatem ponunt. Agens orator Ecclesiasticus de curiositate, quam ocij filiam nominamus, vbi ostenderit curiosos non solum tempus conterere, rem preciosissimam, sed discordias serere; subiūget, sibi etiam odium comparare solitos, & cùm maximè soleant esse delatores, in varias plerunquè calamitates incidere. Repetitionis hoc est exemplum: Christiani, membra Christi auersamur & fugimus; Christianam, aciem Christi deserimus; Christiani iterum, quantum in nobis est, Christum peccatis nostris crucifigimus. Eiusdem figura hoc etiam est exemplum: Quæ ratione redimi possunt peccata? eleemosyna. Quæ ratione foeneramur Deo? eleemosyna. Quod est aurum ignitum, quo locupletes fieri possumus? eleemosyna: quæ è eleemosynis propria nostra salutem consulamus, & Dominum inuitemus, vt misereatur nostri.

De figuris, quæ in temperato dicendi genere adhibentur; ac primum de illustri explanatione, & sub adspectum subiectione.

Cap. XVIII.

DECLARENTVR aliquot ex ijs figuris, quæ in temperato dicendi genere adhiberi consueuerunt. Illustris explanationis, atque etiam rerum sub adspectum subiectionis præclarum est exemplum apud beatum Basilium, cùm diuiti auaro terrorem extremi incutit

M

2

iudi-

iudicij: Nūquāme, inquit, ex ista temulentia sobrius es
 futurus? non sanam mentem recipies? ad te tandē redi-
 bis? nō Christi iudicium ante oculos pones? quam defen-
 sionem afferes, cū ij, qui à te sint iniurijs & contume-
 lijs violati, te circumstent, & ad iustum iudicem cla-
 moribus incessent? Quid facies? quos patronos mercede
 conduces? quos testes adhibebis? quo pacto eum iudicem,
 qui decipine queat, in errorem impelles? nullus ibi orator,
 nullum verborū lenocinium, quod veritatem iudici pos-
 sit eripere: adultores non sequuntur, non pecunia, non
 dignitatis amplitudo; desertus ab amicis, ab adiutoribus,
 à patronis defensionis erepta facultate, probris & igno-
 minia affectus, arripieris, mœstus, tristis, demissus, destitu-
 tus, sine vlla vel musitandi libertate: quocunq; enim ocu-
 los conuerteris, perspicua malorum imagines tibi obuer-
 sabuntur. hinc orborum lachryma, hinc vidua gemitus;
 ex parte altera, pauperes à te, pugnis percussi, serui la-
 cerati, irritati vicini, et ad iracundiam inflammati: om-
 nia in te irruent, triste agmen circumstabit facinorum
 tuorum atq; scelerum. D. Ambrosius de sancta Tecla vir-
 gine sic scripsit: Cernere erat lingentem pedes bestiam,
 cubitare humi, mutuo testificantem sono, quodd sacrum
 virginis corpus violare non posset: ergo adorabat pradam
 suam bestia, & propria oblita natura, naturā induerat,
 quam homines amiserāt: videres quadam natura trans-
 fusione homines feritate indutos, seuitiam imperare be-
 stia: bestiam exosculantem pedes virginis, docere quid
 homines facere deberent. tantum habet virginitas admi-
 rationis. vt eam etiam leones mirentur: non impastos ci-
 bus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulos ira
 exaspe-

exasperavit, non usus decepit assuetos, non feros natura possedit; docuerunt religionem, dum adorant martyrem; docuerunt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud, nisi plantas exosculatur, demersis in terram oculis, tanquam verecundantibus, nè mas aliquis vel bestia virginem nudam videret. Hæc figura sententiarum, maximè adhibenda est ad docendum aliquid. frequenter in genere demonstratiuo. Ità sub ad spectum ponere poterit Ecclesiasticus orator reipu. Christianæ calamitatem, cùm docuerit, vitandum amorem huius mudi. Considerate fratres, intuemini imaginem orbis terræ; maior pars, impia Mahumeti tyrannide oppressa est; In ijs, qui Christum agnoscunt Deum, quot monstra opinionum? quot portenta heresum? quàm varij & pestiferi errores, multorum mentes infecerunt? nos qui sanctam matrem Ecclesiam sequimur, & in fide non erramus, nostram fidem operibus non cõfirmamus: vix fides, vix sinceritas, vix pudor apud nos reperitur.

Quo modo fiat tragica rerum expositio.

Cap. XIX.

ILLVSTRIS etiam explicationis est, lamentabil^e aliquid et acerbum tragicè exponere, tum misericordie commouēdæ causa, tum horroris; huiusmodi exemplum est apud beatum Basilium, & in oratione de martyre Gordio: Tot a vrbe tumultus erat, summaquæ rerum omnium perturbatio, à viris sanctissimis atque integerrimis prædæ abigebantur, pecunia diripiebantur, hominum, Christi amantium corpora lacerabantur, per mediam urbem matronæ trahabantur: non pueritiæ miseri-

cordia erat, non verecundia senectutis; innoxij & inson-
 tes homines supplicia facinorosorum sustinebant, ad re-
 cipiendos iustos carceres augusti, domus opulenta & co-
 piose deserabantur, profugorum & miserorum exulum
 plena solitudines. Interdum calamitosis his temporibus,
 ubi ad preces Deo fundendas populus excitatur, adhiben-
 da est hæc tragica expositio, verbi causa; De amissa Ni-
 cosia nuncius est acceptus, ita narret: Assur immanis-
 simus Turcarum tyrannus, virga furoris & baculus ira Domi-
 ni, ita (eo permittente) percussit nos, regnat, & indies
 crescit impietas, triumphat dira crudelitas, regnum no-
 bilissimum in tyranni potestatem redactum est; opulen-
 tissima vrbs, regni caput, Archiepiscopatus sedes capta
 est, sanctissima templa vastata; qui reipub. Veneta nomi-
 ne regebant, primarij etiam illius regni viri miserabiliter
 obruncati, violata virgines: igne & flamma decor ex-
 tinctus ciuitatis, casi innumerabiles homines, multi etiã
 captiui, vt haberent, vnde Christiani nominis hostes in-
 sultarent, Byzantium sunt perducti. Quibus rebus ante
 oculos positis, hortari poterit ad preces, atque etiam ad
 orandum pro illis, qui pro Christo fortiter occubuerunt.

De vitæ & morum imitatione.

Cap. XX.

BEATVS Basilus in extrema oratione in diuites
 eorum mores imitando exprimit, dum cogitationem
 eorum & sermonem proponit, qui mortuos nefariè com-
 pilant, nec ijs propter auaritiam iusta persoluunt. Si di-
 uitiarum, inquit, es cupidus, nihil alijs facias reliqui for-
 tunarum tuarum, omnia tua facito, omnia deporta, ne
 pecu-

pecuniam tuam alienis reliquas. fortasse enim te domesticis ne ornamentis quidem extremis, decorabunt, subita leuiq; sepultura tradent, se ad heredum tuorum benevolentiam, gratiamq; adiungent, & aduersum te sapientie nomen etiam vsurpabunt; ineptia est, inquit, mortuos exornare, & eum, qui nihil iam sentiat, magnifice, splendideq; efferre. An non satius est, praeclearo amictu atque precioso superstites ornari, quam vna cum ead aere, ad putredinem dare tanti pretij vestem? quisnam fructus est monumenti eximij, splendidaeque sepulturae sumptus inutilis, cum sit ijs, quae supersunt, ad necessariu cultum vitae vtendum; hac illi dicent, & acerbitatem tuam, atque importunitatem vlciscentur, gratiam cum illis, ad quos hereditas venerit, ineuntes. Quamobrem ipse praecoccupatae ipsum manda sepulturae; Praeclarum sepulturae ornamentum est pietas; decede rebus tuis omnibus amictus diuitias, proprium ornatum tuu tecum fac habeas.

D. Chrysostomus in primam ad Corinthios epistolam, de Dominico corpore, Christianum hominem secum ita loqui iubet: Cum id propositum videris, dic ipse tecum: huius gratia corporis iam terra non sum, iam non sum cinis; non captiuus, sed liber; hoc ob corpus cali adipiscendi, eorumque bonorum, quae in caelo reposita sunt, spem habeo, diuinam & immortalem vitam spero, angelorum locum, Christi societatem. hoc cruci affixum corpus & flagellis casum, mors ferre non potuit, hoc corpus in crucem sublatum conspicatus sol, radios auerit, huius corporis religione tum velu scissum, saxa perrupta, comota terra est: hoc illud cruentum corpus est, & lancea percussum, vnde orbis terraru salutare fontes sanguinis, & aqua perfluxerunt.

Hac figura vtetur orator Ecclesiasticus: Vlciscere iniurias illatas, occide inimicū tuū, filios tuos heredes huius intestini odij relinque, imminue patrimonium tuum, dita pratorios ministros, te vltorem iniuriarū acerrimum omnes prædicent: considerabis deindè num rectè feceris. Magnā vim habet hac forma dicendi, ad dissuadendum aliquid, & ad prauam aliquam consuetudinem remouendam.

Metaphoræ & Allegoriæ exemplum.
Cap. XXI.

SANCTVS Cyprianus in sermone de zelo & liuore, ita metaphora vsus est: Porro autem Dominus prudentes esse nos iussit, & cauta solitudine vigilare præcepit, nè aduersarius vigilans semper, et semper insidiās, quando in pectus obrepit, de scintillis constet incendia, de paruis maxima exag geret; & dum remissis & incautis, leniore aura et flatu molliore blanditur, procellis & turbinibus excitatis, ruinas fidei et salutis, ac vitæ naufragia moliat. Basilius de laude ieiunij, pulchrā adhibet metaphoram: ieiunij reuerere canitiem, æquale est humane naturæ. Idem sanctus Basilius in quadam oratione, præclarissima allegoria ita vsus est: Vnusquisque nostrū priusquam in vltimum discrimen & perniciem adducatur, oneris partem quam plurimam deponat; priusquam scapha fluctibus obruatur, mercium iacturā faciat, quas nullo iure collegerit, & imitetur nautas: illi enim si quid rerum necessariarū in nauī vehant, ac tempestas grauior et periculosior excitetur, quæ nauim pondere oppressam, se minitetur obruturam, quàm celerrimè possunt, magnam

gnam eijciunt partem, ac nihil parcendo, merces in mare exhauriunt, quo navis subleuetur, & integris saluisq; corporibus, periculū euadant; hoc nos multo magis, quā illos, & consulere oportet, & facere. Admodū raro ad populum putare in oratori Ecclesiastico, conficiendam allegoriam, nē obscura reddatur oratio. Quomodo autem sint explicanda & adhibenda allegoria, paulō post, cum de ratione explicandarum sacrarum literarum tractabimus, dicemus.

Imaginis exemplum.

Cap. XXII.

IMAGINIS exemplum est apud Esaiam, Quasi parturiens dolebunt: & apud Hieremiam, Quia inuenti sunt in populo meo impij insidiātes quasi aucupes, laqueos ponentes & pedicās, ad capiendos viros. Itā Ecclesiasticus orator, ruri inquietos rusticos, appellabit crabrones, usurarios, sanguisugas; utetur frequentibus imaginibus ad rem imprimendam.

Exempla similitudinum, quæ ornatam efficiunt orationem.

Cap. XXIII.

SIMILITVDINES non solum ad probandū aliquid, sed etiam ad delectādos animos adhibentur, idcirco inter figuras sementiarum, similitudo collocatur. Basilus in auaros inuebens, itā facit auarum loquētem: Cui verò iniuriam facio, si mea cōtineam? cedo quænam tua sunt? vndè sumpta in vitam intulisti? ut si quis in theatro spectaculum occupārit, deindē adēuntes prohibeat,

M 5

beat,

beat, iudicans proprium, quod ad vsum communiter pateat vniuersis; tales sunt diuites, cum res cōmunes praoccuparint, sibi vt proprias arrogat. Chrysostomus in primam ad Corinth. episto. de Dominico corpore sine indignitate sumendo, ita scribit: Hoc mysterium; hīc terra tibi facit calum, patefacito cali valuas, atque introspice vel potius non cali, sed cali calorū, tum quod dico videbis. nam quod ibi clarissimum est & amplissimum; hoc in terra positum demonstrabo, vt enim in regia, quod omnium honestissimum est & splendidissimum, non parietes sunt, nō aurea laquearia, sed in praelso folio positū regis corpus: ita in calis corpus est regis nostri, at hoc idē in terra, potes intueri; etenim non angelos tibi, nec archangelos, non calos, sed ipsum Dominum ostendo. viden, quod omnium rerum praestantissimum est, vt in terris cernas? nec cernas solum, sed attingas; non solum attingas, sed comedas: & eo sumpto, domum reuertaris? absterge igitur animum, compara mentem tuam ad susceptionem horum mysteriorum: nam si regius in regijs ornamentis puer, in purpura & diademate tibi gestandus esset, nōne omnia vilia ac terrestria abijceres? iam verō non regium filium hominis, sed ipsum Dei filium vnigenitum sumens, obsecro, nōne exhorrescis? nōne omnium humanarum rerum amorem abijcis? & his ornamentis solum gloriaris? etiam terram adspicis, pecuniam adamas? aurum admiraris? quis tibi reliquus est ignoscendi locus? qua defensio? Ad docendum, magnā vim habet vsus similitudinum, in quibus tamen delectus habendus est, nē alicuius rei turpis similitudo adducatur, & nē copia similitudinum poëticum quid Ecclesiasticus orator redoleat.

Exem-

Exemplum Hyperboles.

Cap. XXIII.

HYPERBOLE vsus est D. Augustinus, in auaros inuehens: Terra suis limitibus terminatur, aqua suis finibus limitatur, aer suo fine concluditur, calum suis terminis arctatur, sola auaritia terminū nescit. O auare, si terra tibi cuncta datur, mare queris; sed si terra et mare, aerem petis; sed si terram, mare, & aerem possideres, adhuc calū ambis, & ipsum penetrare affectas; & si calum penetraueris, adhuc non quieueris, donèc te Deo æquaueris, vel fueris superior altissimo. Hypbole ad commouendum & detestandum adhiberi solet; sed raro, ut diximus, adhibeatur, nè ineptus iudicetur orator.

Quo modo sensus & mens rebus tribuantur,
quæ ijs careant.

Cap. XXV.

BEATVS Basilus in eos inuehens diuites, qui dicunt petentibus copias suas non posse sufficere, ita inquit: Lingua iuras, te manus redarguit, tacita enim manus mendacium tuum prædicat, annuli gemma circumfulgens. Idem in oratione prima de ieiunio: Quid enim virum fortissimū Sampson, inuictum effecit? nonne ieiunium, cuius ope matris aluo cōceptus est? ieiunium eum in utero tulit, educauit, ad ætatem virilem prouexit, et corroborauit. Et in eadē oratione: Det aliquas venter inducias, det, & fœdus nobiscū in dies quinq; feriat, qui semp efflagitat, nec vllum modū facit, qui hodiè accipit, crās obliuiscitur; cū satur est, tū de continentia philosophatur,
obliuiscitur

obliscitur decreta, cum diffarit. Eadem ratione dicit orator Ecclesiasticus: Superuacane vestes, sumptuosa conuiuia testantur vos non egere, vos non diligere pauperes, qui eis sua subtrahitis, ut crapulemini. Illustrius etiam hac forma dicendi adhibeatur: Vrbs Byzantium, quas voces emitteret, si loqui posset? ita vos iuuenes alloqueretur: Ite, pugnate alacriter, nobilissimam ciuitatem ad vexillum Christi restituite: veniat nunc Chrysostomi, qui me squallidam & plane mortuam resciant, ac nutriant: interficiatur scelestissimus sathana minister, qui me miseram tot iam annos opprimit. Quae dicendi forma, ad impellendos homines ad bellum, plurimum valebit.

Qua ratione coaceruare possit Ecclesiasticus orator.

Cap. XXVI.

MULTA in vnū coaceruauit Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Heronis, ad eum orationem conuertens, cum dixit: Quocirca ut pro fide & pietate bellum suscipis, ita tibi inuicem ab impietate bellum infertur, atq; praeter alias multas dimicationes, quas, dum priuatos & principes erudis, publice atq; priuatim, quouis denique tempore, & loco doces, admones, arguis, increpas, virtutis causa suscepisti, ab impio & vesano magistratu correptus, virgis laceraris. Ita coaceruabit Ecclesiasticus orator: Miserum, iusto Dei iudicio concitatum est in rempub. Christianam bellum, vexant acrius, quam vnquam antea, domestici et acerrimi inimici, sathanas, mundus, & origo communium miseriarum
caro,

caro, affligit immanissimus Turca; eius tyrannidi noua quotidie regna subiiciuntur; discordia utinam nostra & peccata, iram Dei in nos magis non prouocent: quid igitur faciemus? lugeamus, doleamus, peccata nostra confiteamur, ad misericordiam Dei confugiamus.

Quo modo coniungantur ea, quæ rem attingunt, cum ipsa re.

Cap. XXVII.

BEATVS Basilus de intemperantibus fœminis loquens, ait: Intemperantes fœminæ, diuiniq; timoris oblita ignem æternum contemnentes, eo die, quo eas oportebat ob recordationem resurrectionis Domini, quietas sedere, & illum diem in mentem ac memoriam reuocare, quo calis patefient, quo de calis se nobis iudex in conspectum dabit, tubarum Dei clāgor, suscitatio à mortuis, iustum iudicem futurum, & æqua pro cuiusque factis præmia, pro eo, ut hæc animis et ratione expendant, corda sua prauis cogitationibus purgent, præterita peccata & scelera lachrymis deleant, seq; in occursum Christi, ad magnum diem eius Aduentus comparent; excusso Christi seruitij iugo è capite, abiectis honestatis & modestiæ integumentis, contempto Deo, spretis angelis, marii adpectu per singularem impudentiam, recepto, comis reiectis & expansis, tunicas trahentes, & vnà pedibus ludentes, intemperantibus & proteruis oculis, effuso cachinno, ad saltationis insaniam stimulatæ, iuuenum libidinem omnium & lasciuiam ad se allicientes, institutis choreis, in ijs, quæ ante urbem sunt, martyrum monumentis,
reli-

religiosissima loca, fecerunt turpitudinis & flagitiorum suorum officinam. Qui locus poterit accommodari in solemnitate Natalis Domini nostri Iesu Christi, quo tempore, deprauata quadam irrepsit consuetudo; ut iocis, choreis, sumptuosis conuiujs, consanguinei & affines se mutuo inuitantes, illos dies consumant. In his ciuitatibus aut oppidis, ubi luxui homines sunt dediti, dicere poterit Ecclesiasticus orator: Quid agunt quidam ex vobis, ingurgitant, non concoquunt, eis pituita molesta est, oriuntur febres, immaturo tempore senescunt, decedit memoria, libidine cruciantur, minuunt patrimonium, miseri in hac vita ad mortem perpetuam festinant. Valet hæc forma dicendi in primis ad docendum aliquid, ut suadeat, aut dissuadeat orator.

Antithetorum & Periphrasis exempla.

Cap. XXVIII.

SANCTVS Episcopus & martyr Cyprianus, in libro de patientia, de Christo loquens, pulchris antithetis vsus est, his verbis: Ut insultantium sputa patienter exciperet, qui sputo suo cæci oculos paulò antè formasset; et cuius in nomine nunc à seruis suis Zabulus cum angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur; coronaretur spinis, qui martyres floribus coronat æternis; palmis in faciem verberaretur, qui palmas veras Vincentibus tribuit; spoliaretur veste terrena, qui indumento immortalitatis cæteros vestit; cibaretur felle, qui cibum cælestem dedit; acetopotaretur, qui poculū salutare propinauit. B. Ambrosius de virginibus scribens, eleganter hanc figuram adhibuit: Nō est, inquit, Christus circumferaneus; Christus enim

enim est pax, in foro lites: Christus charitas est, in foro obrectatio. Antithetis vti poterit orator, docens spiritualis vita commoda, & sanctas oblectationes: Voluptates corporis debilitant corpus, gaudia spiritus vim animi augent; illa poenitentiam, haec latitiam; illa infamiam, haec laudem coram Deo & hominibus pariunt. Hac figura oratores vtentes, maxime rem ante oculos ponunt. Periphrasim hanc adhibuit S. Gregorius Nazianzenus de laudibus Heronis: Enimvero, quando te, vt par erat, ad nos recepisti; atque ille, qui eos, a quibus glorificatur, glorificat, & eos, a quibus irritatur, irritat; qui eorum, a quibus timetur, voluntatem explet, & mortuus rursus vitam inspirat, qui vt Lazarum quatrinduo, postquam a vita migraverat sic te post quadriennium ad vitam reuocavit; qui iuxta Ezechielis, prophetarum omnium admirandi excellentissimae visionem, ossa cum ossibus, & iuncturam cum iuncturis connectit, quando, inquam, ille cupientibus nobis, cupientem te reddidit, fac in istisdem vitae studiis, & sermonis libertate perseueres, ne alioquin in eam opinionem homines adducas, vt te afflictionibus fractum atque deiectum fuisse, philosophi, magis per ignauiam prodidisse arbitrentur. Hoc loco, pro nomine Dei, periphrasi grauissima & splendidissima vsus est ille idem, in laudem Athanasii, & periphrasi vsus est, & descripto nomine: Lucernam illam lucis praeuentem, vocem sermoni, mediatorem mediatori, mediatorem, inquam, noui & veteris testamenti, Ioannem illum egregium. Ad Nazianzeni imitationem poterit Ecclesiasticus orator vti hac periphrasi: Ille, qui eos, quos solet euehere, maxime decipit; qui vitia virtutis specie plerumque extollit; qui eos, a quibus magis diligitur, saepius fallit;

fallit; probitatis & innocentia irrisor, à quo nemo tandè interdum non est deceptus, dissimulationis, adulationis magister, honorum & diuitiarū admirator, impurarum voluptatum minister, & callidus sophista, & bonorum etiam ingeniorum corruptor, ille est, quem amatis: quid creditis mundum esse? mundus est is, quem vobis descripsi.

Paronomasiæ, & interrogationis exempla.

Cap. XXIX.

BEATVS Basilus in eo explicando, Destruam horrea mea, paronomasia vsus est: Habes, inquit, horrea, ventres pauperum. Chrysostomus in epistolam ad Timoth. fac, inquit, tibi debitorem Deum, & quiduis petes primùm foenerare, deindè repete, vt cum vsuris recipias: tende manus tuas non solùm in calum, sed etiam in pauperum manus. si eò manus porrexeris, verticem cali tanges: nam qui ibi sedet, eleemosynam accipit, si manus infructuosas sustuleris, nihil fructus capies. S. P. Ambrosius de virginibus, de B. virgine Maria loquens, ita scripsit: Neq; enim comites foeminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habeat. Hac paronomasia aptissimè vteretur Ecclesiasticus orator, ad consolandos pauperes: Quid creditis? multi pauperes sunt diuites, diuites gratia, diuites humilitate, diuites patientia; multi autem diuites sunt magis pauperes, quàm ij, qui sunt pauperes humilitate, misericordia, Christianis virtutibus. Interrogationis exempla, innumerabilia sunt apud sanctos patres; ex quibus hoc vno erimus contenti, quod S. Ambrosius in lib. de virginibus, de B. Virgine verba faciens, imitandum propo-

proponit. Quando, inquit, ista vel vultu laesit parentes? quando dissensit à propinquis? quando fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quando vitavit inopem? eos solos coetus virorum inuisere, quos misericordia non erubesceret, neque prateriret verecūdia, nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecūdum; non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species, simulacrum fuerit mentis, figura probitatis. Hæc figura in quocunq; dicendi genere, commodè adhiberi potest; sed in primis confert ad perspicuitatem orationis, & ad docendum. Sic ea vti licebit: Cogitatis, fratres interdum, vos esse homines ad imaginem & similitudinem Dei factos? cogitatis, sanguine Domini nostri Iesu Christi vos esse redemptos? cogitatis quid pro vobis in sanctissimo Baptismatis sacramento, sponsores vestri polliciti sint? certè rerum omnium, quas commemoravi, vos oblitos esse, quispiam posset existimare, cum sic viuatis, ut nec dignitatem hominis, nec beneficia, quæ à Deo accepistis, recordari videamini.

Percontationis, Auerfionis, & Dubitationis exempla.

Cap. XXX.

PERCONTATIONIS exemplum est illud Gregorij Nazianzeni in Cesarij, cum imperatore congressuri, laudibus: Num dubitatis, nè quid Cesario accidat, huiusmodi animi alacritate parum dignum? at bono estote animo: victor enim discedet: iuuante Christo mundi victore. Percontatio adhibenda est, cum res dubia videtur incidere, & accommodari potest ad populum,

N

in hunc

in hunc modum: Num putatis aliquem esse, qui crucem suam non ferat? mihi credite, & reges, & principes, & omnium generum homines, ferunt crucem suam; maiorem illi, quos feliciores putatis. Auerfione idem Nazianzenus usus est, cum ad Casarium ita orationem conuertit: Habes à me, Casari, funebre munus, habes orationum mearum primitias, habes à me ornamentum omnium ornamentorum. Sic auerfione utatur Ecclesiasticus orator, excitans populum ad Christianas virtutes: Accepistis, fratres, à me, quæ sit voluntas Dei; accepistis quid sanctum Euangelium doceat: reliquum est, ut nè frustra vos sermoni meo interfuisse videamini, operibus ostendatis. Dubitationem adhibuit Basilus in temulentos: Quomodo in his rebus me geram? si & oratio inutilis est, & silentium difficultates multas & incommoda habet, diligentiam, & curam omitemus? at periculum habet negligentia; an in ebrios aliquid loquar? at mortuis auribus insonamus. Ita oratorio quodam modo adhiberi potest figura, quæ dicitur dubitatio, et valet ad docendum, atq; ad delectandum. Surdis canam fabulas, nècne, vehementer dubito, quod quidem mihi maximè molestum esset. & alio modo, eadem figura utens, dicere poterit: Interdum dubito, nè nimis obscura videatur vobis oratio cum re, vos non percipere, quæ dico, ostendatis. Correctionis, Præteritionis, & paulum immutati verbi, exempla.

Cap. XXXI.

CORRECTIONIS exemplū extat apud B. Basilium, in oratione prima de ieiunio. Quid facilius, inquit, & leuius ventri est, tenuitate victus noctem trahere

ducere, an ciborum copia oppressum iacere? vel potius nè iacere quidem, sed crebrò se versare cum gemens dirumpitur? nisi fortè dicas, gubernatores, oppressam onere nauem faciliùs seruare, quàm leuiorem atque expeditam. Hac dicendi forma ad reprehendendum vti poterit Ecclesiasticus orator: Multi ita se diligunt, aut potius se non diligunt, vt adulationibus delectentur, & monitores suos odio habeant. Præteritio illa dicitur, quæ est apud Nazianzenum in Apologetico. Ac tot tamq̃, graues sunt, tum in reliquis animorũ morbis, tum in doctrina etiam ipsa, peruersæ, peruersiq̃, spiritus notæ & impressiones, tantumq̃, ei negocium incumbit, cui hæc moderandarum, regendarumq̃, animarum cura commissa est. plura etiam, nè modum excedat oratio, præmittimus. Venustatem & pulchritudinem orationi affert, paulum immutatum verbum atq̃, deflexum, vt est apud eundem Gregorium Nazianzenum, qui in Iulianũ impium religionis Christianæ desertorem inuehens, eum verius ait Idolianum appellari. Si commodè cadat, hæc figura vti poterit orator, sed admodum rarò, nè acumen ostentare videatur; vt Verona non incommodè dicere poterit, Veronam dictam esse, vt esset verè vna in Christo, in sancta Ecclesia, & omnes amore inter se essent coniuncti. quæ figura vti poterit orator, dum ad sedandas discordias, & ad remittendas iniurias populum excitabit.

Gradationis, Digressionis, & descriptionis exempla. Cap. XXXII.

GRADATIO præclarissima est apud Apostolum: *Gloriamur in tribulationibus scientes q̃ tribulatio*
N 2 *patien-*

patientiam operatur, patientia probationem, probatio
 verò spem, spes autem non confundit. In temperato di-
 cendi genere, digressiones magnam copiam, & venusta-
 tem afferunt orationi, vt obseruauimus apud Nazianze-
 num in oratione, quam habuit de amandis pauperibus:
 cum dixisset, eos non præcipuo quodam miserationis affe-
 ctu permouere debere, qui sacro morbo labefactati, atq;
 infecti sunt, & ad carnes vsq; ad ossa, & medullas exesi,
 consumptique, atque ab hoc flagitioso & infido corpore
 prodi: ibi, corporis mentione facta, locum digrediendi
 nactus, Cui inquit, quomodo coniunctus sim, haud equidè
 scio; & quo pacto simul & imago Dei sim, & cum cæno
 voluter; quod, & cum incolūmi valetudine est, bello me
 infectatur, & cum bello premitur, excruciat, mœroreq;
 afficit; quod & vt conseruum amo, charumq; habeo, &
 vt inimicum, infestumq; detestor; quod & vt vinculum
 fugio, & vt eiusdem hereditatis particeps reuereor; si
 macerare & debilitare contendam, iam non habeo, quo
 socio & ministro, ad res præclarissimas obeūdas utar;
 nimirum haud ignorans, cuius rei causa procreatus sum,
 quodq; mihi faciendum est, vt per actiones ad Deum af-
 scendamus; sin contrà, vt cum adiutore & ministro, mi-
 tius indulgentiusq; agere mediter, nulla iam ratio oc-
 currit, qua rebellatis impetum fugiam, & omninò à Deo
 excidam necesse est, corporis compedibus degrauatus, in
 terram detrahentibus; hostis est blandus, & facilis, insi-
 diosus amicus. proh Deum immortalem, quæ isthac con-
 iunctio est? quæ inimicitiarum, dissidiq; ratio? quod ve-
 reor, amplector; quod amo, perhorresco: antequam bel-
 lum geri cœptum sit, in gratiam cum eo redeo: antequam
 sit

fit pax constituta, ab eo disideo. Qua praeclarissima digressionem absolutam, ita ad propositum redit: Sed de his, qui volet, differat, nosq; etiam aliquando commodius disseremus; nunc autem, & quae sequuntur. Dicemus etiam aliqua de digressionibus, ubi de propositione, quae est praecipua dispositionis pars, praecepta quadam trademus. Descriptiones autem multae reperiuntur apud sanctos patres: nam Gregorius Nazianzenus in Caesarij funere, terrae motum describit Niceae factum. In laudibus Athanasii, vitam moresque exprimit Gregorij cuiusdam Cappadocis; ac paulo infra, monasteriorum Aegypti iniecta mentione, in exilio Athanasii, eorum discrimina, religionem, sanctimoniam, utilitatem ad homines permanentem, cum descripsisset, tum ad propositum revertens, Cum his, inquit, consuetudinem habens magnus ille vir. Idem in Apologetico, pastoritiam vitam iucundè & venustè depingit. & Basilius in laudem quadraginta martyrum; qui, frigore occubuerunt, is cruciatus quantus sit, declarat sumptis rationibus à philosophis. Descriptiones maximè pertinent ad genus demonstratiuum; valent etiam interdum ad docendum, & ad commouendum. Sterilitatem, si opus erit, poterit Ecclesiasticus orator describere, excitans ad eleemosynam, & ad poenitentiam.

Idèò tamen descriptione utatur, non ut sibi ea in re placere videatur, sed ut res potiùs ante oculos ponat.

De figuris, quæ in vehementi dicendi genere
adhibendæ sunt, ac primùm quomodò ora-
tor monere & obsecrare debeat auditores.

Cap. XXXIII.

AFFERAMVS in medium etiam exempla for-
marum, quæ in vehementi atque incenso dicen-
di genere adhiberi possunt, vt clerici, cum in hoc genere
versabuntur, habeant quæ imitentur. Ac primum mo-
nendi exemplum est illud Apostoli: Fratres, nolite pueri
effici sensibus, sed malitia paruuli estote. & illud: Non vt
confundam vos, hac dico, sed vt filios charissimos moneo;
nam etsi decem millia pedagogorum habeatis, sed non
multos patres. Sanctus Leo Pontifex hac dicendi forma
vtitur in quodam sermone, his verbis: Agnosce, ô Chri-
stianè, dignitatem tuam, et diuina consors factus natura,
noli in veterem vilitatem degeneri conuersatione redi-
re: memento, cuius capitis et cuius corporis sis membrum:
remiscere, quòd eruis de potestate tenebrarū, trans-
latus es in Dei lumem & signum. Ità Ecclesiasticus ora-
tor, vbi euangelij partem aut epistola explicauerit, mo-
nebit auditores; se eorum peccata cōmemorasse, vt cum
illis communem calamitatem lugeret; vt illa commemo-
ratio, ille luctus interior, pœnitentiã salutarem pareret.
Obsecrantis personam sumpsit Apostolus, cum scribēs ad
Ephesios, dixit: Obsecro vos ego vinctus in Domino, vt di-
gnè ambuletis vocatione, in qua vocati estis. Ad cuius lo-
ci imitationem orator Ecclesiasticus, postquàm docuerit,
quid Christianis agendum sit, ità obsecrantis personam
induat: Obsecro vos, charissimi filij, quos Dominus noster
Iesus

Iesus Christus mea fidei credidit, quos vita chariores habeo, quibus iter verae beatitudinis ostendere in primis studeo; obsecro, inquam, vos, ut vobis ipsi attendatis, cogitetis qui sitis, sub cuius vexillo militetis.

Qua ratione execrantis & contemnentis personam induere possit orator.

Cap. XXXIIII.

EXECRATUR Cyprianus fidei desertores, cum ait: Pereant, qui perire voluerunt, extra Ecclesiam soli remaneant, qui ab Ecclesia recesserunt; soli cum Episcopis non sint, qui contra episcopos rebellaverunt, coniurationis suae poenas subeant. Qua forma dicendi raro videtur Ecclesiasticus orator; poterit tamen uti interdum, inuehens in publicos usurarios, aut adulteros; verbi causa, post longum sermonem, ita execrari: Eijciantur, qui occidunt homines usuris, qui contaminant sanctum matrimonium, qui opprimunt pupillum & viduam. Contemnit omnia Apostolus scribens ad Philippenses, praeter eminentem scientiam Iesu Christi, propter quem omnia, inquit, detrimentum feci, & arbitror stercora esse, ut CHRISTVM lucrifaciam. Ita etiam, orator ubi vitia acriter reprehenderit, excitans ad rerum humanarum contemptum, interdum dicat, se omnia contemnere, ut animas lucretur Christo, his verbis utens Me miserum, si vos omnes me laudaueritis, si peccata vestra dissimulauero, si mea indulgentia, deteriores euaseritis, laudationes vestras, omnia commoda, omnes honores nihil facio, ut vos Christo lucrifaciam.

N 4

Detesta-

Detestationis, Exprobratiōis, Imprecationis,
Increpat ionis, & Insultationis exempla.

Cap. XXXV.

DETESTATUR Dominus per Amos prophetam
superbos, illis verbis: Iuravit Dominus Deus in ani-
ma sua, dicit Dominus exercituum; detestor ego super-
biam Iacob, & domus eius odi, & tradam civitatem cum
habitatoribus suis. Eadem forma utetur Ecclesiasticus o-
rator, detestans peruersos Christianæ reipub. mores, præ-
sertim illorum vitiorū, quibus magis populus, cui præest,
est deditus. Exprobrat Apostolus: O insensati Galatæ, quis
vos fascinavit? & sic per increpationem: Hæcine popule
stulte, hæcine reddis Domino, qui te, tot, & tam magnis
afficit beneficijs? Horribilis imprecatio est apud Hiere-
miam, ubi ait: propterea da filios eorum, & deduc eos in
manus gladij, fiant vxores eorum absq; liberis & vidua,
& viri eorum interficiantur morte; iuuenes eorum con-
fodiantur gladio in pralio. Hæc figura, à zelo profisciscat-
ur oportet, alioqui authoritatem oratori adimeret. S.
Gregorius Nazian. in oratione de moderatione seruan-
da, increpat eos, qui pastoris munus sibi vellent assumere,
illis verbis: Quid pastoris munus tibi, ouis, arrogas? quid,
pes, caput fieri contendis? quid exercitum ducere aggre-
deris, in militum ordinem ascriptus? & B. Basilius ita in-
uidos increpat: Quid dolore afficeris, qui nulla sis lacesti-
tus iniuria? quid oppugnas eum, cui res secūda sunt, cum
is nihil de tuis rebus, commodisq; detraxerit? Sic orator;
Quid miseri de patria exules nunquam cogitatis? sic vi-
uitis tanquam nunquam in aliam vitam migraturi? Dei
filij

filij adoptiui, fratres Christi, participes aeternae beatitudinis, vos ipsi non agnoscitis? cogitationes et curas vestras ponitis in rebus abiectis atq; terrenis? Extat illa in impios insultatio Esaiæ: Vbi nunc sunt sapientes tui, annuncient tibi, & indicēt, quid cogitauit Dominus exercituum super Aegyptū. Sic licebit insultare: Vbi sunt qui corrumpunt hoc oppidum? vbi reperiuntur inimicitiarum & calamitatum huius oppidi, aut ciuitatis ministri? iam sunt mortui, aut miserrimè viuunt; nolite peruersos illorum mores imitari, nè eiusdem calamitatis & miseriæ participes efficiamini. Quæ figura adhibēda est maximè, cum aliquid esse vitandum, Ecclesiasticus ostendet orator.

Qualiter gloriari, lamentari, & minari possit orator. Cap. XXXVI.

GLORIANDI exemplum est apud Nazianz. in secunda oratione aduersus Iulianum; qui, cum veterum prophetarum gloriationem pluribus verbis exposuisset: Sed quid, inquit, hæc colligo? ad præsentem rerum nostrarum statum, orationem conuertamus: non iam sacrosanctis edibus nostris oculos flagitiosos iniicient, non iam altaria, à purissimo & incruento sacrificio nomen habentia, scelesto sanguine foedabūt. Hac maximè figura, orationem suam illustrare poterit Ecclesiasticus orator illis diebus, quibus auditores sanctissimum Euchariſtiæ sacramentū sumere consueuerunt; sic poterit gloriari: Exeat nunc perennis animarum nostrarum hostis, exeat quidiſsimus perditionis nostræ sathanas, & cum Christo, cuius sanctissimum corpus hodiè sumpsimus, cui per fidem maximè iuncti sumus, congregiatur; vincemus, cha-

rissimi filij, quia imperator noster Christus semper regnat,
 semper vincit. Hæc figura commodè adhiberi potest, cum
 sermo habetur in quibusdam societatibus, & licebit in-
 terdum vti illis verbis: Gloriamur in Domino, fratres; ab
 eo enim accepimus, vt non admiremur ea, quæ tanti fa-
 ciunt alij, & in vnum coacti portemus crucem nostram
 alacriter, sed portemus semper in Domino. Sæpè vtitur
 lamentationibus Ecclesiasticus orator, quæ valent pluri-
 mum ad ostendendam eius charitatem & pietatem in po-
 pulum: commodè autem hoc modo adhiberi potest hæc fi-
 gura: Me miserum, quid laboribus, vigilijs, prædicatio-
 nibus meis, quid meis precibus ad Deum, quid mea in hunc
 populū paterna pietate sum consecutus, cum me hortāte,
 me rogante, me obsecrāte, peruersa hæc saltandi consue-
 tudo, hæc perniciosa demonū ars, qua anima irretiūtur,
 non tollitur? Quæ dicendi ratio ad alia vitia, & ad alia
 peccata accommodabitur, & eo magis, quo grauiora e-
 runt. Minarum exempla plurima reperiuntur in libris
 prophetarum, vt illud Esaiæ: Veh qui consurgitis manè
 ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque ad ve-
 speram, vt vino estuetis. Minantis personam commodè
 assumet orator, si minetur res, quæ imminet, aut qua-
 rum memoria molestissima sit populo; verbi causa: Nisi
 resipiscamus, nisi ad pœnitentiam cōuertamur, sumptu-
 rum pœnas Dominum de peccatis nostris, maximè timen-
 dum est, ita eius exigente iustitia, terræ motu, fluiorum
 inundatione, bello, fame, ac peste puniturum populū. V-
 tatur hæc figura in cœtu hominum, eo maximè tempore,
 quo Processiones fiunt, & in Iubileis, quæ à Christi Vi-
 cario populis concedi solent.

Qua

Qua ratione terrere, mirari, & optare possit orator.

Cap. XXXVII.

TERREBIT orator, si incommoda belli, penuria, pestis, et maximè diuina indignationis, effectus, ante oculos ponat. quæ figura maximè adhibenda est in oppidis, & præsertim ruri; verbi causa: Non colligetis messes, fratres, filij vestri immatura morte vobis præripiuntur, varijs calamitatibus opprimemini, quia Deum non agnoscitis, quia eum blasphematis, quia decimas fraudatis. Miratur interdum Ecclesiasticus orator, indè occasionem sumens, agèdi gratias Deo, verbi causa, cum Ecclesiam alicuius oppidi, admodum nobilem & magnificè constructam intuetur, cum aliquod præclarum & nobile institutū, imitatione dignum in oppidis reperit, cum dextera excelsi mutationem factam animaduertit. Quæ figura rarò adhibetur, & magna cum cautione, nè, dum miratur, tacitè laudare aut adulari videatur. Hac forma dicèdi vti possunt fortassè episcopi cōmodè, dum dioecēsim suam visitant. Optationis exemplū est illud Esaia: Utinam attendisses mandata mea; facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris. Ecclesiasticus autem orator, cum aut ex munere suo, aut ad nobilissimū concionādi munus missus fuerit, optantis personam sæpè induet. cum enim paterna charitate completatur eos, apud quos dicit; quæ patres optant filijs suis, hoc est, quæ eorū vitæ, & eorum cōmodis sunt necessaria, ea pro animarū salute, & pro vitæ spiritualis incremēto, ipse debet optare: & idè proprio nomine appellans villam, aut oppidū, aut ciuitatē, in qua sermonem habebit,

vbi

ubi quæ agenda sunt Christiano, docuerit, explicans Evangelium aut Epistolam, poterit dicere: Vtinam sceres, vtinam intelligeres, vtinam nouissima præuideres, vtinam tibi attenderes, vtinam Dei voces audires, & vnâ, aut harum duas, quas dicimus optationes, poterit pluribus verbis explicare.

De libera voce, & de exclamatione.

Cap. XXXVIII.

LIBERAM vocem protulit Gregorius Nazianz. in laudibus Cæsarij, cum dixit: Meum munus est oratio, quam etiam fortasse posteritas exceptura est, nunquam inter morientem, nec eum, qui ex hac vita migravit, prorsus abire sinentem, verum in auribus animisque hominum, quem ornandum suscepit, semper conseruantem; eiusque, qui desideratur, imaginem expressius, quam in tabula proponentem. liberam interdum vocem proferre poterit Ecclesiasticus orator, raro tamen admodum, verbi causa: Quid potui facere, fratres, & non feci? nunquam per multum tempus à vobis discessi, vobis sanctissima sacramenta ministraui, verbum Dei explicauit; pauperibus, quantum potui, opem tuli; paterno vos omnes amore dilexi; pro quibus rebus, quas gratias mihi habetis, fratres? nihil profuit mea diligentia, obfuit potius quibusdam, qui me monentem ferre non possunt, & veluti phrenetici, animarum suarum medicum auersantur. Sed adhibenda est maxima cautio, ne hac figura nimium delectari videatur Ecclesiasticus orator. Exclamatione usus est Nazian. in Apologetico, cum dixit: Ad peccatum huiusque medicos & de pulsores, frontem aperte perfricamus.

III.

mus, nudo capite, vt est in prouerbio, in flagitium omne prorumpentes; ô insignem stuporem, aut si quo alio nomine aptiore, huiusmodi affectus appellari potest; quosq; vt præclare de nobis meritos, amore prosequi decebat. eos vt hostes vlciscimur. Idem in laudibus Heronis: Tandem à vesano & impio magistratu correptus, ô nobilem calamitatem, ô sacrata tua vulnera, virgis quidem, egregio tuo corpore laceraris, sed ita tamen, vt non tuo supplicio, sed alterius cuiusdam suppliij, interesse videreris. Exclamabit interdum Ecclesiasticus orator, O tempora, ô mores, ô prauas cõsuetudines, ô peruersa hominum ingenia, ô miserum seculum, ô calamitosam rempu. Christianam. Adhibebit tamen modum in exclamationibus, illasq; post reprehensiones vitiorum, præsertim publicorum, collocabit; verbi causa, si oppida, aut ciuitates cum episcopis suis contendat, si non pareant sanctæ matri Ecclesiæ, si aliquo publico peccato sint contaminata: Sed suo loco adhibeantur. nam importuna exclamationes, vt alio loco diximus, auctoritatem adimunt dicenti.

De Communicatione, Interrogatione, quæ premat, & de Ironia.

Cap. XXXIX.

COMMUNICATIONIS exemplum est in Actis Apostolorum, vbi legimus, Sitne magis hominibus obtemperandum, quàm Deo. ipsi iudicate. Gregorius Nazian. in oratione de moderatione seruanda in disputando: Vultis igitur, inquit, ipsi contentionis huiusce causam proferre, an mihi potiùs medici munere fungenti, eam exponendam, & emandandam relinquitis?

Elegan-

Eleganter etiam Ecclesiasticus orator vti poterit figura communicationis, hoc modo: Laudandi sunt filij, qui parentes deserunt? laudandi patres, qui prouocant filios suos ad iracundiam? laudanda vxores superbae, quae tyrannidem exercent in viros? laudandi viri, qui fugiunt vxores suas tanquam pestem? vos ipsi iudicate: hac flens dico, hac dicendi moderatione vtor, nè vos confundam. Hac figura interdum maximè commouentur auditores, ita vt eos pudeat peccatorum suorum, & ad pœnitentiã conuertantur. Interrogatio quæ premat & vrgeat, est apud Basiliũ in oratione de diuitibus: An non te tres omnino cubiti manent? nõne ad custodiam infelicis corporis, lapidis exigui pondus satis erit? quamobrẽm laboras? quamobrẽm leges & iura violas? Itã orator poterit commodè interrogare: Num Christiani dicuntur, qui iniurias remittere indignum putant? num qui viuunt, sunt primitiua ecclesiæ Christianis similes? num imitãmini vos atauorum, & proauorum vestrorum religionem, frugalitatem, & moderationem? si nobilitatis, si bonorum exterorum heredes fuistis, estote etiam religionis et liberalitatis Christiana. Quæ figura vt affert gratiam orationi, si interdum adhibeatur, itã si sæpè vsurpetur, fastidiũ parit. Oratio qua aliud profertur, aliud significatur, ironia à Græcis appellatur; quæ præclara est apud Nazianz. de Iuliano, initio prioris orationis: Atq; hæc sapiens, inquit, noster imperator, & legislator. Et in eadẽ oratione, eundem appellat virum omnium prudentissimũ, et optimum reipũ. antistitem. Sic autem hanc adhibebit dicendi formam orator: Hi sunt fideles Christi, hic est populus Dei, hi auditores optimorum concionatorum. Quæ ironia, vt
facile

facile est animadvertere, valdè mouet. Hac de varijs dicendi formis, & ornamentis, satis dicta sint. Consequens est, vt reliqua, quæ ad decorum Ecclesiastica orationis pertinent, in medium afferamus.

Quòd decorum orationis in hoc est situm, vt oratio sit affecta, & morata.

Cap. XL.

DECORVM Ecclesiastica orationis in hoc est positum, vt oratio sit affecta, & morata. Affectum, dicimus quasi sanguinè orationis: mores, quasi animam. Erit autem affecta oratio, si Ecclesiasticus orator, inuehens in aliquod vitium, aut in aliquam prauam consuetudinem, neminem vnquam nominauerit, neq; etiam indicauerit; sed dilectione, & amore Dei, se commotum ea dicere ostenderit, suis quamque rem coloribus pinxerit: vt si zelo Dei commotus est, instantibus verbis vtatur, & vocibus, quibus vtuntur irati. eis autem maximè conueniunt ficta nomina, vt Dormitantium appellat beatus Hieronymus hæreticum Vigilantium. Morata autem illa censenda est oratio in Ecclesia Dei, quæ ad probationem vitæ vtitur argumentis & signis. Quare fit, vt maximam apud omnes vim habere videantur illorum patrum, qui Capucini dicuntur, hortationes ad paupertatem amandam, ad sobrietatem, ad contemptum mundi; cum oratione enim non discrepat vita. Quòd si quis corpore firmo, vultu præ se ferens hilaritatem, mollibus indutus vestimentis, eadem tractet argumenta, multo difficilius persuadebit. Quamobrèm ad moratam orationem, atque ad comparandam auctoritatem in dicendo,

quam

quam fiduciam loquendi, siue potestatem, siue spiritum, siue ostensionem spiritus licebit nominare, hac necessaria videntur: vt orator Ecclesiasticus, vita sanctimonia ostendat, se à spiritu sancto edoctum, sanctis moribus ornatum, atque in primis ad illud munus dicendi vocatum & missum esse: quomodo enim cum fructu predicare possunt, nisi mittantur? Ionam, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Samuelem, antequàm missi essent, ne verbum quidem ausos fuisse proferre legimus: Ioannem, antequàm mitteretur, latuisse; Christum Dominum fuisse à patre missum; sanctos Apostolos, antequàm audissent illa verba; Euntes, docete, silentium seruasse nemo ignorat. Quare ostendet se, aut munere suo, aut iussu episcopi, dicendi munus sumpsisse. Morata autem oratione vrentes, illa figura vtuntur sæpe per interrogationem; vt, Quis hoc ignorat, escam omnium malorum esse voluptatem? hereticos esse superbos? Deum paterno imperio regere hunc mundum? bonis nihil deesse? Habet hac magnam vim, nè insipientes & stupidi esse videantur, qui audiunt. Verum ad affectam orationem pertinet, interdum grandi, interdum temperato, interdum summisso genere orationis vti; quod fecisse sanctos patres, iam ostendimus, in quorum obseruatione & imitatione non minus, quàm in præceptis rhetorum, decorum consistit.

Quòd in libris sanctorum Patrum, clerici versari debent, vt decora sit eorum oratio.

Cap. XL I.

ITA QVE clericis legendus est studiosè & diligenter. Adhibitis commentarijs doctorum hominum & bonis magi-

magistris B. Paulus, Ecclesiasticorum oratorum præstantissimus, qui raptus ad tertium cælum, caelestem loquendi formam didicit, quam in suis epistolis expressit: legendi sunt sancti doctores, cum Græci, tum Latini: legēda sanctorum hominū, Nazianzeni, Basilij, Chrysostomi, Nyseni, Augustini, Ambrosii, Hieronymi, Gregorij Pontifici. Max. Leonis, Bernardi scripta, & ex his pulchriores sententiæ excerpēda, & memoria mandandæ. in illis enim omnes loci continentur, quibus ad aeternam salutem populus Christianus instrui possit. legantur orationes Nazianzeni, in primis illæ duæ, altera de amore erga pauperes, elegantissima oratio; altera, quam habuit de plaga grandinis, in qua, Dei providētiam pulcherrimis, & valde accommodatis ad docēdum populū argumentis, comprobavit. Beati Basilij illa: Attende tibi: & aliæ, contra Irām, Avaritiā, Superbiam, Luxuriam, de gratijs Deo agendis, præ manibus habeātur. nam mirabilem copiam ad dicendum suggerūt. Homilia S. Chrysostomi ad Antiochenum populum, sæpè voluendæ sunt. afferunt enim copiam magnam: ac loci quidam ex commentarijs, præsertim in Euangelistas, & in epistolas beati Pauli, atque etiam in psalmos colligendi. B. Augustini scripta, clerici cautè admodum legant: ita enim acumine ingenij præstuit, & de rebus difficilibus tam subtiliter disputavit, ut non mediocri ingenio præditi viri, eius libros legentes, in errores aliquandò lapsi sint; sed eius libros pulcherrimos de doctrina Christiana, & egregios, quos habuit sermones, dum episcopus ad populum concionaretur, sæpè & diligenter legant. Ad imitationem sancti Ambrosii quidā docti homines clericos hortandos esse non existimant,

O

quamuis

quamuis libros de officijs maximè probent, & memoria commendandos censeant, quòd in illis sanctissimi hominis scriptis, perspicuitatem desiderent: mihi verò omnia S. Ambrosii scripta valdè probantur. B. Hieronymum, vt Nazianzeni discipulum, possumus agnoscere: ità copia sententiarum, verborum splendore, & varijs figuris eius illustrata est oratio. Verùm fortassè ad imitationem nullius, maiore cum fructu, quisquam se conferet, quàm ad B. Chrysostomi, & B. Gregorij pontificis maximi, quorù libri sententijs abundat, & sunt morata oratione conscripti. In sermonibus S. Leonis magna inest grauitas, & dicendi maiestas. In S. Bernardi libris inest admirabilis quadam suauitas, ità vt cum sancta animi voluptate semper legatur. Sed hi & multi alij sanctorum hominù libri, hac adhibita cautione legèdi sunt, vt quæ ex illis collecta fuerint, non proferantur; nisi questionibus aliquorum, qui in doctrina scholastica sint versati, ex quibus S. Thomam Aquinatem, sanctæ Ecclesiæ filium dilectum, & charissimum discipulum, deindè etiam doctorem egregium deligendum putauerim, examinata fuerint. Ex his autem quos nominavi, illum sibi quisque imitandum suscipiat, cuius scriptis magis delectatur. Imitatione & consuetudine insignium oratorum, nonnullos oratores euasisse legimus apud veteres. nostra etiam atate obseruauimus, multos imitatione eorum, qui in dicendo præstiterunt, ad laudem peruenisse. obseruauimus etiam quosdã imitatos esse vitia eorum, quos admirabantur, qui nec eorum copiam, nec vim dicendi, nec clamores, & secundas significationes circumstantis coronæ sunt assecuti. Animaduertant igitur clerici, quos imitandos deligant; in
vete-

veterum libris versentur. caueant, nè copia sermonum, qui scripti sunt, obruantur. cogitent, et scribant etiam sæpè, quæ dicturi sint: animaduertant nè semper recitent, nè verborum aucupes, aut potiùs serui efficiantur; locos commendent memoriæ; eos deindè tractent. Suauitatem Isocratis, subtilitatem Lysia, vim Demosthenis, sonitum Aeschinis, copiam Platonis admirata est Græcia, & omnes magni oratores habiti sunt. In Crasso præclara dicendi copia, in Casare lenitas admirabilis, in Hortensio eximius orationis ornatus, in Catone senatoria quadam maiestas, et omnes in suo genere principes oratores: quorum laudes Cicero sibi visus est adequasse, aut etiam superasse. Sed hac de re, hoc tempore non est ferendum iudicium. vim Nazianzeni, Nysseni subtilitatem, Chrysostomi copiam, Basilij grauitatem, imitandam sibi proponant clerici. è Latinis in Tertulliano, antiquissimo scriptore, magna vis; in sancto Cypriano lactea quadam dicendi vbertas; in beato Hieronymo mirabilis quidam sonitus; in sancto Augustino, magnum acumen in refellendis falsis opinionibus. & in veris sententijs comprobandis; in sancto Leone grauitas; in S. Gregorio Pont. Max. fructuosissima quadam sententiarum copia cum suauitate coniuncta; in S. Bernardo dulcis & deuota oratio ex eorum sermonibus cognoscitur. Latini Græcos sunt imitati, ingenium in primis vnusquisq; sequens suum: eandem ratione secuti sunt, qui omnibus seculis vixerunt: Fulgentij sermones, presso illo scribendi genere, quo Tertullianus est delectatus, esse scriptos: Innocentio placuisse illud S. Basilij temperatum dicendi genus, quidam non indocti homines obseruauerunt. B. Laurentium Iustinianum, qui

primus urbis Venetæ fuit Patriarcha, imitatione S. Bernardi plurimum nonnulli arbitrantur fuisse delectatum. Clericis hoc tempore sacros libros, & sanctos Doctores legendos, imitandos, & sequendos proponimus. eos enim honore & imitatione censemus dignissimos, sed in primis optamus, ut eorum mores & vitæ sanctitatem sibi imitandam suscipiant; eorumq; exemplo non solum doctiores, sed multo etiam meliores quotidie fieri studeant. His autem ita expositis, dicamus, quas leges sibi præscribere debeat Ecclesiasticus orator, ut in suis orationibus decorum seruet.

Quæ leges præscribendæ sint, ut decorum seruetur. Cap. XLII.

HANC sibi primùm legem præscribat Ecclesiasticus orator, ut nihil vnquam falsum doceat: nec etiam, si speret indè animas ad poenitentiam se posse conuere. non enim Deus eget nostris mēdacys: deindè, nè auditoribus aduletur, quo nihil potest esse turpius, nec in oratore Christiano miserabilius. Quare varietas titulorum, quibus quidam concionatores illabi in animos auditorum student, appellantes populum nomine patria, & patriam varijs epuheis ornantes, vitanda est; non ita tamen etiã, ut non adhibenda sit. nam suo loco adhibita, ad cōmouendos animos nihil nõ valet: nobilissimam ciuitatem, inclytã, nobilissimos auditores, magnificos, generosos quidã nominant, & sapissimè vtuntur his nominibus: aptius, mea quidẽ sententia, appellarent fratres & sorores in Christo, animas benedictas à Deo, animas Christianas, populũ Dei. Quo loco monemus clericos, si interdum

lau-

laudant; laudent vt reprehendāt, vt excitent ad gratias agendas, & vt corrigant; quemadmodum fecit B. Paulus scribens ad Corinth. his verbis: Laudo vos, in hoc non laudo: ita nos dicere possumus; laudo vos hereticorū esse inimicos acerrimos, laudo fidei Christianae sinceritatem, quam conseruatis; sed nō laudo, quod operibus fidem non confirmetis; quod tanto studio iniurias vlciscamini. Nunquam de praedestinatione loquatur, quin aliqua de libero hominis arbitrio attingat: nunquam de peruersis quorūdam sacerdotum moribus, quin de sacerdotij auctoritate prius multa dixerit: nunquam matrimoniū ita laudet, vt virginitatem ei nō anteponat. Hanc etiā sibi praescribat legem, nē se ipse iactet, aut sua, quod nonnulli faciunt, qui res pulcherrimas, nō anteā auditas, se dicturos pollicentur; qui recitant se alijs in locis dixisse, & admirationem concitasse; & vt maximi viri habeantur, aliorum catholicorum opiniones confutāt. quarē nihil aliud assequūtur, quā quod inuidiam, odiumq; hominum incurrunt. Caueat, nē in sacerdotes, in ordinem episcoporum, in principes, multo minū in Pont. Max. Christi Vicarium dicere audeat; nam hoc est seditiosi ingenij, & hominis auram popularem aucupantis; quo morbo labrauerunt heretici, qui iurgijs conuicijs sacerdotes infectātes, incautas animas decipere studuerunt. sed hoc in primis diligenter caueat, nē sibi ipsi placeat, nē longitudine sermonis, superuacaneis verbis tempus conterat. nam alimenta, quae non abundant, auidius sumuntur.

Quid sit Homilia. Cap. XLIII.

LOCVS postulat, vt dicamus quid sit Homilia: ea autem est colloquiū. eo nomine appellati sunt sermo-

nes episcoporum ac sacerdotum ad populum; quia ut inter patrem & filium, ita inter sacerdotem & populum haberi debet sermo: et in illis sermonibus quaedam simplicitas, & familiaritas à charitate profecta, debet apparere. quæ familiaritas cognoscitur, cum sic videtur scripta homilia, ac si in magna quadam domo, pater familias ad familiam admonendam assurgeret; nec ij, à quibus habebantur, longa utebantur oratione, cum mos diuidendi sermones in duas aut tres partes, apud veteres, quod sciamus, non fuerit receptus.

Quòd in dicendo adhibendum sit iudicium.
Cap. XLIIII.

HAEC autem omnia, & multo plura, quæ dici possent, facile assequetur orator, si iudicium, quod condimentum orationis, & actionum omnium humanarum est, in dicendo adhibuerit; & illa verba S. Hierony. qui ecclesia fuit doctor grauissimus, in animo suo impresserit, atq; ad se pertinere maximè existimauerit. Doctor ille grauissimus, concionatorem quendam laudans, hac utitur laudatione minimè vulgari, sed egregia admodum: Nec ad instar, inquit, imperiti medici, vno collyrio omne vulnus curare, sed per singulas ecclesias, vulneribus medetur illatis. Quare iudicij regulas, quas vir sanctitate & doctrina eximia insignis tradit S. Antonius Archiepiscopus Florentinus, obseruet orator. Diligenter inquirat mores, et præcipua vitia illius ciuitatis, oppidi, aut loci, vbi sermones habiturus est. ut enim inter homines reperiuntur alij, qui magis sint procliues ad libidinem, alij qui ad auaritiam, quidam qui ad vindictam; ita etiam
qua-

quadam ciuitates ad vlciscendas iniurias magis, quàm ad luxum, quadam potiùs ad luxum, quàm ad homicidia patranda sunt procliuës; & idcirco non idem vbiquè collyrium semper est adhibendum. Non sunt recitanda conciones ex scripto, neq; eadem ad verbum, postero anno repetenda: diuersitas temporum, si studium & iudicium adhibeatur, noui aliquid subministrat. De oratione Ecclesiastica, deq; eius natura, & qua ratione orator Ecclesiasticus possit dicere; item qua ratione seipsum disponere debeat ad dicendum, iam exposuimus, vt potuimus; reliquum est, vt de ordine siue dispositione orationis, dicamus.

Quo ordine disponendus sit sermo, siue cōcio.
Cap. XLV.

ORDO est dispositio & conuenientia partium, pulchritudo rerum omnium, ac veluti anima, sine quo nihil pulchrum dici potest. Pulcherrimus dicitur mūdus, quia eius partes mirabili nexu coniunctæ; pulchrum animal homo, quoniã mirabiliter eius partes dispositæ sunt; pulchra etiam ea dicitur oratio, pulcher sermo, qui, veluti corpus, multis inter se aptè coherētibus partibus constat. quamobrèm amandus est, & quærendus in omni vita, atq; in omni actione, hic laudabilium omnium rerum pater memoria magister, ordo, Christiano præsertim oratori: qui nihil aliud sibi proponit, nisi ordinem charitatis in animis hominum imprimere. non multum enim prodesset is, qui in alijs omnibus ad orationem spectantibus, excellerent, si hac vna dispositionis virtute carerent. Illa distinctio, quam asserre soliti sunt quidam Rhetores,

O 4

partium

partium orationis, in proœmium, narrationem, probationem, confirmationem, confutationem, amplificationem, epilogum, non est admittenda. cùm narratio non semper sit necessaria, nisi in genere demonstratiuo: confirmatio, & confutatio probationi subiecta sit, ac in ea contineatur; & cùm is, qui comparatione vitur, aut amplificat, quodãmodò videatur probare: prætereà exordiũ & peroratio non sunt semper concionis partes necessaria, cùm admonitionis, & intelligentiæ causa adhibeantur, quod non semper necessariò faciendũ est, præsertim in re nota & facili. Duæ igitur constituendæ sunt ad minimum, orationis Ecclesiasticæ partes, ppositio, siue (vt alio verbo, idem exprimẽte, vt ar) propositũ, & probatio, hoc est, argumentum, siue cõprobatio. Quoniã tamen interdũ exorditur Ecclesiasticus orator, dicamus cuiusmodi vii possit exordis; itã tamen; vt statuamus, sæpẽ nõ esse necessariũ exordiri, cùm res, qua de agimus, sit nota, et aduersarius nullus sit; multo magis, quia ad audiẽdum paratos se esse auditores ostendũt. Nec semper epilogo est opus, cũ probatiõibus interdũ auditores satis sint ad id, quod est propositum, incensi atq; inflammati, & nulla sit necessaria repetitio: cùm credibile sit, in auditorum animis illas sententias esse impressas. De his tamen quatuor partibus agendũ iudicamus; ac primũ de exordio.

Quid sit exordium, & quibus de causis sit institutum; item qualia debent esse exordia.

Cap. XLVI.

EXORDIUM siue proœmium in soluta oratione, idem est, quod in poësi præfatio. cùm autẽ interdũ
apud

apud seculi oratores, vt apud Isocratem in laudibus Helena, proœmium non cohercat illis, quæ tractanda sunt; id Christiano maximè cauendum est, cui de ostentatione ingenij & doctrina corā Deo ratio erit reddenda. Exordia esse instituta, vt auditores dociles, attenti, et beneuoli reddatur, omnes scripserunt. consequetur Ecclesiasticus orator, vt dociles auditores fiant, si ordine se dicturum, & argutas quæstiones omissurum, interdum pollicebitur. Attentos facillè efficiet, si dixerit, se de salute animarum, sermonem habiturū; & non quod homines, quorum proprium est labi & decipi, docuerint, sed, quod ipse Deus, aut Dei serui, diuino spiritu afflati, literis consignarunt, explicaturum. Beneuolos reddet, si neque inanis gloriæ cupiditate, nec auaritiæ, sed zelo Dei, & studio salutis auditorum munus dicendi eum sumpsisse, auditores intelligent. Verecunda debent esse proœmia, grauias & breuias; interdum ex abrupto exordium est. Sumuntur, vt in vniuersum dicam, exordiorum argumēta à re ipsa, à tempore, à loco, ab opinione populi, ab inopinato, à similitudine, à sententia scripturæ, seu ab historia, à typo, siue à figura veteris testamenti, ab eius persona, qui dicit, item ab auditorum, quorum omniū exempla, è patrum & doctorum Ecclesiæ scriptis sumi possunt: nos præcipuas quasdam exordiorum formas proponemus.

De Verecundo Exordio.

Cap. XLVII.

VERECVNDVM Exordium, quod maximè clericos decet, & modestia Christiana, conditum est apud S. Gregorium Nazianze. in quadam oratione:

O s

fratres,

Fratres, inquit, orationem nostram accipite, quamuis minimam, & à dignitate procul remotam, sed tamen D. Deus iusto iudicio misericordiam expendere solet. Huiusmodi exordiū legimus etiā in oratione eiusdem, in plagam grandinis, quo vir ille admirabilis rogat patrem, qui aderat, ut ea doceat, quae ad consolandos homines pertinent. Simili exordio, praesente Episcopo, aut maioribus natu sacerdotibus, cum laude vti poterit Ecclesiasticus orator. Ut verecunda autem sint exordia, haec requiruntur, ut de seipso nunquam, aut raro, & si necessitas cogat, parcissimè se laudans, loquatur. Nam cum semper in proprio cuiusque ore laus sordescat, in ore Christiani oratoris, omnem adimit fidem. Item ut in principio orationis, humilitatem praeserferat. quamobrem dicet vocatum se à Deo, missum ad illud munus, non sponte tantam provinciam suscepisse. In vituperatione sui ipsius inest plerumque affectata quaedam humilitas, quae omnino est fugienda: Et quamuis S. Bernardus ita de seipso in exordio cuiusdam sermonis locutus sit. Ut autem à propheticis verbis incipiam; vobis mihi, non quidem sicut propheta, quia tacui, sed quia locutus sum: heu quot vana, quot falsa, quot turpia per hoc spurcissimum os vomnisse me recolo, in quo reuoluere diuina verba praesumo? vehementer timeo, ne iam iam audiam ad me dictum, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum in vanum? Non tamen ego crebro huiusmodi exordijs utendum duxerim

De graui & breui exordio.

Cap. XLVIII.

GR A V E debet esse proœmiū, praeclara aliqua sententia illustratum, proprijs verbis, & minimè ociosis, ex-

sis exprimēs id, quod dicendum est, ita, vt nihil aliud studere videatur orator, nisi vt populus intelligat, qua de re sermonem sit habiturus, quale est illud apud Tertullianum, cum de habitu muliebri loqueretur, aut scriberet: Si tanta, inquit, in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in caelis, nulla omnino vestrum sorores dilectissimas, ex quo Deum viuū cognouisset, de sua, hoc est, de femina cōditione didicisset, latiore habitum, nè dicam, gloriosorem appetisset. Breuia sint Ecclesiastici oratoris exordia, quia cum de auditorum salute agatur, satis parati sunt ad audiendum; et cum nihil sit dilucida breuitate iucundius, efficiet ea breuitate, vt ab omni vanitatis suspiciōe alienus iudicetur. quale est illud apud S. Chrysostomum de tremendo iudicij die: Vnusquisque vestrum, fratres charissimi, suam ingressus conscientiam, et peccata sua reputans diligenter, à semetipso pœnas exigat, nè aliquandò cum orbe terrarū condemnetur. Longum tamen et pulcherrimum exordium legimus S. Gregorij Nazianzeni in priore oratione, quam scripsit in Iulianum apostatam, in quo maximè attentionem sibi comparat: Audite hoc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis terram. quod, quia ea oratio scripta potius, quàm habita iudicatur, laudabile est, præsertim cum eò spectet, vt auditores ad agendas Deo gratias hortetur, atq; impellat. Aptissimum est illud S. Cypriani exordium in sermone. quem habuit de mortalitate, quam Dominus ad purgandum & corrigendum populum, cui ille præerat, veluti instrumentū adhibuit. Beneuolos, attentos, & dociles facit auditores, eos modestè illis verbis laudans: Et si apud plurimos vestrū, fratres dilectissimi, mens solida est,

da est, & firma fides, & anima deuota, quæ ad præsentis mortalitatis copiã non mouetur, sed tanquàm petra fortis & stabilis, turbidos impetus mundi, & violentos seculi fluctus frangit potius ipsa, nec frangitur, nec probationibus conuincitur, sed probatur; tamen quia animaduerto in plebe quosdam, vel infirmitate animi, vel fidei paucitate, vel dulcedine secularis vitæ, vel sexûs mollitie, vel, quod maius est, veritatis errore, minus stare fortiter, nec pectoris sui diuinum atq; inuictum robur exercere; dissimulanda res non fuit, nec tacenda, quo minus, quantum mediocritas nostra potest, vigore pleno & sermone de Dominica lectione concepto, delicata mentis ignauia comprimatur; & qui homo Dei & Christi esse non cœpit, Deo & Christo dignus habeatur. Modesta illa laude beneuolentiam; distinctiõe auditorum, mortalitatem illam iniquo animo diuersis ex causis ferētium, docilitatem; cum dissimulandam non esse illam rem dicit, attentionem sibi conciliat.

De Exordio ex abrupto.

Cap. XLIX.

INTERDV M ex abrupto est exordiendum, vt fecit S. Ioãnes Chrysoſtomus in sermone de decollatione S. Ioannis Baptiste, hoc modo: Heu me quid agã? vnde sermonis exordium sumã? quid dicam? nõ enim ego tantum in stupore mentis factus sum, sed, et omnes qui audierunt Euangelij vocem, & mirantur mecum vel Ioannis constantiam, vel Herodis leuitatem, vel impiarum mulierum feruidam dementiam: quid enim audiuius? Herodes, inquit, apprehensum Ioannem posuit in custodia; quamobrem? propter Herodiadem vxorem fratris sui.

De

De propositione, & quatenus oratori Ecclesiastico liceat digredi.

Cap. L.

POST exordium, vel loco exordij vtatur Ecclesiasticus orator propositione, in qua haec sunt necessaria: vt sit vna, aut ad vnum redigatur; vt sit catholica, vt sit popularis. Nam cum nihil perspicuitati doctrinae tam contrarium sit, quam rerum confusio, ita vt cum multa eodem tempore docere quis sibi proposuit, confundat potius auditorum animos, & ingenia obruat, quam doceat; prudenter sanctissimi & doctissimi illi patres, qui catechismum conscripserunt, parochos monent, vt, quoties vsu venerit, vt aliquem interpretentur Euangelij, vel quemuis alium diuinae scripturae locum, intelligant eius loci, quicumque is fuerit, sententiam referri posse aut ad aliquem articulum explicandum, aut ad aliquod sacramentum, aut ad praecipuum, aut ad petendum aliquid a Deo, ex praescripto D. N. Iesu Christi. siue igitur proponat Euangelium, siue B. Pauli epistolam, siue psalmum, redigat totam concionem ad vnum: Veluti, explicans Euangelium in solennitate omnium Sanctorum, proponat sibi docere, quae sit beatitudo hominis, & explicet primum quid nam sit beatitudo; deinde, quae sit huius nostrae peregrinationis beatitudo: tum singulas, quas ibi Dominus noster enumerat, poterit explicare. B. Chrysostomus singulas suas homilias, ad singulas propositiones saepe redigit, de vitando iuramento, de humilitate, quod ars quaestuosissima sit elemosyna, de fugiendo luxu, Deum laudandum fide formatum, est enim dignus omni laude: ita etiam Nazianzenus in plagam grandinis, de pace, in sanctum baptismum,

in

in pascha, de amore in pauperes. eadem ratione sequutus B. Basilius, homilias suas ad propositiones redegit: Attende tibi, in auaros, in luxuriosos, de gratijs Deo agendis. quam rationem Latini adhibuerunt, in primis S. Cyprianus, scribens de bono patientia, de lapsis. S. Ambrosius de bono mortis. S. Bernardus de gradibus humilitatis, in sanctas solennitates. S. Zeno de pudicitia, laudibus, de auaritia detestando flagitio, pulchros scripsit sermones. Quatenus autem oratori Ecclesiastico liceat digredi, non facile est prescribere. videat quid proposuerit, meminerit illud, quod in primis eo die docere in animu sibi induxit. Ita digredietur, vt redeat semper, vnde deflexit oratio, quanquam S. Chrysostomus in homilijs de vitando iuramento, & alijs etiam in locis, interdum ita digressus est, vt illud quod antea proposuerat, in aliud tempus reiecerit: quod, Spiritu sancto ita dictante, sanctissimum virum fecisse, credendum est. Et quoniam quorundam morem non probamus, qui de instituendis pueris in doctrina Christiana, aut de multis peruersis consuetudinibus remouendis, semel tantum, aut bis, aut ter in anno tractant, quasi eosdem auditores singulis diebus sint habituri, & vnico sermone agris animis medicinam se afferre posse confidunt; cum possit vsu venire, vt qui illa admonitione magis egebant, eo die abfuerint; aut presentibus vnus medicina sermonis perfectam nondum sanitatem attulerit; precepta vtilia, vt sancti patres fecerunt, saepe iteranda, & crebro eadem de re, pro vtilitate audientium, adhibenda sunt hortationes, & reprehensiones, et si locus Euangelij aut Epistola, quam recitat Ecclesia, postulare non videtur. Itaque quamuis suo loco dema-

gnis

gnis peccatis, in qua plerunquè homines incidunt, & qua in capite de vitandis, virtute comprehensa sunt, sermonem habebit orator, eosdem tamen locos, digrediendi causa, sæpè tractabit. Hi autem erunt loci ad digrediendum valdè accommodati: digrediatur orator contra peruersum morem spectaculorum, contra choros sathanae, contra libidinum magistras, horum temporum insulas comœdias; compatione pulcherrima S. Chrysostomi veterum, eorum, qui à spectaculis redeunt, cum his qui è carceribus, siue è domo luctûs recedunt. commodè autem digredietur ijs diebus, quibus caro ita insultat, ut pleriq; homines insanire videantur: Belli tempore, de iustissima ira Dei, de falsa pacis incommodis: in caritate annonæ, quòd propter publica res aduersa eueniât, digredietur. in primis autem omni tempore, cum tot tamquæ magna peccata, à lingua proficiantur, digrediatur, membrum illud nobilissimum, quod diuinitûs homini est datum, ut Deum oraret, eiusq; maiestatem debitis laudibus efferreret, esse custodiendum; linguam esse, ut B. Iacobi verbis utamur, inquietum malum & venenû mortiferum: esse veluti ignem, qui inter omnia elementa maximè destruit; lingua destructas esse domos, ciuitates, & regna. Contra blasphemos digrediens, dicet eos esse monstra hominum, portenta ciuitatum, ciues inferni, quos ostendet, canibus, iudeis, hereticis esse peiores, quandoquidem canes dominis suis parcunt, iudei crucifixerunt quem non cognouerunt, heretici ab Ecclesia dissentiunt, quia impudenter, prauas suas opiniones, communis matris Ecclesiæ decretis, meliores existimant: blasphemus, cali & terræ Domino non parcunt; CHRISTVM quem credunt esse

esse Deum, quos nouerunt esse sanctos, quantum in ipsis est lacerant; Atque ut maiorem terrorem inferat orator Ecclesiasticus, digrediens, recitabit, quam se uero iudicio Dominus blasphemos punire consueuerit, et commemorabit illa uerba Domini ad Moysen, quibus iussit, ut blasphemum lapidarentur: Educ blasphemum extra castra, et ponent omnes quia audierunt manus super caput eius, & lapidabit eum populus uniuersus. Et eo loco dicat, maximum scelus esse, ferre blasphemos, quantum in se est, è ciuitatibus, aut oppidis non expellere eam pestem: & per increpationem atque exclamationem dicet; tabernas, ubi aleis luditur, & nomen Dei blasphematur, esse templum sathanae, quandoquidem in his sathanas regnat; honorem & gloriam, quantum in ipsis est, infelices & perdita anima Deo adimunt. Poterit etiam saepe per digressionem commemorare; maximum esse peccatum periurium, in quod saepissime homines incidunt: periuros, esse perturbatores humanae societatis, iustitiae corruptores, iurgiorum & inimicitiarum ministros, sacerdotes sathanae. Necessè est etiam, calamitosi his temporibus, quibus ij, qui habentur boni uiri, à detractiois uitio non sunt liberi, reprehendere maxime detractores: detractorem esse serpenti similem, insidiosum animal, quia silentio mordet, tortuose incedit, & terram comedit: hos esse detractoris mores, neminem ut vituperet, quem, detractioem suam resciturum dubitet. quo fit, ut veneno detractiois, potèius adhuc venenum adulationis, & magis mortiferum, plerumque misceat, & eidem, cui absenti detraxit, praesenti aduletur: serpentinam linguam detractiois assuetam merito appellabit, quippe quae à laudatione interdum exordians,

diens, aut charitatis specie detrahatur imagini Dei, fratri
 suo, fratri Christi, ei fortasse, qui celestis hereditatis par
 ticeps est futurus: dicet detractores minimè audiendos,
 ut monuit sapiens in Prouer. illis verbis: Labia detrahen
 tium sint procul à te, quod præceptum in Ecclesiastico est
 etiam traditum, illis verbis: Sepi aures tuas spinis. & noli
 audire hominem nequã: Dicet, detractoribus minimè cre
 dendum; nihil (vt verbis S. Hieronymi vtamur) tam in
 quietare animum, & mentem leuem, et mobilem facere,
 quàm totum quod dicitur, credere, & obtrectatorũ ver
 ba, temerario mentis assensu, sequi; magnam quietem a
 nimi, magnamq; morum grauitatem esse, non temerè de
 quoquam aliquid sinistri audire: falsos amicos adurato
 res, lactantes incautas animas, easq; decipientes, homi
 nes ex stultis insanos facientes, maledictos fuisse à Deo,
 illis verbis: Vah qui dicitis bonum malum; & illa verba
 propheta poterit accommodare: Popule meus, qui te bea
 tum dicunt, ipsi te seducunt: inculcet, lac esse cibum
 puerorum, non hominum; puerile esse, cantilena sua
 rum laudum & adulationibus delectari, aut potius de
 cipi. Verùm cum maledicorum plena sint omnia, ita vt
 nec subditi principibus, nec discipuli magistris, nec sacer
 dotes episcopis, nec filij parentibus, parentes etiam, quod
 valdè miserabile est, filijs desinant maledicere; digre
 diatur sæpè, etiam si locus postulare id minimè videbi
 tur: ponderet illa verba Apostoli: Maledici regnum Dei
 non possidebunt: addat, crudelis ac impij hominis esse,
 malè agentibus maledicere, cum potius eorum miseria
 commoueri, & pro ipsis orare oporteret: nec diabolo esse
 maledicendum, quia est creatura Dei, quia natura est

P

bonus,

bonus, & voluntate malus, multo minùs fratribus, coheredibus eiusdem celestis hereditatis; multo absurdius & horribilius, filijs, quibus incredibiliter nocent paremum maledictiones. Moveat digrediens, abstinendum à conuicio, quia immoderati ac impij animi est inditiũ, quia varias calamitates parit, quia qui pergit dicere, quæ vult, vt Sapiens dicebat, audit quæ non vult. Et quia author mendacijs sathanas, vt contra authorem veritatis, & lucis Christum, eiusq; imitatores, acrius pugnet, mendacium in animis populorum seminat; mendaces esse filios diaboli declarabit, desertores milites Christi, infames homines, & humanæ societatis perturbatores; grauißimum mendaciũ illud esse, quo errores in religione disseminantur: grauia etiam illa, quibus iustitia contaminatur, et alicui damnum infertur. Ab alijs etiam generibus mendacijs docebit esse abstinendum, quia mentiri non licet sine peccato; & qui mentiri assuescit propriæ existimationis est inimicus. Contra periuros sæpè Ecclesiasticus orator, digrediens, poterit dicere, cum falsis testibus multa iudicia corrumpantur, impium & scelestum esse, adhibere falsitatis testem, authorem omnis veritatis Deum: & dicet, periuros grauius peccare, illis, qui crucifixerunt Christum, quòd Christum obnoxium culpæ ea ratione videantur existimare, & peierando, peius de Deo videantur sentire, quàm author mendacijs sathanas. Acribus verbis sæpè reprahendet seminatores discordiarum, peccatum esse grauißimum, valdè offendere concordia & pacis authorem Deum: quod idem expressit Dominus per Salomonem, illis verbis: Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius: oculos sublimes, linguam men-

men-

mendacē, manus effundentes innoxium sanguinem, cor
 machinās cogitationes pessimas, pedes veloces ad curren-
 dum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem,
 & eū, qui seminat inter fratres discordias. Studebit se-
 dare omnes contentiones & lites, imitatores demonum
 esse litigatores: sæpè etiam digrediendo dicet, ingenuū
 animi esse, contentiones fugere, contendere esse ignomi-
 niosum; seruum domini non oportere litigare, sed man-
 fuetum esse, multas miseras è litibus profectas; multas
 familias paruis ab initio litigijs corruisse. Digrediēdum
 acriter est sæpè contra iactantes seipsos & sua, huiusmo-
 di homines, stultè nimium, seipsos & opera sua; idola si-
 bi constituere, & de seipsis & intare; gallinae similes esse,
 qua vbi ouum emisit, clamat, donèc significet factum o-
 uum, quod ei statim adimitur; ita eu qui se iactant, à sa-
 thana, bona qua fecerint, subripi. In huiusmodi digres-
 sionibus versans Ecclesiasticus orator, populorum vili-
 tati consulens, pluribus verbis sæpè poterit tractare ma-
 gis communes locos, Christiana religioni valdè accom-
 modatos; vitam Christianorum non initio, sed sine iudi-
 cari: Iudam vnum è duodecim Apostolis, recta vite ra-
 tionem cœpisse: tragicè & miserrimè vltimū vite actum,
 laqueo & desperatione, conclusisse. Diuersa ratione S.
 Paulū Ecclesia inimicū aliquot annos vixisse, deindè vas
 electionis euasisse, viuentem calos penetrâsse, & martyrij
 gloria moriētem coronatū fuisse. Christiano neminè no-
 cere posse, si ipse nolit: Christianos solos diuites, solos sa-
 pientes, solos reges, solos aeterna beatitudinis heredes cō-
 stitutos: hanc esse verā philosophiā dicet, hanc perfectam
 sapientiā, fugere omnia, vel minima etiam, peccata, pro-

desse omnibus; hanc vitam esse exilium; solam, vt S. Hieronymus scripsit, esse apud Deum libertatem, non seruire peccatis: summam apud eundem Deum esse nobilitatem, clarum esse virtutibus: exilium huius vitæ, æquo animo esse ferendum, donèc nos euocauerit Dominus; calamitates exulum considerandas; de caelesti patria cogitandum; eleemosynas præmittendas multorum generum; largiendum pauperibus, quantum facultas fert; remittendas iniurias; docendos & consolandos, qui doctrina & consolatione egent, subueniendum, vt vno verbo dicam, aliorum calamitatibus. Ad quas, et multas alias digressiones faciendas, magnam oratori Ecclesiastico copiam suppediabant libri de virtutibus & vitijs, quos sancti theologi nobis reliquerunt, sed imprimis præclarus ille, quem hac de re scripsit Gulielmus Peraldus episcopus Lugdunensis. Monemus nos clericos, vt de his quæ diximus, & de alijs, nunquam nisi pijs precibus, consulto sancto Spiritu, ita digrediantur, vt vnde digressi sint, nõ reuertatur.

De catholica, & populari propositione.

Cap. LI.

CATHOLICA propositio est sanctæ matris ecclesiæ, quæ est magistra & interpres omnis veritatis; enunciatio; eaque vetustate & consensu patrum dignoscitur. quoniam verò non omnis catholica propositio, ad intelligentiam populi potest accommodari, vt quæ de angelis subtiliter & verè disputantur, aut de reuelationibus, quæ in Apocalypsi traditæ sunt; necesse est vt sit etiam popularis: popularem autem intelligo, non quæ facile auditoribus probetur, sed quæ populorum infirmitati

aut

aut moribus sit accommodata; quod præclarè etiã, vt docet S. Gregorius pontifex, in Euangelio mystica descriptione ostenditur, cum dicitur: Ascendit Iesus in nauiculã Petri, & rogauit, vt reduceret pusillum; & itã sedens, prædicabat turbis; nõ enim in terra, aut ab ea longè distans, prædicabat; vt ea ratione doceret, neq; terrena, neq; cælestia, sed ea tantum, quæ ad populorũ salutem pertinent, & ad eorum captũ accommodata sunt, in medium esse afferenda. Quamobrẽ huiusmodi propositiones tractandæ sunt, quibus religio conseruetur, crescat fides, spes excitetur, charitas nutriatur, leges custodiãtur, domus, ciuitates, regna pace fruantur, vt sunt illæ: Nemini iniurias inferendas; melius affici, quã afficere, iniuria; nihil Christiano esse felicius, si se ipse nõrit, & conuenienter nomini Christiano viuat; Deum paterno imperio administrare hunc mundum, et huiusmodi. sed maximè caueat, ne vnquam ea proponat, quæ seditionem possint mouere, diuitum auaritiã reprehendens, pauperes reprehendat etiã, qui diuitibus solent inuidere, & occasione nobilium virtutum comparãdarum nõ agnoscunt. Est enim paupertas sobrietatis mater, nutrix temperãtiæ, & omnium virtutum custos, si ea rectè vti nouerint homines. Proponit S. mater Ecclesia euangelia, proponit epistolas; sibi quisque eorum alterũ, aut aliquem psalmũ, aut partem catechismi potest sumere interpretãdam. Laudamus nos eos, qui S. matris ecclesiæ præscriptum sequentes, Euangelia sibi explicanda proponunt, & cum eis epistola interpretationem coniungũt. Verũ vt in hac etiã interpretationis parte, clericorũ studijs consulamus; de arte siue ratione, explicãdi sacras literas, hoc loco breuiter agendũ videtur.

De ratione explicandarū sacrarum literarum;
quatenus oratori Ecclesiastico sit necesse.

Cap. LII.

PORRO cum finitimus admodum sit Ecclesiastico
oratori sacrarum literarum interpret, & sapè in-
terpretis munere in ecclesia fungi sit necesse; de arte in-
terpretandi euangelia & vniuersam sacram scripturam,
iam dicendū videtur. Hac de re, quæ sanè in ecclesia Dei
est maximi momenti, præcepta tradiderunt sancti Hie-
ronymus, & Augustinus: proximis annis, copiosè scripsit
vir admodū doctus, qui de formãdis concionibus librum
vtilem conscripsit; nuper verò author bibliothecæ sanctæ,
vir eruditus F. Sixtus Senësis, ordinis Prædicatorū idem
argumentum tractauit; nos breuiter ac perspicuè collige-
mus, quæ clericis vtilia fore, iudicamus. hoc in primis ex-
plicationi sacrarum literarum necessarium est, vt varios
sensus, varia expositionum genera interpret teneat; dein-
dè ex illis interdum vnū, interdum plura adhibeat. sunt
autem quatuor sensus, siue expositiones, quas describimus,
vt facilius intelligantur, & in clericorum animis impri-
mantur: Historicus sensus siue literalis; tropologicus siue
moralis, allegoricus, & anagogicus. Sic definimus sen-
sum historicum, rei gesta narrationem, ac verborum se-
riem, communi & vsitata voce, siue propria, siue meta-
phorica, rem ipsam representantem: Propria voce expli-
cantur animalia, leo, homo: metaphorica, agni & leonis
nomine, Christus significatur. Tropologicã definimus siue
moralem expositionem, quæ ad vitæ emendationem my-
sticos sensus accommodat: allegoricã, quæ rerum gestarum
narrat-

narrationem, vmbra futurarum prætulisse demōstrat: anagogicam, qua, ad sacratiora caelestium figurarū præcepta, animus euehitur. Vno elemento aquæ, quatuor, quos enumerauimus, sensus, expressos, declarauimus. Historico sensu, aqua elemētum vnum è quatuor significat, quo sensu interpretanda sunt illa verba; Congregentur aqua in vnū locum: sensu morali, aqua tribulationes indicantur, vt expressit vir diuino numine afflatus, cū in psalmo dixit: Transiuimus per ignem & aquam, et eduxisti nos in refrigerium. Allegoricè, sanctissimū baptismi sacramētum, aquæ vocabulo significatur, quod admirabilis ille propheta ostendit, illis verbis, quæ, veluti à Deo prolata essent, protulit: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamētis vestris. Anagogicè, aqua æternam beatitudinē exprimit, vt fecit Hieremias propheta: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderūt cisternas dissipatas. Et quia omnium magister & Dominus Iesus Christus, tria priora expositionū genera adhibuit, eius exemplis contenti, alia perquirere superuacaneum putamus. Quarta expositionis, nimirum anagogicæ, à S. Paulo Apost. exemplum petemus. Exposuit D. N. legem Moysi, de dando repudio, historico sensu, cū dixit Iudæis: Moyses propter duritiam cordis vestri, permisit vobis, dimittere vxores vestras; à principio autē nō fuit sic: dico autem vobis, quicumq; dimiserit vxorem, nisi fornicationis causa, & alteram duxerit, mœchatur; & qui dimissam duxerit, mœchatur. Tropologicum sensum adhibuit idem Saluator, cū historiam Niniuitarum, & aduentum Regina Austræ ad Salomonem, narrans, ea ratione, perditissimos Iudæorū mores redarguit,

atq; eorum incredulitatem: Viri Niniuita surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam, quia in predicatione Iona egérunt poenitentiam, & ecce plusquam Iona hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione hac, & condemnabit eam, quia venit à finibus terra audire sapientiã Salomonis, & ecce plusquam Salomon hic. Allegorica expositiois exemplum dedit, cum Iudæos alloquens de Ioanne Baptista, dixit: Helias quidẽ vêturus est, et restituet omnia; dico aut vobis, quia Helias iam venit; & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eum quacunq; voluerunt, significãs his verbis, Heliam in veteri testamẽto fuisse typum, & umbram vitæ Ioannis, qui ab exordio noui testamẽti venit in spiritu & virtute Helia. Anagogica expositioẽ usum B. Paulum in epistola ad Hebræos possumus obseruare, cum terram illam Palæstinarum, patribus repromissam, accommodat ad promissionem diuinæ gloriæ, terram illam tantoperè à patriarchis desideratam, & tot peregrinationibus quæsitam, non esse præsentem, visibilem, terrenam illam regionem Chanaanorum, sed futuram, inuisibilem atq; caelestem patriam, meliora habentem fundamenta, cuius Deus est artifex, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem caelestem, multis angelorum millibus ornatam.

Qua oratione, sacrarum literarum sensus sint adhibendi.

Cap. LIII.

CAVEANT clerici, nè literæ perpetuò asideant, & solis syllabis ac dictionibus incumbant. Nam qui hoc faciunt, frigidi sine spiritu, exangues, aut potiùs ex-
animes

animas interpretes sacrarum literarum se ostendunt; sed multo magis caueant, quod adolescētes, ingenij quodam impetu, facere consueverunt, nē sententias salutes & præclara documenta, quæ in litera continentur, omittentes, allegorias ipsi potius in medium proferant, & cogitationes suas interdum venditent. quod quidem facillimum putauerunt sancti Hieronymus & Augustinus. ita enim Hieronymus in præfatione in Abdiam; Cūm essem paruulus, inquit, vt paruulus loquebar, vt paruulus sapiebam, vt paruulus cogitabā; postquam factus sum vir, quæ paruuli erant, deposui; cumq; laudari, quæ ipse scripserat per allegoriam in ipsum prophetā, audiret, scripsit hæc verba: Ille prædicabat, ego erubescēbam. Et S. Augustinus fatetur se, cūm prius per allegoriam facili labore scripsisset in Genesim, paulo post in eodem libro, literalem expositionem tentasse. Historicum igitur expositionis genus admodum necessarium in primis Ecclesiasticus orator aggrediatur, quia si negligatur, periculum est, nē incidat in varios errores; & quemadmodum B. scribit Augustinus, quis nisi impudentissimè nitatur aliquid in Allegoria positum interpretari, nisi habeat manifestissima testimonia; quorum lumine manifestentur obscura? Quamobrēm historica expositio veluti basis omnium interpretationum, substernenda est; purè, apertè, et appositè, exponenda sunt proposita scripturæ, siue euangelia, siue B. Pauli epistola, & dilucida breuitate sunt exponenda: et cauendum est clericis, nē ignorance historici sensus literam detorqueant durius: ac ea relicta, ad remotas aliquas allegorias cōfugiant; sed, vt Chrysostomus fecit, allegoricis & anagogicis inuolucris ita abstineant, vt

paucis admodum in locis, cum necessitas flagitat, eis utantur; breuiter, si fieri potest, res maximas soluant, ut fecit S. Chrysostomus, cum locum illum admodum difficilem explicaret: Non est volentis, neque currentis, sed Dei misericordis: vir admirabilis, vnicuique verbo tantum, maximam & difficilem questionem soluit, & sic est interpretatus: non est volentis, neque currentis tantum, sed Dei misericordis, idque fecit, ut infirmitatem humanam patefaceret, et Dei misericordiam, ut par est, declararet. Sin autem accidat, ut in aliquam questionem minimè dissimuladam Ecclesiasticus orator incidat, non prius est aggredienda, quam ostenderit, se studiosè illam disputandi occasionem non inuenisse, nec inuētā sumpsisse, sed coactum perfidia hereticorum, aut alia aliqua de causa, illam tractare. Ea verò, quæ historico sensu orator Ecclesiasticus declarauerit, interdum ad mores reformandos accommodabit. Verbi causa in historia Loth dicere poterit, quàm detestanda sit ebrietas, cum in omnibus ætatibus, tum maximè in senectute, & quoddam vix vnquam illud vitium reperiat, quin multa alia habeat sibi coniuncta. Item ex historia Petri, qui fleuit amarè, perspicitur potest, quàm grata sint ac salutare poenitentium lachrymæ, quas S. Bernardus delicias angelorum nominauit, & alius sanctus vir dixit esse balneum, quo, animæ sordibus peccatorum abluuntur, & sponsa Christi euadunt. In allegorijs explicandis, hoc est obseruandum, necessitatis & vilitatis causa fuisse inuentas. Necessitas tribus de causis oritur: cum nisi ad allegoriam confugiamus, verba falsitatem videntur præferre: cum in sensu Grammatico si verba sumantur, pariunt absurditatem: tertio, cum sensus Grammaticus pugna-

pugna-

pugnare cum Christiana doctrina videtur. Quamobrè
quidquid in veteri & nouo testamento eiusmodi occur-
rerit, allegoricè scriptum iudicabit. In expositione alle-
gorica, diligètiã adhibebit; etiam si verba, quæ scripta
sunt, nullam aut minimam, in historico sensu sumpta, v-
tilitatem videantur afferre. quomodò enim ea, quæ in ve-
teri testamento scripta sunt de circuncisione, de sacrifi-
candis pecudibus, de comedendo agno, in hac luce euan-
gelica, in qua, Dei benignitate viuimus, Ecclesiasticus o-
rator interpretabitur, nisi ad allegorias, illis adhibitis re-
gulis, quas paulò antè dixi, confugiat? Abrahamã duas vxo-
res, & duos filios habuisse, quo cum fructu poterit au-
dientibus exponere, nisi ad Christum habentem duo te-
stamenta & duos populos, vt S. Apostolus interpretatus
est, allegoricè ea referat? Hortamur clericos, nè, quouis
loco allegorias in medium proferre audeant: id enim est
temerarium, nec solum temerarium, verùm etiam ad-
modum inutile, & interdum etiam perniciosum. quam
occasionem religionis nostræ accusanda & deridenda,
Porphyrius, Christiani nominis acerrimus hostis, sumpsit.
Quarè ità texenda est allegoria, vt sententiam expri-
mat, alio in loco proprijs verbis, idemquæ significanti-
bus, expressam. Ac cum ad populum sermo habetur, al-
legoria ad locos communes, de Dei prouidentia, de
amandis virtutibus, de fugiendis vitijs, & ad huiusmodi
populares propositiones, sunt accommodanda; breuiter
tamen, & acutè, atque ad excitandos animos segnes, &
radio affectos, in sermone graui & longo, sunt adhiben-
da. Sed hæreant hac semper in animo, vt vel propter ne-
cessitatem, vel propter utilitatẽ, et ad vitæ institutionem,
& ad

& ad mores corrigendos, adhibeantur, non ad dogmata confirmanda, nisi postquam illa dogmata, antea fuerint comprobata.

De typo siue figura veteris testamenti.

Cap. LIIII.

VALDE similis est allegoriae typus, ita ut quidam alterum ab altero vix separare potuerint; est tamen aliqua differentia. Nam typus siue figura est, cum aliquid ex veteri testamento assumitur, quod significauerit, aut adumbrauerit aliquid gestum aut gerendum in Ecclesia: & ferè omnes typi siue figurae adumbrant aut Christum venturum, eiusque passionem, resurrectionem, & reliqua mysteria; aut Ecclesiam, variosque eius status & mutationes, aut Euangelium, eius progressionem & incrementa. Allegoria diuersum quiddam est, ut diximus, siue enim ex veteri, siue ex nouo testamento sumatur, exprimit aliud diuersum ab eo, quod vocibus significatur, quod ad institutionem maxime pertinet. Animaduertat Ecclesiasticus orator ex eodem loco, diuersa ratione, posse sumi typum & allegoriam: verbi causa, pugna illa Dauidis cum Golia, est typus victoriae Christi, quam retulit de sathana; sin autem referatur ad nos, dici potest allegoria; ut, quemadmodum Dauid pugnavit cum gigante, ita pugnemus nos cum inimicis domesticis, sathana, mundo, carne, à quibus acriter oppugnamur. Typi pulcherrimi sunt multi: typus Ioseph, qui fuit venditus à fratribus, qui fuit figura Christi. typus Iona, qui tribus diebus fuit in ventre ceti, qui exprimit mortem et resurrectionem Christi. Item typus serpentis aenei & Sampsonis, in quorum tractatione Ecclesiasticus

sticus

sticus orator versabitur. Ipse memini, egregiū quendam concionatorē, cū Iosephi historiam narraret, & ostendere niteretur, illum fuisse typum Christi, lachrymas audientium excussisse. Poterunt clerici colligere, & commendare memoria illustriores typos, eosq; in suis sermonibus inserere: hortarer tamen, vt omnes eodem die non commemorarēt: eam enim commemorationem, satietatem peperisse, viri iudicio prastantes obseruauerunt. In solennitatibus fortasē aptissimè possunt accommodari. Sunt qui conciones suas exordiuntur ab aliquo typo, quem, vt monuimus, alio nomine possumus appellare figuram veteris testamenti; quam consuetudinem quis ausit vituperare? Varietati consulendum ducimus, vt libentiùs auditores accedant: & cauendum, nè in explicatione figurarum, tantum temporis consumatur, vt ad instituendam vitam, & ad corrigendos mores, debita cohortationes adhiberi non possint.

De tribus alijs parūm vsitatis expositionum generibus, elementario, physico, atq; prophético. Cap. LV.

SVNT alia expositionum genera parūm vsitata, elementarium, physicum, atq; propheticum. Cauendum Ecclesiastico oratori esse existimo, nè in cœtu hominum, longas disputationes de numeris, & elementorum significationibus instituat. res enim plena est obscuritatis, infructuosa, & à communi vsu loquendi abhorrens. res etiam diuinas ac salutare ad ordinem calorū, atque ad corpora naturalia, siue ad metalla referre, est hominis abutentis ingenio & philosophia cognitione, & salutem
anima-

animarum minimè cogitantis. Prophetam verò profiteri, & munus, quod Dei proprium est, predicendi ea, quæ futura sunt, assumere, inutile, temerariū, atq; etiam periculosum est oratori Ecclesiastico. Quid de Hierony. Sa-
uonarola, qui in hoc exponēdi genere auorum nostrorum memoria, versatus est, p̄j & docti viri senserint, non est neceſsè scribere: hac in re, virum illum alioquì doctum, minimè esse imitatione dignum ausim affirmare.

De varijs historici sensūs partibus.

Cap. LVI.

DEFINIVIMVS quatuor sensus sacrarum li-
terarum, de varijs literalis expositionis partibus dicamus. Ratio, quæ historicam intelligētiā docet, multas partes complectitur; quarum prima viam aperit ad inuestigandos tropos, phrasēs, proprietates, locutiones, figuras, & huiusmodi, quibus diuina litera maximè abundant, qua in re cupimus clericos ab adolescentia diligentiam ponere. alia docet particulares descriptiones ac tabulas prouinciarū, regnorum, marium, montium, fluiuiorum, syluarum, urbium, oppidorum, aliorumq; locorum, de quibus in sacris literis fit mētio. qua in re caueat Ecclesiasticus orator, nè nimius sit, & plerunq; sine vllō fructu ostendet memoriam. Non ignobilis etiam pars historica expositionis est ea, quæ ad tollenda quadam obscura, orta ex varia dierum, mēsum, annorum ratione, explicat omnes series, successiones, et dinumerationes temporum, seculorum, annorum, olympiadum, hebdomadarum, etatum, & generationum, quæ in diuina scriptura continentur: in quo, modus est adhibendus, nè res indu-
bitas

bitas in dubium reuocare videantur: continet etiam cognitionem historiarum, proprietatem, ac virium precipuarum, omnium rerum naturalium, hoc est, calorum, elementorum, animalium, ac plantarum, quæ passim in sacris literis describuntur, quæ omnia scitu sunt pulcherrima, & iucunditatem audientibus pariunt, si iudicium adhibeatur. Tradit etiam quasdam regulas, quæ viam aperiant ad intelligendas considerationes quasdam Geometricas, Astronomicas, Arithmeticas, & Musicas; à qua interpretandi ratione, monemus clericos, vt abstineant, nè obscuritate animos audientiũ sibi alienent. Altera inuentionis pars ostendit spirituales ac sublimiores diuinæ scripturæ sensus, allegoricum, anagogicũ, & tropologicum, adhibitis ad hoc nõnullis regulis, de quibus superius satis dictum est. Vt summam dicam, hoc tantum à clericis mandetur memoria, et obseruetur, vt primũ iaciatur doctrinæ fundamētum, vt quid sibi velint verba sacræ scripturæ, explicetur: deindè ad mores animi auditorum excitentur: quod B. Paulum in omnibus suis epistolis, et sanctos patres, B. in primis Chrysostomum, & S. Leonem pontificem fecisse, licet obseruare. Alia genera, nisi necessitatis aut magnæ utilitatis causa, non adhibeantur.

De diuisione, quæ veluti instrumentum propositioni seruit.

Cap. LVII.

PROPOSITIONI seruit diuisio, cuius sunt diuersæ species; distinctio vocis, diuisio generis eiusdem per oppositas differentias; vt, cũ dicimus, Christianorum quosdam esse catholicos, quosdam nõ catholicos. alia est diuisio

diuisio, quæ magis propriè dici potest enumeratio. vt est
 illa apud Salomonem in principio Ecclesiastæ. His vitur
 orator ad disponendam orationem, sed cauendum est, nè
 ita instrumento diuidendi delectetur orator, vt confusio-
 nẽ pariat potius, quàm vt memoria consulat. concionem
 suam in partes, nõ in frusta, diuidat; non imitetur malos
 coquos, qui discerpunt potius, quàm diuidunt, carnes: tria,
 aut quatuor ad summum, capita proponat. Euangelium
 quod propositum est, aut B. Pauli epistolam, aut introi-
 tus, aut quidquid ei sug gesserit Spiritus sanctus, diuidat
 in tres partes: verbi gratia, Beati qui timent Dominum,
 dicat quid sit beatitudo, quid timor Domini, quòd deci-
 piuntur homines, non quærentes hanc beatitudinem in
 euangelio. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit;
 diuidat sermonem in tres partes, et dicat; q̄ dilectio Dei
 est perfectio hominis Christiani, quid sit dilectio Dei, mi-
 seros esse qui non diligunt Deum, cuius rei est indicium,
 quòd non seruāt sermones eius. Propositionem quidam in
 tres partes diuidendã arbitratur, eò quòd ter conquie-
 scant ac respirent, & quasi noua proponentes populis, lo-
 qui incipiant. quam consuetudinem quis vituperet? aut
 non probet potius, cum tot iam annos sit recepta, & eam
 adhibeant præstantes viri, qui in nobilissimo concionan-
 di munere, magna cum laude sunt versati. si clerici mo-
 rem veterum sanctorum patrum, qui vnico filo orationis
 homilias suas texuerunt, sequentur, eos nemo poterit re-
 prehendere. Certè homilijs & sermonibus, qui habentur
 inter Missarũ solennia, veterum ratio videtur magis ac-
 cõmodata. Respirandi consuetudo, concionatoribus, qui è
 superiori loco dicunt ad populum, facilè est permittenda.
audias

audiat in hoc vnusquisq; quid sibi loquatur Spiritus sanctus. Obseruauimus magnos viros, vno filo verborum, & con-
 nexione sententiarum, pulcherrimas & admodum longas
 conciones ad populam habuisse. si accidat, quod fortasse,
 ita disponente Domino, accidere poterit, vt è clericis ad
 quos scribimus, aliqui creentur episcopi, eos hortarer, nè
 famam concionatoris aucupari videretur, & paternam
 illam dicendi formam, quam expresserunt sancti patres,
 retinerent; ita orationem texerent suam, vt continuato
 sermone, quidquid eo die esset propositum, grauiter proprio
 fungente officio, omisis multis concitationibus, ad po-
 pulum dicerent, ad erudiendas animas sua fidei commis-
 sas, bonos concionatores deligerent, ipsi etiam docerent,
 sed in primis in tradendis salutaribus preceptis ad vitam
 æternam pertinentibus, in corrigendis peruersis moribus,
 in excitandis animis ad pietatem, & ad remittendas iniu-
 rias, atq; ad frequentem vsum sacramentorum, paterna
 quadam charitate, & dilucida breuitate, versarentur.

De Epilogo. Cap. LVIII.

EPILOGVS siue peroratio est terminus oratio-
 nis, cuius quedam afferri possunt precepta, vt cum
 aliqua commotione terminetur oratio. Quamobrèm aut
 summa totius sermonis, aut precipua capita repetenda
 sunt, vt in auditorum animis imprimantur, aliquid de æ-
 terna vita, de beatitudine, de æternis supplicijs dicendum.
 Interdum adhibenda est deprecatio nomine populi; inter-
 dum cum lachrymis conuertendus est sermo ad Deum,
 quod tamen non sæpè, nec longa oratione faciendum est.
 nihil enim citius arefcit lachryma, & multi dum com-
 mouere studuerunt, nihil aliud affecuti sunt, nisi quodd
 risum

L

risum

risum mouerunt. In peroratione, paucis mutatis, accommodari possent his temporibus illa verba Nazianzeni, vt diuinam misericordiam interdum implorantes, dicamus: Peccauius, iniquitatē fecimus, impiē egimus, quoniam mandatorum tuorum memoriam abiiecimus, & res peruersas cogitauimus; quoniam, vt Christi filij tui uocationi & euangelio conueniebat, vt sanctis illis cruciatibus, & animi deiectioni, qua, nostra causa, seipsum exinanuit, non respondimus; quoniam probro fuimus dilecto tuo; sacerdotes & populus te deseruimus, simul inutiles facti sumus, non est, qui iudicium et iustitiam faciat, nō est usque ad vnum; miserationes tuas, clementiam tuam, & viscera misericordiae Dei nostri, vitijs nostris, & consiliorum nostrorū nequitia, & peruersitate praclusimus tu bonus, & nos iniquē egimus; tu terribilis es, & quis resistet tibi? terrore tuo montes contremiscent, & magnitudini brachij tui quis resistet? si calum claueris, quis aperiet? Et paulo post in eadem oratione addit idem summus author quaedam verba, epilogis valdē accommodata: Verū quiesce Domine, remitte Domine, propitiū esto Domine, nē nos propter iniquitates nostras perdas, nec supplicijs nostris alios erudias, cū liceat nobis aliorum populorū caluitatibus emendari, nimirum gentium, quae te non nouerunt, & regnorum, quae imperio tuo parere recusauerunt: at nos populus tuus Domine, & virga hereditatis tuae, castiga nos in mansuetudine, & non in ira tua, nē paucissimos nos facias, & contemptissimos omnium, qui habitant terram. Quo epilogo, hoc praesertim tempore, quo crudelissimo bello populus Christianus affligitur, vti saepē poterit Ecclesiasticus orator.

Pauca

Pauca quædam de memoria, & dignitate Ecclesiastici oratoris.

Cap. LIX.

IAM verò memoriam admodum necessariam oratori Ecclesiastico dixerimus: & quamvis magnum illud donum, natura, immò potius Deo, acceptum referendum est; cōseruatur tamen et augetur exercitatione, ac meditatione; et incredibiliter ordine crescit. stylū esse optimum artificem dicendi cum nemo ignoret; vtilissimum erit, si quæ dicturus est Ecclesiasticus orator, antè conscribat: caueat tamen, nè verborum suorum se seruum cōstituat, & nè ex scripto recitans, interdum hereat. Quod etsi magnis etiam oratoribus nonnunquam legimus contigisse, est tamen valde fugiendum, quia minueret oratoris Ecclesiastici dignitatē, quæ eatenus est magni facienda, quatenus sine ea vix potest animas Christo lucrari. multum etiam confert ad dicendam oratoris dignitas, quæ in vultus, vocis, habitus moderatione consistit. Et quia iam de actione quædam attigimus, cum de ineptijs loqueremur, nihil de ea prætereà dicemus. Monemus tantum hoc loco clericos, vt decentibus vestibus vtantur; nimiam elegantiam, sordes etiam, fugiant. cum autem celebrabunt, & personam Christi agentes, sacrificium offerent pro peccatis suis & populorum; preciosioribus & elegantioribus, quam possint, indumentis vtantur: & vt decet Apostolicos viros, grauitatem in dicendo adhibeant; nec populo, multò minus sibi, soli autē Deo, placere studeant, qui Ecclesiasticæ Rhetoricæ & omnium laudabilium artium finis debet esse propositus.

L A V S D E O.

Q. 2

PRÆLECTIO
NES TRES AB AV-
GVSTINO VALERIO, EPI-
SCOPO VERONAE,

quibus omnis Rhetoricæ Eccle-
siasticæ explicandæ ratio
trahitur.

ACOLYTHIS CATHE-
DRALIS ECCLESIAE, ET CLE-
RICIS TVM SEMINARIJ, TVM
TOTIVS DIOECESIS VE-
RONENSIS,

Ioannes Baptista Posseuinus iunior,
S. P. D.

HETORICA Ecclesiastica, quã
Augustinus Valerius, commu-
nis omnium nostrum Episco-
pus & pater, iubente CAROLO
CARDINALE BORROMEO
scripsit, tandem aliquandò ma-
ximo Dei beneficio in lucẽ venit. Faxit Deus
optimus maximus, bonarum rerum omnium
& egregij huius operis primus ac præcipuus
author, fratres charissimi, vt paternũ hoc pa-
storis nostri munus, grato, vt debemus, animo
excipiamus: & pulcherrima, quæ non modò
publicis & priuatis adhortationibus, sed &
scriptis etiam nobis tradit, præcepta, quanta
possumus diligentia, ad vsum reuocemus, &
summam eius erga nos omnes beneuolentiam
agnoscamus; qui (vt omnes probè nôstis) post
delatam sibi episcopalis oneris dignitatẽ, ma-
xima animi sollicitudine in id semp incubuit,
vt nobis omnibus, qui in ipsis adhuc Ecclesiæ
sanctæ (vt ita dicam) foribus sumus, studijsq;
nostris,

nostris, meliori qua posset ratione consulere:
quod, ut aliquo pacto consequeretur, nullis
parcens laboribus, inter tot, tantasque mune-
ris sui occupationes, non exiguum hoc de di-
cendi ratione opus conscripsit: neque modò
conscripsit, sed quo filiorum suorum utilitati
copiosius satisfaceret; author interpretis perso-
nam induens, tribus pulcherrimis atque admo-
dum fructuosis, ad vos habitis prælectionibus
seipsum exposuit; quas quod audire non po-
tuerim, cum nondum Veronæ essem, vehementer
doleo: venerunt tamen superioribus diebus,
antequam uniuersum hoc opus esset impres-
sum, ad manus meas; quas etsi ipsemet, qui eas
habuit, minimè conscripserit, fuerunt tamen,
eo prælegente, auditorum scriptis diligenter
exceptæ; eas maxima sanè cum utilitate & ani-
mi mei voluptate perlégi: in quibus, præter
Latinæ linguæ elegantiam, (cum præsertim ex
tempore loqueretur) sententiarum grauitatem,
& variam doctrinæ suppellectilè admiratus,
cum insignes ex ijs utilitates percipi posse ani-
maduertissem; episcopum (qui nos omnes pa-
terno quodam amore complectitur) pluribus
verbis rogavi, ut (nè quid hac in re desiderari
posse videretur) eas edi permetteret; ex qui-
bus & libri huius utilitatem eximiam atque
necessitatem, & authoris scopum ac metho-
dum; quos etiam eius interpretes & auditores
mores deceant, aliaque quamplurima scitu
dignis-

dignissima, facile percipiamus: quod magno
equidem labore ab eodem impetraui. Accipi-
te igitur, fratres amantissimi, fructuosissima
hec totius huius diuinæ potiùs, quàm humanæ
facultatis prolegomena, vobis à patre vestro
& eiusdem operis authore, accuratè explica-
ta; eaquæ frequenter & studiosè perlegite; ijs
vt, aliquandò librū hunc interpretaturi, (spe-
ro autem fore non paucos è tanta clericorum
copia, qui id breuè possint pro dignitate
præstare) vestra cum laude & au-
dientium fructu, vti pos-
sitis. Valete.

Q 4

P R A E.

PRAELECTIO PRIMA.

IN DE magna oritur perturbatio & confusio, charissimi filij, quod non intelligat homines, ad quid potissimum sint nati, & quod eorum studia sint referenda: inde etiam fit, ut eam sacerdotum copiam non habeamus, quam optaremus, & qua maxime haec Ecclesia indigeret; idcirco non desino pro mea paterna erga vos charitate, ac pro meo officio, vos saepe hortari, ut vos ipsi cognoscatis finem vestrorum studiorum, &strarum actionum; cogitatis saepe, vos Ecclesia sumptibus ali, ut ad nobilissimum sacerdotij gradum ascendatis, ut ministri Dei, mediatores inter populum & Deum sitis, atque etiam (quod vehementer opto) coadiutores mei in animarum, quas Dominus noster IESVS CHRISTVS fidei meae tradidit, cura; quod ut consequi possitis, in ijs studijs vobis assuescendum est ista aetate, qua maxime sacerdotes decent, nimirum ut oretis, sanctis orationibus delectemini, quando celebrare per aetatem vobis non liceat sanctissimo sacrificio Missae singulis diebus maxima deuotione & attentione intersitis; & cum nondum ad illam aetatem perueneritis, neque illum gradum in Ecclesia teneatis, ut sitis idonei ad docendum, adolescentiam vestram cognitione litterarum, doctrina in primis Ecclesiastica ornetis: & quoniam, (charissimi filij) quamuis doctrinarum & omnium bonorum magister sit spiritus sanctus, ad excitandam tamen humilitatem nostram, requirit saepe Dominus non solum preces, quae quidem multum conferunt, & vita innocentiam, sed etiam studium et diligentiam, quibus disciplina

plina comparantur, hac in re nolite vobis deesse; ego
certè, quantum in me fuit, nunquam defui: non defunt
etiam fratres mei Canonici, qui adsunt, qui cohortatio-
nibus multis vos ad studia & ad omnes virtutes solent
impellere. Cum autem vsu veniat, ut Sacerdos quod ipse
didicerit, ad gloriam Dei communicet cum cæteris, eos
hortando, aut docendo, aut consolando, idcirco in ea par-
te Theologiæ, quæ eius succum possumus dicere, quæ sum-
mis quibusdam cõtinetur, vos versari oportere intelligo;
in qua ut facilius & maiore cum fructu possitis proficere,
& scholasticam doctrinam, quam expultricem errorum,
& catholicæ veritatis fidelissimã ministram nominamus,
(quãtùm ad vestrum officium pertinebit) teneatis, iussi-
mus etiam, ut in logicis versaremini. verùm cum non sa-
cerdotes modò, sed etiam parochi (ut spero) futuri sitis,
quorum præcipuũ est munus, docere populum; hoc etiam
in docendi munere estis erudiendi; præcepta huius artis,
quam Ecclesiasticam Rhetoricã nominavimus, vobis tra-
denda sunt: qua in re non mihi esse recusandum laborem
præfandi aliquid ad utilitatem studiorum vestrorum iu-
dicaui; cum vehementer cupiam (ut sæpè iam dixi) vos
esse optimos & doctissimos, veros angelos Dei, veros in-
ternuncios, populi ad Deum, & dignos bonorum sacer-
dotum, qui ante vos in hac Ecclesia fuerunt, successores.
Quid igitur agam, ut vestris studijs consulam? proponam
hæc capita explicanda, & munere magistri, multis iam
annis intermisso, fungar, non magna quadam, sed tamen
utilia, & vestris studijs (ut opinor) accommodata, per se-
quar. Explicabo primũ quid sibi velit illa inscriptio, Ec-
clesiastica Rhetorica ad clericos: secundo loco, quis fue-

vit scopus in hoc opere; tertio dicam de methodo, qua est scriptum, & de diuisione librorum; quarto, de utilitate; quinto, quis fuerit author operis; sexto, de interprete; septimo, de legitimo auditore; octauo, qua ratione hac precepta sint ad vsum reuocanda, indicabo: qua autem proposui, explicabo breuius et dilucidius, quam potero, & tribus tantum pralectionibus; alijs enim, & grauioribus occupationibus impediatur. Itaque primum caput aggrediamur, quod pertinet ad inscriptionem. Quia homo ab alijs animalibus, ratione & sermone differt; vt sermone, quo differt ab alijs animalibus, alijs etiam hominibus excelleret, eosque iuaret; Rhetoricam artem inuentam legimus, quam docti homines descripserunt artem bene dicendi, esse collocandam in genere artium sermocinalium, & earum, qua proprium semper finem non consequuntur. Non enim semper persuadet orator, & quamuis non persuadeat, boni oratoris nomen non amittit. Esse, inquam, Rhetoricam artem sermocinalem, comperietis in illa tabella, quam vobis proponimus, & quam vobis memoria commendandam putamus. continet enim omnes scientias & omnes artes, & qua ratione inter se, quasi quadam affinitate, coniunctae quaedam sint, qua ratione etiam distinguantur; hanc nemo vestrum non commendet memoria. Afferet enim haec distinctio artium & scientiarum vobis non minimas utilitates in omni vita; & ad doctrinae existimationem, qua si cum humilitate coniuncta sit, non est negligenda, non minimum conferet. Rhetoricam distinxit Plato magnus sane Philosophus; alteram in Phaedro nominauit philosophicam, cuius preceptis mortales ad bonum perducerentur, eamque miris laudibus effert: alteram

alteram in Gorgia dixit vilem, abiectam, & adulato-
riam, qua lenocinijs quibusdam, populi allicerentur, ac
deciperentur; quo loco idem Plato quatuor enumerat
artes, duas ad animum, & duas ad corpus pertinentes.
Præceptorum copiam, quibus animus conseruatur, ap-
pellat artem siue facultatem legalem, quamuis proprie
scientia appellari possit; iudiciariam verò, appellat fa-
cultatem, qua animus corrigitur. Idem scribit, corpus
conseruari arte gymnastica, qua constat exercitationi-
bus moderatis & oportunis; medicina sanari, cuius tria
sunt instrumenta, (vt omnes sciunt) diæta, pharmacia, et
chirurgia. Tutius autem instrumentum, est diæta, hoc est,
ratio victus. Hac distinctione posita, vir admirabili inge-
nio præditus, facit quatuor artes adulatorias, abiectas, &
viles; quator (quas nominaui) simulantes, & affectantes.
Sophisticam, affectantem, legalem. Affectant enim sophi-
sta & aucupantur famam sapientiæ, cum ab ea longissimè
absint, & quos venantur adolescentes, (vt idem ait Pla-
to) diuites in primis, maximè solent corrumpere; nomi-
nat oratoriam affectantem iudiciariam; patres enim pa-
tria haberi voluerunt oratores, & cum sæpè propria glo-
ria studerent, seditiones maximas concitauerunt, et res-
publicas euerterunt, quam rem non est necesse pluribus
exemplis confirmare. nominat fucatoriam quandam ar-
tem simulantem gymnasticam, qua nonnulli seipsos &
alios decipientes, coloribus & fucis quibusdam, imbecilli-
tatem corporis, aut etiam morbos tegunt, & robustiores se
esse iactant, quàm sint, quod in primis foeminarum vitium
est, quæ ridiculo & miserabili quodam conatu pulchriores
student haberi, quàm sint, propriam faciem plerunque
fædan-

sedantes, & sibi ipsis, & valetudini parum consulentes.
Quarta erat ars vilis, abiecta, & adulatoria, qua simul-
labat medicinam; ars coquinaria, palato tanquam regi
seruiens, & corpora plerunque debilitans & corrumpens,
qua distinctione Socrates Rhetoricam facultatem, ana-
logiam et proportionem quandam habere cum coquina-
ria per irrisionem dixit; quanquam, (vt verè dicamus,)
videntem dicere verum quid vetuit? Cicero, qui maxi-
mam in dicendo laudem est consecutus, ita hac de re iu-
dicauit, Socrate in irridendis oratoribus, oratorem sum-
mum apparuisse. Nos hac misa facientes, Rhetoricam non
adulatoriam, vilem, et abiectam, qua seditiones concitan-
tur, nec philosophiam tantum, qua ad bonum philosophi
cognitum, homines perducerentur, hoc est, ad morales vir-
tutes; sed Ecclesiasticam, quam ad beatam & aeternam vi-
tam populus erudiretur; qua regnum Dei augeretur, se-
uissima sathana tyrannis minueretur, & sancta Ecclesia
ornaretur, tradimus. Illud nomen, Ecclesiastica, additum
est, vt intelligatur, nihil contineri in hac arte, quod ma-
gistra veritatis Ecclesia non probet, non doceat, quod in
sanctis literis, aut in sanctis doctoribus non reperiatur, aut
saltem per similitudinem quamdam, ad interpretationem
sacrorum librorum, aut ad sententias patrum non possit
referri. Neque meo iudicio quenquam debet offendere,
quod nomine Rhetoricæ vtamur, cum iam ostenderit
& Platonem, Rhetoricam philosophicam cognouisse, &
cum iam explicauerimus, quid eo nomine intelligamus.
Aristoteles de Syllogismo primum, deinde de varijs spe-
ciebus Syllogismorum, differuit in logicis: ita nobis liceat
huius nobilissimæ artis Rhetoricæ, quæ Ecclesiastica dici-
tur,

aur, separatim de Syllogismo demonstratiuo, qui scien-
tiam pareret, libros duos conscripsit. & quemadmodum
nomen Rhetorica non improprie (vt ostendimus) vsurpa-
uimus; vsi etiam sumus alio nomine minimè vsitato; loco
enim concionatoris, siue doctoris, vsi sumus (sape hoc no-
mine oratoris Ecclesiastici; tum quia nobis non fuit pro-
positum, concionatoribus, viris in multiplici doctrina ver-
satis, qui iam multis exercitationibus & laboribus Eccle-
sia Dei profuerunt, & magnam laudem sunt consecuti,
præcepta tradere; tum maximè, quia accommodauimus
paucæ hæc præcepta, quæ tradimus, breuibus etiam sermo-
nibus, qui habentur inter Missarum solennia, aut etiam,
qui habentur in societatibus ad excitandos homines ad
pietatem: in quibus tantum qui versantur, concionatoris
præstantissimo nomine minimè dignos putauimus. Ità aut or-
torem Ecclesiasticum describimus, non virum bonum tan-
tum, (quemadmodum definiuit Quintilianus) dicendi pe-
ritum; sed virum non solum bonum, & dicendi facultate
instructum; verum etiam sanctis quibusdam moribus ve-
nerabilè authoritate, à CHRISTI Vicario, siue ab eius
ministris, episcopis, sibi concessa, non seipsum: sed CHRIS-
TVM prædicantem; & oues CHRISTI, salutari
verbo pascentem; non suam, sed Dei gloriam querentem;
quales, vt vos singuli euadatis, vehemèter studeo & opto.
Secundum caput erat propositum, vt declarem scopum
huius operis hic autem est; vt dicendi facultate instructi;
mecum saluti huius Veronensis populi, consulatis. Vultis
vt apertius, quid mihi in hoc opere propositum est, expli-
cem vobis? commemoro, quæ sanctissimus Archiepiscopus
Braccharensis in quodam libello, qui inscribitur Stimu-
lus

las pastorum, obseruauit: De Ioanne Baptista scriptum est, quod esset vox, in ea significatione, qua apud Terentium in illa comœdia, qua inscribitur Adelphis, illa uerba vsurpantur, Quantus quantus es, totus sapientia es: in quo etiam sensu legimus, in fabulis philomelam dictam totam uocem, quam cum uidisset lupus, quia eam magnum quid esse, ex uoce putauerat, ita dixisse fertur, Tu tota uox es, nihil prætereà. Scopus igitur huius operis, (charissimi filij,) non est alius, nisi ut philomela Dei sitis, nihil prætereà; uoces Dei sitis, organa diuinæ bonitatis & tuba CHRISTI. Et quamuis etiam sine his præceptis in nobilissimo concionandi munere uersari facile possitis, à Spiritu sancto, qui est uerus magister, edocti, & dicendi exercitatione adiuri, uitalia tamen uobis fore hæc præcepta putauimus. Quidquid enim scriptum est in hoc opere, ex obseruatione sanctissimorum hominum & grauissimorum scriptorum, collectum est. Interrogatus beatus Dominicus, qua ratione pulcherrimas res, quas dicebat, excogitasset; & ita diceret, ut audientes in admirationem traheret; respondisse fertur; ea se in charitatis libello reperisse. Verissimum est, (quis neget?) optimam magistram esse charitatem; energiam quandam, & quasi uitam orationi afferre. sed tamen (ut beatus scribit Bernardus) ut lucere tantum, est uanum; ita ardere tantum, uideri potest parum, & idcirco cum charitate coniungendam esse scientiam, & præceptorum cognitionem, quispiam iure existimauerit. Ad reprimendam hominum superbiam, & ad erudiendos nos ad humilitatem, iussit Dominus, ut artes & scientiæ labore compararentur. quamobrè labor suscipiendus

piendus est à vobis alacriter, vobisque est enitendum, ut
hæc, quæ collegimus præcepta, ita ad usum reuocetis, ut
me nunquam meæ industria pœniteat. Beatus Iob de se
ipso loquens dixit; Si fructus terræ absque pecunia com-
edi; quæ verba explicans sanctissimus Pontifex Grego-
rius, interpretatur, nihil esse aliud, fructus terræ sine pe-
cunia comedere, quam Ecclesiæ emolumenta percipere,
& prædicationis officium non præstare. Multi fuerunt
viri, ingenio & doctrina excellentes, qui, præcepta ad
dicendum tradiderunt, quorum copia nè obruemini, &
nè varijs exemplis, quæ vestræ salutis & populorum,
nullam aut minimam vtilitatem afferrent, vestra stu-
dia retardarentur, scriptum est hoc opus. Vos autem
moneo, ut caput huius artis, quam Ecclesiasticam Rhe-
toricam nominauimus, non putetis (ut Cicero sua Rhe-
toricæ esse putauit) calare artem, sed præstare, quæ do-
cueritis. Quo loco imprimatis velim in animis vestris
tres pulcherrimas sententias; Primam Gregorij Na-
zianzeni, quem nihil, si eius in dicendo vim considere-
mus, prohibet nos appellare Christianum Demosthenem;
oportet prius mundari, & sic alios mundare; oportet
lumen fieri, & sic alios illuminare; sapientem prius fie-
ri, & sic alios facere sapientes; ad DEVM accedere,
& sic ad alios ad DEVM adducere: sanctificari, &
ita sanctificare; manus habere rectas, & sic cadentibus
porrigere manum. Altera est sententia beati Augustini,
quæ, datè operam, ut nunquam in vos possit conueni-
re; exaudi te ipsum, durissime, immanissime, surdissime
doctor; quid mihi lingua aurea, & cor ferreum? cum
multò facilis sit loqui, quam præstare, quæ loquimur.

Ita

Ità se res habet: magis mouent facta, quàm verba. & maiore in honore illi habentur, quos cum videmus, admiramur, quàm cum audimus. Pulchra etiam sententia est beati Gregorij; Cuius (inquit) vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Hæc idèd à nobis dicta sunt, vt intelligeretis, scopum nostrum fuisse; clericis tantum præcepta tradere, & illis quidem bonis; eorū studijs prodesse, nobis propositum fuisse, vt Ecclesie & populo Christiano consuleremus. Et hæc hodierno die satis dicta sint, fortasè etiam plura, quàm oportuit, vt à vobis possent memoria commendari; sed quia tribus prælectionibus omnia, quæ proposuimus capita, sunt explicanda, idèd tam multa diximus.

PRAELECTIO SECVNDA.

TERTIVM erat caput, charissimi filij, vt de methodo, qua hoc opus est scriptum, & de diuisione etiam librorum, diceremus aliquid. ità igitur se res habet; omnis pulchritudo, ab ordine proficiscitur, ità vt ordo à Platone appellatus sit anima rerum, & appellari etiam possit anima artium et scientiarum. Declaro, quid sit methodus: vos diligenter attendite; ea enim, quæ multo tempore, & nõ minimo etiam labore collegeram, breuiter & dilucidè (vt spero) vobis ante oculos ponam; quæ, si diligentiam adhibueritis, maximam vobis vtilitatem afferent, non solùm ad intelligentiam huius operis, sed ad variam et multiplicem rerum cognitionem. Itaque methodus sic describatur, quemadmodùm descripta fuit à Philopono Aristotelis interprete, Via breuis docendi, cum ratione instituta. Ille autem docendi rationem optimam tenet,

breuis docendi cum ratione instituta. Ille autem docendi rationem optimam tenet, & vir (vt ita dicam) methodicus nominari potest, qui adhibet modum docendi, qui adhibet instrumenta accommodata tractandis theorematibus, & qui in scientijs & artibus disponendis, ordinem quendam vniuersalem seruat. Modus docendi, in hoc in primis est positus, vt habeatur ratio rerum & personarum, diuerso enim modo res traduntur; vt disciplina mathematica formam solam considerant: naturalis scientia cōsiderat omnes causas, sed in primis materiam; philosophia de moribus, atque etiam artes, maxime per causam finalem traduntur. Quod si quis disciplinas mathematicas docens, omissa forma, alias causas inuestigaret, ita moralem philosophiam tractans, per alias potius causas, quàm per finalem doceret; is non adhiberet modum docendi; is methodum ignoraret. Cum autem diuersa sint genera hominum; & alij moueantur exemplis; alij subtilibus argumentis conuincantur; si quis ad populum (vt nonnulli faciunt) sermonem habens; exquisito & auscultatorio illo docendi genere vteretur, is sanè careret methodo. Instrumenta autem docēdi artes & scientias, sunt quatuor, quod quidem hac ratione comprobari potest: nam aut docemus essentiam rei, aut probamus proprietatem aliquam inesse rei: essentia autem & natura rei explicatur definitione; definitio autem cum ex genere & differētia constet, genus inuenitur resolutione; differētia diuisione: quamobrēm diuisionem & resolutionem, docti viri dixerunt, seruire definitioni: demonstratione verò ostenditur, aliquam proprietatem inesse subiecto. Rem illustremis exemplis, è morali philosophia sum-

R

ptis,

pris, ut fiat notior. Virtutem moralem dicimus habitum
in mediocritate constitutum; hac est essentia virtutis;
huius definitionis genus, est habitus; quod quidem genus
instrumēto resolutionis inuenitur, hoc modo: Qui ex vir-
tute agit, non agit temerè, nec est varius: verbi causa, qui
virtute iustitiæ est ornatus, non temerè exercet iustitiam,
neq; interdum est iniustus. ex habitu igitur agit. præterea
cum prudentia, iustitia, temperantia, & fortitudo, sint
virtutes, & veluti species; in quo illæ consentiunt; illud
erit genus; hoc autem est habitus. Diuisione verò reperi-
tur differentia, hoc modo: Cum habituum animi, alij sint
intellectiui, alij actiui: & actiuorum, alij sint in excessu,
alij in defectu, alij in mediocritate positi; virtus certè est
habitus, non in excessu, neq; in defectu. sunt enim vitia,
ut auaritia & prodigalitas, sed in mediocritate positi, ut
liberalitas. sic autem ostēditur hæc proprietas; verbi causa,
Virtutem expetendā esse, quia est bona, quia est ama-
bilis; quod sic ostenditur: Omne bonum est expetendum,
virtus est bona, ergo est expetenda. Hoc ipsum quod di-
xi, alijs exemplis illustrare, esset superuacaneum; facile
esset quàm plurimis. Porro ordo non solum in distinctione
rerum, & auditorum, & in questionibus tractandis, sed
etiam in disponenda tota arte & scientia, versatur. Est
autem ordo, dispositio partium inter se, & est quedam
relatio; hæc autem est aut simplicium partium ad magis
compositas, aut compositarum ad simplices, aut reductio
partiū ad vnum. Vnde tres oriuntur ordines, resolutiuus,
compositiuus, & definitiuus; resolutiuus, est aptus ad in-
ueniendum; compositiuus, ad docendum; definitiuus ad
memoriam. Compositiuo vsus est Aristoteles in Logica,
tractat

tractat enim de summis rerum generibus, hoc est, de decem predicamentis, deinde de propositione, tertio de Syllogismo, de quæ eius speciebus, demonstratiuo, dialectico, & sophistico, Eodem vsus est in Philosophia naturali, incipiens à principijs, & progrediens ad corpora simplicia, deindè ad magis composita, huncq; eundem ordinem licet animaduertere in tractatiõe sacra theologiæ, quam viri, ingenij acumine & multiplici doctrina præstantes, adhibita methodo, tradiderunt: primus omnium Latinorum, Ioannem Damascenum scriptorem Græcum imitatus, is qui magister Sententiarum est appellatus: agit enim primùm de Deo, de quæ eius attributis; deindè de creaturis, tum de homine, de quæ CHRISTO, propter nos homines & propter nostram salutem homine facto: vltimo loco de virtute, de quæ sacramentis disserit. hunc ordinem compositiuum, naturæ ordinem etiam docti homines appellârunt. Resolutiuo vsus fuisse Aristoteles, si artem logicam aggressus esset explicare à Syllogismo; & si in philosophia naturali, de animalibus primùm egisset, & vltimo loco explicasset principia. Aptior est multo hic ordo ad inueniendum, quàm ad docendum. Definitiuus ordo est, cum statim à principio operis, proponitur definitio; & nihil aliud tractatur, nisi explicatio ipsius definitionis: quem ordinem adhibuit Galenus in arte medicinali, & nos conati sumus adhibere in hac Ecclesiastica arte tradèda. Sic enim desinimus Rhetoricam Ecclesiasticam, esse artem inueniendi, disponèdi, et loquendi omnia, quæ ad salutem animarum pertinent, docendo, mouendo, & conciliando, vt persuadeamus, regnum Dei augeamus, et minuamus tyrannidem sathana.

Quorsum hæc, dicitis charissimi filij? A nobis idem hæc, multo iam tempore intermissa, & penè oblita, repetenda iudicauimus; vt ostenderemus hoc, quod vobis proponimus, opus non prorsus carere methodo, adhibitus est modus docendi, habita ratio rerum, de quibus agitur; crassa quadam minerua, ad vestrum captum, præcepta tradita sunt: sunt etiam comprobata exemplis, ex sanctis patribus sumptis, populariter scriptis, hoc est, quibus populus possit instrui. Instrumenta quatuor, de quibus diximus, in toto opere adhibuimus: Diuisione sæpè vsi sumus, cum legem distinximus, cum de varijs virtutibus & peccatorum generibus egimus, inuenientes locos communes. instrumento resolutionis adiuti plurimum sumus: definitionibus abundat opus. quid essent singula virtutes & peccata, aperuimus: demonstrationibus ab effectis, interdum vsi sumus; nam demonstrationes à causa, afferre non fuit necesse, cū præcepta Rhetoricæ tradamus; verbi causa, cum probauimus, neminem ladi nisi à semetipso, quia peccatum tantum est malum; cum ostendimus, humiles esse sapientes, quia se ipsi cognoscunt. In tradenda autem tota Ecclesiastica hac arte in vniuersum, libuit ordinem definitionum adhibere, accommodatum ad memoriam; vt iudicarem, tenenda quidem & memoria mandanda esse præcepta, sed exercitatione ad vsum reuocanda; in ijs præceptis discendis, multum temporis minimè ponendum, plura esse boni sacerdotis officia: præcipuum, docere: quod fit non tam præceptis, quàm sancta quadam simplicitate & vitæ exemplo. Distinximus autem opus in tres libros, grauisimum philosophum & naturæ scribam Aristotelem imitati: primò enim, quæ ratione auditores doceren-

tur:

tur: secundò, qua ratione commouerentur: tertio, qua conciliarentur, aperuimus. ita (vt summus ille vir fecit) nos etiam conati sumus hoc opus distinguere. Integram autem totius operis diuisionem, in quadam tabella constituemus, ad vsum studiorum vestrorum; vt cum praecepta vobis explicabuntur, ea non omninò vobis noua videantur. De utilitate huius operis dicamus aliquid, vt magis ad diligenter legendos hos libros excitemini. Attende tibi & doctrinæ; insta in illis; hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, et eos, qui te audiunt, scripsit B. Paulus ad Timotheum. Saluum igitur cum faciat seipsum & alios, qui in Ecclesiastico dicendi munere ritè versatur; facile perspicitur huius artis utilitas, quæ, praecepta ad benè dicendum, continentur. Diuus Gregorius, tanto facilius & citius remitti vniciq; peccata, scripsit, quanto diligentius quis populis munus prædicationis præstiterit. Quod de episcopo sanctissimus episcopus Braccarensis (quem paulò antè nominauimus) scripsit, liceat mihi accommodare etiam ad parochos. Quid est aliud, (charissimi filij,) aut quid aliud potius esse deberet parochus, quàm sol suæ parœciæ? homo totus ignitus, animarum saluti totus intentus, exemplo semper, verbo sapissimè prædicans? Vt sitis igitur lucernæ ardentes, Ioannes Baptistæ præcursoris Domini imitatores, Ecclesiastica Rhetorica cognitio non minimùm proderit. Quam magnum sit lucrum, vel vnã tantùm animam lucrari Christo, eiusdem saluatoris testimonio confirmari potest; qui de peccatore, pœnitentiã agente, dixit letitia exultare choros Angelorum, & beatas omnes animas, quæ visione Dei perfruuntur: non vnã aut duas, quod est ma-

gnū, vt diximus, sed innumerabiles animas, ciuitates in-
tegras & prouincias, Ecclesiastici oratores ad Deū con-
uerterunt, erroribus multis purgauerunt, ad sanctam re-
ligionem traxerunt, legibus & sanctis institutis, seditio-
nes & perturbationes varias sedantes, stabiliērunt. quod
quā acceptum sit Deo, & quā utile ei, qui hoc potest
præstare, quiuis facile intelligit. De utilitate hæc satis di-
cta sint. Plura dixissem, si fuisset neceſſe; sed quoniam (vt
animaduerto) ad hanc facultatem percipiendam, satis
vestra spē estis incensi; reliqua capita explicemus. Lau-
dantur authores librorum; vt inde eorum auditores ex-
citantur ad eos studiosè legendos: idcirco interpretes A-
ristotelis, cum miris laudibus efferunt, & non immerito
summum philosophum, natura miraculum, & eiusdem
veluti fidelissimum scribam nominant, vt inde homines
ad eius studium alliciant: sic fecerunt Platonis, sic Cice-
ronis, sic etiam scholasticorum, hoc est, magistri senten-
tiarum, B. Thomæ interpretes. De huius Ecclesiasticæ Rhe-
toricæ authore quid dicam? cum reuera, quis fuerit eius
author, non sit facile statuere. Vt paucis, quomodo se res
habet, aperiam: nec meum est hoc opus, nec non meum.
Carolus Cardinalis Borrhomæus, de quo, quia non adest,
hæc pauca mihi liceat dicere; vir certè excellenti pietate
in Deum præditus, & ad pristinum candorem Ecclesia
restituendum, his temporibus à Deo ecclesiæ datus: is vir,
qui nunquam aliud cogitat, quā nobilissimam illā Me-
diolanensem Ecclesiam ornare, & alios Episcopos, quos
omnes fraterno quodā amore complectitur, ad idem stu-
dium non cessat excitare; ita vt Itatorum Episcoporum
stimulus nominari merito possit; is, inquam, animo conce-
pit

pit hanc Rhetoricam Ecclesiasticam, à principio (vt in-
genuè fatear) me etiam aliquantulum repugnante, &
eius sententiæ contradicente: delineavi opus, laboravi et-
iam, quantum occupationes meæ multiplices concesserunt,
aliquot menses. Doctissimus vir, & præstanti iudicio
præditus, frater Hieronymus Vielmus Ordinis Prædicatorum,
Episcopus Emonensis, quo etiam doctore, dum Romæ,
magna sua cum laude publicè sacrâ Theologiam profiteretur,
sum vsus, delineato à nobis operi, magnam utilitatem,
pro sua multiplici doctrina, & magna in me beneuolentiâ,
asseret: aliqui etiam è patribus societatis Iesu, quam
societatem, filij, si quis florem Ecclesiæ, iudicij, &
bonarum literarum sanctam quandam academiam nominet,
non errabit, iuuabunt hoc opus; & homines in sacrarum
literarum studio, & sanctorum patrum lectione versantes,
ea præstabunt in expoliendo hoc opere, quæ ipse, varijs
occupationibus distractus, magno etiam labore, præstare
minimè possem. Curabit etiam Cardinalis amplissimus,
Ecclesiasticæ Rhetoricæ (vt ità dicam) pater, vt eruditi
homines, & in Ecclesiastica eloquentia versati, quos
fouet, quos etiam alit, aliquid laboris & industriæ,
ad perficiendum hoc opus conferant. filij, hoc opus
cùm erit perfectum, si Cardinalis Borromæi opus esse
existimabitis; putate eius auctorem esse Spiritum sanctum;
spiritu enim sancto, vt multa sunt indicia, vir ille Dei
ducitur: si meum putabitis, quia illud delineauerim; ex
patris vestri industria & labore, aliquot fructus percipietis:
quem enim magis non doceant paterna præcepta, quàm
aliorum? & quis domestica disciplina nõ delectetur magis?
& hæc hodierno die sufficiant.

PRAELECTIO TERTIA.

DICAMVS de interprete Ecclesiasticae Rhetoricae; quod non facimus, ut illum, qui interpretaturus est hos libros, doceamus, non eget enim ipse (ut opinor) meis praeceptis; sed quia spero, fore aliquando, ut è vobis futuri sint aliqui, qui hanc eandem Ecclesiasticam Rhetoricam, ijs, qui succedent acolythis, in vestra schola, et ijs, qui seminarium admittentur, sint explicaturi. Quis ad munus docendi deligitur, raro admodum accidit, ut ei desit satis bonum ingenium; et in primis etiam artibus, & in ea potissimum, quam explicaturus est, non sit versatus: si quis enim adiumento ingenij caret, quid est, cur alios velit docere? Regium est, filij, docere. videtur enim aliqua ratione, qui docet, dominari, impellere, & trahere animos, quocunque vult. Quo loco facere non possum, quin deplorem peruersam quorundam opinionem, qui genus hominum admodum utile contemnunt, atque etiam in inuidiam adducunt; quasi verò cum non turpe, immò honorificum sit discere, non magis honorificum sit docere. sed profectò id accidit, ut qui in docendi munere versati sint, malè audierint, & contemptui haberi coeperint, quia sordidè nobilissimam docendi artem exercuerunt: quo magis aliqui pueros docent, etiam in primis Grammaticae elementa, eo magis amandi, atque in honore habendi essent, quia misericordiam, nobilissimam virtutem, maximè exercent: sed praeclarum, immò potius sanctum, officium docendi, innocenter & sanctè exercendum est. Nos autem quid requiramus in interprete Ecclesiasticae Rhetoricae, diligenter attendite. Iudicium requirimus, cognitionem in primis Rhetoricae, Dialecti-

ca, &

ca, & primarum artium, studium sanctorum patrum, diligentiam, modestiam in disputando, atque etiam humilitatem. Iudicium doctus vir appellavit succum prudentiae, quod in hoc maximè consistit, ut interpret non omnia eundem in locum congerat; ea tantum seligat, quae ad interpretationem loci, quem explicandū suscepit, pertinent: alia in aliud tempus omittat, ut praestanti iudicio vir Horatius praecepit in sua Poëtica. Iudicij sanè magna est penuria hac tempestate, quod quidem magna ex parte, à superbia proficisci, iurè quispiam posset existimare. dum enim non haberi doctissimi viri, magistri horum temporum timent, inculcant saepè quaestiones difficillimas; nihil aut parum ad verba, quae sibi explicanda proposuerunt, pertinentes; ità ut commodissimè dici possit, Non erat hic locus. Iudicij largitor est, ut ceterorum bonorū, Dominus: à natura, semina iudicij insunt in praeclearis quibusdam ingenijs, quae tamen exercitatione & cōsuetudine doctorum hominum excoluntur. Auscultatorio & exquisito docendi genere non utatur interpret Ecclesiasticae Rhetoricae; breuitati & perspicuitati studeat; non vir magnus, sed perspicuus interpret, haberi cupiat; ingenijs vestris consulat, non famam doctrina aucupetur. Optamus vehementer, ut in pulcherrimis illis libris, quos Aristoteles scripsit ad Theodectem, sit versatus: ad illius enim grauisissimi viri imitationem, hoc opus studuimus disponere. ex commentarijs, qui scripti sunt in eos libros, multa sumere poterit, quae vestris studijs maximè conferent. Grammaticam, nutricem omnium artium & scientiarum, non immeritò alio loco appellauimus; & saepè huius aetatis deprauatam consuetudinem de-

plorauimus, quòd quidam sine lacte huius nutricis, ve-
luti infantes, ad nobilissimas artes se conferant; quod
in publicis etiam gymnasiis accidere, facile quispiam po-
terit obseruare. Placebit igitur, vt in explicanda hac
Rhetorica Ecclesiastica, non solum congruè, sed Lati-
nè etiam, & (si fieri poterit) elegantia quadam Eccle-
siastica, interpre's sententias explicet. Cùm autem ma-
gna sit affinitas inter Rhetoricam & Dialecticam; mihi
valdè probatur, vt is, qui munus Ecclesiasticæ Rhetori-
cæ explicandæ suscepit; in Dialecticis sit versatus, hanc in
primis ob causam, vt de varijs argumentorum generi-
bus, de enthymemate, de exemplis, de què locis commu-
nibus possit ità differere, vt facile ea, quæ dixerit, in ani-
mis vestris imprimantur. Optamus, vt in sanctorum pa-
trum libris sit versatus huius Rhetoricæ interpre's, ad huc
vsum, vt præcepta, quæ tradita sunt in hoc opere, exem-
plis magis illustrentur; & non solum, vt vestris studijs
magis possit prodesse, sed etiam, vt profit operi, (quod etsi
non est editum, quia non est perfectum, vobis tamen ità po-
stulantibus, explicari promittimus) illud augeat, atque
etiam exornet: & idcirco modestiam & humilitatem
in eo etiam requirebamus. quamobrèm? dicitis. ob hanc
causam, non minùs modestiam, quàm doctrinam, in Ec-
clesiasticæ huius Rhetoricæ interprete, optamus, nè vos e-
rudiamini ad ostentationem; & nè argutijs quibusdam
ea, quæ diuinitus vobis tradita sunt, iudicij semina, ista
vestra atque corrumpantur. Hanc ob causam sanctus Gre-
gorius Nazianzenus in libro de moderatione adhibenda
in disputando, tradit quasdam regulas admodum vtilis,
quibus ad modestiam & humilitatem possitis erudiri. ità
enim

enim summus ille vir scribit: Non modestum tantum & humilem eum appellamus, qui de seipso parcè & cū paucis loquitur, & infimos humaniter complectitur; sed qui locum dicendi libenter illis, ad quos pertinet, relinquit, et se fatetur nescire, quod non optimè tenet. Et paulò post inquit, se malle esse ignarū, quàm curiosum; et stupidum, quàm audacem in pronunciando. Quæ verba utinā considerarent illi, qui tanta cum voluptate de omnibus rebus altercantur: utinā etiā considerarent ea, quæ idem vir grauiſſimus in 1. lib. de Theologia, scripsit: Non esse cuiusuis, neq; quouis loco, neq; quouis tempore, de rebus diuinis differere: quod quidem ante hunc Theologorum eloquentiſſimum virum, animaduertit etiam Plato, qui in septimo de re publica libro, prohibuit adolescentes, in vtriusq; partem, artis quibusdam disputationibus contendere, idque duplici de causa, nè ad ostentationem erudirentur, & nè iudiciū corrumperent. Quæ cautio, multò magis in sacra Theologia est adhibenda, adolescentibus in primis, atq; etiā illis, qui in scholastica doctrina versantur. nunquam (vt in benè institutis monasterijs & congregationibus fieri consuevit) disputationes instituuntur, nisi presentibus ijs, qui nõrint & possint disputates in officio continere, et eorum argumenta soluere. Quamobrè modestum in primis esse, hoc est, alienum ab omni arrogãtia & ostentatione, de seipso rarè & parcè loquentem, in disputationibus gloriam minimè captantē, cupimus esse Ecclesiasticæ Rhetoricæ interpretē. Nõ tam enim disputationibus, quã dilucida & breui quadã explicatione, præcepta Ecclesiasticæ Rhetoricæ in adolescentiū animis sunt imprimenda. Requiro etiam humilitatē; tum quia humilitas

est

est soror sapientiae: tum maximè, nè indignum putet, vi-
ro illis, quæ dixi, adiumentis instructo, librum adhuc mi-
nimè editum, & nondum perfectum interpretari; quod
tamen faciet, si gloriam Dei & vestrorum studiorum v-
tilitatem, (vt pium hominem decet,) spectabit. Iam
verò septimum sequitur caput, quod erat, vt de legitimo
auditore Ecclesiasticæ Rhetoricæ diceremus. Vel medioc-
re etiam ingenium sufficit, vt quis hac in arte possit pro-
ficere. eius enim præcipuus author est Spiritus sanctus, qui
vt effugit fictos, & non habitat in anima subdita pecca-
tis, ita bonitatem amat. Bonitatem igitur, quam purita-
tem nobis liceat nominare, in auditore huius operis re-
quirimus: hoc animo ad audienda hæc præcepta, vos con-
feratis, vt animas perducatis ad Christum: faciatis pri-
mùm, quæ alijs facienda proponitis: ideò hæc præcepta
ediscatis, & mandetis memoria, vt matri vestræ, vt Ec-
clesiæ Veronensi seruiatis, vt Episcopum & patrem ve-
strum aliquando vestra opera adiuuetis. Quo loco facere
non possum, quin feruentia quædam ingenia (vt mode-
stissimo verbo vtar) quæ me sæpè tristitia afficiunt, allo-
quar, quæ nulla doctrina satiari ista ætate possunt, quæ
magistros etiam doctos interdum fastidiunt, & Veronen-
sis diœcesis finibus minimè contenta, vagantur nimium, et
quid cogitant, sæpè nesciunt: ingrati & desertores filij,
se stultè à matris amplexibus, conantes diuellere. quasi
verò multi inueniri possint patres; & alio in loco facile
sit reperire cibum, quo eorum animi pascantur, lacte ma-
terno suauiore. Ità se res habet, mihi credite: nec omni-
bus Romæ parati sunt magni honores; nec sunt etiam ex-
petendi; sequuntur etiam interdum qui eos fugiunt.

Quam-

Quamobrè mundum vestrum putetis Veronam, & Veronensem diocesim: idè enim in hac diocesi nati estis, idè, tot & tam magnis laboribus erudimini, vt matrem vestram consolemini, vt patrem vestrum magnis laboribus subleuetis. Diligentia, (charissimi filij,) est necessaria. Quarè commodissimè accidit, vt opinor, vt hoc opus non sit editum, vt singulis diebus eius partem vobis describere sit necesse: hoc conferet plurimum ad excitandam, atque etiam alendam diligentiam vestram: & fiet fortasse, vt scribendo hæc præcepta, memoria vestra magis hæreant. Hoc certè est verissimum, antequam ars imprimendorum librorum esset in vsu, non tantus fortasse fuit numerus eorum, qui docti appellari noluerint; sed ij, qui eo tempore literis se tradiderunt, fuerunt longè doctissimi: ita vt, qui proximis annis vixerunt, & magno in honore sum habiti, cum illis doctrina minimè conferri posse videantur. Diligentia vestra apparebit in hoc, si non semel hoc opus descripseritis. Quòd si Demosthenem legimus, vt populum Atheniensem, in quam vellet sententiam, traheret, octidès conciones Thucydidis descripsisse; quanto magis seruus Dei, minister Ecclesiæ, vt animas lucretur CHRISTO, easq; ad caelestem patriam perducatur, Ecclesiasticam Rhetoricam, artem maximè vtilem describere, & eius præcepta in animo suo imprimere debet? Diligentia etiam laudem assequemini; si vobis singuli, commentarios, memoria causa conficietis; in quos, quæ singulis diebus audieritis, cõgeratis. vt legere & non intelligere, negligere est; ita audire & non commendare memoria, & non reuocare ad vsu quod audieritis, conterere tempus est. Scitis, in quo diligentia vestra potissimum

mum sit posita? in hoc, vt saepe interrogetis magistrū ve-
firum, adhibita magna modestia, interrogetis etiam do-
ctos viros, qui in hac Ecclesia nō desunt: pulchra enim &
appositè facta interrogatio, & opportuna dubitatio, est
iudicium diligentiae, & ornat vestram aetatem. Requirō
in primis humilitatem: noui enim è vobis quosdam, qui
multum proficerent, si se iam profecisse non arbitraren-
tur. Ex ijs & iam, quibus vos successistis, quibus non deest
ingeniū & mediocri etiā cognitio, boni sacerdotes atq;
etiā parochi euasissent, si sibi ipsi nō defuissent, si nouissent
illud, atq; etiam obseruassent; Festina lentè. Itaq; inscri-
batur ante fores huius gymnasi, Puri, diligentes, atque
humiles, tantum ingrediantur. Vltimo loco erat propo-
situm, vt diceremus, qua ratione Ecclesiastica Rhetorica
praecepta ad vsum essent reuocanda; quod si explicarem,
vt res ipsa postulat, quarta etiam praedictio esset necessa-
ria; sed, vt dixi, alijs grauioribus occupationibus impe-
dior. Non est difficile, praecepta vniuscuiusq; artis disce-
re, atque etiam memoria mandare: difficile est, illa ad
vsum reuocare. Praecepta Rhetorica, praecepta Dialecti-
ca, theorematum etiam artis medica, breui tempore facile
percipi possent; vt autem ad vsum reuocentur, vix vna
sufficit aetas. Quamobrè B. Augustinus scriptum reli-
quit. Acria ac feruentia ingenia, exercitatione potius &
imitatione eloquentissimorum hominum, quàm Rhetor-
um praeceptis, ad laudem peruenire consueuisse. quòd si
quis idem iudicauerit; nō idèd tamen concludet, non vti-
lem esse praecclaris ingenijs cognitionē etiā praeceptorum,
qua ex ea ipsa obseruatione, qua adiuuantur, proficiuntur.
Hunc in modum reuocabitis ad vsum ea praecepta,
qua

qua de credendis tradita sunt: verbi causa, Explicantes illa verba Saluatoris, dicta Maria Magdalena; Fides tua te saluam fecit, de vtilitate credendi, dicetis; fides non sufficere; ostendetis, operibus esse comprobanda: credendum Deo; quia nunquam fallit, quia est optimus, quia est potentissimus, quia est sapientissimus. poteritis etiam sumere definitionem fidei, quae est posita, vbi de virtutibus agitur; & inde sumenda propositiones, sumenda etiam argumenta ad dicendum. Ita etiam explicantes illam propositionem, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, vitam Christianam esse regulam amoris ostendetis: omnes calamitates nasci, quia vtimur fruendis, & fruimur vtendis, vt S. dicebat Augustinus, quia non diligimus, quae diligenda, quia in diligendo peruertimus ordinem: exhibitionem operis esse indicium amoris: sermones Dei, esse praecepta Dei: adhibetis autem locos, qui in secundo libro explicati sunt, ad excitandum amorem pertinentes: deinde vtimini illis formis dicendi, de quibus in tertio egimus, monebitis, hortabimini, increpabitis, comminabimini: nitimini omni studio & diligentia, vt ab amore saeculi populum pertrahatis ad amorem Dei. Ad vsum reuocabitis praecepta: si in conscribendis sermonibus, quos coram me habere consueuistis, interdum diligentiam adhibueritis: si hanc legem vobis praescripseritis: nihil vos dicturos, quod cum praeceptis huius artis non consentiat: quod assequemini, si in margine locos citabitis, si antequam in publicum prodeatis, inter vos conferetis quod dicturi estis: rogantes fratres, vt vos corrigant: admittere autem reprehensiones, est praecleari ingenij & bonorum morum indicium. Vobis etiam contigit acolythis,
vt Patrem

vt Patrem Alexium Figliuccium, quem habetis conscientiarum vestrarum moderatorem, eundem habituri sitis iudicem & correctorem vestrorum sermonum, virum bonum, & Ecclesiastica eloquentia ornatum, quem quotidie auditis. Sed quia nimium, hodierno die sermonem protraxi, vt absoluerem, quæ proposueram: aut, vt capita quæ proposui, attingerem; finem facio, & vehementer hortor fratres meos Canonicos, qui adsunt, vt cum ipse vos presentia iuuare, non sepè, vt optarem, possim: ipsi vos iuuent sua presentia, et suis cohortationibus excitent; quod eos facturos, pro sua in vos charitate, et pro amore, quo affecti sunt erga hanc communem matrem vestram, & sponsam meam, Veronensem Ecclesiam, confido.

*
*
*

F I N I S.

SYNOPSIS
RHETORICAE EC-
CLESIASTICAE, AB
EODEM EPISCOPO
contexta.

AMPLISSIMO CAR-
DINALI CAROLO BOR-
rhomæo, Archiepiscopo Me-
diolani,

AUGUSTINVS VALERIVS VERO-
NAE EPISCOPVS.
S. D. P.

POST multos viros, iudicio, & variare-
rum cognitione præstantes, qui præcepta
benè dicendi tradiderunt, voluisti, Car-
dinalis amplissime, quadam præcepta col-
ligi, aut accommodari potius ad vsum cle-
ricorum, qui in Ecclesia sancta Dei, ad populum aliquan-
do sermonem habituri sunt; vt, & ne præceptorum copia
obruerentur, & artem Rhetoricam discerent, meliores
efficerentur; & ea à primis annis discerent, quæ cum fru-
ctu populos possent docere. Iam est edita Rhetorica Eccle-
siastica sub tuo nomine, opus certè non facile, & non mini-
mi laboris, quod sanè scilicet absolui potuisset. indicati
sunt aliqui loci, qui fortasse tractabuntur fructuosius à vi-
ris doctis, & in sacrarum litterarum studio versatis, in
quorum manus ille liber incidit. Parui ego, & homines
literario otio magis, quàm ipse, abundantes excitavi ad
facultatem Ecclesie Dei admodum vtilem locupletan-
dam, atq; exornandam. Cùm autem Mediolanum ve-
nisssem, vt me post multas Episcopalis muneris occupatio-
nes recrearem, & tuo exemplo, tuisq; sermonibus (vt ab
hinc iam triennium mihi contigit) ad animas mihi credi-
tas pascendas, redire instructior atque ardentior; in qua-
dam tabella etiam totam hanc, quam delineavi, & vt po-
tui, expressi artem Rhetoricam Ecclesiasticam inscriptã,
ante oculos occupatorum hominum, qui totum librum cõ-
modè

modè legere non possunt, esse ponendam iudicasti; vt bre-
uissimo temporis spatio, in magnis etiam occupationibus
ea percurri posset. Hac ratio diuidendi maximè Platonè
placuit, qui in quodam dialogo, miris laudibus effert ea
ingenia, quæ nobilissimo hoc docendi instrumento sciunt
vti: facile enim res ipsas distinguunt, omnem cõfusionem
adimunt, vel minimas rerum differentias percipiunt, fa-
ciliter quidquid mète conceperint, in aliorum animis im-
primunt, memoria, quæ est custos omnium scientiarum
atque artium, hac ratione ita consulunt, vt soli sapere, so-
li alios docere posse videantur. Coniuncta est etiam (vt
optimè nôsti, quando quidem huiusmodi artium, et disci-
plinarum distinctionibus maximè delectaris) præclarissi-
ma huic methodo, mirabilis quædam voluptas, vt animus,
res, quasi viua quadam pictura expressas, magis cernere
quàm discere videatur, & similitudinem Dei, ad quam
effecti sumus, hac ratione exprimentes, quatenus huma-
na infirmitas patitur; vt vno intuitu ille omnia cognoscit,
sic nos vno aspectu, singulas artes, & scientias possumus a-
nimo perlustrare. Eos qui rectè diuidendi ratione vtun-
tur, Deo quàm simillimos dixit idem Plato, quia distin-
ctionem illam mirabilem, in qua mundi pulchritudo con-
sistit, imitari maximè videntur: quam laudem, & si virũ
illum nimis amplificasse, est existimandum, eam tamen
clericis, atque etiam omnibus, qui in omni studiorum ge-
nere, præsertim in sacris litteris versantur, querendam
esse, non minimo studio iudicârim. Accipe igitur, Car-
dinalis amplissime, Rhetoricæ Ecclesiasticæ Synopsis; &
quando fortasse totum opus Rhetoricæ, ob maximas tuas
occupationes legere non poteris; in hac, veluti in
quadam tabella, delineamenta artis, & om-
nes articulos, quibus constat, acie
mentis, qua præstas, inspice.

Plato duplicem Rhetoricam cognouit, Philosophicam, qua homines ad bonū Philosophis cognitum, hoc est, ad morales virtutes excitantur: et adulatoriā, vilem, et abiectam, qua lenocinijs quibusdā populi allicerentur, & deciperentur. Nos verò non adulatoriam, neque Philosophicam, sed Ecclesiasticam Rhetoricam tradidimus, quam nunc veluti in Tabella ante oculos ponimus. Ea nihil continet, quod Christi sponsa, & veritatis magistra Ecclesia non probet.

Definiatur autem sic) Rhetorica Ecclesiastica est ars inueniendi, tractandi, & eloquendi omnia, quæ ad salutem animarum pertinent.

Hæc Ecclesiasticus Orator consequetur } Docendo.
 } Mouendo.
 } Conciliando.

1. Efficiens. efficiens autem causa cōcium, & bonarum rerum omnium est Spiritus sanctus, qui precibus inuocandus est. Proximæ causæ efficientes sunt labor, & exercitatio, & huiusmodi.
2. Forma. Ut aptè & congruenter dicatur ad populum. De eisdem rebus tractat Dialecticus, & Orator: diuerso tamē modo: ita Scholasticus, & Ecclesiasticus Orator.
3. Finis. Qui est psuadēdo lucrari animas Christo. Differt autem finis ab officio, quòd Orator etsi propositum sibi finē non semper assequitur, nō idē tamen bonus Orator nō est existimandus, dum modò aptè dicat ad persuadendum.

Quatuor causas quæ sunt,

Qui docet, considerare debet

4. Materia, de qua agit orator, duplex est.

[Remota; quæ continet omnia, quæ scripta sunt; ita ut quicquid ex Philosophis, Poetis, Historicis, Oratoribus, ex omni scriptorū genere excerpti potest ad utilitatem Populi, id totum Ecclesiastico Oratori, tanquàm suum, ab alijs vsurpatum, subiiciatur.

Proxima: quæ tribus dicendi generibus continetur.

[Deliberatiuo de quo mox infra A.
 Demonstratiuo, de quo infra C.
 Iudiciali, de quo infra D.

Instrumenta: quibus utitur ad docendum. De quibus infra B. Delibe.

Deliberatiū
genus
ad quin-
que ca-
pita re-
digi po-
test.

1. Credenda; quæ sunt }
[Duodecim Articuli fidei.]
Traditiones Apostolorū,
& Apostolicorum ho-
minum. } Non est cre-
dendum Sa-
thana, nec
Scriptura sacra. } eius discipu-
Sancta concilia generalia. } lis, hæreti-
Sancti Doctores, cum in- } cis, nec cui-
ter se omnes consen- } uis.
tiunt.

2. Speranda fidelib.
à Sācta Ec- } Venia peccatorum.
clesia mi- }
nimè rece- } Cælestis Patria.
dentibus.

3. Timēda. } Mors animæ, quæ fit per peccatum.
} Ultimum, & horribile Dei iudicium.
} Infernus.

4. Agenda, de quibus infra E.

5. Vitā da. }
Peccatum. }
} Mortale. De quo infra F.
} Veniale; quod facile veniā
} obtinet; quia inimicum
Actuale } Deo hominem non red-
dit. Ut mentis euagatio,
} risus immoderatus, & hu-
} iusmodi; quæ quotidiana
} dicuntur.
} Improborum hominum consuetu-
} do.
Occasio peccati. } Curiositas, impudentiæ soror, vani-
} tatis mater.
} Theatra.
} Publica spectacula.
} Frequentia conuiuia.

F.
Mortale
peccatū,
qđ mor-
tem af-
fert ani-
mā pec-
canti, se
ptē spe-
cies ha-
bet, quæ
sunt

1. Superbia; quæ est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vitiorum omnium mater; in quam incidunt homines, cū

[Bona, q̄ habent, nō accepta Deo referunt, eaq̄; iactant tanq̄ sua. Bona, quæ non habent, sibi arrogant; quo in genere collocantur hypocritæ. Minima bona, quæ illis diuinitus concessa sunt, ita augent, vt maxima cupiāt existimari. Mala; quibus ad humilitatem erudiri possent, excusant.

2. Auaritia; quæ est inordinatus appetitus habendi, qua peste qui sunt infecti,

[Sumunt vnde non oportet. Produnt sæpe amicos. Sunt fraudulentis, & fallaces. Simonijs, periurijs, omni scelerum genere, modò ditiores fiāt, seipsi contaminant. Sunt etiam sordidi, qui vt diuitias cumulant,

[Minima lucra consordibus vestibuntur. Sibiipsis cibū adimunt & res necessarias.

3. Luxuria; q̄ est inordinatus appetitus impuræ & libidinosæ voluptatis. Voluptates autē aliæ sunt.

[Honestæ; q̄ virtutes, ac rectè facta sequuntur impuræ quibus qui indulgēt,

[Lumen mētis amittunt. Inconsiderati, Inconstantes, Præcipites, Amantes seipsos, (rū) Fiūt

4. Inuidia; q̄ est tristitia ex bono alterius parit.

[Discordiam. Murmurationem. Multorū malorum genera.

[Mortē & futurū iudiciū horretes, Plerunq; in puerā Epicuri sententiā in-

5. Gula, qua homo inordinate appetit cibum, & potum. Quo loco aduertendum est hoc vitium non in ciborum copia, sed in nimia eorum cupiditate consistere, eius comites sunt

[(cidunt. Paupertas. Infamia. Ignominia.

6. Ira; q̄ est inordinata cupiditas puniendi eos, à quibus se quæ lesum arbitratur, hæc autē est

[Indicium stultitiæ. Inimicitia consilij. Mater poenitentiæ. Multarū perturbationū & calamitatū adiutrix

7. Accidia; q̄ est remissi animi languor ad bene agendum, ac tristitia præsertim de re spirituali. Quo vitio qui laborant, solent esse

[Malitiosi. Pusillanimes. Vani. Inconstantes. Obliuiosi. Facile desperat. Sunt

<p>In Spiritum S. quæ ex malitia pficiuntur. sic aut dicta sunt, q̄a post acceptã Spiritus S. gratiã cõmittuntur. ea aut sunt</p>	<p>Præsumere de diuina misericordia. Desperare de diuina bonitate. Agnitam veritatem impugnare. Fraternæ charitati inuidere. Obstinato animo in peccatis perseverare. Ob peccata gaudere.</p>
<p>In cælũ clamantia, q̄ præ ceteris insignẽ improbitatẽ habent, maxime Deum ad iram prouocant, ea autem sunt</p>	<p>Homicidium voluntarium. Peccatum contra naturam. pauperum, Viduarum, & Pupillarũ oppressio. (ta Merces operariorũ defrauda</p>

Sunt etiã vitã da peccata, quæ appellantur,

Aliena. Ideo sic dicta quia cũ ab alijs fiunt, nobis etiã nocent, qd aliqua ratione illis cõmunemus. Id autẽ his modis potissimum contingit,

1. Consilio, quando quis alicuius sceleris cõmittendi est vel author, vel cõsultor, vel minister. Vt qui hortantur homines ad singulare certamen, ad vlciscendas iniurias, qui etiam excitant alios ad libidinem, vt lenones, &c.
2. Consensu Quo in genere peccat innumeri, & eorũ plurimi, qui bonitatis & sanctimonix famã aucupantur, putantes, q̄a ipsi in peccata non incidunt, cũ tamen alijs cõsentiant, non peccare. Vnde illa voces, si peccat, sua res agitur, nihil ad me, ipse viderit, quæ non sufficiunt, nisi, quantum in se est, peccanti non aduersentur.
3. Iussione Vt David cũ iussit Uriã interfici.
4. Irritatione: quando quis dictis, aut factis, aut quavis alia ratione sciens alium ad iracundiam prouocat.
5. Adulatione Quod vitium latissimẽ patet in rebus publicis, in opulentis Ciuitatib; p̄sertim in aulis Principũ, & vtiã inter sacerdotes etiã & Clericos nõ reperiretur.
6. Reticetia. Quando quis reprehendere debet, & tacet; nõ obseruat enim illud, Clama ne cesses: annũcia populo meo scelera eorum.
7. Conniuentia. Qua ratione peccat sepe parentes, q̄ filiorũ suorum vitia nõ castigant.
8. Participatione; quãdo q̄s ad perpetrãda quibus peccata sociũ alicui te p̄bet Ad q̄ pertinet illud: si videbas furẽ, currebas cũ eo & cũ adulteris portionẽ tuam ponebas.
9. Defensione prauis alicuius facti. Quo in genere solent ij maxime peccare, qui in foro aliorũ causas iniustas, vel lucri, vel amicitix causa tuentur.

Naturalis; quæ est recta regula, à qua res omnes agenda regulam accipiunt.

vel
di-
ui-
na.

1. Vetus. i. Moyfis; quæ est q-
dem diuina, sed vmbra con-
tinet veritatis. Fuit data pro-
pter transgressionem, & demõ-
strat peccatũ; cuius sacramen-
ta significant, sed non conti-
nent gratiam.

2. Noua, hoc est, Euãgelica; q̄
continet veritatẽ, & gratiã;
quã sanctissimis Sacramẽtia
cõfert, q̄ veluti pharmaca ad
humanas infirmitates sanan-
das, & instrumẽta diuinæ gra-
tiæ à D. nostro Iesu Christo
instituta maximè sunt à vo-
bis veneranda. Ostendet plu-
ribus verbis Orator, quẽ ad-
modũ homo nascitur, creseit
alitur, valetudinẽ recuperat,
postremò eius vires debilita-
tæ reficiuntur; ita animã Ba-
ptismo renasci, Chrismate
crescere, sancta Eucharistia
tanq̄ pane quotidiano ali, sa-
cramento poenitentiæ sanari,
extrema vnctiõne recreari, ip-
siq̄; faciliorem in caelestẽ patriam aditum pateferi; ad
quæ remedia adhibenda necessarium esse sacramentum
Ordinis; vt ad fomitem carnalis cõcupiscentiæ debilitan-
dum, & ad propagandum populũ Dei, institutum est ab
eodem Domino Iesu Christo sanctum Matrimonium. De
his agens, hortabitur sæpè auditores ad sanctissimæ Po-
nitentiæ, & Eucharistiæ frequentem vsum.

1. Quic-
quid lex
precipit.
Est autẽ
lex,

Canoni-
ca, cui pa-
rẽdũ, q̄ a
cum diui-
na con-
sentit.

vel
hu-
ma-
na.

Ciuilis,
cui parẽ-
dũ, quate-
nus à di-
uina non
discrepat

Agenda.
Est autem
agendum.

2. Et consuetudines, legi
Dei non aduersantes,
volunt.
3. Et quicquid privatim p̄
sua quisque vocatione
præstare debet.

Colliget etiam ex S. Patribus, Theo-
logis in primis Scholasticis, quæ scrip-
serunt de Sacramentorum

Numero,
Differentijs,
Effectibus.

Cum autem
omniũ præce-
ptorũ finis
sit Amor, do-
ceat Ecclesia
solicus orator
amandum.

Primum Deum,
Deinde homines
secundum ordi-
nem charitatis.

Ex toto corde.
Ex tota anima.
Ex tota mente.
Primum propriam animam.
Tum animam aliorum.
Tertiò corpus proprium.
Quartò proximorum corpus.
Postremò bona externa, quæ
vt dona Dei amanda sunt.

C. Demon-

C.
Demonstra-
tium genus
est quod con-
sistit in

1. Laudatiōe
seruorum
Dei. om-
nis autem
Laus duci-
tur à virtu-
tibus, qua-
rum præci-
pua sunt

2. Vitupera-
tione ma-
lorū. Quo-
niam verò
contrario-
rum est ea-
dem disci-
plina, in
vitupera-
tione ijdē
loci, qui
etiam in
laudatiōe
adhibētur

1. Religio, quæ est cultus, quem Deo tribuimus, fide, spe, & charitate, est Christi imitatio, & recta amoris regula.

2. Pietas, quæ est obsequium, quod exhibetur primum Deo, deinde illis, quos Deus vobis venerandos proposuit, vt Sacerdotibus, Parentibus, Regibus, Principibus, natu maioribus, Præceptoribus.

3. Fides, quæ est habitus, quo firmiter assentimur reuelatis à Deo, porta salutis, Religionis fundamentum.

4. Spes quæ est certa expectatio futuræ Beatitudinis, iucunda vitæ spiritualis societas, & optima in rebus aduersis consiliaria.

5. Charitas, quæ est via Dei ad homines, & via hominum ad Deum, causa, & mater omnium virtutum, quæ si desit, frustra habentur cetera, si adsit, habentur omnia; ita vt qui ea nobilissima virtute sit ornatus, in maxima paupertate sit diues, & omnibus commodis abundet; quia in Deo manet, & Deus in eo.

6. Oratio, fidei, & spei nutritrix, & charitatis comes, quæ est eleuatio mentis in Deum, colloquium cum Deo, clavis, qua aperitur cælum, tellus, quo Sathanæ insidijs resistimus, Deo acceptissima virtus.

7. Deuotio, quæ est præpta voluntas seruiendi Deo, gratissimum Deo sacrificium voluntatis nostræ, religionis filia, bonarum omnium actionum alitrix, in aduersis suavissima vitæ societas.

8. Prudentia, quæ est cognitio rerum vitæ darum, & appetendarum, industriæ mater, salutarium illorum præceptorum magistra; Nosce teipsum, Ne quid nimis. Auræ dilige mediocritatem.

9. Iustitia, quæ est constans, & perpetua voluntas tribuendi unicuique quod suum est, Sanctis venerationem, Sacerdotibus, & parentibus obedientiam, & obseruantiam, Regibus debitum honorem, omnibus mutuum amorem.

10. Eleemofyna, quę eff pars iuftitię, Chriftiana liberalitas, quę q; vt aqua ignem, ita extinguit peccatum, & fine qua nemo poteft placere Deo.

11. Fortitudo, firmitas animi contra moleftias ſęculi, aut alio modo confiderata, laborũ receptio, & malorum perpeffio, & habitus, quo præditus qui eſt, nil niſi turpia timet, tolerat fortiter aduerſa, & proſpera, eſt volũtatis robur, virtutum tutela, vitiorũ expulſrix, & periculorũ ſapiens expugnatrix.

12. Martyrium, quod eſt delictorum finis, periculi terminus, dux ſalutis, & verus patientię magiſter.

13. Temperantia, quę eſt rationis in libidinem, atq; alios nõ rectos animi impetus firma & moderata dominatio, & amor ſeſe integrum, & incorruptum Deo ſeruans, à qua temperatus dicitur.

14. Ieiunium, optima cuſtodia corporis, tu ta habitatio, fortium virorum monumentũ, egregius in bello fortitudinis, in pace quietis magiſter.

15. Pudicitia, flos morum, honor corporum decor ſenſuũ, integritas ſanguinis, fides generis, fundamentum caſtitiatis.

16. Caſtitas, quę eſt munimen ſanctimonię, & ſinceritatis indicium.

17. Virginitas, flos eccleſiaſtici germinis, decus & ornamentum gratię ſpiritualis, læta indoles laudis, & honoris opus integrum & incorruptum, Dei imago reſplẽdens ad ſanctimoniam Domini, illuſterior portio gregis Chriſti.

18. Perſeuerantia, quę eſt nobiliſſima Chriſtianorum virtus, ſummi regis filia, conſtantię nutrix, ſoror patientię, interioris pacis cuſtos, ſine qua in cęleſtem patriam nemo ingreditur.

19. Humilitas, quę eſt elementum omniũ virtutum, ſine qua nemo in Chriſtiana Philoſophia poteſt proficere. Hęc eſt ars cognoscendi, & ſpernendi ſemetipſum, & res humanas, inanem gloriam fugiendi, alios ſibi præferendi, eſt fideliffima ſapientię ſocia, quam ſequitur magnanimitas Chriſtiana, quę eſt poſita in remittendis iniurijs, & in fugiendis honoribus.

Virtutes à quibus laus ducitur.

Orator

Caueat, ne in turpem adulationis suspitionē incidat, neve dulce venenum exhibens noceat.
 Rarò viuentes laudat. Dum enim viuimus, incertus est pugnae exitus, ac domesticis & acribus inimicis oppugnatur. quo fit, vt ignoretur, laudē ne, an vituperatione quis dignus sit.

Orator
 Eccle-
 siasti-
 cus

Laudat in
 funere,
 & lau-
 des du-
 cit à tē-
 pore,

1. Quod præcessit ortum illius
 qui laudatur, in quo cōside-
 rantur

[Patria.
 [Parētes.
 [Maiores.
 [Oracula.

2. Quo vixit; in
 quo consi-
 derantur

[Virtutes, Doctrina,
 [Publica,
 Munera }
 [Priuata.
 [Res gestæ, Amicitia,
 [Si quid supra spem, aut
 [expectationem fecerit.
 [Si quid solus, aut cū pa-
 [cis, aut primus egerit.
 [Ea, quæ in vltimo actu vi-
 [tæ egerit.

3. Quod mortē est cō-
 secutum, in quo cō-
 siderantur

[Honores post mor-
 [tem tributi.
 [Dolor Ciuitatis.
 [Luctus.
 [Squallor.

In hoc Demon-
 stratio gene-
 re maximè am-
 plificationes
 adhibentur,

[Non ob eam causam, vt
 [isocrates pollicebatur
 [qui ad Oratorem dice-
 [bat pertinere maxima
 [efficere minima dicen-
 [do;
 [Sed vt res cognoscatur
 [esse tanti momenti,
 [quanti est reuera.

[Amplificationes di-
 [cuntur cum argu-
 [menta ipsa tū ver-
 [bis, tum rebus ad
 [Auditores magis
 [afficiendos am-
 [plissimè dilatan-
 [tur; quæ ex eis-
 [dem locis, vnde
 [etiam Laudatio-
 [nes ipsæ sumi pos-
 [sunt.

D. Iudiciale

Qui accusat, zelo Dei accuset, nulla utilitatis, aut inanis glorie cupiditate adductus. Ex quibus colligitur, Hæreticos clericis maxime esse accusandos.

1. Accusatione. Raro accusant Clerici, quia humanam infirmitatem agnoscunt, & Dei misericordiam ante oculos habentes, correctionem morum, non severam iustitiam propositam habent. Permittitur tamen in sacris Concilijs Sacerdotibus accusare, cum de honore Dei, & de populorum salute agitur. In iudicio autem hæc sunt observanda, ut

D. Iudiciale genus est, quod constat

is, apud quem accusatur, iudicij habeat auctoritatem.

2. Defensione. in qua frequentius Clerici versantur, ut oppressos sublevent, innocentes defendant. Defendere autem debent

Religionem Christianam. Sedis Apostolicæ auctoritatem. Honorem, & famam suam. Eos, qui fidei suæ commissi sunt. Innocentes.

Deprecationibus interdum. Cum is, de cuius salute agitur

vel multa probitatis, & Christianæ pietatis indicia dederit. vel semel peccaverit.

B. Instru.

Debet aut exemplū esse } Verum,
} Graue,
} Illustre.

Christo, quem omnium virtutum exemplar dicimus. Ait enim. Exemplū dedi vobis, vt quē admodū ego feci, ita & vos faciatis.

Sanctis, Apostolis, Martyribus, Confessoribus, cæterisque omnibus, & præsertim tempore, cum illorum Sanctorum, quorum exempla sumimus, solennitates celebrantur; atq; id maximam vim solet habere, si eorum, qui eisdem Ciuitatibus, vbi sermo habetur, præfuerunt, & quorum memoria gratissima colitur, in medium proferrantur facta, aut sententia, vt Mediolani S. Ambrosij, Veronæ S. Zenonis.

Sumitur autem à Maioribus. Sic Iudith ciues suos grauissima obsidione circumuentos, atq; animo deiectos, exemplo veterum Patrum, ad constantiam adhibendam, & fidem in Deo habendam, confirmat.

Nonnunquam, rarò tamē ab Ethnicis, & alienis. Vt Saluator noster Regnam Saba, & Niniuitas adducit, & illud inculcat sæpè: Nonne Ethnici hoc faciunt?

Beluis, & rebus sensus expertibus. Habet magnam vim locus ille Isaia. Cognouit bos possessorem suū & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit, & populus non intellexit.

Enthy-

1. Exemplum. Cū ex aliqua re particulari re particularem probamus. Vt impietatem, Superbiæ, Auaritiæ, Libidinis, vitiorum & calamitatū omnium alteram esse; Mahumetanae impietatis exemplo.

Sumitur autem à

2. Enthymema, de quo proxima pagina.

B. Instrumenta quibus orator utitur ad faciendam fidem, sunt

2. Enthymema, quod est syllogismus imperfectus. Syllogismus enim tribus partibus constat, Propositione, Assumptione, & Complexione. Ex quibus si una pretermittatur, & in animo relinquatur, fit Enthymema. Ut si quis probet eleemosynam esse laudandam, quia est virtus Christiana, omittit propositionem, quae est, omnem virtutem esse laudandam. Enthymema autem sumitur à

1. Signis

Certis, quae appellatur etiam indicia. Ut signum certum infidelitatis est Ecclesiae Sacramenta contemnere.

Incertis; Ut signa charitatis libenter singulos salutare, beneficijs multos afficere, & huiusmodi.

Ex his conficiuntur argumenta quibus utitur Orator ad faciendam fidem, aut

A locis proprijs, qui à causa, de qua agitur assumuntur, qui tribus generibus, de quibus iam dictum est, continentur.

A locis extra causam assumptis, qui artificiosi vocantur. De quibus infra G.

Aut à locis communibus, quae sunt argumentorum semina. De his mox infra H.

2. Verisimilibus. Verisimile autem est, quod non simpliciter, nec absolute fieri solet. Ut verisimile est virum bonum bonis & Catholicis parentibus ortum, haereticos fugere.

Loci

H.

Locī communes sunt cōmunes quædam notæ, quarum admonitu, quid quæque res valeat ad persuadendum, potest inueniri. Hi autem præcipui sunt

1. **Definitio**, quæ est Oratio explicans quid res sit; hoc loco vsus est B. Basilius contra auaros. Quis est, inquit, auarus? qui eo, quod sufficit, non est contentus. Quis est prædator? qui quæ singulorum sunt, aufert. Tu autem non es auarus? non es prædator? qui, quæ singulorum sunt, tibi propria facis?
2. **Distributio partium**, quæ est rei per partes explicatio, siue totius in sua membra diuisio. Eleganter Hieremias Prophetæ ex hoc loco probat in solo Deo gloriandum. Non gloriatur, inquit, sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitijs suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire, & nosse, quia ego sum Dominus.
3. **Etymologia**, quæ verborum originem inquirat, vt B. Hieronymus ad Nepotianum. Propterea, inquit, Clerici vocantur, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus fors, id est, pars Clericorum est, qui autem vel ipse Domini pars est, vel Dominum partem habet, talem se præbere debet, vt ipse possideat Dominum, & possideatur à Domino.
4. **Cōiugata**, quæ sunt ex verbis generis eiusdem, id est, quæ orta ab vno variè commutantur: vt sanctitas, sanctè, sanctus. Hoc pacto: Si Christiani sumus, Christianè viuamus, Christum imitemur.
5. **Genus**. Quod de pluribus differentiis specie dicitur. Vt omnis virtus est laudanda, ergo iustitia. Huc pertinet locus ille Ioannis: Qui facit peccatum, & iniquitatem facit.
6. **Species**, quæ est generi subiecta. Vt adulterium & homicidium à Deo homines separant, quæ est maxima putanda miseria, ergo peccata miseros homines efficiunt.

Locī

7. Similitudo, quæ est diuersarum rerum inter se collatarum, similis quædam affectio. Vt ægra corpora quantò magis nutris, tantò magis lædis, teste Hippocrate; ita deteriores efficiuntur, qui impura conscientia sanctissimum Eucharistiæ sacramentum audent assumere.

8. Dissimilitudo; Vt hereticorum est ab Ecclesia sancta recedere, noua dogmata cõfingere, Doctores scholasticos contemnere; nos catholici Ecclesiam sequi magistram, vetustatis castissimos limites non transire, sed scholasticos Doctores venerari debemus.

9. Contraria, quæ sunt eius modi, vt simul in eadẽ re esse nequeant, quatuor habent species.

10. Adiuncta; quæ cum re sunt coniuncta; vt, locus, tempus, vestitus, & quæ Theologi circumstantias vocant. B. Basilius hunc locum adhibuit in Serm. de Ieiunio. Ieiunantis color grauitatis plenus est, non in impudentem ruborem efflorescens, sed pallore modesto ornatus, placidus & lenis oculus, sedatus incessus, vultus animi secum loquentis index, nulla intemperantis risus iniolentia, moderatio linguæ, & cordis puritas.

1. Aduersa. Vt superbiam matrẽ omnium peccatorum scimus. Humilitatem igitur fundamentum omnium virtutum amemus.

2. Priuantia, quæ sunt habitus, & eius priuatio; Vt vita, mors, lux, tenebrę. Argumenti à priuantibus talis est formula. Misericordes dixit Dominus misericordiam consecuturos; Qui igitur hac virtute carebunt, nullam misericordiam consequentur.

3. Relatiua, à quibus sic argumentum ducitur. Optabile cum sit beneficium accipere, multò optabilius conferre.

4. Contradicentia, quæ sunt affirmatio & negatio eiusdem rei de eodem subiecto, quorum alterum affirmat quid, alterum negat, vt Christus diligit, qui eius præceptis parer: qui non parer, non diligit.

Loci communes.

Loci

11. Antecedētia, quę consequentibus necessario cō-
harent; vt Christus resurrexit, & nos resurge-
mus: Est enim resurrectio nostra.

12. Consequentia, quę rem necessario consequun-
tur. Vt prudens est, ergo res dubias nō affirmat.
Insignis est locus apud Matthæum; vbi Domi-
nus à consequentibus probat, pauperes spiritu,
hoc est, humiles esse beatos, quia ipsorum est
regnum cælorum, & sic de cæteris, quas ibi pro-
ponit huius pereginationis, Beatitudinibus.

13. Repugnantia, quę neq; certa lege, neque ordi-
ne inter se differunt, quā ratione à contrarijs,
ac dissimilibus discernuntur, vt qui diligit Deū,
non odit quenquam. Si fato omnia fierent, tol-
leretur liberū hominis arbitrium, laus, pœna,
virtus, vitium, glōria, inania essent nomina.

Loci com-
munes.

1. Materia, ex qua res vel natū-
ralis, vel artificiosa conficitur, vt
materia hominis est corpus. Ex
hoc loco argumentatur Prophe-
ta ad ostendendam idolorum va-
nitatem. Simulachra, inquit, gen-
tium argentum, & aurum.

2. Fōrma, propter quam res est.
Vt anima est forma hominis. Ab
hac sic ducitur argumentum. A-
nima præditi immortalis, cur no-
stras omnes cogitationes & spes
in rebus caducis & terrenis collo-
camus?

3. Efficiens, à qua aliquid est, vt
homo à Deo. Hinc argumentum
duxit Propheeta, ad probandum
Deum humana curare. Qui plan-
tauit, inquit, aurem, non audiet?
& qui finxit oculum, non consi-
derat?

4. Finis, cuius gratia aliquid est,
vt homo factus est ad æternam
beatitudinem; stulti igitur, qui
in voluptate, in delitijs, in honori-
bus beatitudinem collocant.

T

Loci

14. Causa, quę
est illa, cui
vi sequitur
effectus.

Causarum
autem gene-
ra sunt qua-
tuor

15. Effecta. Quæ ex causis oriuntur; quorum vt causarum, quatuor sunt genera, quæ causis cognitæ facile intelliguntur. Hoc loco Saluator noster ostendit se esse bonum Pastorem; cum dicit. Ego sum Pastor bonus, bonus Pastor animam suam dat pro ouibus suis.

Loci communes.

Maiori ad minus. Vt illud B. Hieronymi ad Heliodorum. Filius hominis non habet vbi caput reclinet, & tu amplas porticus, & ingentia tectorum spatia metiris?

16. Comparatio, quæ est, cum argumentum ducitur, aut

Minori ad maius. Vt illud; diebus Dominicis laici sumunt Sacramentum Eucharistiæ, cur non Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi, aut etiam sapius?

Pari, vt, quemadmodum Pastores consulunt saluti sui gregis, Reges suorum populorum, medici morbo affectis corporibus; Ita Pastores animarum, prodesse debent ijs, quibus præfunt.

Loci

G.
Loci inartificiosi
ad hæc octo ca-
pita redigi pos-
sunt

1. Sacras literas,
quarum ma-
gna est

Auctoritas; quoniã quic-
quid in eis continetur,
id verissimum est, & ve-
luti ex ore Dei prola-
tum.

Et Fœcunditas: quoniam
quæcunq; pulchra sunt
cognita, ac vitæ homi-
num vtilia, in illis conti-
nentur.

2. Traditiones Christi, & Apostolorum, vt
sanctissimi ritus, & carimonix, quæ in
Sacramentis adhibentur, & huiusmodi;
quæ quoniam scriptæ non sunt, sed de au-
re (vt aiunt) in aurem ad hoc vsque tem-
pus peruenerunt; viux vocis oracula re-
ctissimè dici possunt. Quarum quanta sit
authoritas, Cyprianus ostendit, cum di-
cit. Vt par est Spiritui sancto, & Christo au-
thoritas, ita in suis institutis æqua est au-
thoritas, & potestas. Nec minus est, quod
dictante Spiritu sancto Apostoli tradide-
runt, quàm quod ipse tradidit.

3. Authoritatem Ecclesiæ, quàm Christus si-
bi sponsam vnicam delegit, cum eaque o-
mnibus diebus vsque ad consummatio-
nem seculi se affuturum promisit, vt ad-
moneremur ei in omnibus esse parendũ;
& quicquid illa tanquam fidei dõgma te-
net, verissimum esse, nec quicquam fal-
sum, quod aut credit, aut docet esse cre-
dendum.

Loci inarti-
ficiosi.

4. Authoritatem Sedis Apostolicæ, quæ satis est firmum argumentum ad faciendam fidem; quia summus Pontifex est Christi Vicarius, ac legitimus successor Petri; eandem, quam Saluator noster tribuit Petro, non solum authoritatem, sed etiam fidei firmitatem habens.
5. Authoritatem Conciliorum; quæ in Spiritu sancto congregata fuerunt, quibus tanta fides est adhibenda, quanta Euangelistis; nimirum quia idem magister est Spiritus sanctus, & idem author Christus.
6. Authoritatem sanctorum Patrum, qui ope Spiritus sancti ita ad veram Scripturæ sacræ intelligentiam penetrarunt, ut in ijs, quæ ad fidem pertinent, non modo non errauerint, sed mirabilis etiam omnium consensus extiterit.
7. Sententias Philosophorum, quorum magna est autoritas, cum præsertim de remittendis iniurijs, de contemptu mundi, de minimè formidanda morte agitur.
8. Historias grauissimorum hominum; qui si in eandem sententiam conueniunt, ex eorum autoritate firmum argumentum, atque etiam fidei dogma promi potest. Verbi gratia B. Petrum Romæ & collocasse sedē, & pro Christo martyrij gloria coronatum esse omnes graues historiæ tradunt. Vnde certa argumentatione concludi potest, Romanum Pontificem Petro in Pontificatu succedere.

Ut quis auditorum animos commoueat, debet ipse commotus esse, quod consequetur.

[Si, quod prædicabit, operibus implere studebit.
 Si non nisi zelo Dei & studio salutis animarum dicendi munus suscipiet.
 Si præstantissima charitatis virtute accensus fuerit.

Cum verò commotio sit quædam mentis incitatio, sine qua, ingrata & exanguis fit oratio, dabit operam Ecclesiasticus Orator, ut quemadmodum sanguis per totum corpus diffunditur, ita in omnibus orationis partibus quædam infusetur, quæ ad commouendos, & afficiendos animos auditorum valeant; affectiones autem mediæ sunt inter virtutes, & vitia; quoniam

[Si in calum feratur, virtutes pariunt.
 Si in terra depressæ iaceant, pariunt vitia.

Omnium affectionum fons est Amor.

[Rectus bonarum
 Peruersus malarum]

Auditores sunt excitandi.

[Omnes ad amorē Dei.
 Quidam boni viri ad amorem sui ipsius.
 Parentes ad amorem filiorum.
 Filij ad amorem parentum.
 Coniugati ad mutuum amorem.
 Omnes ad amorem patriæ.
 Omnes ad amorem verorum amicorum.
 Omnes ad amorem rerum externarum, quatenus nobis seruiunt ad gloriam Dei.]

Si ea, quæ a-
manda p-
ponit, a-
mentur à
nobis, in-
de oritur
omnis pfe-
ctio Chri-
stiana

Recta amo-
ris regula
est Religio
Christia-
na; Quo-
niam

Si ea, quæ a-
manda p-
ponit, mi-
nus amen-
tur à no-
bis, inde
nascuntur

Sanctum gau-
dium.

Desiderium
vitæ æternæ.

Salutaris pœ-
nitentia.

Timor Dei.

Resignatio in
Deum.

Zelus hono-
ris Dei.

Quas affectiones Ec-
clesiasticus Orator
in auditorum ani-
mis debet excitare
argumentis ex ijs
locis sumptis, qui
in ecclesiastica Rhe-
torica tractantur.

Cupiditas.

Turpis volu-
ptas.

Desperatio.

Audacia.

Odium.

Indignatio.

Invidia.

Quas affectiones stu-
dere debet Ecclesiasti-
cus Orator ab audito-
rum animis amouere
argumentis sumptis
ex ijs locis, qui in Rhe-
torica Ecclesiastica
traduntur.

Quoniam

- 1. Disciplina, de qua paulo post, M.
- 2. Electione. Infra N.
- 3. Occulto Dei iudicio. De hoc infra, O.

Vt ianctos matrimonio non contemnant. Suū periculū considerēt videant ne cadant. Otiū, vnde voluptas & malū existit, fugiant. Orent sine intermissiōe Pijs operibus studeant. Episcopos, & Parochos suos adiuuent.

Quoniam vero ad cōmouēdos animos multū cōfert cognoscere auditorū genera, id circo sciēdum, vt genera hominū, sic auditorū quatuor modis distingui posse, aut

- 4. Natura, vt alij sint mares & foeminae qui vel sunt

Viri qui monē di sūt

Coelibes

Foeminae que cohortanda sunt

Viri, qui monē di sūt vt

Coniugio iūcti

Foeminae

Ad taciturnitatē, q a q custodit os suū, custodit ab angustijs animā Ad humilitatē, q a (suā. Dñs respicit humilitatem ancillæ suæ. Ad castitatē animi & corporis, q a mulier innupta & virgo, cogitat q̄ Dñi sunt, vt sit sancta corpore & spiritu.

Ad modestiam ne in laqueos mali Dæmonis incidant. (re Dei.

Accipiant vxores cū timo Diligant vxores, vt Christus dilexit Ecclesiam.

Instituant vxores suas. Si aliq d scire cupiūt vxores suæ, patiantur interrogari. Increpēt quādo opus est, modeste tamen vxores suas. (suis.

Habitent cum vxoribus

Quibus ostēdendum est vxorē debere viro suo

- Fidelitatem, amorē sanctum,
- Castū timorem,
- Sobrietatem, Obedientiam, Reuerentiam.

Quæ excitanda & in prius vi-duc ad

- Pudiciā, deuotionē, Christianā liberalitatē, infirmorum curā, opera pieratis.
- Fundēdas ad Deum preces.

Ma
res
aūt
&
fœ-
mi-
næ
ita
eri-
am
di-
fin-
gui
pos-
sūt,
vt
alij
sint

1. Parentes q. monendi sunt,
vt filios suos

Præcipuo amore pa-
rētes suos diligāt.
Obediāt in omnib⁹,
q̄ ad administrati-
onē familiæ, rei q;
familiaris p̄tinēt.
Hortatiōes, obiurga-
tiōes, castigatiōes
etiam, vt salutaria
medicamēta, & ma-
xima iudicia amo-
ris, suscipiant.
Parētes suos omnib⁹
honoribus profe-
quantur. (suis.)
Succurrāt parentib⁹
Parentū vitam sustē-
Tristitia nō affi-
ciāt parētes suos.

2. Filij
q. exci-
tandi
sunt,
vt

3. Senes qui monendi sunt,
vt

4. Iuuenes
q. admo-
nendi
sunt, vt

5. Media
ætate cō-
sistentes
q. adhor-
tandi
sunt, vt

Sibi longam vitam minimē polliceantur.
Caveant, ne voluptatibus capiantur.
Vereantur Deum, & viros bonos.
Abstineant à carnalibus desiderijs.
Ne facillē credant.
Ne iniuriam inferant.
Modum adhibeant in omnibus.
Adolescentiæ calorem, & impetum sanctis exerci-
tationibus, & pijs operibus temperent.
Alicui se disciplina tradant.
Aliquem virum bonum, cuius exemplo & consilio
prudentiores & meliores efficiantur, deligant.
Quo magis in illis viget ingeniū, iudicium, & memo-
ria, eo magis diuinis muneribus ad aliorum vsum,
& ad animarum salutem vtantur.
In ea, ad quā nati sunt, & cui à primis annis se dedide-
runt, arte se exercent, sine fūco, & ostentatione.
Senum consuetudine prudentiam augeant.
Vita moderatione, & grauib⁹ colloquijs iuniores e-
rudiant.

Tueantur & nutriant. (māt.)
A peccatis, quantū in se est, reprē-
In bonis operibus instituant.
Corripiāt, quando opus est & pu-
Erudiāt in ijs, q̄ ad religio- (niāt.)
nem Christianam pertinent.
Caveant, ne se ipsi fallant.
Caveant ne temerē iudicent.
Huius sæculi opes suspectas ha-
beant.
Timiditatem, quæ refrigerante
calore, illis inest, conuertāt ad
humilitatem.
Confidant in Domino.
Prudentiā suā non tanti faciant,
Si quid de se sentiant, ac loquan-
tur homines, nō admodū curēt
Vereantur Deum, cuius oculis
patent omnia.
Misericordiam opibus, si diuites
sunt, consilio, autoritate, do-
ctrina exercent.
Vicinorū filios, filios suos putēt,
eos horrentur & reprehendāt.
Vt honorum, & diuitiarum cupi-
ditate se liberent.
Detractores & maledicos non fe-
rant.

M. Disci-

M.
Discipli-
na ita di-
stinguun-
tur Audi-
tores, vt
alij sint.

1. Magistri,
& hi aut

Rerum diuinarum, vt
Sacerdotes, quibꝫ o-
stendendū est in eis
requiri

Bonitatem.
Sobrietatem.
Castitatem.
Bonos mores.
scientiam.
Studium lite-
rarum.

Facilius, ac breuius, quā fie-
ri possit, quam artem profitē-
tur, doceant.

Non doceant libentius diui-
tes, quā pauperes.

Neminem excludant.

Rerum
huma-
narum,
qui ad-
hortan-
di sunt,
vt

Rhetores ne incautos ado-
lescentes erudiant ad decipiē-
dum, & ad excitandas seditio-
nes.

Philosophi ne de mundi æ-
ternitate, de immortalitate
animæ nimium multa, & ni-
mis subtiliter doceant.

Quod prohibuerunt sancta
Concilia, nemo audeat offen-
sationis causa ad perniciem
ingeniorum profiteri.

Auditores
conciona-
torum, qui
excitandi
sunt, vt

Quæ audierūt, memoriæ man-
dent.

Audiant cum fructu.

Non numerentur inter illos,
de quibus scriptum est: Sem-
per discentes, nunquam ad-
scientiam peruenientes.

2. Disci-
puli. Vt
sunt

Viri religiosi; quos sanctissimi viri Augu-
stinus, Hieronymus, Franciscus, Domini-
cus, & benedictus instituerunt.

Moniales discipulæ
sanctorum Patrū
quæ excitandæ
sunt

Ad metum; nisi quod
vouerunt præstite-
rint.

Ad gaudium; com-
memoratione bo-
norum, quibus in
monasterijs perfru-
untur, & malorum
quibus carent.

1. Amicos quorum multæ sunt societates, put Spiritus sanctus excitat alios ad	[Erudiendos pueros in doctrina Christiana Orationem. Frequentanda Sacramenta. Propria corpora castiganda. Consolados eos, de quibus ultimū est sumendum supplicium.]	Quæ societates excitatae sunt ad	[Perseuerantiam. Ut se vnusquisq; ferat. Ut nihil dicatur nisi implorato Spiritus sancti auxilio.]

N.
Electiōne distinguuntur auditores, quia homines sibi deliquunt

2. Disciplinam militarem; ad hos pertinet	[Defendere religionem Christi. Pugnare pro defensione s. matris Ecclesiæ. Pugnare pro honore Dei. Pugnare pro omnibus Christi, pretioso sanguine redemptis.]	His ostendendum, ignominiosum in militia esse, nihil aliud habere propositum, quam	[Ditari. Intemperantia seipsum foedare. Vbi quis victoriam reportaerit, à seipso, hoc est, à cupiditatibus vinci.]

3. Aliquam artem, ut mercaturam; Ex quorum animis amouenda sunt	[Fraudes. Mendacia. Dissimulationes.]	O. Distin.

- [Religio.
- [Iustitia.
- [Clementia.
- [Fortitudo.
- [Temperantia

Reges quibus proponantur Regiæ virtutes, vt

1. Principes qui sunt aut

Rerumpublicarum administratores, qui excitandi sunt

- [Ad comitatem.
- [Ad amandam virtutem.
- [Ad malitiosas quasdam ineptias fugiendas.
- [Ad anteponenda suis publica commoda.

Vt vehemens illud studiū quod adhibent ad parandas opes, adhibeant ad

- [Sanctam religionē tuendam.
- [Sanciendas, & seruandas leges.
- [Iustitiam amandam.
- [Salutaria consilia proponenda.

O. Distinguntur etiam Auditores occulto Dei iudicio, quo fit, vt alij sunt

2. Subditi qui debent

- [Amare Regem & Principem suum.
- [Principum consilia in meliorem partem interpretari.
- [Legibus obtemperare.
- [Consilio, opibus, quando opus est, Principes adiuuare.

- 3. Nobiles, qui excitandi sunt ad Humilitatem.
- 4. Ignobiles, qui ad veram nobilitatem, quæ in obseruatione Religionis, & in virtutibus est collocata, sunt accendendi.

- 5. Domini.
- 6. Serui.
- 7. Ruri habitantes.

De quibus proxima tabula.

5. Domini

5. Domini seu Patresfamilias, qui excitandi sunt, vt

Familiam suam informent, corripiant & consolentur.
Familia suæ se virtutum exemplar præbeant.
Cum seruis benignè se gerant.
Immoderatis laboribus seruos non aggrauent.
Res necessarias ad victum & vestitum seruis prouideant.
Seruis mercedem soluant.
Studeant, vt serui meliores efficiantur.
Indulgentia, nimia familiaritate, & communiõne secretorum, seruos ad libertatem non erudiant.
Multitudine seruorum inutilium, qui familiam perturbent, non delectentur.

6. Serui, qui admonendi, vt

Seruiant in Domino.
Eatenus pareant Dominis suis, quantum iubent, cum lege Domini consentit, aut non aduersentur.
Non adulentur,
Sint fideles.

7. Ruri habitantes, qui admonendi sunt, vt

Omnia, quæ ruri accidunt, frugum copiam, sterilitatem, siccitatem, ad Dei prouidentiam referant, in ijsque diuinam bonitatem cõtemplentur.
Ne furentur.
Decimis non fraudent, quoniam id est corrumpere patrimonium suum.

Ad

Exempla Sanctorum, & Sanctarum, vt si de contemnenda morte agatur, Martyrum exempla, Stephani, Laurentij, & aliorum in medium sunt afferenda.

Simplex, vt bona est religio Christiana.

Sententia quæ est oratio aliquid enūcians de re vniuersali, vel optāda, vel fugienda, aut est

Ad commouendum plurimum valent

Aut rationem adiutam habet, & hanc vel

Implicitam, & vocatur sententia Enthymematica, vt, ne contendas cum viro locuplete, ne forte contra te instituat litem tibi.

Explicitam, & appellatur pars Enthymematis vt, non est gaudendum ob mortem inimici, quia poterat conuertere ad Dominum

Enthymemata, quæ conficiuntur ex indicijis non longè petitis, sed proximis, & apertis, & vbi Catholicè viuitur, multò crebrius ad confirmandum, quàm ad refellendum adhibentur.

Conci-

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page]

Loci; vt qui aliqua fabella auditorum animos oblectare studet. Temporis, vt qui longitudine sermonis, & longis digressionibus auditores tædio afficiunt. Propriæ personæ, vt illi, q̄ obliuiscuntur muneris sui, subtilibus disputationibus populū nō docēt, sed in sui admirationē conantur trahere. Auditorum; vt illi, qui explosas iamdiu Philosophorum opiniones, de Fato, contra Dei prouidentiam, de sequendis voluptatibus in medium afferunt, eas, q̄ minimè est necesse, vt refellāt.

Ne in aliquam ineptiam incidat; quod fiet, si in dicendo rationem non habeat

Considerate

Nomina confingere. Varietate linguarum Græcæ, Latinæ, Hebraicæ, orationem confundere. Superuacaneis verbis, & Epithetis uti.

Cum au- det

Conciliantur verò auditores elocutione, q̄ in hoc consistit, vt Ecclesiasticus Orator ad populum dicat.

Ne frigidam orationē efficiat, quod fit

Cum dicentis actio, quæ est tantquam corporis sermo, rebus de quibus agitur, non est accommodata. Actio autem posita est

In vocis moderatio ne, ne ab oratione discordet. In gestu oculorū, oris, manū, pedū, & totius corporis.

Emē [Solæcis.] Quod cōsequetur, si in ea, in qua datē mos inatus est, lingua se exercēs, motas Barbaris leſtas quasdā voces mutauerit, mos aut potius correxerit.

Perspicuè, De quo proxima tabella. Appositè, P. Ordinate, Q. Memoriter, R. Cum dignitate, S.

Infra.

Perspicuè

Nominum. Sunt tamen quædam corporis partes, quæ proprijs nominibus explicanda non sunt, & insignia quædam peccata, sed adhibita circumlocutione.

In proprietate

Verborum. Propria verò verba dicuntur, quæ communi loquendi usu recepta sunt, vt Philosophus, Theologus, docere, discere, & huiusmodi.

Perpicue. Perpicuitas autem orationis consistit interdum

In translationibus. Translata verba dicuntur, quæ à propria significatione ad aliam non propriam transferuntur. Vt gratia dicitur fons vitæ. In quorum usu hæ cautiones sunt adhibendæ

Ne à remotis sumantur. Vt si quis Christum, Serenissimum diceret; quia rex.

Ne ab vlla re turpi proficiantur; Vt si quis Deum patrem carnificem Christi nominaret; quia iussit, vt propter peccata hominum moreretur.

Appositè, P.
Ordinatè, Q.
Memoriter, R.
Cum dignitate, S.

} Infra.

P. Appo-

Quomodo autem
 [Ab initio id, de quo sibi] debeat proponere Ecclesiasticus
 dicendum est, proponat. }
 Quod propositum fuerit, explanet. } Orator, qualis debeat esse propositio. Item de Diuisione & distinctione, rerum distinctione, paulo post dicemus.

Breuem nonnunquam rationem subiiciat, hoc modo. Cupitis scire, quam obrem in varias calamitates incidatis? melioris spei filij decedant? qui supersunt vos tristitia afficiant? varijs morbis affligamini? caritate annonæ, & alijs incommodis exerceat vos, aut puniat potius Deus? quia eius mandata non custoditis, quia iniusti estis in vos, & in alios.

Ad ea, quæ proposita erant, reuertatur hac ratione. Ita dictante Spiritu S. ne illud quidem, quod dixeram cogitans, digressus sum; utinam cum aliquo vestro fructu. Nunc redeamus, unde deflexit oratio.

Concludet interdum in hunc modum. Vellem fratres charissimi, ut tandem aliquando tot sermonum, tot concionum, tot hortationum mearum conclusio existeret; Effetis vos populus Dei, hæreditas Christi, gaudium meum, & corona mea, humana contemneretis, huius exilij obliti ad cælestem patriam aspiraretis.

Ex conclusione transibit aliò. Ut agens de Curiositate, quam Ocij filiam nominamus, ubi ostenderit Curiosos non solum tempus conterere, sed etiam discordias serere; subiunget, sibi etiam odium comparare solitos; & cum maxime soleant esse delatores; in varias plerumque calamitates incidere.

Adhibebit interdum repetitionem hoc modo. Christiani, Christi membra fugimus, Christiani iniurias vlciscimur, Christiani aciem Christi deserimus. (significet.)

Adhibebit vocabula propria, quæ rem plane
 Cum in temperato dicendi genere } Versatur, utatur ijs dicendi formis, de quibus mox infra, T. V.

Cum in tenui ac sublimi genere orationis versatur

P. Appositè dicet orator, si formas, ac figuras cum verborum sententiarum, rebus, de quibus agit, accommodauerit, ita ut

In tota oratione decorum seruet. De quo paulo post, X. I. Cum

1. Illustri explanatiōe, & sub aspectū subiectione, hōc modo: Considerate fratres, intuemini imaginem orbis terræ, maior pars, impia Mahumetis tyrannide oppressa est. In ijs, qui Christum agnoscunt Deum, quot monstræ opinionum, quot portenta hæresum, quàm varij, & pestiferi errores, multorum mentes infecerunt? Nos, qui sanctam matrem Ecclesiam sequimur, & in fide non erramus, nostram fidem operibus non confirmamus, nec fides, nec sinceritas apud nos reperitur.

2. Tragica rerum expositione. Vt de amissa Insula Cypro ita exponet. Assur immanissimus Turcarum Tyrannus, virga furoris, & baculus iræ Domini, ita, eo permittente, percussit nos, regnat, & in dies crescit impietas, triumphat dira crudelitas, Regnum nobilissimum in Tyranni potestatem redactum est, sanctissima templa vastata; qui Reipub. Venetæ nomine regebant, primarij etiam Regni ipsius viri miserabiliter obtruncati, violatæ virgines, igne & flamma decor extinctus Civitatis, cæsi innumerabiles homines, multi etiam captivi, vt haberent, vnde Christiani hominis hostes insultarēt, Byzantium sunt perducti.

3. Morum, & vitæ imitatione. Vt vlciscere illatas iniurias, occide inimicum tuum, filios tuos hæredes huius infestini odij relinque, imminue patrimonium tuum, dita prætorios ministros, & vltorem omnium iniuriarum acerrimum omnes prædicent; cōsiderabis deinde num rectè feceris.

I.
Cum in temperato
genere orationis
versatur Ecclesia-
sticus Orator, vta-
tur

V

I. Cum

I.
Cùm intemperato,
&c.

4. Rebus, quæ sensu & vita carent, sensum & motum adiungat; vt superuacua neæ vestes, sumptuosa conuiuia, testatur vos nō egere, vos non diligere pauperes, quippe qui eis sua subtrahitis, vt crapulemini.
5. Quæ rem attingunt, cum ea coniungat; vt, quid agunt quidam ex vobis? ingurgitant, nō concoquunt, eis pituita molesta est, oriuntur febres, immaturo tempore senescunt, decedit memoria, libidine cruciatur, minuunt patrimonium, miseri in hac vita ad mortem perpetuam festinant.
6. Utatur Anthitetis; vt docens spiritualis vitæ commoda, & sanctas oblectationes, dicat, voluptates corporis debilitant corpus; gaudia spiritus vim animi augent; illæ poenitentiam, hæ lætitiā, illæ infamiam, hæ laudem coram Deo, & hominibus pariunt.
7. Periphrafi, hoc modo: Ille, q̄ eos, quos solet euehere, maximè decipit, qui vitia, virtutis specie plerumq; extollit, q̄ eos, à quibus magis diligitur, sapius fallit, probitatis, & innocentia irrisor, à quo nemo tandem interdum nō est deceptus, dissimulationis, adulationis magister, honorum & diuitiarum admirator, impurarum voluptatum minister, & callidus Sophista, & bonorum etiam ingeniorum corruptor, ille est, quem amatis, quem creditis mundum esse? Mundus est is, quem vobis descripsi.
8. Paronomasia. Hac vsus est B. Basiliius in eo explicando, Destruam horrea mea; habes, inquit, horrea ventres pauperū. Et illa B. Ambrosius de B. Virgine. Neque enim, inquit, comites foeminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat.

I. Cùm

I.
Cum in temperato,
&c.

9. Interrogatione. Vt cogitatis interdum fratres, vos esse homines ad imaginē Dei factos? cogitatis sanguine Domini nostri Iesu Christi vos esse redemptos? cogitatis quid pro vobis in sanctissimo baptismatis sacramento sponsores vestri polliciti sunt? certē rerum omnium, quas commemoravi, vos oblitos quispiam posset iudicare, cum sic viuatis, vt nec dignitatem hominis, nec beneficia, quæ à Deo accepistis, recordari videamini.
10. Percunſtatione. Vt num putatis aliquem esse, qui crucem suam nō ferat? mihi credite, & Reges, & Principes, & omnium generum homines ferūt crucem suam; maiorem illi, quos feliciores putatis.
11. Auerſione hoc modo ad auditores. Accepistis à me, fratres, quæ sit voluntas Dei, quid sanctum Euāgelium doceat; Reliquum est, vt, ne frustra vos sermone meo interfuisse videamini, operibus ostendatis.
12. Dubitatione. Vt surdis canam fabulā, nec ne, vehementer dubito; quod quidem mihi maximè molestum esset.
13. Correctione. Vt multi ita se diligunt, aut potius se nō diligunt, vt adulationibus delectentur, monitores odio habeant.
14. Paululum immutato verbo. Vt Veronæ nō incommodè dicere poterit; Veronam dictam esse, vt esset verè vna in Christo, in sancta Ecclesia, & omnes amore inter se essent coniuncti.
15. Descriptione. Describere autem poterit pestem ad commouendum diuites, ad subueniendum pauperibus, ita etiam sterilitatem excitans ad eleemosynam, & ad poenitentiam.

V.
In grandi, ac sublimi orationis genere debet ecclesiasticus Orator varijs modis Auditores afficere, ita vt interdum

Moneat V.C. Vbi Euangelij, aut Epistola partem explicauerit, tanquam potestatem habens, monebit auditores, se eorum peccata commemorasse, vt cum illis communem calamitatem lugeret, & luctus ille interior pœnitentiam salutarem pareret. Et dicat, non vt confundam vos hæc dico, sed vt filios charissimos moneo.

Obsecret. Vt obsecrō vos charissimi filij, quos Dominus noster Iesus Christus meæ fidei credidit, quos vita chariores habeo; quibus iter veræ beatitudinis ostendere in primis studeo; obsecro inquam vos, vt vobis ipsi attendatis, cogiteris, qui sit is, sub cuius vexillo militetis.

Execretur. Vt exterminentur, qui occidūt homines, qui contaminant sanctum matrimonium, qui opprimunt pupillā & viduam.

Contemnat. Vt vbi vitia acriter reprehenderit, dicat interdum se omnia contemnere, vt animas lucretur Christo, his verbis: Me miserum, si vos omnes me laudaueritis, si peccata vestra dissimula uero, si mea indulgentia deteriores euaseritis, laudationes vestras, omnia comoda, omnes honores nihili facio, vt vos Christo lucrifaciam.

Detestetur peruersos Christianæ Reip. mores, præsertim illa vitia, quibus populus, cui præest, est deditus.

Horrorem incutiat; & nominare poterit nomen Oppidi, & Ciuitatis, in qua sermonem habebit, & horrorem incutere dicens; enersurum eos Dominum, nisi resipiscant.

Insultet impijs, hoc modo: Quid miseri de patria exules nūquam cogitatis? sic uitis tanquam nunquam ad aliam vitam migraturi? Dei filij adoptiui; fratres Christi, participes æternæ Beatitudinis vos ipsi non agnoscitis? cogitationes, & curas vestras omnes ponitis in rebus abiectis, atq; terrenis.

V. In

Increpet hoc modo. Vbi sunt, q̄ corrūpunt hoc Oppidum? Vbi reperiuntur inimicitiarum, & calamitatum huius Ciuitatis ministri? iam mortui sunt, aut miserimè viuunt; nolite peruersos illorum mores imitari, ne eiusdem calamitatis & miserix participes efficiamini.

Glorietur eo die, quo Auditores sanctissimum Eucharistiæ sacramentū sumpserunt; dicat. Exeat nunc perēnis animarum nostrarum hostis, exeat auidissimus perditionis nostræ Sathanas, & cū Christo, cuius sanctissimū corpus sumpsimus, cui per fidem maximè iuncti sumus, congregiatur. Vincemus, charissimi filij, quia Imperator noster Christus semper regnat, semper vincit.

V.
In grandi ac sublimi, &c.

Lamentetur hoc modo. Quid me miserū laboribus, vigilijs, prædicationibus, quid meis precibus ad Deum, quid mea paterna pietate sum consecutus? cum me hortante, me rogante, me obsecrante, peruersa hæc saltandi consuetudo; hæc perniciofa Dæmonum ars, qua animę irretiuntur, non tollitur?

Minetur res, quæ imminet, quarū memoria molestissima est. Vt nisi resipiscam, nisi ad pœnitentiam conuertamur, sumpturum Dominum pœnas de peccatis nostris, affirmo vobis, ita eius exigente iustitia, terræ motu, fluuiorum inundatione, bello, fame, peste puniturum populum.

Terreat. Vt si incommoda belli, penurix, pestis, & maximè Diuinæ indignationis effectus ante oculos ponat. V. C. Non colligetis messes, Fratres; Filij vestri vobis immatura morte præripiuntur, varijs calamitatibus opprimemini; quia Deum non agnoscitis, quia eum blasphematis, quia decimas fraudatis.

V.
In grandi ac subli-
mi, &c.

Exclamet interdum; O tempora, o mo-
res, o prauas consuetudines, o peruersa
hominum ingenia, o miserum seculū,
o calamitosam Rempub. Christianam.
Adhibebit tamen modum in exclama-
tionibus, illasq; post reprehensionem
vitiōrum, praesertim publicorum col-
locabit.

Optet interdum sic. Vtinam sciperes, vtinam
intelligeres, vtinam nouissima
prouideres, vtinam tibi attenderes, v-
tinam Dei voces audires.

Interrogatione vtatur, quæ premat, & vr-
geat. Vt num Christiani dicuntur, qui
iniurias remittere indignum putant?
num qui viuunt, sunt primitiuae Eccle-
siae Christianis similes? num imitami-
ni vos atauorum, & auorum vestro-
rum religionem, frugalitatem, & mo-
destiam? si nobilitatis, si bonorum ex-
ternorum heredes fuistis, estote etiam
religionis, & liberalitatis Christianae.

Communicet cum Auditore sententiam
suam hoc modo. Laudandi sunt filii,
qui parentes deserunt, laudandi Pa-
tres, qui prouocant filios suos ad ira-
cundiam, laudandae vxores superbae,
quae tyrannidem exercent in viros, lau-
dandi viri, qui fugiunt vxores suas ta-
quam pestem, vos ipsi iudicate. haec flens
dico, hac dicendi moderatione vtor,
ne vos confundam.

Ironice loquatur, raro tamen; nam ab om-
ni fuci suspitione abesse debet. Hoc
modo. Hi sunt fideles Christi, hic est
populus Dei, hi auditores optimorum
concionatorum.

Liberam vocem proferat, raro tamen.
Verbi causa. Quid potui facere, fratres,
& non feci? nunquam per multum te-
pus a vobis discessi; Vobis, quantum
potui, opem tuli, paterno vos amore
dilexi: pro quibus rebus, quas gratias
mihi habetis, fratres? nihil profuit
mea diligentia, obfuit potius quibus-
dam, qui me monitorem ferre non pos-
sunt, & veluti Phrenetici, animarum
suarum medicum auerfantur.

X. De-

X.
Decorum
Ecclesia-
sticus ora-
tor serua-
bit, si eius
oratio e-
rit

Affecta (affectum
dicimus, quasi
sanguine ora-
tionis). erit aut
affecta

Si neminem nominauerit, nec
indicauerit, sed dilectione Dei,
& amore proximi se commo-
tum ostenderit.

Si usus
fuerit

Submisso genere ora-
tionis, cum docet.
Temperato, cum lau-
dat.
Sublimi, cum aliquid
agendum est, & po-
pulus ab eo alienus
videatur.

Morata, mores
enim quasi ani-
ma sunt oratio-
nis, qua utatur
ad comprobandum

[Argu-
mentis]

In hac
neces-
sariū
est, ut
orator
Eccle-
siasticus
ostendat se

In sacris lite-
ris versatum.

A Spiritu san-
cto edoctum.

Sanctis mori-
bus ornatum.

Addicendi
munus voca-
tum.

[Signis]

Decorum
percipitur
Sanctorū
Patrum

[Observa-
tione]

ideo
cleri-
cis
in
pri-
mis

Legendus B. Paulus, qui caeleste
loquendi formam in suis Epi-
stolis expressit.

Legenda
scripta
Sancto-
rum Pa-
trum

[Græ-
corum]

[Nazianzeni,
Basilij.]

[Chrystos-
tomi, Nysseni.]

[Latino-
rum]

[Augustini,
Ambrosij,
Hieronimi,
Gregorij Pō-
tistis,
Leonis, Ber-
nardi.]

[Imitatio-
ne.]

Colligendi pulcher-
rimi quidam loci ex
[Cōmentarijs in
Psalms.
Euāgelistas
Epistolas
Pauli.]

Vt Ecclesiasticus O-
rator decorum ser-
uet, has leges sibi
prescribat,

Hæc autem omnia,
quæ de varijs dicen-
di formis, deq; deco-
ro dicta sunt, conse-
quetur,

Vt nunquam falsum dicat, etiam si spe-
ret posse Auditores ad pœnitentiam
conuerti.

Ne aduleatur Auditoribus.

Vt si interdum laudat, vituperet etiam.

Vt nunquam de prædestinatione loqua-
tur, quin subdat liberum esse hominis
arbitrium.

Nunquam de peruersis quorūdam Sacer-
dotum moribus dicat, quin de Sacerdo-
tij authoritate prius multa dixerit.

Nunquam matrimonium ita laudes, vt
virginitatem ei non præferat.

Ne se ipse iactet, aut sua.

Ne in Sacerdotes, in ordinem Episcopo-
rum, in Principes, multò minus in Pon-
tificem Maximum dicere audeat.

Si iudicium, quod condimentum oratio-
nis, & actionum omnium humanarum
est, in dicendo adhibuerit.

Si ea verba, quæ S. Hieronymus de quodā
Concionatore dixit, ad se pertinere
maximè existimauerit. Nec ad instar
(inquit) imperiti medici, vno collyrio
omnes vult curare, sed per singulas Ec-
clesias vulneribus medetur illatis. Ora-
tor enim Ecclesiasticus debet diligen-
ter inquirere mores, & præcipua vitia
illius Ciuitatis, vbi sermones habitus-
tus est, & ad ea sermones suos accom-
modare.

Q. Ordo

Ordo est dispositio, & conuenientia partium pulchritudo rerum, ac veluti anima; sine quo nihil pulchrè dici potest. Vt autem ordinatè dicat, oportet, vt cum opus est vti his omnibus orationis partibus, collocetur

Primo loco exordium, quod debet esse

Verecundum.

Grave.

Breue

Interdū abrupto.

Est autem institutū exordiū, vt Aditores efficiantur

Dociles; quod consequetur Orator, si ordine se dicturum, & argutas quæstiones omiflurum pollicebitur.

Attenti, quod efficiet si dixerit se de salute animarum sermonem habiturum, & non quod homines, sed quod ipse Deus, aut Dei serui, diuino spiritu afflati, literis consignauerunt, in medium allaturū.

Beneuoli; quod præstabit, si neque inania gloriæ cupiditate, neque avaritiæ, sed zelo Dei, & studio salutis animarum, munus dicendi se suscepisse affirmabit.

Secundo propositio hæc autem debet esse

Vna, hoc est, ad vnam propositionem reducta; vt explicaturus Euangelium in solennitate omnium Sanctorum, proponat sibi dicere, quæ sit beatitudo, & explicet primū, quid nō sit beatitudo, deinde quæ sit huius nostræ Peregrinationis beatitudo, tum singulas, quas ibi Dominus noster enumerat, poterit explicare.

Catholica; quæ est sanctæ matris Ecclesiæ enunciatio, eaque vetustate, & consensu Patrum dignoscitur.

Quomodo explicanda sit propositio, Ars interpretandi sacras literas docet. Vt infra, Y.

Popularis, hoc est, ad populorum captum accommodata.

Tertio loco Diuisio.

Quarto, Confirmatio.

Quinto loco Epilogus]

De his proxima tabula.

[Digredi sæpe debet Ecclesiasticus orator. Qui autem præcipui digressionum loci sint, infra litera Z. proponentur.

Tertio loco diu-
sio, quæ veluti
instrumentum
ppositioni ser-
uit. Cuius di-
uerfa sunt spe-
cies,

Alia, quæ magis propriè dici
potest Enumeratio, vt est illa
apud Salomonem in princi-
pio Ecclesiastes.

Alia est distin-
ctio vocis, quæ di-
uisio est generis
eiusdem per oppo-
sitas differentias,
vt cum dicimus,
Christianorum

Quosdã
esse Catho-
licos.

Quosdã
nō Catho-
licos.

Collocetur

Quarto, Confirmatio . De qua pauca
dicuntur.

Aut summa totius sermo-
nis, aut præcipua capita
sunt repetenda.

Quinto loco Epilo-
gus, in quo

Aut aliquid de Beatitudi-
ne, de æternis supplicijs
est dicendum.

Aut cum lachrymis ad Deū
sermo est conuertendus,
quod tamen non sæpè,
nec longa oratione faci-
endum est: nihil enim ci-
tius arefcit lachryma.

Z. Digres-

Contra peruersos mores spectaculorum.
Contra choros Sathanæ, libidinum magi-
stros, horum temporum insulas Co-
mœdias.

Belli tempore de iustissima ira Dei, de fal-
sæ pacis incommodis.

In caritate annonæ propter peccata di-
cat res aduersas euenire.

De peccatis linguæ digrediatur sæpè; lin-
guam esse inquietum malum, & vene-
num mortiferum, esse veluti ignem,
qui inter omnia elemēta maximè de-
struit, lingua destructas esse domos, &
ciuitates.

Blasphemos dicat esse monstra hominū,
portenta ciuitatum, ciues inferni, cani-
bus Iudæis, Hæreticis peiores.

Periueros esse perturbatores humanæ so-
cietatis, iustitię corruptores, iurgiorum
& inimicitiarum ministros, Sacerdotes
Sathanæ.

Detractores repræhendet, serpentinam
linguam detractioni assuetam meritò
appellabit.

Detractoribus minimè credendum esse;
& verbis S. Hieronymi vtens, dicat, ni-
hil tam inquietare animam, & mētem
leuem, & mobilem facere, quàm facile
detractoribus credere.

Dicet adultores esse falsos amicos, pe-
stem humanæ societatis, venenum dul-
ce incautis hominibus propinare con-
sueuisse: lac esse cibum puerorum; pue-
rile esse cantilena suarum laudum, &
adulationibus decipi.

Z.
Digressionum loci
præcipui

Digressio-

Digressionum loci

Dicat mendaces esse filios diaboli, desertores militiae Christi, infames homines.

Reprehendet feminatores zizaniorum, & dicet Dominum detestatum esse huiusmodi homines, ut Salomon scribit.

Addet litigatores esse imitatores Daemonum, & odiosos hominibus.

Iactantes sua, esse Gallinae similes; quae ubi ouum emittit, clamat, donec significet esse factum, quod ei statim adimitur; ita subripere Sathanam solitum bona, quae fecerimus.

Digressionum loci, quos in primis tractet,

Vitam Christianorum non initio, sed fine iudicari exemplo Iudae, & Sancti Pauli. Perfectam sapientiam esse fugere vel minima peccata.

Hanc vitam esse exilium.

Magnam apud Deum libertatem esse, non seruire peccatis.

Summam nobilitatem, clarum esse virtutibus.

De caelesti patria cogitandum.

Eleemosynas praemittendas multorum generum.

Remittendas iniurias.

Docendos & consolandos, qui doctrina & consolatione egent.

Denique ad has, & huiusmodi digressiones faciendas, magnam oratori copiam suppeditabunt libri de virtutibus & vitijs: praesertim ille, quem scripsit Guilielmus Peraldus Episcopus Lugdunensis.

T. Ars

Y.
Ars
inter-
pre-
tan-
di
sa-
cras
lite-
ras
cōti-
ne-
tur
sen-
suū
q̄ in
eis
cōti-
nē-
tur

1. Di-
stin-
ctiōe
sēsus
autē
sunt
qua-
tuor

Inuē-
tiōe,
quæ

Dispositione,
vt

1. Literalis, qui
Historic⁹ etiam
dicitur, qui veri-
tatem factorum
explicat.

2. Moralis, qui
ad vitæ emenda-
tionē mysticos
sensus accōmo-
dat.

3. Allegoricus
qui rerum gesta-
rum narrationē,
futurorum ym-
bram prætulisse
demonstrat.

Allegoriam au-
tem peperit.

4. Anagogic⁹,
qui ad sacratio-
ra cælestium fi-
gurarum præce-
pta perducit.

Historicam in-
telligentiam do-
cet.

Ad inuestigan-
dos reconditos,
penitusque ab-
strusos diuina-
rum literarum
mysticos sensus,
viam demon-
strat.

Neces-
sitas, q̄
oritur,
cū ver-
ba vi-
dētur

Palitatē præ se fer-
re. Vt illud: super aspi-
dem & basiliscū ambu-
labis, & cōculcabis leo-
nem, & draconē. quod
per allegoriam referē-
dum est, ad victoriam,
quā retulit Christi⁹ de
Mundo, Diabolo, pec-
cato, & Morre.

In sensu Grammati-
co sumpta absurdita-
tem parere, vt cū Deo
pœnitentia, ignoran-
tia, furor tribuitur.

Pugnare cum sancta
doctrina, vel bonis mo-
ribus, vt cū oculum
eiiciendū præcipit Do-
minus, fugiendos pro-
pinquos, & huiusmo-
di.

Vtilitas. Cū verba per se sum-
pta nullam vtilitatem videntur
afferre, vt historia iacob, qui de-
ceptus à socero Laban, Liam in
matrimoniu accepit, existimās
se potitum Rachaele, pro qua lō-
go tempore seruierat. Licebit i-
gitur Liam interpretari Philoso-
phiam de moribus; Rachaelem,
Philosophiam contemplantem
hoc est, Theologiam, quā nemo
rectē percipit, nisi qui bonis mo-
ribus sit præditus.

Primū iaciatur doctrinæ fundamētum;
quid sibi velint verba sacræ Scripturæ,
explicatur.

Deinde, vt mores animi auditorum exci-
tentur, quod Sanctos Patres fecisse, li-
cet animaduertere.

Sunt tria alia expositionum ge-
nera

Elementarium.
Physicum.
Propheticum, à quo debet
Orator abstinere.

R. Memo-

R. Memoria Ecclesiastici Orato-
ris

Conferuatur, & augetur
exercitatione.

Incredibiliter ordine cre-
fcit.

Stylo adiuuatur.

S. Dignitas verò Ecclesiastici Oratoris con-
fifit in moderati one.

Vultus.

Vocis.

Habitus.

F I N I S.

*P. Galefmius Protonotarius Apostolicus pro
Illustriff. Cardinale Borromæo, & pro Reueren-
do P. Inquire.*

INDEX.

A.

A Aron peccauit.		15. a.
Accidia vitanda.	12. b. 13. a.	Vitiorum origo. 14.
Actionis vis.	144. a. b.	Sermo corporis. 145. a. de ipsa vide
Accusationis genus.	31. b.	(ibidem.
Adiunctorum locus.		46. b.
Aduersorum locus.		44. b. 45. a.
Adulterij vituperatio.		107. b.
Adulatio quid.	14. a.	Ea maximè peccari, ibid. Vbi regnet. ibid.
Affectiones vtiliter data.		78. a. b.
Agricultura quid.		133. b. 134. a.
Aloysius Lipomanus.		135. b.
Allegoriae exemplum.	162. a. b.	quid differt à typo. 214. a.
Allegoricus sensus.	209. a.	Cur inuentus. 212. b.
Ambrosij locus.	37. b. 88. 155. a. 170. b.	Eius sententia de Beata Virgine. 111. a. Conformatio. 158. b. locus à repugnantibus. 48. b.
Amicitia veræ.	124. b.	(49. a.
Amici hortandi ad amorem.		76. b. 77. a.
Amicorum mores.		123. b. 124. a.
Amor malus.	71. a. b. 72. a.	Fons affectionum. 71. a. Sui ipsius. 73.
Amor diuitiarum.	74. a.	(a. b. Patriæ. 75. b. 76. a.
Amor proximi.		73. b.
Amos Prophetæ locus.		178. a.
Amplificationis vtilitas.	30. b.	Vfus. 27. b.
Amplificatio de Summo Pontifice.	28. a.	Pulchras lege. 28. 29.
Anagogicus sensus.	209. b.	Eius exempla. 209. b. 210. a.
Animas lucrandi modus à S. Dominico adhibitus.		5. a.
Anselmus.		34. b.
Antecedentia.		47. b.
Antithetorum exempla.		168. b.
Apostoli magistri.	118. a.	Ijs adhibenda fides. 76. b.
Appositè dicere quid.		151. b.
Appositæ dictionis præcepta.		152. a. b. 153. a.
Argumentum quid.	34. b.	Quo vtatur Orator Ecclesiasticus. 35. a.
b. A signis.	36. a.	Ab authoritate sacrarum literarum. 54. a. b.
Arca Noe, symbolum Ecclesiæ.		59. a.
Aristotelis locus reijcitur.		26. b.
Aristotelis sententia.		65. a.
Auaritia cur vitanda.		11. a.
Auari.		90. a. b.
Authoritas Sanctorum Patrum.		62. b. 63. a.
Auerfionis exempla.		172. a. b.
Auerrois sententia.		123. a.
Augustini locus de miseria vitæ.	72. b.	Sententia. 147. b. Hyperbo-
le. 165. a.	Sententia.	211. a. b.

B.

Baruc.

I N D E X.

B Aruc.	97.a.
Basilij locus à definitione. 40.a. Ab adiunctis. 47.a. laus ieiunij. 165.b. 162.b. contrarijs 45.a. de gaudio. 96.a. similitudo. 163.b. conformatio. 156.a. 157.b. 159.b. 160.b. allegoria. 162.a.	
Basilij locus.	178.b. 184. a.
Beati qui.	3.a.
Beatitudines octo.	3.a
Beatitudo vbi sit posita.	4.a.
Blasphemia summum Peccatum.	30.b.
Blasphemi. 201.b. eorum pœna.	202. a.
C.	
C Arolus Quintus.	15.b.
Castitas quid.	22.b
Catholica præpositio.	206.b.
Causarum genera.	4. b.
Causa efficiens concionum.	4.b.
Causas iniustas defendere pessimum.	15. a.
Causarum argumenta.	49. a.b. 50b., 51.a.
Charitatis exemplum D. Dominici.	5. a.
Charitas quid. 21. a. eius laus. 21. a. b. anima virtutum.	86.b.
Christus sequendus.	154.b.
Chrystostomi locus. 11. b. 99. b. 197. a. 201. a. 212. a. Vituperatio mulieris. Argumentum à simili. 43. b. Conformatio. 156. b. 161. b. Similitudo. 164. a. Exordium.	198. b
Clemens Alexandrinus.	64. a.
Coaceruationis exemplum.	166. b.
Coelestinus Papa.	26. a
Concilijs generalibus summa fides adhibenda.	7. b. 61. b. 62. a.
Concilium Tridentinum.	62. a.
Communicationis exemplum.	183. b.
Comparisonis locus.	53. a.
Coniugata.	42. b.
Coniugum amor.	75. a. b.
Coniuratores.	15. a.
Conclusionis exemplum.	156. a. b.
Conscientia quid.	54. b.
Consolatio quid.	98. b.
Consolationis exempla in aduersis.	99. a. b. 100. a.
Consequentium locus.	47. b. 48. a.
Contemptus causa iræ.	81. a.
Contrariorum locus.	44. b. 45. a. b.
Contradicentia.	46. a
Credenda quæ sint.	7. a. b. 8. a.
Curiositas ocij filia.	157. a.
Cypriani locus. 12. b. 90. b. De traditionibus. 57. a. b. Metaphora. 162. a. b. Anthiteta. 168. Sententia.	197. b.
D.	
D Aniel.	88. b.
David	88. b.

I N D E X.

Dauid homicidium. Pœnitentis exēplar 85. a. eius testimonio sē	
Decimæ.	134. a. (pe vtendum 56. b.
Decorum Ecclesiæ orationis.	185. a.
Decori leges.	190 a. b. 191 a.
Definitio Rhetoricæ Ecclesiasticæ.	2. a. b.
Definitio quid.	39. b.
Definitionis locus.	39. b. 40. a.
Deliberatiui generis præcepta.	6. a. b.
Demonstratiui generis præcepta. 20 a. b. Loci communes.	31. a.
Descriptionis exempla.	175. a. b.
Descriptiones esse demonstratiui generis.	175. b.
Detractio inuidiæ foror. 12. a. Peius quàm corpus occidere. 12. a.	
Detestationis exemplum. 178. a.	(Maximū peccatum. 30. b.
Detractores.	202. b.
Deuotio quid.	21. b.
Digressionis exemplum.	174. b.
Digressionis præcepta, & loci.	201. a. b. 202. 203. 204. 205.
Disputationes de fide cauendæ oratori.	7. a.
Dispositionis ordo, & præcepta.	193 a. b. 194. a. b.
Discordes.	205. a.
Dissimilia.	44. a.
Diuisionis exemplum.	154 a. b.
Diuisionis vsus.	217. b. 218. a. b.
S. Dominicus.	44. b.
Doctoribus credendum.	8. b.
Dubitationis exemplum.	172 a. b.

E,

E Brietatis exemplum.	212. b.
Ecclesia eloquentis magistra.	1. a.
Ecclesia quid. 58. b. Constare mihi. 59. a. Errare non posse. 59. b.	
60 Illius legibus parendum, vt Christo.	60 a.
Eleemosyna quid. 22. a. 90. a. b. Misericordiæ filia.	90 a.
Elementarius sensus sacrarum literarum inutilis.	215. b. 216 a.
Eloquutio præcipua pars Rhetoricæ.	141. a. b.
Eloquentiæ principium.	146. a.
Emendatè loqui quid.	147. a.
Enthymemata vide.	35. a. b.
Enthymema quid.	35. a.
Enthymematum vsus.	139 a. b. 140. a. b.
Epimenidis locus apud Apostolum.	65 a.
Episcopi columnæ Ecclesiæ.	61. b.
Episcoporum residentia.	62. a.
Episcopi Apostolorum repetitores.	118. a.
Epiphani j locus.	64. b.
Epilogus quid & eius præcepta.	219. b. 220. a.
Esaiæ locus.	28. a. 43. b.
Esaias quintus euangelista.	55. a.

I N D E X.

Etymologia locus.	41. b.
Euangelium.	57. b. 58. a.
Eucharistia saepe sumenda.	55. a.
Exclamatio. 182. a. b. quando adhibenda. 182. b. 183. a. eius exem-	
Execrationis exempla. 177. a. b.	(pla. Ibid.
Exemplum quid.	36. a. b.
Exempli loca. 36. b. 37. a. b. 38. a. maximam vim habent ad persua-	
dendum. 36. b. à quo maxime petenda,	37. a.
Exempla Ethnicorum raro sumenda.	37. b. 38. a.
Exemplorum vsus.	133. a. b.
Exercitatio.	5. a.
Exordiū qd, & eius præcepta. 194. b. 195. a. b. Vnde sumatur. 195. b.	
Exordia verecunda. 195. b. 196. a. grauia, & breuia. 197. a. b. Ex ab-	
Expositionum genera. 25. b. 216. a.	(rupto. 198. b.
Extasis.	78. a.
Ezechiel.	99. a.

F.

F ama pluris facienda, quàm vita.	12. a.
Fatum tollitur.	84. b.
Fides quid.	21. a.
Filijament parentes.	75. a.
Filij quomodo monendi.	111. b. 112. a. b.
Figuræ, & allegoriæ differentia.	214. a.
Figuras, & ipsas lege.	214. b. 215. a.
Finis Oratoris Ecclesiastici.	2. b.
Fœlicitas quid.	3. a.
Forma Rhet. Ecclesia.	5. a.
Fortitudo quid.	22. a.
Fortuna reijcitur.	127. b.

G.

C audium quid. 95. b. quomodo excitetur. 95. b. 96. a. b. 97. a. b.	
Gaudendum in aduersis.	97. b.
Gradationis exemplum.	174. a.
B. Gregorij sententia de concilijs.	7. b.
B. Gregorij sententia.	10. b. 62. a.
Gregorij Nazianz. locus.	20. b. 84. b. 90. a. 72. b. 100. a.
Gregorius Nazianz. Demosthenes Christianus.	24. a. 154. a.
Gulielmus Peraldus.	206. a.
Gula quid.	12. a.

H.

H æreticorum argumenta non commemoranda.	140. a.
Hæretici vituperantur. 140. a. Vbi, & quomodo accusandi. 32.	
Heli sacerdos punitus.	15. a. (a. b.
Hieremiæ exemplum.	38. a.
Hieremiæ locus.	52. a. 58. a. 87. b. 178. a.
Hieremiæ lamentationes.	58. a.
Hieronymi locus. 41. b. 47. a. 53. a. de traditionibus.	57. a. b.
Hierony-	

I N D E X.

Hieronymus Sauanarola.	216.a.
Historici sensus partes.	216.a.b.
Homilia quid.	191.b.192 b.
Honestum quid.	6.a.
Hospitalitatis exempla.	109.b.
Humilitas quid.	23.a.
Hyperboles exemplum.	165.a.

I.

Iactantes.	205.a.
Ieiunium comes temperantia.	22 b.
Ieiunantis laus.	47.a
Ieiunium quid. 88.a. quomodo excitandum. 88.b. laus eius, & ex-	
ieiunii laus ex Basilio. 165.b. (empla. 88.b. 89 a.	
Imaginis exemplum.	164 a.b.
Imitationis vitæ, & morum exemplum.	161.b. 162.a.
Imprecationis, increpationis, insultationis, exempla.	178.a. b.
Imitari quos debeamus.	187.a.b. 188.a.b. 189.a.
Impudentia quid.	95.a b.
Indulgentia qui peccent. 14.b. (rum particeps quis. 60.a.b.	
Indulgentiæ quid sint. 60.a.b. 97.b. illarum dispensator. 60.a. illa	
Indignatio quid, & in quos cadat.	80.a.b.
Inepte dicere.	142 a.b.
Interrogationis exemplum.	183.b. 184.a.b.
Invidia filia superbiz. 11.b. Cur vitanda.	11.b.
Iob vxor peccauit.	14.a.
Ioseph.	99 a.
Iouannes eleemosynarius.	136.a.
Ira quid. 13.b. 80.b. Cur vitanda. 12. b. Quando concitanda.	81.a.
Quid sit ex Aristotele.	81.a.
Ira Christiano homine digna.	81.b.
Iracundus.	47.a.
Ironiæ exemplum.	184.b.
Iudiciale genus.	6.a.b.
Iudicium in dicendo.	192.a. b.
Iudicialis generis vsus.	31.b.
Iudicij extremi descriptio.	92.b.
Iudith.	37.a.
Iurisperiti monentur.	113.b.
Iustitia quid.	6.a. 21.b. 22.a.
Iustificatio.	62.a.
Iuuenes quomodo monendi.	115.a.b. 116.a.

L.

Labor	5.a.
Lachrymæ laudantur.	86.a. 212.b.
Laudanda quæ sint.	23.a.
Laudis locos vide.	24. 25. 26.
Lenones.	13.b.
Leonis Papæ locus. 52. b. 176.a.	X 2 Leui-

I N D E X.

Leuitas.	116.a.b
Lex vnde dicta. 16.b. eius diuifio. 16.b. diuina. 16.b. naturalis. 16.b.	
Lex Moyfis cur data. 17.a. (positiua. 17.a. 19.b. Ciuilis. 20.a)	
Lex Euangelica, & eius nomina.	17.a.
Liberalitas Christiana.	22.a.
Linguz malum.	201.b
Loci communes generis demonftratiui.	31.a.
Locus à definitione. 39. b. à partium enumeratione. 40. b. ab e-	
tymologia. 41. a. b. à coniugatis. 42. b. à genere, & specie. 43. a.	
à fimili. 43. b. à diffimili. 44. a. à contrario. 44. b. ab aduerfis.	
45. a. à priuantibus. 45. b. à relatiuis. 45. b. à contradicentibus.	
46. a. ab adiunctis. 46. a. b. ab antecedentibus. 47. b. à confe-	
quentibus. 47. b. à repugnantibus. 48. a. à caufis. 49. b. ab effe-	
ctis. 51. b. à comparatione.	53.a
Luctus quid 85. b. pœnitentiæ filius.	85.b.
Luctus peccatum minuit exemplo. 85. b. quibus rebus mouetur.	
Luxuria. 12. a. eius comites. 1bid.	(86.a.b. 87. a.
M.	
M agifter optimus Chriftus.	117. b.
Malachiæ locus.	41. 118.a.b.
Maledici.	203. b.
Manaffes. /	83. b.
Manfuetudo quid.	82. a.
Maria virgo. 111. a. femel peperiffe oftenditur exemplo naturali.	
Martyrium.	22. a. (64. b.
Materia proxima & remota oratoris Ecclefiastici.	5. a. b.
Matrimonium 19. a. quomodo fufcipiendum. 105. b. 106. a. b. Clâ-	
Melchior Canus.	54. b. (definum. 112. a.
Memoria neceffaria.	221. a.
Mendaces.	205. a.
Mendacium.	127. a.
Magiftri humanarum fcientiarum. 122. b. quomodo docere de-	
Meratores quomodo mouendi. 126. b. 127. a. (beant. 123. a.	
Milites quomodo commonendi.	125. a. b. 126. a.
Miferia vitæ humanæ.	72. b. 73. a.
Mifericordia fpecies doloris. 89. b. quomodo commouenda. 90.	
Missâ vnde dicta. 41. b. (a. b. erga mortuos. 90. b. 91. a.	
Missam frequenter audiendam.	42. a.
Moniales vt mouendæ.	121. a. b. 122. a.
Morata oratio.	185. b.
Motus quid.	69. b. 70. a.
Motus præcepta.	68. a. b.
Mulierès non doceant. 117. b. (ad quas res. 106. a.	
Mulierès quo modo commouendæ. 108. b. 109. a. b. excitandæ	
Mulierum exemplum Maria virgo.	110. b. 111. a.
N.	
N atura paucis contenta.	12. a.
Nabuchodonofor. 99. a.	Nicanum

I N D E X.

Nicænum concilium.	66.a.
Nobiles.	130.a
Noe arca symbolum Ecclesiæ.	59.a.

O.

Octo beatitudines.	3.a.
Oratio quid.	21.b
Oratio fidei & spei nutritrix.	21.b.
Orator Ecclesiasticus, vt debeat docere. 5. a. eius officium. 2. a. b.	
eiusdem vis. 1. b. 2. a. eiusdem varia nomina. 2. a. eiusdem argu-	
Oratores seculi minimè eloquentes. 1. a. (menta. 35. a. b.)	
Oratorem Ecclesiasticum docere, mouere, delectare.	67. a. b.
Orator ad quid primum moueat.	71. a.
Oratio frigida.	144. a.
Oratio morata.	185. a. b.
Orationis partes.	193. a. b. 194. a. b.
Originale peccatum.	10. a.
Ordinis Sacramentum.	18. a.
Ordo rerum pulchritudo.	193. a. b.
Opera necessaria.	19. b.

P.

Parentes quomodo peccent. 15. a. vt debeant filios amare. 74. b	
Paranomasiæ exempla.	170. a
Participatione quomodo precatur.	15. a
Patres sanctos errare non posse.	62. b.
Patres quomodo monendi.	111. b. 112. a. b. 130. b. 131. a. b.
Patriæ verus amor.	76. a
Pauli locus.	52. b. 65. a
Paupertas quid.	207. b
Peccare quid.	84. b.
Peccatum quasi coluber.	85. b.
Peccator crudelis.	84. a.
Peccati similitudo.	33. a.
Peccatum originale.	10. b.
Peccata aliena quæ. 3. a. b. quomodo illis inquinemur. 13. a. b. 14	
Peccata in Spiritum sanctum.	15. b. (a. b.)
Peccata in cælum clamantia.	15. b. 16. a.
Peccata venialia vitanda.	16. a.
Peccatorum mala.	10. a. b.
Peccator non consequitur indulgentias.	60. a.
Peccatum malum.	83. a.
Periphrasis exempla.	169. a.
Percuntationis exemplum.	172. a.
Periurium.	202. b. 204. b.
Perpicuitas orationis.	147. b. 148. a.
Perseuerantia.	23. a.
Philosophi fures cur.	64. a.
Philosophorum authoritas. 64. a. quomodo ea vtendum. 64. b.	
65. a.	Philoso-

I N D E X.

Philosophorum opinio beatitudinis.	4. a.
Philosophia vera.	205. b.
Pictura Poema tacens.	149. a.
Pilatus.	13. b.
Plato.	64. a. 65. a.
Pœnitentiæ laus.	83. a. b.
Pœnitentia omnes recipit exemplo.	83. b. 84. a.
Pœnitentiam aperire cælum exemplis ostenditur.	83. a. b. 84. a.
Pœnitentiæ medicina. 83. b. eius necessitas.	Ibidem
Pontifici parendum.	104. a.
Pontificis amplificatio.	27. b. 28. a.
Pontifex errare non potest. 60. b. Christi Vicarius. Ibid. sine ipso	
Porphyrius. 213. b. (Ecclesiam regi non posse. 61. a.)	
Præcognitionis exemplum.	173. a.
Præceptores quomodo peccent.	15. a.
Præceptores parentum loco numerantur.	15. a.
Prodigalitas.	115. b.
Prophetam profiteri temerarium.	216. a.
Propria verba.	148. a.
Propositio popularis.	207. b. a.
Propositionis exemplum. 154. a. eius præcepta. 199. a. b. 200. a. b.	
Pudicitia quid.	22. b. 107. a.
Purgatorium. 91. a. sæpe commemorandum.	55. b.
In Purgatorio existentibus quibus succurratur.	55. b. 91. a.
Pythagoras, Hebræus, & circumcisis.	64. a.
R.	
R eges quomodo hortandi.	128. a.
Religio anima Ecclesiæ.	103. a. b.
Religio Christiana vnde dicta.	20. b.
Repetitionis exemplum.	157. a.
Respub. quid. 129. b. 130. a. earum administratores.	130. a.
Residentia Episcoporum.	62. a.
Resignatio quid.	77. b.
Reticentia quid peccent.	14. a.
Rhetorica Ecclesiastica. 1. b. eius definitio.	2. a.
Rustici quomodo impellendi. 133. b. eorum mores. 133. b. 134. a. b.	
S.	
S acerdotes ministri Dei. 118. a. de quibus plura, ibid. & 119. a. b.	
Sacrarum literarum explicatio. 208. a. earum sensus quadruplex	
Sacrarum literarum exempla. 37. a. (208. a. b. autoritas. 54. a. b.)	
Sacramentum quid. 17. b. eius effectus. 17. b. vsus & utilitas. Ibid.	
Sapientia Christiana.	9. a.
Sathanas.	13. a. 93. a.
Scholasticorum autoritas	63. b.
Seneca.	65. b.
Senum proprium. 138. b. quomodo commouendi. 113. b. 114. a. b.	
Sensuum genera quatuor.	208. a.
Sensus	

I N D E X.

Sensus literalis.	208. a. b.	summè necessarius.	111. b. eius partes.
Sententia quid.	137. a.		(116. a. b.)
Sententia duplex.	137. a.	earum vsus.	136. b. 137. a. b. 138.
Serui quomodo mouendi.			132. a. b. 133. a.
Sexus fœmineus.			105. b.
Signorum duo genera.			35. b.
Syllogismus.			35. a.
Siluester Pontifex.			66. a.
Similitudinis ab agris			134. a.
Similiter cadentia rara.			149. b.
Similitudinum exempla.			164. a. b.
Sixtus Senensis.			208. a.
Speranda quæ.	8. a. b.		(102. a. b.)
Spes quid.	21. a. 101. b.	quomodo excitetur.	101. b. 102. a. & quando
Spiritus S. causa efficiens concionum.	4. b.	ipse precandus.	Ibid.
Stoici reijciuntur.			70. a.
S. Stephani exemplum.			136. a.
Sunamitis.			109. b.
Superbia quid.			10. b.
Superbiæ conformatio.			Ibid.
Synonyma.			150. a.

T.

T emperantia quid.	22. b.	eius filia.	Ibid.
Tertulliani locus.	32. b. 33. a.	108. b. 109. a. 197. a.	
Theologia regina scientiarum.			116.
D. Thomas.			63. b.
Timendus Deus cur.	92. a.	ad timorem qui cōmouendi.	93. b. 94. a.
Timere Deum quid.			91. b.
Timor quid.	91. b.	quomodo excitetur.	92. a. b. 93. a.
Timere quæ debeamus.			9. a. b.
Traditionibus fides adhibenda.	7. b.	Spiritus S. oracula.	Ibid.
Traditionū authoritas.	57. b.	quæ accepimus ex illis.	57. a. b. 58. a. b.
Traditionibus multa accepimus cur.			58. a. b.
Tragica expositio.			159. b.
Transitionis exemplum			156. b. 157. a.
Translata			148. b.
Tribulatio.			99. b. 100. a.
Tribulationes cur veniant.			100. a. b.
Tridentinum concilium.			62. a.
Tropologicus sensus.			209. b.
Typus qd.	214. a.	quid ab allegoria differt.	Ibid. qd adūbrat. Ibid.

V.

V erba propria.	148. a.	vetusta.	150. a.
Verbi immutatio.			173. a.
Veniale peccatum vitandum.			16. a.
Verecundia quid.	95. a.	quomodo commoueat.	95. a. b.
Verisimile quid.			36. a.
Victoria summa.	13. b.		Vidua

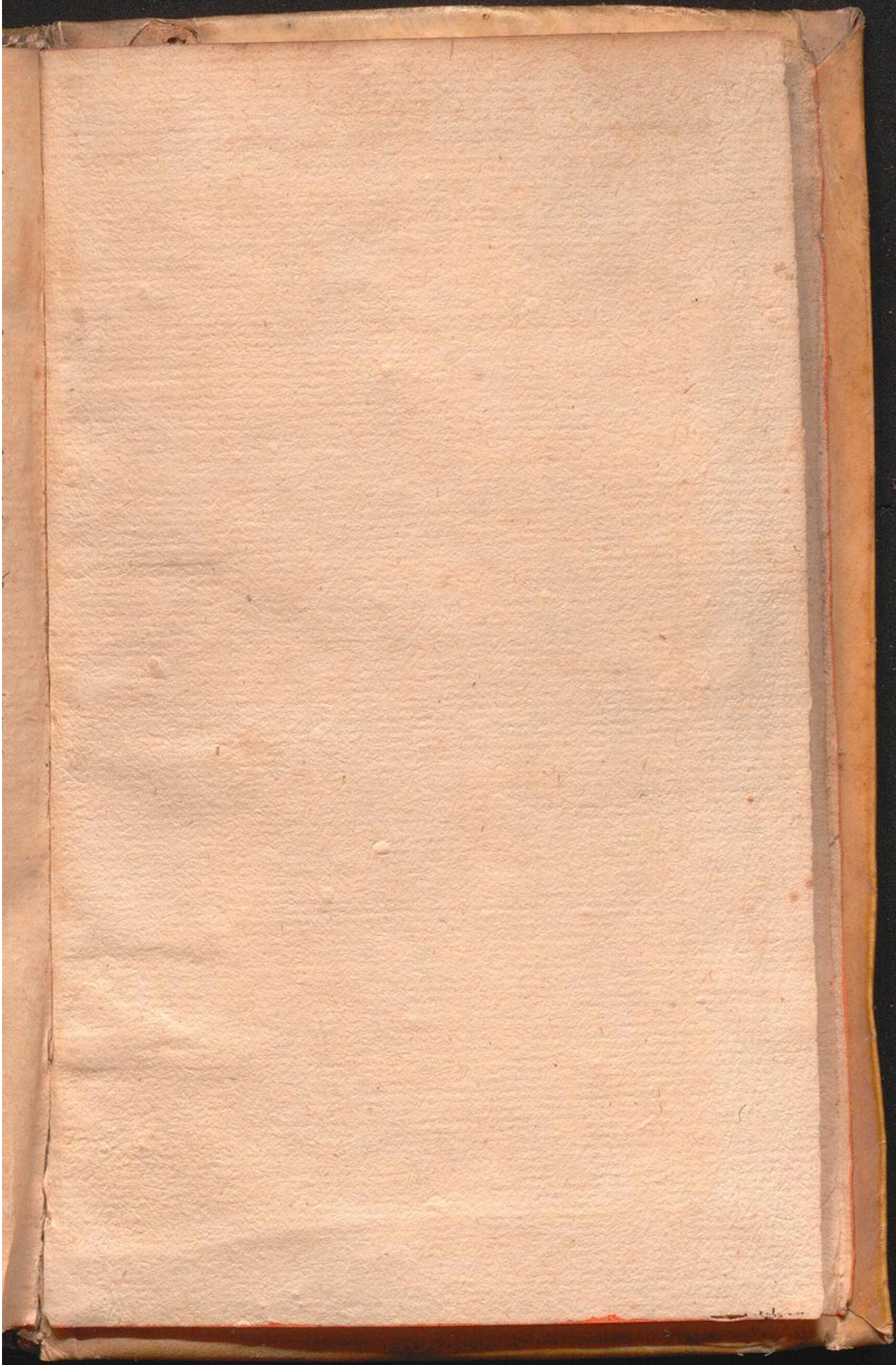
I N D E X.

Vidua.	110.a.b.
Virginitas quid ex Cypriano.	22.b.
Virgo Maria semel peperit.	64.b.
Virgines hortandæ ad quid.	110. b. 111.a.
Vita nostra quid.	87.b. 88.a.
Vitare quæ debeamus.	10.a.b.
Vituperationis loci, & exempla.	29.b. 30.a.b.
Vtile quid ex Ambrosio.	6.a.
Vtilitas Rhetoricæ.	1.b.
Vxor Loth.	37.a.
Vxores obediant.	107.b. 108.a.
Vxores diligendæ.	106. 107.a.
Z.	
Z Achariæ locus.	83.a.
Zelus quid.	78.a.
Zelus David.	81.a.
Zelus concitandus.	81.a.b.

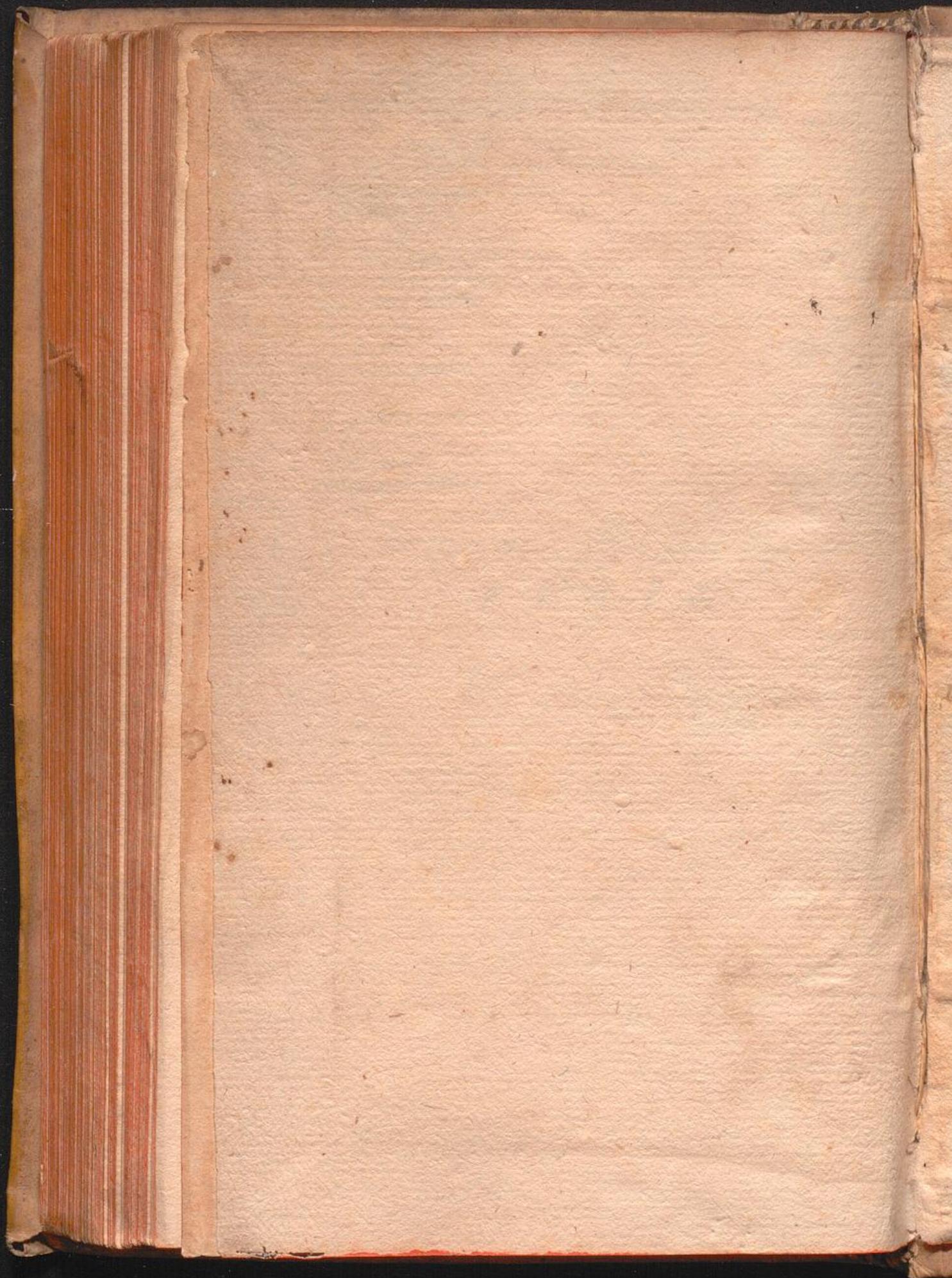
Liber Societatis Jesu Paderbornæ 1596

F I N I S.

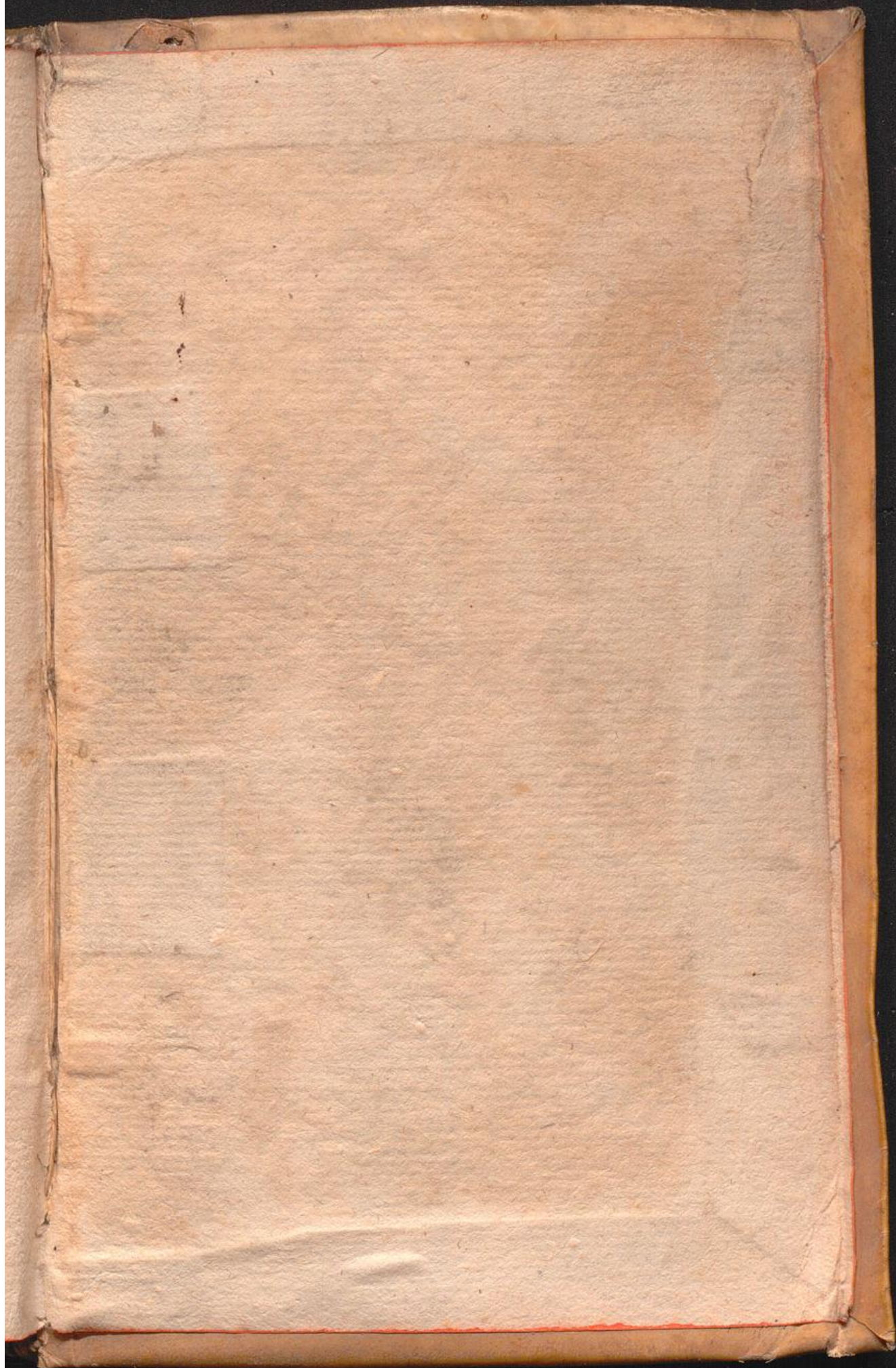

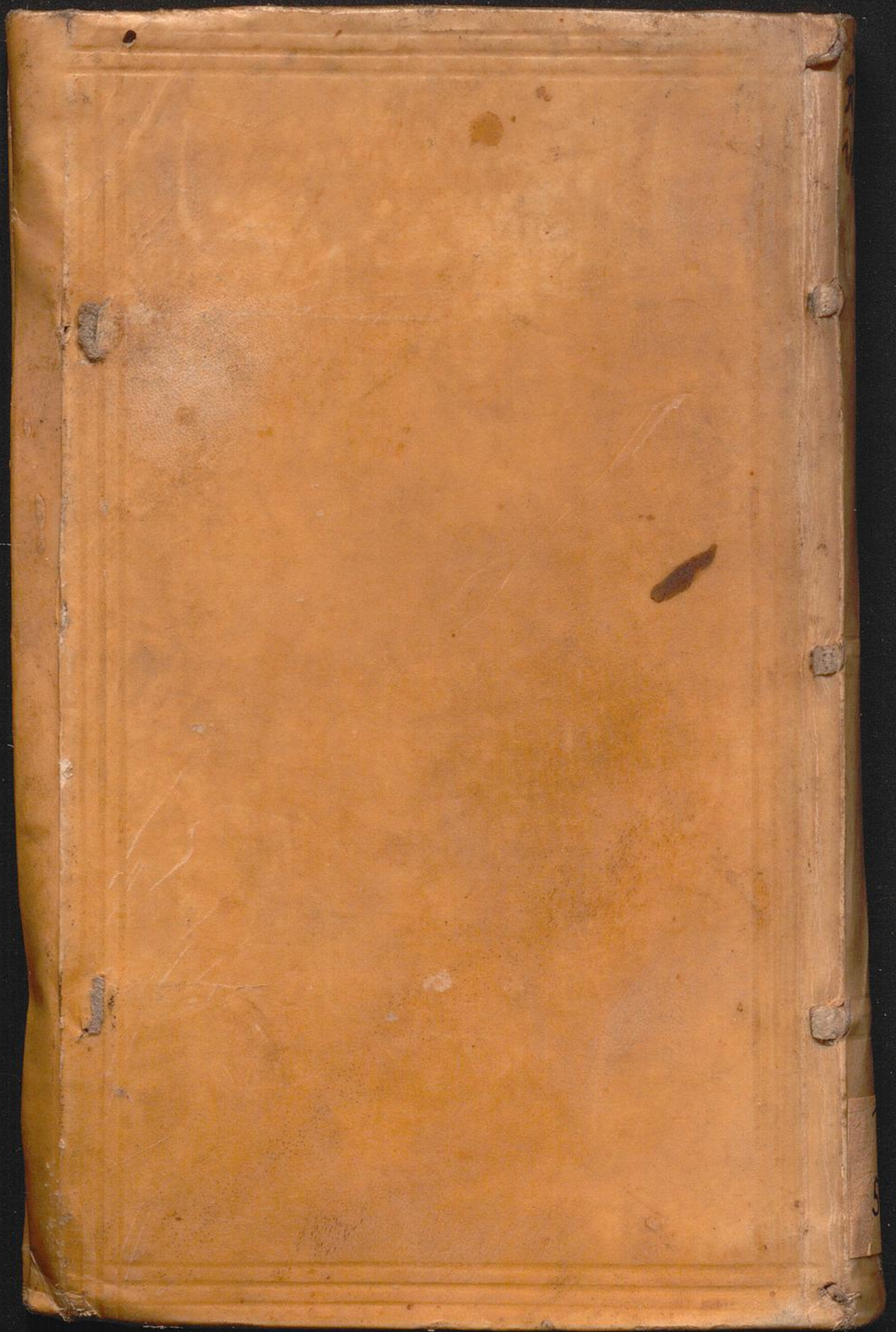

Rheto
valerū

Th
5824